

սպիտակ մորթով, կարմիր այտերով և կապոյտ անուշ աչքերով: Մալապատիկ բազմած է խուցի մը մէջ որուն պատերուն տակ քով քովի սեղամբած են հպատակ խաներն ու գիւղապետները: Վարի բակերը լեցուն են անոնց զինեալ հետեւորդներով: (Վերջէն իմացանք թէ Բերինտի ցեղը նոյն ժողովին մէջ քննած է Սալարի հետեւելու կամ չէղոք մնալու հարցը: Վերջնոյն կայանք տուով): Պարզմ. խորհուրդին ներկայ է նաև ցեղապետին վեցամեայ մանչուկը: Ճիշդ միւսներուն պէս հազուած, նոյն ալլանդակ գլխանոցով, Տօրը չափ լուրջ այս կանխահաս գիւանդէտը մեղ մտիկ ընելէ ետք՝ ոտքի կ'ելլէ և պալատական ձեւապաշտութեան ո՛չ մէկ մանրամասնութիւնը զանց ընելով, նախ հեռանալու արտօնութիւն կը խնդրէ Տօրմէն և հիւրերէն, ապա մեկիկ մեկիկ գլուխ կու տայ ներկաներուն և կը մեկնի ծանրաքայլ: (Տարի մը վերջ, այս աղուն մայրը դաւազրելով՝ ամուսինը գահազուրկ քրաւ և փոքրիկ պալատականը ցեղապետ հաշակեց իր խնամակալութեան տակ):

Բերինտիները նոյնպէս Ալեյօճիներ են, իսկ շրջակայ միւս ցեղերը — Բալհօր, Աէնճապի, Ղալխան, Կուրան — ամբողջովին կամ մասամբ կը պատկանին նոյն կրօնին: Բերինտիները միւսներէն կը զատուին անո՛վ որ կրնան աւելի ազատ են իրենց մէջ: Համբաւաւոր է նաև քաղաքէն 2 ժամ հեռու՝ Տաուտի վրանարնակ ամաղոններու մէկ պղտիկ գաղութը. քիւրա կամ օտար էրիկամարդիկ արտօնուած չեն բնակելու. իրենց այցելուող օտարականք, ընդհանրապէս Բերպէլայի ուխտաւորներ, կ'ընդունին վրաններու տակ, կը պարեն, կ'երգեն, կը խմեն ու կը զուարճանան միտին, յետոյ կը ճամբեն զանոնք լաւ մը կ'ծպելէ ետք: Ատոնցմէ խումբ մը ներս կը մտնէ մեր Բարվանսարային բակէն «մեր իրիկունը զուարթացնելու» մտօք. ա՛յնքան յամառ են և աներես: Բերինտէն Բերմանչա՛հ աւելի հանդարտ կ'անցնի մեր ուղեւորութիւնը: Լքեալ գլխուկեր, հրկիզուած արտեր և ճղակտօր ծառատաններ կը պատմեն տխուր անցքերը ցեղային կռիւներու որ պիտի շարունակուէին գեոփասն զի, ինչպէս կ'իմանանք հետզհետէ, ամէն նահանգ կամ ցեղ իր հասկցած ձեւովը կը մասնակցի Սահմանազրակուն պայքարին. Բերմանչահի ցեղերուն համար թանկագին առիթ մըն է Սալարի կամ Սահմանազրականաց կողմն անցնիլ և հարեւան ցեղին հետ հին ոխի մը հաշիւը մաքրել, գերելով և գերփելով սանձարձակի: Մայիս 5ի իրիկուն կը բարձրանանք վերջին լեռնանցքը որմէ անդին մեզ խոստացուած է Բերմանչա՛հը: Մեզ կ'ընկերանան 10 պարսիկ զիւղացիներ, ցնցոտիներու մէջ և բոպիկ Զո՛ւր կը բացատրեն ինձ, թէ կանոնաւոր բանակին զինուորներն են ասոնք, մեր պաշտպանութեան ապաւինելով՝ քաղաք մանել փորձող: Եւ սակայն իրականութիւն էր: Պարսկաստանի մէջ, սահմաններ պաշտպանողներն ու ցեղային կռիւներ մղողներն էին Աշիլթիւրու կիսատ ոյժերը: Պարսիկը, մանաւանդ քաղաքներն, զինուոր ընելու ամէն փորձ վիժած է ցածր. Թէհրանի Ղազախներու գունդն ու շուէտացի մարզիկներու հասցուցած քաղաքապաշտ անօգուտ շալալութիւն:

ներ են երկրին պիտճւիլն վրայ, կայ նաև Բանակը՝ կազմուած վարձկան գեղջուկներէ որոնք միւսներէն աւելի կռիւի անընդունակ են և անարի: Ո՛չ մէկ բանակ կրնայ խաղաղասէր ըլլալ Պարսկաստանին և աւելի:

Սալարը Տէօվէ մենէ 2 օր առաջ Բերմանշահ մասն էր: Բաղաքը կը գտնենք ամայի և սարսափահար գրութեան մէջ, խոնու թնկերը գոց, փոքրոցները Սալարին զինած Բիրտերով լեցուն, կողոպուտ և բռնութիւնք ալի աշխարհ: — Գործի ձեռնարկել անկարելի էր, պիտի ձանձրանայինք՝ եթէ չըլլար Եւրոպացիներու պղտիկ այլ ընտրել գազու թմբ որ լուս ընդունելութիւն ըրաւ մեզ: Միակ շայր որ կար՝ Նոր-Ջուղայեցի մըն էր, ուստի զբամասան տնօրէն Աղան, տղաասէր, ասպնջակուն և հարուստ: Մեր ժամանու մէն 2 օր վերջ, Սալար կը կան: Ե զինք ու կը պահանջէ որ գրէ Թէհրան՝ Եփրեմին, նաև Էջմիածին և Պոլիս՝ հայ հոգևոր պետերուն, զգուշացնելով շայրը մասնակցելէ Պարսկաստանի ներքին կռիւներուն: — «Հակառակ պարագային, կը գոչէ Աղանի երեսնի վեր, Թէհրանի գահը նստելու» պիտի ջարդեմ բոլոր շայրերը: Աղան կը դառնայ ընկճուած: Սակայն եւրոպացի մեր բարեկամները հեղնութեամբ կ'ընդունին Սալարի արձակած շանթերը: Դէպքերը որ ապա յաջորդեցին իրարու, հանգիստստես ընելով զմեզ արեւելեան հեքեմներու բոլոր գունդարուներուն և այլանդակութեանց, կատարելապէս իրաւունք տուինք անոնց:

Բանի մը օր յետոյ բախաք կ'ունենամ ճանչնալու արքայական բախտախնդիրը: Սալարը Տէօվէ, եղբայր գահընկէց Նահին, ջղուտ, նիհար, փառասէր և վերջին ծայր վախկոտ իշխան մըն է: Իր խորամանկութեամբ և սկիզբները՝ ցեղերու կողմէ գտած մեծ պաշտպանութեամբ ունեցաւ առիթներ որոնցմով կրնար — քիչ մը անձնական արժանիք և քաջութիւն ցոյց տալով — խելի Բաճարներու գահը. բայց ամէն անգամուն, հոգեբանական վայրկեանին, կռիւներու տաքցած, նո՛յն իսկ սկսած տանն, նախընտրեց ձիուն վրայ նետուիլ և կոնակը դարձնել կռուի դաշտին: Թշնամի բանակին մէջ շայրը ներկայութիւնը — հոգ չէ թէ անոնց թիւը հարիւրէն ալ պակաս ըլլար — մանաւանդ Եփրեմի անունը, շանթահարող ազգեցութիւն գործեր էր իր վրայ: «Եփրեմի թող հեռանայ, ես չուտով կը մտքեմ հաշիւս Թէհրանցիներուն հետ» կը շար ջղազրգիւս, և իրաւունք ունէր: Բաց ի քաջ ազգավար ըլլալէ՝ Եփրեմի զօրաւոր անհատականութիւնը Սահմանադրական այլազան հոսանքներուն միջեւ միացման զօրաւոր գիծ մըն էր: Վերջնելով այդ ոյժը, կրնային անոնք ցրուիլ, զգուրտի կամ աւելի շուտ կաշառուիլ Սալարէն: Այդ միջոցին Եփրեմ արդէն Պարսկաստանի զիկատարը հաշակուած՝ պղտիկ բանակով Թէհրանէն ճամբայ ելած էր, Սալարի հաշիւը մտքեցու, ապա ամբողջ Պարսկաստան պիտի անցնէր Սահմանադրականաց ձեռքը: — Սալար կը պատրաստուէր տենդագին. իր կողմը շահած էր արդէն Բերմանշահի ցեղերէն մեծագոյնը՝ Բալհորը որուն պէտք ճառատ խան և որդին Սիւլէյման խոն հաշակ հանած էին իրրև:

լաւ ուսղմիկ և առաջնորդ: Աւելի պղտիկ ցեղեր (Կուբան, Ղալխան, ձաֆի ևն.) աջակցելու կամ շեղոք մտալու խօսք սուսած էին, բայց ի Սէնճապիններէն: Այս փոքրամիւ բայց քաջ ցեղք կ'ուզէր, առիթէն օգտուելով, հին հաշիւներ մաքրել ՔալՏօրներու հետ. ուստի Սահմանադրական հռչակած էր ինքզինք: Սալար իր սյժերը տակաւ կը հաւաքէր քաղաք. մեր համեմէն 2 շարամ զերջ՝ արդէն 2000ի մօտ

Քերիթի հետ Ա. անգամ Քերմանշահ մտնող հայ խմբապետներէն մէկ բանին՝ իրենց զինուորներով: Պատկերս բաշուած է քաղաքին առումէն 3 օր վերջ, Թաղպուսմանի այգիներուն մէջ: Ետեւի շարքը, կիցողներուն մէջ, ափն ձախ՝ առաջինն է Գէորգ Խան. Գերմանիա ուսած երիտասարդ մը, Բ.ը Տքթ. Որչակ Խան (բաց գոյն զլիսարկով), Թէհրան և Թիֆլիս նախանձելի զիրք և անուն շինած տարարախտ բժիշկը որ յետոյ, Լնդհ. Պատերազմին սկիզբները, փուժաց ոգնու-
մեան Էջիսիսին խուժող հայ զաղմականներու և զոհ գնաց «Յիֆիս»ի:

սպառազէն ձիււոր կային, մեծ մասամբ ՔալՏօր: Մայիս 24ի իրիկուն թնդանօթները սկսած դռուալ, կ'բուռէր թէ Սալարի մարզիկը յաջողեք էին Եփրեմը ձեռք սնցունել Հայաստանի մօտ և կախել զայն Շաղաէին (Արքայազուն) հրամանաւ: Անհաւատալի էր այն զբոյցը: Այսու հանգերն, բան մը պատահած ըլլալու էր, մահաւանդ որ Սալարը Տէօզլէ

քանի մը օր յետոյ պատերուն վրայ փակցուած՝ յայտարարութեամբ Պարսկաստանի Շահ կը հռչակէր ինքզինք, եղբորը պարսկական հոգէն հեռանալը համարելով գահէն վերջնական հրաժարում: Այդ օրերուն իրեն հետ տեսակցողը ստիպուեցաւ «Ձերդ Վեհափառութիւն»-ով խօսիլ: — Հեռագրական բոլոր գիծերը քանդուած էին, թղթատարն ալ դադարած էր: Մասնաւոր սուրհանդակներու և շտապագրերու միջոցաւ 4 օրէն հազիւ ստուգեցինք Եփրեմի մահը: Բայց գուժկան շտապագրեր կ'աւելեալէր, թէ Քեռի Եփրեմի յաջորդ նշանակուած էր և հայկապարսկ Վեհափառութեանը կը քայլէր Քերմանշահի վրայ: Խուճապը սկսաւ: Առաջին հեռացողն էր Նորին Վեհափառութիւնը (!) որ թշնամին կասեցրնելու պաշտօնը Տառա խանի յանձնեց և ինքը քաշուեցաւ: ապահով աեղ մը, սպասելով կռիւին էլքին որ չուշացաւ: — Սահմանագրական բանակը կը բաղկանար մեծ մասամբ Պարսկաստանի 800 ձիաւոր Միւճահաններէ և 150 այրուծի Պարսկահայերէ: Տառա խան կը հրամայէր 3000 ձիաւորներու որոնց կը հետեւէր շրջակայ «Թալանջի» Քիւրտերու խառնազանճը: Հակառակ թշնամեոյն առաւելակցելու ոյժին, Քեռի ունէր 2 արագհարուած, նաև հայ ազերց համարուող խիզախութիւնը: Բախումը տեղի ունեցաւ Քերմանշահ-Համառան ճամբուն վրայ, քաղաքէն 40 մղոն դէպ հիւսիս, Սահնէի դաշտին մէջ: Քիչ մըն ալ դէպ ի Համառան՝ կ'սկսի Պիտը-Սօրիի դժուարին յեռանալը: Հաւանաբար Տառաի ծրագիրն էր բանել զայն գոնէ իր ոյժերուն մէկ մասովը, բայց Քեռի զինանոցով ստոր արժէքը կը կանխէ թշնամին: արագօրէն կ'իջնէ լեռներէն և կը գրաւէ Սահնէ գիւղը, ստիպելով Տառաը՝ բաւականաշուք դաշտին վրայ իշխող քանի մը գաղաթներով: Երկու բանակները կը գիշերեն դէմ զիմաց, լեռնադաշտին անկիւնը: Արշաոյսին կռիւք կը սկսի Պիտը-Սօրի և Քալհօր ձիաւորներուն միջև: Հայ այրուծին մէկ խոյանքով կը գրաւէ զԽաւոր բլուրը: Թշնամին կը հարկադրուի գիրքերը լքելու, նահանջելով դէպ ի Քերմանշահ և կրկնակրի հայտնուելով Քեռիէն: Մինչև Պիտը-Սօրիի ժայռին մօտերը, Սիւլէյման խան իր փոքրաթիւ Քիւրտերով Տօրը նահանջը կը պաշտպանէ անօրինակ քաջութեամբ: նորէն ու նորէն կ'իջնայ իր ձիէն, գիւք կը բռնէ տանակ մը մարդերով, կ'ուշացնէ Միւճահաններու յառաջացումը, յետոյ կը նետուի ձիուն վրայ և կը մօտենայ իր բանակին, մինչև որ արագհարուածին գնդակները վերջ կու տան իր կեանքին: Քեռի կը հրամայէ մերձակայ գիւղ մը փոխադրել զայն, մինչ ինկողին ձին բոթը կը տանի Տառա խանի որ, արդէն վերաւոր, տղուն զիակին մօտ կ'աւանդէ հոգին: — Կռիւին յաջորդ օրը, քաղաքին յարձուքէն կը գիտենք գաշտին մէջէն քչուոյ Քիւրտերուն ցիրուցան բանակը, ետեւէն՝ յառաջացող Սահմանագրական խումբերը, զին շարքով, Հայերն առջևէն, շրջապատած Քեռին և նոր նահանգապետը Ֆերման-Ֆերմա, Պիտը-Սօրիները ետեւէն, բոլորն ալ ձիաւոր: Երկու ժամ վերջ կ'այցելենք Քեռին որ գրաւած է անտառուտ հովիտի մը բարձունքին թառած Տիւ-Վուշա

պաշտօտը, հո՛ն ուր դեռ 3 օր առաջ կ'սպրէր Սալարը Տեօյէ իր ար-
քունքերով: Հայ հերոսը փոշիներու մէջ թաթխուած՝ ծալազտսիկ կը
հանդչի մեռաքակ լազուցի մը վրայ, ձեռքը համբիշ և առջեւը . . .
Սաղմոս: Սենեակին մէկ անկիւնը՝ թիկնապահները զրազած են հեռա-
գրի մը խմբագրութեամբ: Ատոնցմէ մին Տ.քթ. Արշակ խանն է, միւսները
4 հոս՝ ալսարանականներ, նաև պարսկոհայ յայտնի զրազէտ և Բարլա-
մէնթի անգամ Յովսէփ Միրզայեանց: Վայրկեան մը ամէնքն ալ աշխա-
տութիւնն են կը լքեն, և կը հաւաքուինք Գեռին շուրջ որ ուրախ
կ'ըլլայ Գիւրթաթանի այդ հեռաւոր անկիւնը 3 ազգակից գտած ըլլա-
լուն: Բայց հազիւ թէ խօսակցութիւնը կ'ողկուրի, երբ Գեռի և ներ-
կաներէն շատեր կ'ստիպուին մեկնիլ՝ առաջին պաշտօնական այցը տալու
նահանգապետին: Պատուհանէն կը զիտեմ բակը, Վաղեմի մարտիկը
որուն համեստ տեսքը շփոթեցուցած և քիչ մըն ալ հիասթափ բրած էր
զիս՝ կ'սպասէ որ բերն իր սիրելի նժոյզը, բոցի պէս աշխոյժ թիթե-
ւորէն կ'ոսանու վրան, և խումբը կ'անհետի:

*. Պարսիկ Սահմանադրական կռիւին՝ Հայոց մասնակցութիւնն
ունեցաւ իր խորունկ և տեւական ազդեցութիւնը պարսկահայ կեանքին
վրայ: Պարսկաստանը ճանչցողի մը համար ծիծաղելիէն աւելի՝ խոշոր
այլանդակութիւն է երեւակայել մեր հասկցած ձեւով յեղափոխական-
սահմանադրական պայքար երկրի՝ մը մէջ ուր կը տիրեն ցարդ աւատական
կարգեր, ուր խոր ազդեցութիւնը համատարած է, ուր կրօնապետութիւնն
ամենազօր է և ուր բազմաթիւ ցեղեր — շատերը կիսավայրենի և ան-
մատչելի — կը վայելեն կէս-անկախ գոյութիւն: Եղածն իր իսկու-
թեանը մէջ՝ անասնելի կերպով յետամնաց ու ճնշող զբոթեան մը
դէմ բողոքի առաջին ցնցումն էր որ ութամեայ արիւնհեղութենէ վերջ
առաւ շատ պղտիկ արդիւնք: Բայց ինչ որ ալ ըլլար շարժումին
ընդմէջ, Հայերը ստիպուած էին ստանձնելու իրենց ինկած բաժինը՝
Պարսկահայ վերջին երկու սերունդները երկրին մէջ վայելած են համե-
մատաբար թէ՛ հանդիստ, թէ՛ հոգածութիւն, և օգտուելով ատկէ՝
առեւարական ու կրթ. տեսակետով հասած են Պարսիկներէն աւելի
բարձր աստիճանի: Պարսիկ և Հայ վարժուած ըլլալով համերաշխ ապ-
րելու, բնական էր որ իրարու նայէին երկրին հարազատ զաւակներու
աչքով: Այս պայմաններուն տակ, Հայը Պարսիկին համահասար և
ինքնարեւարար պիտի տարուէր իր երկրին ճակատագրին շուրջ միուող
պայքարի հոսանքէն, ո՛չ իրրեւ Հայ, այլ իրրեւ Պարսկաստանցի: Ու
ատա՛նկ ալ եղաւ: Բողոքի առաջին ազգակցը պոսթիկացնող պարսիկ
մտաւորականութիւնը շատ բնական գտաւ Պարսկահայուն մասնակցու-
թիւնը սկսուած պայքարին. ատկէ՛ աւելին՝ ան յուսաց որ Հայը պիտի
կենար իր կողքին, իրրեւ աւելի զարգացեալ և կազմակերպուած տարր՝
— նս մին եմ անանցմէ որ սլժերու աւելորդ սպառում կը նկատելին
պարսիկ ազատական շարժումին մէջ: Հայոց մասնակցութիւնը, Պարս-
կաստանը ճանչնալէ ետք՝ կ'ընդունիմ, որ անանց ատոր՝ Հայը պիտի

վասնզամ ըլլար իր ֆիզիքական գոյութիւնը, զբաւած բացառիկ զիր-
քէն իջնելով հոն ապրող միւս փոքրամասնութեանց՝ Ասորոց և Հրէից
արհամարհ աստիճանին: Բախտն ալ ժպտեցաւ Պարսկահայուն որ ամէ-
նէն տաղնապալի օրերուն՝ կրցաւ նփրեմբ ծնիլ: Եղան վասնզի գերա-
զոյն պահեր, երբ թէ՛հրանք պաշարուած և անխուսափելի ազէտին առ-

Երեք անմահներ. — (Չախէն աջ) Քեռի, Եփրեմ և Խէչօ

ջեւ խելակորոյս՝ կառավարութեան սանձը զբաւ. Եփրեմի ձեռքերուն
մէջ և զիկատար հռչակեց զայն, իր փրկութիւնը միայն անկէ՝ անկա-
լելով: Անոր ապստամբական տաղանդն ու անվեհեր նկարագիրը, նաև հայ
Միւճահաններու անձնութիւնը փրկեցին կացութիւնը, Եփրեմ իր

պղտիկ բանակով հարուած հարուածի հասցուց տասը հազարաւոր թշնամի ոյժերուն և երկրին ամէն կողմէն նորածին Մէճլիսը (Բարլամէնթ) խեղդելու համար իրարու ետեւէ բարձրացող ապստամբութեանց գլխին: Աւելի ազատագրական շարժումն իր յաջողութիւնները չկրցաւ արդիւնաւորել, յանցանքը պէտք է փնտռել ներքին պատճառներու հետ նաև արտաքին — Զարական Ռուսիոյ — բացայայտ թշնամութեան մէջ: (Կարգալ պրակ. պետ. գանձի տեսուչ ամերիկացի Շուսթրի գիրքը որ, ի մէջ այլոց, մեծ հիացումով կը խօսի եփրեմի մասին): — Սահմանագրական կռիւններէն Հայը դուրս եկաւ աւելի սիրուած՝ իր զինակիցներէն: Իսկ Սահմանագրութեան երէկի թշնամիք, ամբողջ ալ միասին, մեղ հանդէպ կը պահեն դեռ ակնածանքի և յարգանքի այն զգացումը որ կենսական է ասիական ցեղերով շրջապատուած ազգի մը համար: — Մեծ Պատերազմի բնթացքին, թուրք բրթականաւոր զուր ջանաց համաքը ցնդեցնել և Հայն ու Պարսիկը թշնամացնել իրարու: Բուն Պարսիկը որ այսօրուան իր դժբախտ դրութեան մէջ իր ազնուականութեան հովը կը պահէ դեռ և ծայրայեղ գարշանքով մը կը նայի արինհեղութեան վրայ, սոսկումով իմացաւ ջարդերու գաղանային պատմութիւնները: — Բարի դրացնութեան փոխադարձ վստահութենէն զատ, Պարսկաստան ապրող կամ ճամբորդող Հայը դեռ երկար ատեն պիտի ապրի յարգանքի այն մթնոլորտին մէջ զոր ստեղծեցին եփրեմ, Բեռի և պարսիկ ազատագրական շարժման մասնակցող հայ կտրիճները:

Պոլիս, 20 Սեպտ. 1921

ԼԵՒՈՆ ՍԵՍՐՈՊ

Գ Ա Ռ Ն Ի Կ Հ Ա Յ Կ Ե Ա Ն

Ենամ է 11 Փետր. 1861ին Գում-Գափու, Նին. կրթութիւնը ստացած Հիսար Տիպի՝ Մեզպուրեան երկսեռ, ապա Պէշիկթաշ՝ ազգ. վարժարանները. այնուհետեւ յաճախած Կայս. Լիկէոն զոր 1878ին կը լրէ Ծր դասարանէն, առանց հեռուելու մասնագիտական դասախօսութեանց որոնք նոյն թուականին հաստատուած էին հին հին: Հայկեան՝ Մեխրեանի «Հայրենիք»ին մէջ կարդալով որ Ազգ. Պատրիարքարանը քարտուղարի մը ընտրութեան համար մրցում բացած է, կը մասնակցի անոր, 19 հոգիի մէջէն առաջնութիւն շահելով եւ 18 տարեկանին պաշտօնի կոչուելով այդ հաստատութեան մէջ: Այն ատենները Ներսէս Պատրիարքի խորհրդականն էր Խորէն Եպսկ. Մխիթարեան որ հետեւեալ ուշագրաւ պատուէրը կու տայ դեռատի քարտուղարին. «Ազգին տունն է այս. աչրդ պիտի կարդայ, բերանդ ալ պիտի չխօսի»: Հայկեան հայրենասէր Պատրիարքին մասնաւոր վստահութիւնը կը վայելը, Պատրիարքն ալ փոխադարձաբար իր անսահման հիացումն ու պաշտումը: Ուստի, 1880ին երբ անձնական քարտուղար եւ թարգման Մ. Չերազ Լօնտօն դրկուեցաւ ծանօթ առաքելութեամբ, ինք վարեց անոր պաշտօնը՝ մինչեւ հոգեւորս Պատրիարքին վախճանը (24 Հոկտ. 1884). այնուհետեւ 30 տարի եղաւ զիւանսպետի օգնական:

մէկ մէկու ետեւէ Աթու բազմոց հետագայ 11 եկեղեցականաց օրով. — Սիմէոն Եպսկ Սէֆէրեան (տեղապահ), Յարութիւն Պատրիարք, Համայնակ Եպսկ. Դիմարսեան (տեղ.), Խորէն եւ Իզմիրլեան Պատր., Բարթողիմէոս Արք. Չամիչեան (տեղ.), Օրմանեան, Դուրեան, Արշարունի եւ Չաւէն Պատրիարքունիք: 1902-8 քարտուղար Ռուսմէն. Խորհուրդի, յաջորդելով Ալիքս. Արփիարեանի, իսկ 1908-14 դիւանապետ Խաւն ժողովի: Պատերազմի պատճառաւ, երբ Պատրիարքարանի պաշտօնէութիւնը սահմանափակուեցաւ (30 Սեպտ. 1914ին), հանգստեան կոչուեցաւ Չաւէն Ս.ի կողմէ եւ մտաւ Հանր. Պարտուց Վարչութիւն. կարգուելով քարտուղար «Իրաւագիտաց Սենեկի», colloquiumի քննութեամբ: Ձինաղաղարէն վերջ «Վերջին Լուր»ի մէջ պարբերաբար հրատարակեց 37 սարի Պատրիարքարանի մէջ ընդհ. խորագրին տակ յոյուածաշարք մը, անցեալի հետարրքական յուշերով, սպասորութիւններով ու գրուագծերով, ուր կ'արձակուէին երբեմնի անիրաւեայ պաշտօնէի տարւարներ: Այդ շարքէն է հետեւեալը, յատկապէս Տարեցոյցիս համար խմբագրուած:

Գառնիկ Հաչիկեան

37 ՏԱՐԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՄԷՁ

ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս գոչեր է վերջին պահուն աշխարհի անդրանիկ իմաստունը կամ իմաստասէրը, յղփացած և յափրացած այլ ևւս աշխարհի վայելքներէն: Իսկ մենք ինչ պէտք է քսենք կամ կրնանք քսել տարինեքուս'յնքան խոնջանքէն ետք, ուր միակ վայելքս եղաւ ցուերու և հեծուաթեանց աշխարհին բանորութիւնը: Եւ աւագ, վայելք ու խոնջանք կու գան յանգիլ նոյն վերջաւորութեան, բնութեան նոյն հեզանքին՝ հանդէպ մտադուն, որ որքան հեռուները երկարածգութի, նոյնքան իրերը կը խտանան և հիւլէներու վերածուելով՝ հորիզոնին վրայ հաղիւ անտանելի շամանթաղներու պէս կ'անհետին: Արդարեւ, ո՞վ կը մնայ այսօր անոնցմէ, ցուերու աշխարհին Մեծ Վարդեաներէն. անոնց սեւ գերեզմանները միայն կը պարզուին աչքերուս առջեւ, մինչ յուշքերս՝ փոթորկալից գիշերուան մը աստղերուն նման՝ մերթ կը պլպլան, մերթ կը մարին և թախիծներով կը համակեն հոգիս:

Եւ սա վայրկեանիս, 41 տարի ետքը, կը մտածեմ թէ ինչպէս եղեր մնացեր է քովս այս քարղբ, փոխանակ իր հասցէին ու զգուելու կամ

Տնօրենքու . . . ես որ այս կարգի թուղթեր տասնեակ մը տարիներ պահելէ ետք՝ սրբապիղծի մը նման կ'ստիպուէի զիչեր մը մոխիրի վերածելու զանոնք: Եւ սակայն թուղթի այս կտորն ալ որ ազգային իտէալով տիրոջը ոգին կը պատկերացնէ՝ ունի իր պատմականը:

Այդ տարին Ներսէս Վարժապետեան, իր բոլոր սովորութեանց հակառակ, օգափոխութեան կ'երթար ծովեզերեայ տուն մը ի Գանտիլի-Գիւղ՝ Վասփորի ասիական եղերքին, — և ծովը թէև յորձանուտ, բայց զիւղ ու բնակչութիւն ընդհակառակն ա'յնքան հանգարտ, որ ցորեկին անցորդ մը պիտի կարճէր թէ ոչ որ կը բնակի հոն: Կ'երեւի թէ Սրբազանը զիւղին այս հանգամանքին համար նախապատուութիւն տուած

Ներսէս Պատրիարքի Կարգը

էր տնոր, ա'լ յոգնած ձունձրագած հանապազօրեայ ընդունելութիւններէ, քանի որ իրեն համար անկարելի բան մը չէր եւրոպական եզերքին վրայ ուրիշ որ և է զիւղ բնորէլ, ուր շոգենաւերու երթեւեկն աւելի շատ էր: — Ետբայ թէ որ մը իր հրահանգները ստացած էի արդէն երկուշարթիի համար, և ահա՛ կիրակի լուր կը տրուէր ինձ Գանտիլի երթալ առաջին շոգենաւով: ձամբան կը հանգիպէի Տիգրան Եւսուֆեանի որ նոյնպէս Սրբազանին կ'երթար, տեղեկութիւն շունե նայով այս անակնկալ կոչումին շարժառիթներէն: Երբ ներկայացանք, Հայոց Պատրիարքը յայանեց թէ անգլիական դեսպան Կօշըն լուր տուած էր որ երեքշարթի այցելութեան պիտի զար կէս օրէ ետք, յետոյ համար Պատրիարքարանի սեռութիւնները Հայաստանի քարտեղագրական մասին: Հետեւաբար, Պէտլինի վեհաժողովին մատուցուած Յիշատակա-

գրին հետ՝ յարմար դատուեցաւ ներկայացնել նաև բարենորոգմանց մասին այն հրահանգը որ 1879ին գաւառները զբեկուած էր, երբ հազարավեա թրոթըր թրիտ. կառավարութեան կողմէ Ա. անդամն բլլալով կը զբեկուէր Հայաստան, ուսումնասիրելու սեղական պիսիւրը, Հայոց Աւար-նորդարաններու հետ խորհրդակցութեամբ: Նոյնպէս և Հայաստանի գիծաւ կաղրական ցուցակները՝ նահանգներու վրայ լաժնուած: Հարկ էր ասոնց օրինակներն առնել՝ ամբողջութիւն մը կազմելու համար: Պէտք էր աւելցնուիլ ամբողջ օրն ու գիշերը, գործը զլուխ հանելու համար: Բա-ջորդ օր, ժամը շին, բրիտ.

գրոշ պարզած եւ ազու-գաթի նաւակ մը վերին վոսփորէն կու գար մօտե-նալ տունին քարափը:

Ա՛հ, 20 տարի քիս մէջ, շգիտեմ ի՞նչ զգացումներէ տարուած, կ'երթայի ող-ջակեղուիլ և մարտիրո-սանալ ցաւերու խորոյկին մէջ, ամբողջ վայելքս բլ-լալով սեւ նոճիները, — այդ դրօշին առջեւ ի՞նչ խռովքներ կը համտելին զիս, քանի անոր ծալքերն աջ և ահեակ կը ծածա-նէին, ստուերները նկար-ուելով ջինջ ջուրերուն վրայ: Տէր և Տիկին Կօշըն և Ա. Թարգման Սանտիսըն էին, նաև եզրավասը՝ կար-միր և ոսկեհոն. տարա-զով: Դեպքան և Թարգման քարափ ելան, իսկ տիկինը գնաց զիւրին ծայրը՝ Հանսօնի տունը:

Ներսէս Պատր. Վարժապետեան

Մութը սկսեր էր առնել՝ երբ Կօշըն մեկնեցաւ, հետն առնելով բոլոր գրուածքները որոնք յետոյ հիմը պիտի կազմէին 9 Սեպտ. 1880ին առաջին հանդիսաւոր Յիշատակագրին՝ զոր Դաշնադիր Յ Պետութեանց Պօլսոյ ղեկավանք հաւաքարար կը ներկայացնէին Բ. Դրան(*): Անոր մէջ էր որ կը խտանար ցաւերու և հեծութեանց աշխարհին ներսրկելի բա-րենորոգմանց հեղուկը: Դարձեալ անոր մէջ էր որ գեպանները, կը յիշեմ, կը շեշտէին սա պարագան, թէ Հայոց Պատրիարքարանի կողմէ պատրաստուած վիճակագրութեան ցուցակներն այնչափ կը սարսիտին Բ.

(*) Արտաքին գործոց նախարար Ապէլին ֆաշայի: Ծ. ԹէՆ.

Իրան նշանակած քիւերեն, որ ձեռքի կու սան մսածնու քի աւելի ճիշդ
եղած քղան անոնք:

Իրօք ալ այնպէս էր. մեր ցուցակները կազմուած էին մասնաւոր
պատուիրակներու միջոցաւ 3 շրջանակներու բաժնուած: Այդ պատ-
ուիրակներն էին Տրապիզոնի առաջնորդ վանցի Արիստակէս Վրզ. Տէվ-
կանց և Կիրակոս Գաղանճեան (Տայր՝ փաստարան Երասի), Ակնայ
առաջնորդ Գարեգին Վրզ. Սրուանձտեանց և Յովհ. Պոյաճեան, Վահան
Վրզ. Տէր-Մինասեան (որ 1890էն ապին շքացաւ) և Երզնկայի առաջ-
նորդ Հմայեակ Վրզ. Դիմաքսեան, որոնց համար 1877ի սուսեթուրք
պատերազմէն վերջ Պապ-Ալիէն բաց հրամանագրեր ստնուած էին՝ ար-
կածեալ վայրերու ժողովրդեան վիճակը քննելու թէու թեամբ. իսկ ո՛ւր
որ չէին կրցած երթալ՝ վիճակաւոր առաջնորդն՝ րը կազմած և զրկած
էին, երբեք չհեռանալով իրականութենէն: Կը յիշեմ որ այդ անային
վիճակագրութիւնը **1,780,000** և աւելի կը ներկայացնէր Հայոց քիւն ի
թրքախոսասան: Ասկէ զատ, մեր վիճակագրութիւնը ցոյց կու տար նաև
բաղգատական այն տարբերութիւնները որ քանի մը տարիներու պաշ-
տօնական շարժումներու մէջ կը տեսնուէին, և մի առ մի կը թուէր
մանաւանդ այն տարբերը զորս հայ ժողովուրդն իր արիւն-քրտինքովը
կը ծարէր ու վճարէր թէ՛ Տէրութեան և թէ՛ Բիւրա Պէյերու չխալի-
ֆաշութեան անուամբ: Վերոյիշեալ վիճակագրութիւնները հրատարակ-
ւած են անգլ. կառավարութեան «կապոյտ գիրք»-երուն մէջ:

Կօչինի այցելութիւնը բաւական ուշադրութիւն գրուեց զիւղին մէջ
որուն բնակչութիւնը մեծ մասամբ թուրքերէ կը բաղկանար, մանաւանդ
որ Ապախու-Համիտի մէկ քոյրն ալ Սրբազանին բնակարանէն 7-8 տուն
վար կը նստէր:— Հազիւ քանի մը շաբաթ անցեր էր, երբ զիշեր մը—
այսպէս ըսելու համար — գողեր մաեր էին սունը: Բայց՝ Սրբազանը որ,
չգիտեմ, շաքարախախն պատճառաւ՝ թէ ազգ. հոգերու և մտածմանց
ճշուէն, զիշերները շատ կարճ քուն մը ունէր, կ'իմանայ այս անա-
խորժ այցելութիւնը: Գողերը փախուստ կու տան: Գանի մը օր վերջ
զէպքը կը կրկնուէր:— մութը կը մնայ թէ ի՞նչ թագուն նպատակաւ—
և վաղայաջորդ առաւօտուն Սրբազանը ծովու ճամբով կը հեռանար
Գանախլիէն և կ'երթար հիւր Գառքէօյ՝ Կիւլպենկեան Սերովբէի բնա-
կարանը: Իր տունն ալ կը փոխադրուէր Հասքէօյ: Այս փոխադրութեան
ծախքին համար էր որ ներսէն Պատրիարք կ'ուղղէր սոյն քարղը Տնտե-
սական Խորհուրդի ատենապետ Միհրան Սէթեանի, իր թոշակներուն
հասնուոյն գումար մը խնդրելով:

Եւ երբ բացուին Պատրիարքարանի Մնտուկին տուամարները, հոն կը
տեսնուի, թէ այդ հոյակապ եկեղեցականը, — հովիւ անձնդիր՝ իր հօտին,
օժտուած արտակարգ կերպով սուր յիշողութեամբ մը՝ որուն շնորհիւ
իւր անօրինութիւնը կը կը մակագրէր իրարու կտէւէ 20-30 նամակ կար-
գալէն յետոյ, — իր 5000 զըշ-ի թոշակին կէսէն աւելին միշտ առած
է ո՛չ միայն իրր նպաստ կարօտելոց, ո՛չ միայն ազգ. հանդանակու-

Թեանց գլուխն ինք ստորագրած է, այլ և երթեւեկի իր կառքի ծախքերն ալ ինք վճարած է: Իր վախճանին (24 Հոկտ. 1884), եղական կերպով 78,000 դրուշէ աւելի պահանջք մը թողած է, բոլորովին Ֆնացած Ազգ. Մնասուկին: Այսպիսի հանդամանքներուն համար է որ տասնեակ մը Պատրիարքներու մէջէն հազիւ չորսը կը գրուեն իմ յուշքերս: Իսկ միւսները բոյսի հետք մը անգամ չեն թողուր վրաս:

Հայ-կղզի, 23 Ապրիլ 1921

ԳԱՌՆԻԿ ՇԱՅԿԵԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԸ ՆԱՐԼԸ-ԳՍՓՈՒԻ ՀԻՒԱՆԳՆՈՅԷՆ

Բարեգէտ առիթ մը վերջերս ծանօթացուց ինձ՝ Նարբէ-Գափուի Ազգ. հին Հիւանդանոցին վերաբերեալ յիշատակ մը, բոլորովին անծանօթ Ֆնացած, զոր գտայ՝ նախ անցեալ դարուն տեղի ունեցած այլ և այլ դէպքերու յիշատակագրութիւնը պարունակող: այժմ ինձ սեպհապան, ձեռագիր տեարակի մը մէջ, 24 տողէ բաղկացեալ տասնութեան 6 տուն ստանաւոր մ'է այն որ Հիւանդանոցին մէջ դարմանուողներուն համար օգնութիւն և սղորմութիւն կը հայցէ: Ահաւասիկ. —

Այս է զանձակ՝ անսէր հիւան	դաց,
Յ'այսրմ նորաւէն՝ յարկի բնակո	դաց,
Վասրն ձեր կենաց՝ մի' օս աղօթո	դաց,
Եւ սղորմութեան՝ ակրնկալո	դաց:

Մ'վ իմ պատուիլի՝ եղբարք սիրա	կան,
Սիրով յիշեցէ՛ք՝ զբարբառ սիրա	կան,
Յորժամ մըսանէ՛ք՝ յայս սեղ նուիրա	կան,
Գուր՝ ի միս բերէ՛ք՝ զայն բան սիրա	կան:

Մը մեզ պատուիրէ՛ ըզսես հիւան	դաց,
Ըզգարման մերկոց՝ բանսեալ աղբաս	աց,
Հաց ալ բաղցելոց՝ եւ ջուր ծարաւս	աց,
Տեղի պատրասեալ՝ անտուն օսա	րաց :

Այս պատուէր Փրկչին՝ մեր կենարա	րին,
Յորդուրէ ըզմեզ՝ գործել ըզբա	րին,
Արդ՝ լրեօղ լիբուր՝ մաքուր բերա	նին,
Մը դուր ժառանգէ՛ք՝ լիով գերա	նին :

Դանիւլ Բարունի՛ դիտապես եղ	եալ,
Յարսո Քիւզանդեան՝ պատուով զիսեղ	եալ,
Մը զանձրեւ բանին՝ սարափով սեղ	եալ,
Չովացոյց զամէն՝ ծարաւով նեղ	եալ :

Հաժիւն էր Հայոց՝ հազար 'ւերկիար իւր,
 Քառասուն եւ ուր՝ ընդ նոյն համար իւր,
 Ջար Քրիստոս հովիւ՝ փոխան արար իւր,
 Յ'որ Տէր յաւելցէ՝ որչափ է կար իւր:

Ոտանաւորին ներքեւը գրուած է նաև «շինեցաւ 'ի Գեորգի կոս'պո-
 յիս, պատկերի կրօնցիոյ» բառերը, որոնցմէ գիւրին է գիտնալ, թէ այդ
 տողերուն շարադրողը եղած է անուանին ԳԼՈՐԳ ՊԱՏՈՒԵԼԻ ՊԱՍՏԵՅԻ
 կամ Կոստանդնուպոլսեցի, մեռած 1812ին: — Ոտանաւորին վերջին տու-
 նին Ա. և Բ. տողերը կը յայտնեն գրութեան ժամանակը որ է՝ Հայոց
 1248 (+551) = և Քս.ի 1799 թուականը: Ե. տունին սկիզբը կը յիշուի
 անունը Դանիէլ Պատրիարքին որ յաջորդած է Ջաքարիա Կաղզուան-
 ցին՝ 17 Մարտ 1799ին. ուստի դժուար չէ ենթադրել, թէ ոտանաւորս
 շարադրուած պէտք է ըլլայ սոյն ընտրութեան յաջորդ ամիսներուն
 մէջ, զի Դանիէլի Պատրիարքութիւնը տեւած է մինչև 28 Ապրիլ 1800:
 Նարլը-Գափուի մեր Հիւանդանոցն առաջին անգամ Նալեան Յակոբ
 Պատրիարքի նախնականութեամբ հաստատուած է 1743ին և անոր բա-
 ցումը տեղի ունեցած է 1751ին՝

Տօֆ. Վահրամ Թարգման

Ղարանցի Գեորգ Պատրիարքին
 օրով. սակայն՝ այդ Հաստատու-
 թեան հետ սերտիւ կապուած է
 երկու անուն, Շնորհք Մկրտիչ
 ամիրայ (+1800) և Ջաքարիա
 Կաղզուանցի Պատրիարք (+1799)
 որոնք ո՛չ միայն 1794ին Հիւան-
 դանոցը կը վերաշինեն աւելի ըն-
 դարձակ, այլ և կը յաջողին երկ-
 րորդ հիւանդանոց մ'ալ բերայի
 մէջ բանալ, արդի Ա. Յարութիւն
 եկեղեցիին ճիշդ տեղը: — Ոտա-
 նաւորին Բ տողին «նորաշին»
 բառը 1794ին տեղի ունեցած նո-
 րոգութիւնը կը յայտնէ:

Նարլը-Գափուի հիւանդանո-
 ցէն մնացած խիստ ցանցառ յի-
 շատակներուն թանկագինն է, ըստ իս, Գեորգ Պալատեցիի կերտած այս
 ոտանաւորը որ անկասկած գրուած էր՝ Հիւանդանոցին դուռը կախուած
 նպաստընկալ գանձանակի մը վրայ, ինչպէս կ'իմացուի առաջին տողէն:
 Անոր Գ. տունը ձեւուած է Մատթէոսի Աւետարանին ին. Գլուխին
 Ժողովրդին վրայ. — «Հիւանդ հի եւ սնսի՛ գիս, մերկ եւ զգեցուցի՛ գիս, 'ի
 քանի հի եւ նկի՛ս առ իս, զի քաղցիս եւ ծով ինձ ուսի, ծարաւի հի եւ
 սրտուցի՛ ինձ, օտար հի եւ ժողովցի՛ս գիս»: Այս հաստուածը նիւթ եղած

է ասպա պատկերի մը զոր Նարբը-Գափուի Հիւանդանոցին տնտես Տէր ՍՏԵՓԱՆ քահանան գծագրել տուած է 1822ին և զոր Ազգ. Հիւանդանոցի մէկ դարակին մէջէն, փոշիներու բաւական թանձր խաւի մը ներքեւէն հանել և նորոգել տուած եմ 1906ին: Այդ պատկերը կախուած է այժմ Ազգային Հիւանդանոցի մուտքի դռան քով:

Ներկայ տասնաւորը ցոյց կու տայ, թէ հին Պօլսահայն ալ մեծ գուրգուրանք ունի եղեր գէպ ի անտէր հիւանդը, մասնաւոր խանդաղատանք գէպ ի թշուառ տառապեալը: Բայց 1799Կն ի վեր հետզհետէ սրշափ բազմապատկուած է արգի Պօլսահայութեան պարտականուած թիւնը գէպ ի գժուածեան գործը . . .

Բերա, 19 Սեպտ. 1921

ՏՕԹԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎՐԻ. ԼԵՀԱՅԻԻ ՏԱՊԱՆԱԳԻՐԸ

Լեջմիածնի մտակայ Հռիփսիմեանց վանքին մէջ թաղուած են մի քանի կաթողիկոսներ (ինչպէս՝ Կոմիտաս Աղցեցի, փիլիպպոս Աղբակեցի, Կարապետ Ուլնեցի և Ամասուր Համեստեցի) և տեղւոյն առաջնորդ-վանահայրք որոնց կարգին կը գտնուի նաև ՍՏԵՓԱՆՈՍ գիտնական ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ գերեզմանը: — Ծնած է ժ. գարուն Ա. տասնեակին՝ Լեհաստանի Լեմբերգ քաղաքին մէջ ուր իր երկրորդական ուսումնառանքն անցած է Լեջմիածին, հայերէն սորվելու, Նիկոլեան տաղանոցներուն տակ: Փիլիպպոս կաթողիկոսէն (1633-55) վարդապետ ձեռնադրուելով, եղած է միարան Ս. Լեջմիածնի որ շատ օգտուած է իր մտաւոր պաշարէն: Սա. Լեհաստանի պարապած է հին գրչագրութեամբ և ուսուցչութեամբ, նաև նկարչութեամբ. լատին բնագրէն հայերէնի վերածած է Յովսէպոսի Հրէից պատերազմներուն պատմութիւնը, Դիոնեսիոս Սրբապաղաղին և ուրիշ փիլիսոփայական ու եկեղեցական գործեր (Հարանց վարք, Արիտոտէլի Գիրք պատճառաց և Գիրք բնագանցական և լուծմունք, Դուրան ևն.): Յայտնի չէ թէ ինք եղած է Հռիփսիմեանց մենաստանին վանահայր. բայց ծանօթ է, թէ նախ Յակոբ Ջուղայեցի կաթողիկոսէն (1655-80) կարգըւած է կաթող. փոխանորդ, իսկ Յակոբի վախճանելէն ետք մինչև Եղիազար Ա.ի գահ բարձրանալը՝ Ս. Լեջմիածնի միարանութիւնն իրեն յանձնած է տեղապահութեան փափուկ պաշտօնը: Ահա այսպիսի նշան-

Վ. Յ. ԳԱՄԱՏՅԱՆ (1921)

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

22 January, 1921

My dear Mr. Armen:

Permit me to express the very sincere and deep gratification I felt in the receipt of your kind letter of the twenty-second of December. It has given me the greatest pleasure and I wish to send you my greetings for the New Year, together with my best wishes for yourself and the great people that you represent.

Cordially and sincerely yours,

Mr. Yenovk Armen,
Armenian Red Cross,
Constantinople, Turkey.

Նաև որ անձնաւորութեան մը ստպանադիրն է, զոր կը ներկայացնենք հոս:

Յա(յ)մք կրիս	հաւս եղ
հալ պահի	մարմին
մաքուր	վարդ(ա)պետի
աժ.արան	բանի
անհոսի	որ էր սեղ
հաւ բնիկ	լեհացի
անուն ի	կուրս այ

ՊԱՐՈՆ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆԻՆ

Պրն. Ենովք Արմեն իր հրատարակած **Դեպքան Մօրկընքաուի Յիւսակները** բարգմանութիւնը նամակով մը դրկած ըլլալով Միացեալ Նահանգներու Նախագահ ՄՐ. ՌԻՏՐՈ ՌԻՒԼՍԸՆԻ՝ որուն ձօնուած է հասորը բարգմանիչին կողմէ՝ Հայկական Գասին հոյակապ ախոյեանը — այն ատեն դեռ Նախագահ — Պրն. Արմենի ուղղած է հետեւեալ նամակը՝ զոր **Ամէնուն Տարեցոյցի** մէջ կ'արտագրենք, իբր բանկազին էջ մը՝ որ իր անձնական հանգամանքին կը միացնէ նաեւ ազգային դրոշմ :

Ենովք Արմեն

ՍՊԻՏԱԿ ՏՈՒՆ
ՌԻԱԵՐԼՎԹԸՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

22 Յունիստ 1921

Սիրելիս Պ. Արմեն.

Թող տուէր ինձի յայնչեւ այն խիստ անկեղծ եւ խոր գոհունակութիւնը՝ զոր զգացի ստանալով Ձեր Դեկտ. 22 րուակիր սիրագիր նամակը : Անիկա ինձի շատ մեծ հաճոյք պատճառեց եւ կը փափաքիմ Ձեզի դրկել Ամանորի իմ ողջոյններս, որոնց հետ նաեւ ջերմագին մտղաբաններս Ձեզի եւ այն մեծ ժողովուրդին՝ որուն զաւակն էք :

Մրտակցօրէն եւ անկեղծօրէն Ձերդ ՌԻՏՐՈ ՌԻՒԼՍԸՆ

ա ընկրկի	հազար
հարիւր ըն	դ երեսնի
կրկին բ	առիւ և թիւ
հայկ(ա)զնի	որք հան
դիպիք *	ուր գողորմի
Ա.ծ. եւ ձ	եզ ողորմեսցի :

Ինչպէս կը տեսնուի, և պատմութիւնն ալ ծանօթ է, Ստեփանոս մեռած է 1681ին. բայց մինչեւ հիմա չեմ կրցած հասկընալ թէ ի՞նչ

կը նշանակէ 1130 (=1881) թուականէն ետք կրկին քառիս Կ (=60) քիւ
 յաւելուածք, զոր խթէ հաշուի առնենք՝ մեզ կը տանի մինչեւ 1741
 թուականը որ ժամանակագրապէս սխալ է, քանի որ չի համապատաս-
 խաներ վերոյիշեալ կաթողիկոսներու ժամանակաշրջանին: Այս տապա-
 նագիրը բուական սխալներով հրատարակած են նաև Շահխաթունեան
 (Ստրագրուքիւն Լըմիաճնի, հատոր Ա. էջ 272) և Ալիշան (Այրարատ էջ 241):

Պարիս, 1921 Մարտ

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Կ Ա Ր Ա Պ Ե Տ Գ Ա Բ Ի Կ Ե Ա Ն

Ծն. 1867ին Սերաստիա՝ որուն Ս. Թարգմանչաց վարժարանը ստա-
 ցած իր ուսումը, 1885էն սկսեալ մասնելով ուսուցչ. ասպարէզ: Ծննդա-
 վայրին Ննչակիան մասնագիտի հիմնադիրներէն. երկար տարիներ զոր-
 ծած է ազգային հողի վրայ. յոյժ

Կարապետ Գարիկեան

պահպանողական՝ կուսակցական ծայ-
 րայեղ ապագայնացուցիչ գաղափար-
 ներու եւ սկզբունքներու մասին: Կա-
 նուիւ էն աշխատակցած է «Արմէնիա»ի
 եւ «Ննչակ»ի՝ Դիոնեսիոսեան ակաճի
 եւ Կոյմակ Սերաստիոյ ծածկանուն-
 ներով: Կուսակցական հանգամանքէն
 դուրս՝ յայտնի դէմք մը, որպէս բա-
 նասէր ազգագիր, յամբողջ ամբողջ
 Բաղդիտ սերասաճայ գաւառաբնակ
 (1905ին պատկուած Իգիլիրեանց զր-
 մրցանակով) եւ Հայ բուսաշխարհ
 (1912ին արժանացած նոյնին ամբող-
 ջական մրցանակին): Ազատ՝ որ այս
 2 հոյակապ գործերն ալ դեռ եւս

անտիպ կը մնան: Իր պրպտումներուն եւ ուսումնասիրութեան առար-
 կայ եղած են Հայ Բժշկարանը: — Իրեն ալ վիճակուած է զահանդազին
 տարագրութիւն մը, ամիսներով անտուաղ աւագներու երկիրը թափառա-
 յած, մինչեւ իր ժամանումը Հալէպ՝ 1919ին, սկսելով գրել իր եղեմա-
 պատմը որուն մէջ կը պատկերանան եղերասարտու դրուագները Հայ
 Տառապանքին, թերթստուած «Եր. Հայաստան»ի մէջ: — Հայ մեռագրելու
 անխոնջ խուզարկու, ցուցակագրած է Սերաստիոյ եւ գիւղաբնից մեռա-
 գրերը: Իր բոլոր աշխատութիւններն ու նօթագրութիւնները բնաջնջուած
 են իր իսկ մեռքով, արտորքէն առաջ: — Այժմ տարիէ մը հետէ կը գրա-
 նուի Երուսաղէմ, իբր ուսուցիչ ժառանգաւորաց Վարժարանի:

Ուրիս ենք՝ մեր ընթերցողներուն հրամայելով բանասիրական ուշա-
 գրաւ հաստուած մը իրմէ, նոյն բառ ամբիպով մը:

Տ Ա Ր Ա Գ Ի Ր Ի Ն Ա Ր Մ Ա Ղ Ա Ն Ը

Հեռուստ վարպետիս՝ շր. Անտոնյանի

Գիտնալս կայ վեց-եօթ տարի մը — հազար էրնէկ ան օրերուն — երբ վերջին նամակդ առեր էի: ձուշգոհանքի շեշտ մը դրեր էիր մէջ թղթիդ: Գրածներէս պշգացած կ'երեւէիր: Շիտակը ան օրէն աստի սիրտս կոտրած էր. քեզի ճիկրած էի — լապատակը լեռին ճիկրածի պէս: Ինչ քիչեց ասոր վրայ, աւերկրիչ պատերազմին հով-հըմբուն ժրթաւ. ու մենք բարդ ու բոլորնիս մտրեցանք: Երկինք վերը մթնած, գետինք վարը մլարած էր: Սեւ թօթը փրթեր էր Հայուն անտէր գլխուն: Դժոխոց առուիքը բացուեր, Մանկու-Սանդարմետը սեւ լեաշքեարովք դուրս թափած, աշխրքներու անցում հոսելին ձեռքը, կ'իբնէր ու կ'եփճէր Հայ աշխարհը. յարդի մրեղի պէս կու տար Հայութիւնը չորս հովերուն:

Եւ ալ շատերու պէս Արիւնի ճամբան բռնեցի. տարագրի ցուպը ձեռքիս, մախաբ շալակիս, քարքաշը ոտքիս: Ան պիտի չըսեմ թէ Արամբուրդու ոտք չի կոխած ս'րպիսի բարձր լեռներէ, դիւարնակ մութ-աշխարհքներէ, արեւ-լուսինկայ չընկած անդունդներէ, խորունկ վիհերու վրայ կախուած մազէ-կամուրջներէ անցանք. թէ՛ կրակ մաղուող Ինչ անձայրածիր անապատներ, փուշ ու տատակ բուսնող արոց-երկիւնք շափեցինք, կենանտող-կենտնամահերու մասնուած: Ինչե՛ր, ինչեր շտետաւ սա չորնալիք գլուխս, պատմելով ետքը-ծարբ դալիք, գիբ-գէֆթէր մէնելիք բաներ չեն:

Փորձեցի մեր գլխէն անցածները շնորհակալաբար մտովս ստուերագրել շնորհովս: Հայաստանի մէջ, եւ պատմեմ կ'անցնիմ, կարգացողին ոտիցը ներքեւի հողերը կը փախին, երեսին խաշը կը թռի:

Մութէն լուսը հանողը Աստուած է. զօրչին մեռնիմ, անցան սեւ օրերը, լացի գիշերները: 1919ի սիկրներն էր, ու եւ ալ հազարէն մէկ վերապրող մը, Բոպարի աւազուտքներէն, կեդարու վրաններու տակէն, հասայ Հալէպ, երբ Ալպիոնի խրոխ գաւակներուն հետ Հայ-Արիւնի բուսնողներուն առջեւէն հալածական կը փախչէին նմանը շտետուած բարբարոսութեան մը հորդաները:

Մեր մէկ սրբիլի հայրենակիցը և ազնիւ բարեկամը Տօքթ. Արշակ Պօղոսեան կովկասէն Պաղտատի վրայով եկեր էր Հալէպ: Լսեցինք, բարեկիսի փութացինք քովը: Հազիւ ողջագուրուած, իր առաջին խօսքը եղաւ Պ. Աճառեան շարունակ քու մասին կը խօսէր, քեզմով կը հետաքրքրուէր, թէ ինչ եղաւ այդ մարզը: Սիրտս խանդաղատանօք լեցուեցաւ: Պատմեց քու կ'ալ գլխէ անցածները. բայց և այնպէս ողջ առողջ և յապահովի ըլլալնիդ. որու համար սրտովին կը խնդակցիմ ի հեռուստ:

Տարագրութեան դառնագոյն օրերուն մէջ Հայաստանի ու հայաբնակ շատ մը տեղերու ժողովուրդներուն հետ անտառք մնացած՝ երբ մեր տառապանքի օրերը կ'անպրէինք, հարիւրէ աւելի գաւառալիզուներ-

բու վրայ դրած Ձեր երկասիրութիւնը կանուխէն տեսեր էի. հիմա իւրաքանչիւր այդ բարբառ բերնէ բերան էր որ կը լսէիս Բանասիրական նախասիրութիւնս հեղ մը սոսք կ'ելլէր. բայց կարելի՞ բան էր պրպտումնէր քնել, նօթել-նօթագրել:

Շատոնց սրտէս կը փունար թղթիկ մը գրել քեզի — սիրելի վարպետ —, ճար-ճամբայ չիկար: Լսի, հոգու ողջութիւն թող ըլլայ: Բայց թէ ի՞նչ զրկեմ հետ թղթիկս, իրբեւ Տարագիրի Արմազան. ծրար ծրար ցաւե՞ր. դուն ալ շատ շար տեսեր քաշեր ես, նորըզնոր սրտիկդ արուննեմ: Ընողներուն չի մնայ. գունդ գունդ արուն փոխեն. Աստուծէնէ գտնեն:

Հայ մամիկներ անսպառ գանձարանն էին հայ լեզուին, ազգային ասանդութիւններուն, հէքեաթներուն, սովորութիւններուն, մարգ՝ կարծէր լսել անոնց բերնէն կենդանի բարբառով՝ Հայուն գարուոր կեանքը, պատմութիւնը. Բերքնուն կարծեա ակումարզրիս կը թափեր: Լեզուական ի՞նչ քնափք բնափք երանգաւորումներ. պատկերոտ, բնատո՛հմիկ, բառեր, ասացումներ. բացատրութիւններ չէիր գտներ անոնց բերնին մէջ: Իրենք անցան-գնացին, ու իրենց հետ տարին այդ ամէնը անգործորէն:

Անոնց չորցած, անարիւն շրթունքներէն վերջին սնկամ թռչող բաւական բաներ հտաւքեր ամփոփեր եմ, գիտեմ շատ կը սիրես. մէջ թղթիս ծրար քրած, արմազան կը զրկեմ քեզի. քեզ ամանաթ . . .

Ճիկրաշին. — Ի Տիվրիկ և Բարբերդ կան այս անունով եկեղեցի և ասոնց յարակից թաղ: Բառիս ստուգարանութիւնը ի բազմաց խնդիր եղած է, և որոշ բացատրութիւն մը չէ տրուած: Բարդուած ըլլալով ճիկր և շին բայարմաներէ, վերջինս յայտնի է իրբեւ արմատ շիկիլին: Իսկ ճիկր՝ արմատն է ճիկրիլին. այս բայը Աբրահամի բարբառին ձայնաբանութեանը ենթարկուելով եղած է ճրյրիլ = կր = յր ի. և կը նշանակէ մէկուն հետ քէն քնել, սրղողիլ, առ նախանձու, ի հեճուկս գործել, նիսպիբի երթալ: Ե. Կարահիտարի բարբառին մէջ մտնաւանդ այս վերջին իմաստով կը գործածուի: Ճիկր անել. ճիկրիլ գործածուած կայ նաև Ե. Քուչակ սաղից մէջ, նոյնպէս բժշկարան և ախտարական գրոց մէջ: «Թիչիլն Բագարատ ճիկր արւտ կանանց և . . . »: «Թէ աջ ձեռաց վերի թաթն խաղայ, նախանձ և ճիկր դնին քնդ ինքն . . . »: Արդ, ճիկրաշին կը նշանակէ ճիկր քնող է—քէն քնող է, առ նախանձու, ի հեճուկս, նիսպէթինէ շինուած (եկեղեցի): Ի՞նչ էին ճիկրաշինները: Անցելոյն մէջ մեր հարուստ նախնիքներու բարեգործութիւնը կը կայանար եկեղեցի շինելուն մէջ, ինչ որ ասացումարար ալ մնացած է. երբ մէկէ մը բարեք մը քնել կը խնդրուի, կ'ըսեն. ժամ շիկուծ կ'ըլլաս: Հարուստին մէկը կը շինէր եկեղեցի մը, կը պատահէր որ իր զասակարգիներէն մէկուն հետ գժտեր առեւարական կամ խնամիական խնդիրով մը: Հակառակորդը ո՛չ միայն բարեւ-Աստուծու բարինը կը կորէր, այլ և անոր շինած եկեղեցին սոսք չէր կոխեր. ու անոր ի հեճուկս եկեղեցի մըն ալ ինք կը շինէր. և այս կ'ըլլար ճիկրաշին մը: Այսպէս կը մեկնարանուին Անիի 1001 եկե-

զեցններու թիւը: Հսկիւ-նկեղեցիս ճիկբաշէն մքն է. Չասկի խթման օրին հոգուին կինն ալ եկեղեցի կ'երթայ. հարուստ տիկնայք փափկասունք, զանի կը նստասեն. կինք բորբոքած սրտով կու գայ կը գանգաւահ հոգիւ ամուսնինն. սա ճիկբ արած, ունեցած-չունեցածը ուրքին տակ կ'առնէ, կը շինէ իր անունով եկեղեցին: Թօքաթի իրարու մօտ եօթն եկեղեցիներու շինութիւնն ալ ասանկ պարագաներու կը վերագրուի:

Ինծի բարն թէ Բարբերգի ճիկբաշէն եկեղեցիին գերեզմանոցի յարերէն մէկուն վրայ սա տապանագիրը կայ. «Հարուր քսան հասկիթը մէկ փարայի առի, հարսնիք բրի, վայ ասկէ ետք եկողին գլխուն. քէմ պիտի կապենք»: Թողունք ան՝ որ ասով մարդը իր ժամանակի տիրող թանկու թեան վրայ գաղափար մը տալ ուզեր է. ասոր մէջ փիւ բառք կը նշանակէ խոտէ հիւսուած մէջքի տեսակ մը զօտի. փիւ կապիլ-աղքատ ասնայ, ծայրայեղ չքաւորութեան, թշուառութեան երթարկուիլ: Սեբաստիոյ բարբառին մէջ ասոր համազօր ունինք յուլան-գօտի ըլլալ: Գօտին մարդու մը նիւթական կարողութեան նշանակ կը համարուէր: Հարուսաներ, յաղթամարմին երիտասարդներ պարսկական թանկագին շալ-զօտի կը կապէին. շղթան վզէն ձգած՝ ժամացոյցը զօտին ներքեւ կը դրուէր. քսակը զօտին ներքեւի գրպանը կը դնէին: Ասկէ ծագում առած ասացումներ ալ ունինք. հուժկու, թիկնեղ երիտասարդի մը համար կ'ըսեն. «գօտովն ելլիք կըյիճ է»: Գօտիլիլ-զօտի-եղ-ք-ով-թիկնեղ, մարմնեղ, մէջքը լայն: Գօտիլիլ-ապաքինեալ մը ուսել-խմելով ուժը տեղը գալ, նիհարութիւնը անցնիլ. զօտին մէջքին վրայ թոյլ շնալ: Բնականաբար աղքատները, հարստութենէ աղքատացողներ, իրենց մէջքը պիտի կապեն շուսն մը կամ փիւ մը:

Եղուց.— Գիտէինք սեւուց (լեարդը). ձերմուց, դեղնուց (հասկիթին). շիւղուց (մաղձը). բայց շէի լսեր եղուց—միսին բոլորովին իւզոտ մասը. աղիքները պատող ճարպի շապիկը, փորին եղը, և գիտէք, ինչ զքթ-բախտ պարագաներու տակ լսեցի աս բառը: Արիւնի ճամբուն վրայ, հարբաւոր դիակներ կոխկռտելէն կ'անցնէինք. արեւը զարկեր՝ իւզը, ճարպը հալեր վազեր է. կնիկներ մորմոքելով կ'ըսէին. Եղուցը հալուէր, գետինը ծրեր, կէտ իզեր ճապղեր է:

ձորով-ձորով—Ձուր-թօն. — Տանիքներու զանիվար կողմը գետեղ-ուած կիսախոզովակ, ուրկէ անձրեւի ջուրը վար կը վազէ, կը թօնէ: Գիտէի. Խարբերդէն վար գաւառալեզուներու յատուկ բառ: Սուրուճ անօթի-մերկ նստեր պատասկը, սեւ ճակատագիրս կը մտմտայի. Գիւրս մը ասնք նորոգութիւններ ընել կու տար. հայ վարպետներուն կանչեց, օտտա՛ ձորովադրն տիպինի էյի պէճիտ: Գլուխս վեր վերուցի, ըսի. հայերէնէ փոխառեալ բառ: Կանուխէն ասոնց ընդարձակ բառացանկ մը կազմեր էի. ասի կը պահուէր. Բժշկութան զբոց խաչափայտի նկարագրութեան մէջ ալ գործածուած կայ. «Բէշն զէտ ցորիս է»: Ուրիշ օրինակ մը թրք. բառը զբաժ է. «Բէշն զէտ ցորիս է»: Ե. Գարահիսարի բար-

բառին մէջ կայ բոլորը — անձրեւել, Սերաստիոյ բարբառին մէջ ունինք
ընկերակ = թօն-թօն-ուկ, մեծ պահարան անձրեւոտ օդ:

Հոգիստիկ ըլլ.— Մուժ-աշխարհէնքէն կ'անցնէինք. Գիւրտեր ուտե-
լիք բերեր կը ծախեն. կնկանք մէկը եփած հաւ մը գնեց, նստեր կ'ու-
տէ. դիմացը հարս մը, հիւանդ, կը զբոստայ. ա՛լ չհամարեց ըսաւ.
քա քուրս'ւկ, հոգիստիկ էղայ, փցար մը տայիր: Հիւանդին ալ՝ իրեն
արգիլուած բանը դիմացը ուտեն, կամ, կամակը ուշանայ, հոգիստիկ =
կեղծիւնիկ կ'ըլլայ, և դարձ կ'ընէ: Իսկ մազկուղ կ'ըլլայ աղացկանք
կամ յղի կինը՝ երբ տեսած կամ հոտը առած կերակուրէն կտոր մը
բան չուտէ:

Ապօրժիկ = ապ-օրէն-ծին = ծնանիլ = ապօրինածին.— Անհարգատ
ծնունդ, աղչկորդի, բիճ: Սերաստիոյ բարբառին մէջ քիչ գործածական,
չգիտեմ որ գաւառաւեցուի յատուկ է: Վրաստանի հեղինակը Տօքթ-
Սալբի գործածեք էր: Գրական հանդէս մը կարծելով թէ դըժի քմահա-
ճոյք նորակերտ բառ մըն է, քաշքշէր է: Այո՛, գաւառական բառ է:
Դուք, վարպետ, ինչպէս կը գանէք այս բառը և անոր կազմութիւնը:
Թիքիկ.— կովու, հորթի շորցած վայրի թրիք. վառելանիւթ. էր-
դոււնցիներէ լսեցի: Բժշկարան գրոց մէջ ալ կարդացիք եմ. «վայրի
այծի քիքիկ . . . »:

Ավիկից = պիր ազուճ. ափերը միացնելով, բովանդակութեամբը ցո-
րեն ևն. ինչ՞ կնիկներ, անթիւ-անսուտը, իրենց շիրակեան ամբար-
ները յիշելով՝ կ'ըսէին. ավիկից մը ցորենին, կորեկին դէմ կը դողանք:
Կայ նաև կից մը կուց մը (ցորեն) ևն.:

Ապուր.— Ուրֆայի բարբառին մէջ՝ որ և է կերակուր, ուտելիք,
օրպահ հիկ Մատթէոս Ուս. հայեցի գործածած ունի այս առումով:
«Ինչընաց ապուր և սոճիկ»: «Ապուր գուգել»: Սերաստիոյ բարբառին մէջ՝
«Ապուրն ապրանք է» ասացուածին մէջ ապուր՝ այդ իմաստով առնուած է:
Ձի՛ Սերաստիոյ բարբառին մէջ ըստ կանոնի և յօդը կ'առնէ ձի-ձիկ:
Խարտերէն վար մինչեւ Տիգրէրտ-Ուրֆա կ'ըսեն՝ ձիկը: Ուս. հայեցի
այս ձևով գործածած ունի = ձիկն:

Անտը մնայ.— Սերաստիոյ, ինչպէս նաև Ուրֆայի բարբառին մէջ՝
իրբ յանառիկս, անել կացութեան, նեղ գրութեան մէջ մնալ. անմատ-
չելի բարձունքներու վրայ անօդնական մնալ: Ուս. հայեցի ալ՝ բառս
այս իմաստով գործածած ունի:

Մուխը դրուիլ.— Այս ասացուածն ալ իր մէջ ծրարած ունի Ուր-
ֆայի հերոսամարտի հոգիստով պատմութիւնը ամբողջ, Տուներուն ներ-
քեւ նկուղներ բացած էին.— ապաստանի կամ հաղորդակցելու համար,
կամ մէկ ճակատէն ուրիշ ճակատ հասնելու: Այս գեանուղիներուն մէջ
բաց ի ուտելիքներէ և ջուրէ պատրաստ ունէին ԱՄՈՒՍ: Ա՛լ երբ կը
տեսնէին թէ ի՞նչամիտ ձեռքը ինչա՞նի անխուսափելի է, ամուրը կը
կրակէին, ինչի՞նք ինչ մուխը կը դնէին. անխուսով կ'ապստէին մահուան, և

չէր ուշանար, քիչ էտք ածուխէն շնչահեղձ եղած կ'ըլլային — ամե-
նամեծ մասամբ կիներ, աղջիկներ էին:

Նմուշներ Ուրֆայի բարբառէն.— Ձոն—ձիւն. յոս—լոյս. դոռ—զուռ.
սննր—տանիք, երգիք. յոք. սննրսիք. սիք յոգնականացուցիչ մասնիկը
յաճախագէտ է այս բարբառին մէջ. Սիւրհանսիսա = Սիւրհանիներբ.
սամկրսիսա = տաճիկները. հրըշտիկիսա = Տրեշտակները. վերջին ա-բ' ն. ը
յօգն է: Սեբաստիոյ բարբառին մէջ այս մասնիկին համազօր ունինք
սիք, իրսիք յոգնականացուցիչը. քուրիսիք = քոյրեր, տալիսիք = տալեր,
նեբիսիք = ներեր. աղբիսիք, շուշիսիք, կնկիսիք են. զրարարի սի, ոսի յոգ-
նականացուցիչներն են:

Պոսի.— Մարաշի ընտանեկան բարբառին մէջ՝ հարսին օժիտը, ճի-
հէզ: Ուռհայեցի պոսի ձեւով գործածած ունի: Մատենագրական պոսիգ-ն
է: Մարաշի բարբառին մէջ ա՛ն, օ կ'արտարերուի. հոց = հաց. կնօ =
գնա: փոխադարձարար ո, օ՛ն: Այսպէս, պոսիգ = պոսիգ = պոսիգ: Այս
փոխադարձ երեւոյթը կայ նաև Սեբաստիոյ իրգնիք զիւղի բարբառին
մէջ. այսպէս՝ Մօյյամ = Մարիամ. պօնիք = պանիք, և ի հակառակէն
գամէշ = գոմէշ, կապուռն = կոզտուռն (գիւղ), գանսօլ = գօնսօլ:

Իրելու բանասիրական հում նիւթ, Մարաշի բարբառէն մի քանի
նմուշներ ալ. հոց = հաց, պսնար = պանիք, Պաղնաբ = բարձրիք, կիւղ = գոզ,
մոր = ջուր, դօլ = զգալ. ծայ = ձի, մրհ = ջորի, ծոնծարոտ = ծառագարգար-
ծաղկազարդ, Միսի ծօկ = Միլտեսու ձագ = թռչուն = ծիծեռնակը — զար-
նան՝ հարաւի կողմերէն՝ Երուսաղէմէն գալուռն համար այսպէս կոչուած:
Պիլոտ = բերան, կիյմօս = սիկառի կրճատ: Ասոր հումանիշ՝ էվերէկի բար-
բառը ունի Անկրճակ: Անծար մնացած մանուկներ շուկաներուն մէջէն
կը ժողովէին, ծայրի ծխախոտը կը հանէին կը մաքրէին, մէկ-երկու մէթա-
լիկի կը ծախէին Արարներուն: Կը հարցնէի, կ'ըսէին. Անկրճակ հալիկ
կա: Կրճաս՝ (սիրտոս) = մտին վերջին մնացորդը:

Գիսասար.— Եփրատ ու Տիգրիս բիւրաւոր գետամոյժն զոհերու լոյծ
գերեզմանը եղան. այս բառս անոնց խշխշալի, փշաքաղոզ պատմու-
թեան խտացումն է: Առաքել Չուղայեցի ալ գործածած է: Սեբաստիոյ
բարբառին մէջ ունինք սա առածը. Գիսասարը ձեռք օձն է ձգեր:

Անմրել Սեբաստիոյ բարբառին մէջ աղբի: Հաճնոյ բարբառին մէջ
գ իյնալով՝ եղած էր արել. արել կազիօ = անձրև կու գայ: Այսպէս ալ
քաննօր = քարո՛ (Սեբաստիա) = քար = քոր՝ (Հաճն). քօնը քօր հ = թանք
թանձր է. ա՛ն Հաճնոյ բարբառին մէջ օ կ'արտարերուի միազանկ բառե-
րու մէջ և բազմազանկերու վերջին վանկին մէջ: Հաճնոյ բարբառին
յատկանշական կողմերէն մէկն ալ ր տառը զրէթէ գոյութիւն շունե-
նալն է. այն = արեւ, արեգակ: Նոյն բարբառին մէջ միամիտ ձայնար-
կութիւն է — օ՛ն, շո՛ւտ, աճապարէ:

Գիսուսի (Սեբ. Կովկուռն գիւղ և Ակն). — Այիս և Եփրատ գետերու
յորդանով անտառներէն բերուած փայտի կտորներ, ծառի ճիւղեր, ար-

մտանք, մինչեւ իսկ հսկայ ծառեր: Տարագրութեան մէջ շատերու պէս
իմ ալ տաժանելի աշխատութիւններէս մէկն էր Եփրատի եզերքներէն
գետուտի հաւաքել, շալկըցի բերել ծախել:

Իրունի.—(Սեր. Ալիսի շովտի բարբառ.) — Ալիսի յարգումովը ուղա-
ուած եղբորայ ընդարձակ տափարակ հողեր, խիստ բարեբեր կ'ըլլան-
առածի կարգ ալ անցած է. «Ալլահ վերմէզսէ դըրունի վերիւր»: Եփրատի
Միջագետաց եզերքները լայնածաւալ դրունքներ են, խիստ բարեբեր:

Կոստալ (Սեբաստիա).—Վերլի մը կամ մարմնոյ ցաւած մէկ մասին
մէջէն բազկերակի զարկին պէս պահպան զարնելը, ցաւը զգալը: Գրա-
կան լեզուի մէջ ալ բարոյական ցաւի մը, վշտի մը համար այնչափ
պատշաճօրէն ընդունուած, բայց ցարդ սխալ ուղղագրուած: Բուն բառը
օղալ է, բժշկարանք շատ գործածած ունին. «սաստիկ կու օղայ».
սահմ.ի կը—կ' հանգրտած է աներեւոյթին հետ, իմաստի սաստկու-
թեան համար յ կրկնուած եղած է կ'օղալ—կոստալ:

Այսպէս, սիրելի վարպետ, Տարագրի երկար բառացանկ մըն ալ
կազմած եմ. ամէն մէկ բառ շոյ Տարագրին աղեկարշ կեանքը պատ-
կերող, շարունակել. — բայց արդէն երկարեցի: Սա միայն քսեմ որ
այսքան բարբառներու մէջ ամէնէն զարմանալին ինծի թուեցաւ Սպար-
թա-Պուրտուրինը. ունկնդիրը կը կարծէ որ ըստրովին օտար, անծանօթ
լեզու մըն է որ կը խօսին: Ըստ իրենց աւանդութեան Ղարաբաղի բար-
բառն է. 300 տարի առաջ Ղարաբաղէն դաղթեր են և բարբառը պա-
հեր են այնքան հարազատօրէն ու անաղարտ: Գիտեմ, դուք այդ բար-
բառը շատ կը սիրէք և Ձեր ուսումնասիրութեանց մասնակի առար-
կայ ըրած էք:

Ուրիշ տոնիթով եւս գրելու խոստումով Զերդ' Կ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ

« Բ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ո Ճ Ի Ր Ը »,

Ուրիշ կերպ կարելի չէր կոչել այն ամենի հրգեհը որ հերու Օգոստոս
15ին ծագեցաւ, յետ միջօրեի, ՍկիօՍԱՐ՝ Իճատիէի հայաշատ արուար-
ձանէն, և որ հիւսիսային բռնաշունչ քամիի մը ընկերացած՝ արշաւեց
Սէլամսըզ, թշուառացնելով մեծ մասամբ բարեկեցիկ շայեր: Դատեր
մէկ քանի օր բացօթեայ գիշերեցին՝ յապուրակի դուրս հանուելով քրիկ-
քրիկ իրենց կարասիներուն առքնթեր: — Իրեն պէս կոյր տարբերուն՝
Հուրին ու Հովին դէմ չկրցաւ պայքարել Ջուրը, եղանակին բերմամբ՝
նուազութեանը պատճառաւ. այնպէս որ հրշէջ վաշտեր և ջրհանկերի
անհամար անկանոն խուճեր իրենց անգործութեամբ փայլեցան: Ու-
ժանակը միայն — ափսո՛ս, ան ալ կարի ժլատ գործածութեամբ —
օգնութեան հասաւ «ի մետասաներող ժամու» քանդելով քանի մը
տուն: Ահագին էր անշէն անջրպետը փութա-Եօլիէն ինչուան Սէլամսըզ,
որով և անյուսալի՝ այս վերջնայն հրկիզումը. սակայն անհնար էր ցորեկ
աչքով նշմարել վարագոթեւ կայծերուն հողմավար խուճումը ֆրոթը-

Աղաճէն դէպ ի մարդը Տաղ-Համամիի Այս ի՛սկ պատճառաւ, ամայութեանց մէջ դիւրուտար կահ-կարասիք աճիւնացան վերստին: — 5 ժամուան մէջ, ամենածախ բոցերուն ճարակ դարձան 1220 տուն, 1 լատին մատուռ, 1 սինակօզ, 3 հայ գործ, 1 զօրանոց, 3 զեղարան և 57 խանութ, պարպուելո՛ւ իսկ ժամանակ չմտալով իճատիկի 3/8ը, Տաղ-Համամին, Սէլամաքըն ու Պիւլպիւլ-Տէրէն ամբողջովին վերածուեցան անհուն աւերակոյտի մը, ծիծեկոյղներու, պատերու և ծառի բուներու կմախակերպ տողանով:— Սկիւտարի Հայութեան վիճակուած 3րդ պատու համն էր այս, երեքն

ալ ամառ եղանակի պատահած, Ա.ք 1872ին, Բ.ք 1887ին: — Վնաս (տուն և աղի մխտին) 10 միլիոն սկի, կէս միլիոնը հազիւ ապահովագրեալ: Այրած շէնքերուն 75 0/0ը Հայուն, 120/0ը Հրէի, 80/0ը Յոյքի, իսկ 50/0ը Գնչուի և Թուրքի:— Ամբոյսական օրերէ պահուած թանկագին իրեղէն, ձորձեղէն, գոհարեղէն, գորք ու գոյք մտիկ դարձան, ինչպէս և անհետացան ճոխ մատենագրաններ ու ձեռագիրք, սեփականութիւն շրմատ Տանցիկեանի, Մ. Շամսանճեանի, Վ. Թէ-

(Ջախէն ազ) Մ. Շամսանճեան, Յ. Ասպուհի և ինքս, Տաղ-Համամիի աւերակներուն մէջ

քեեանի, Յ. Թ. Ղինդլեանի, Եր. Տ. Անդրէասեանի, Հօրոյի, Գ. Տէմիրճեպաշեանի, Ժ. Շիրակացիի, Ս. Գարամաճեանի, Տ.քթ. Ա. Բարսեղեանի, Գր. Յովակիմեանի, Լպէեան քահանայի, մանաւանդ զաշնակահար-ուսուցիչ Ս. Բարէլեանի որ ունէր եւրոպացի ամենազգի երգահաններու զործերուն հաւաքածոն:— Վաղորդայնին, տեղւոյն վրայ կազմուեցաւ «Հրկիզելոց Յանձնախումբ» մը, մինչ Ազգ. Վարչութիւն, Հ. Կարմիր խաչ, Ամերիկ. Կաթասամատոյց փութացին մեղմել տիրող թշուառութիւնը: Ամիջական կարօտութեան դարմանումէն յետոյ՝ խորհուրեցաւ կազմակերպութիւն մը յառաջ բերել, զբաղելու համար այրացաւեր հայնոցներու վերաշինութեան գործով:

Նախնօք իր «Մութ խաւեր» թատերախաղը Սկիւտար բեմադրող և քանիցս անոր բարձանցը վրայ իր ներշնչումները հրահրող Արշակ

Չօպանեան, աղէտայի հրդեհէն զգածուած, եղերգեց շէն Սկիւտարն ու Սկիւտարցիին իր գրչի եզրօրք վ. Թէքէեանի՝ Փարիզէն ուղղեալ մէկ նամակովք, որմէ կ'արտագրենք ինչ ինչ մասեր.

« . . . Սկիւտարը մեզի համար ազգային մտաւոր անգին յիշատակներու « կենդանի Յանգարան մըն էր: ձեմարանին ու Պէրպէրեանին Սկիւտարը, Պետ- « րու Դուրեանի ծագկեալ Գողգոթան, այնքան ազնիւ ու ստեղծագործ հայ « մտքերու ծննդավայրը, եղերավայրը կամ աշխատավայրը՝ մոխիր զարձած, հայ « ընտանեկան բնքուշ ու մարուր կեանքի այդ երկնամերձ վճիտ բոյնը, զրասէր « ու շնորհագեղ հայ աղջիկներու, կրակոտ ազգասէր հայ պատանիներու այդ « բուրաստանը՝ քարուքանդ եղած, ազգային աղէտ մըն է: պարզապէս: Ամէն « Հայ բան մը պարտական է Սկիւտարին. իսկ ես անձնապէս ինչքան սիրուն « յիշատակներ ունիմ այդ հայկական սիրալի բարձունքին վրայ բարեկամ սու- « ներու հիւրընկալ յարկին տակ, կամ բարձրադիտակ վտօտրածայեաց դիւթա- « կան ճեմավայրերուն, նոճիներու խորճրդասրօզ զեղեցկութեամբ զարդարուած՝ « պայծառօրէն մելամաղձիկ բնապատկերներուն մէջ ապրուած պատանեկան « ժամերէս: Հազար անգամ իրաւունք ունին անոնք որ այդ մեծ դժբախտու- « թեան հանդէպ՝ արկածեալներուն օգնութիւն հասցնեն անբաւական կը համա- « բնն կ'առաջարկեն վերաշինել հայկական Սկիւտարը » :

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Մ Ա Կ Ա Դ Ր Ո Շ Մ

Առաջին երկու քն են ներկայ պատկերները՝ Հայաստանի Հանրապե- տութեան 3 (կանաչ), 5 (կարմիր) և 10 (կապոյտ) բուպլիւնոց 3 տեսակ նամակազրոշմերէն որոնք

դժբախտաբար շրջաբերու- թեան շկրջան հանուիլ: — Տ. քթ. վ. Յ. Թորգոմեան ատոնցմէ նուէր զրկած ըլ- լալով Փարիզ՝ իր ուսա- նողական ընկեր և այժմ Բժշկ. Համալսարանի ախ- տարանութեան զասատու Փրօֆ. Ժիլպէսի, ստացած է անկէ հետեւեալ նամակը.

Cher et honoré Confrère

Je tiens à vous remercier des 3 timbres que vous m'avez adressés. Vive l'Arménie toujours mourante et toujours vivante! Vos travaux contribueront à sa gloire. Attendez-vous-y! Bien cordialement à vous et encore merci.

A. GILBERT

Paris, 23. IX. 21

Տրանսպի մեծանուն ուսուցչապետը Բժշկ. Ակադեմիոյ անդամ է և հեղինակ հայակապ աշխատութեանց: Ո՛րքան փայփայիչ է մեզ համար լսել իր հայասէր զգացումներուն անկեղծ արձագանդը. «Կեցցի՛ Հայաս- տանը որ միշտ կը մննի եւ կ'ապրի յաւի՛տ» :

ԲԱՐԵՆՈՐՄԱԿԱՆ ՊԻՏՏՃԷՆ (1920)

Մայրաքաղաքին հայ բնակչութիւնը կը բաղկանայ 150,000 հոգիէ։ Եւ որովհետեւ այս գաղութը մեղադրուած է յաճախ իրը ժլատ ու անզգած, հետաքրքրութեան համար 1 տարուան ընթացքին (1 Ինվըր.— 31 Դեկտ. 1920) քարկործական նպատակու իր քանակն ելած նպաստները համախմբեցինք։

I. Թ Ա Ղ Ա Յ Ի Ն Մ Ա Ր Մ Ի Ն Ն Ե Ր

1. Աղբասախնամներ. — Աղքատ հիւանդաց խնամարկութեան համար հաստատուել այս հիմնարկութիւնք 12 ամսուան մէջ ժողովուրդէն նպաստ ստացած են սա գումարները. — Բերայի Աղբասախնամ 1389 սակի, Գասրփոյի 2000, Սկիւսարի 1100, Հասփոյի 451, Բուսիլի-Հիւսարի 250 = 5190 սակի։

2. Թաղ. Խորհուրդներ ևս ունին տնտեսկաց յատուկ նպաստի գումարներ զորս ժողովուրդէն կ'ստանան։ Ահա՛ ատենց ցանկը. — Գում-Գափու (Մայր Եկեղեցի) 250, Գում-Գափուի դուրս 10, Եհնի-Գափու 7, Պայար 12, Հասփոյ 63, Ղաչարիս 120, Բերա 172, Ֆիտիփոյ 200, Պիշիկ-քաղ 157, Օրբափոյ 180, Գուրու-Չեշիկ 71, Պոյաճրփոյ 30, Գուզկունճուր-Իճասիկ 15, Սկիւսար (Սիլամուրգ) 236, Սկիւսար (Եհնի-Մահալլի) 120, Գասրփոյ 350, Գարբալ 50, Հայ Կղզի 70, Սան-Սրիֆանօ 200, Մափիփոյ 154 = 2467 սակի։

Կէտիկ-Փաշա, Սամաթիա, Կարլը-Գափու, Թօփ-Գափու, Էլուպ, Բ. Հիւսար, Պէօյիւ-քաէրէ, Պէյզօղ, Գանախլի. — Այս արուարձաններուն թաղական խորհուրդք իրենց պիւտճէին մէջ հասոյթ և ծախք չունին յանուն աղքատաց։

3. Հայ Կարողիկէ Աղբասախնամք. — Կ. Պասրիարֆարանի աղբասներ (ամբողջ նպաստը 348 սակի՝ որուն 220ը օտարներէ հայթայթուած) = 128, Ս. Ած.ածին Մայր-Եկեղեցի Բերայի 500, Ս. Փրկիչ Ղաչարիոյ 194, Բերա-Թագսիւմ 300, Եղբայրուրիւն Ս. Յովսէփոյ (Ս. Յովհ. Ոսկե.) 120, Ս. Երոտղուրիւն Բերայի 177, «Ս. Ընճանիխ» Միտրիւն Բանկայրիի 194, Ս. Լիւնն Եկեղեցի Գասրփոյի 800 = 2413 սակի։

Սամաթիոյ Թաղը չունի Աղքատախնամ։

4. Ա. Ե. Ս. Հայոց Աղբասախնամք. — Սրանպօղ Էմմանուէլ Եկեղ. (Պայպլ-Հաուզ) 250. Կեսիկ-Փաշա 50, Ս. Երոտղուրիւն Բերայի (Այնալը 2է, մէ) 20 = 320 սակի։

II. Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ա Ն Ո Յ Ն Ե Ր

5. Ս. Փրկիչ Եկեղ-Գուլիի (Միայն նպաստ, նուէր ու պնակի հասոյթ՝ ժողովուրդէն հանգանակուած) 7937, Ս. Յակոբ Բանկայրիի (Նոյնպէս) 820 = 8757 սակի։

6. Համազգային կազմակերպութիւն մը որուն հասոյթները կը ժողովէ Կեդր. Ելմա. Յանձնաժողովը: 1920ի համազումար հասոյթ 558, 658 ոսկի որուն մէջ կարեւորագոյն բաժին մը ունի Ամերիկ. նպաստամատոյցը. նաեւ մաս ունին արասասհմանի հայ գաղութներ, իսկ Պոլսահայոց գրպանէն հլած են հեանեալ գումարները. — Հայրենիքի տուֆ 199,590 — Պոսակական նուէր 14,056 — Անապատի սրբեր 5,742 — Հացագին 7,071 — Ժուկկարութեան օր 13,545 — Կիլիկիոյ աղիտըց հանգ. 33,962 — Թոշակագին սրբոց 1,378 = 975,344 ոսկի:

IV. ՄԱՍՆԱԻՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

7. Ազգային հակահշտին և ազգ. մարմնոց հոգումութեան տակ գործող վերսրբեալ հիմնարկութիւններէն զաս' կան զաս մը կազմակերպութիւնք որոնք որոշ նպատակներ կը հետապնդեն, լրացնելով կարգ մը կարօտութիւններ՝ ժողովրդեան նպատաներու շնորհիւ: Ահա տակաւ ասոնց 1920ի ստացած գումարները՝ ժողովուրդէն. — Հայ Կարմիր Խալ 67,555 — Գարսուսեր Տիկնանց Լիկ. (պարահանդէս 3964 + բաժնեգին 474 + նուէր 6356 + հրդեհի առթիւ նուէր 3165) = 13,959 — Գարակիօզեան Որբանոց (մէջը շըլլալով հաստատուն հասոյթք, զբամազուի թոկոս և արասասհմանի ու Որբիքի նուէրք) 3,500 — Էսսեան Որբանոց (քնդհ. հասոյթ 17,164) 13,564 — Աղիկ. Որբանոց Օրբախոյի, միայն նուէր 3,600 — Գարբաեան Որբանոց Հասիխոյի (նուէր 2476 + թոշակ սանուհեաց 954 + բաժանորդագրութիւն 390 + նիւթական նուէրներու արժէքք 360 + արհեստանոցի հասոյթ 584) = 4,764 — Որբանոց Գարսիխոյի (Հայոց զբրպանէն ելածք միայն) 6,000 — Որբանոց Մարտիխոյի (նոյնպէս) 6,000 — Որբանոց Նարլը-Գափուի (քնդհ. հասոյթ 6,781) 4,325 — Որբանոց Արեւուսիխոյի 7,418 — Որբանոց Պոյաճիխոյի 420 — Ս. Աննա Որբանոց (Անարատ Յղութիւն) Բերայի 3,600 — Ս. Աննա Որբանոց (Անար. Յղ.) Ստամբոլի 300 — Ս. Բենեդիկտոսի Որբանոց Գարսիխոյի (4 ամառան մէջ 6730 ոսկի ծախքէն Պօլսոյ մէջ հանգանակուածք միայն) 200 — Արուեստանոց Բերայի (գրամազուի թաղ. խորհուրդէն 2000 + ամառվճար նոյնէն 1474 + հանդերձէ 2558 + ճերմակեղէնէ 9340 + նուէր զանազան 159) = 15,531 — Հայ Կանանց Լիկա Բերայի 3,100 — Հայրենակցական Միութիւն (բաց ի Կեսարականէ և Կաղատականէ) 15,596 — Հայրենակցական Կեսարիոյ 24,754 — Հայրենակցական Կաղատիոյ 800 — Հայ Բարեգործ. Ընդհ. Միութիւն (Գանիրի) Պօլսոյ մասնամիջոցի հասոյթ (Անդամավճար 1816 + նուէր 182 + մուաք 186) = 2184 — Անասորու Երկր. հայ պաշտօնից Ազգոզու Միութիւն 5,000 — Գիւղասնեանական Միութիւն (Արասասհման ուսանող զրկելու յատկացեալ գումարք) 800 — Էսսեան Սանոց Միութիւն 364 = 903,334 ոսկի:

Կան դեռ Լօարանական, Գրական, Թատերական, Գեղարուեստական, Մարմնամարզական Միութեանց և այլ մարմիններու՝ ժողովուրդէն

ստացած գումարները որոնք չդատուեցան այս շարքին մէջ, բարեգործական հանգամանքէ դուրկ ըլլալնուն: — Ամփոփելով վերի գումարները, կ'ունենանք՝

1. Աղբասախնամներ	5,190
2. Թաղական կարեւորներ	2,467
3. Հայ կարողիկէ Աղբասախնամ	2,413
4. Աւեսարանական Հայոց Աղբասախնամ	320
5. Հիւանդանոցներ	8,757
6. Ազգային Խնամասարութիւն	275,344
7. Մասնաւոր կազմակերպութիւնք	203,334
	<hr/>
Համագումար	497,825

Ինչ որ ցոյց կու տայ, թէ Պօլսահայոց զբոսնէն մէկ տարուան ընթացքին կիս միլիոն օսմ. ոսկիի չափ դրամ էլած է՝ որորմութեան ու նպաստի անուամբ:

*. Հիմա տեսնենք, թէ մենէ աւելի ստուարութիւ և հարուստ ՊՕԼՍԱՐՆԱԿ ՅՈՅՆԵՐՈՒ մարդասիրական նպատակներու համար ինչ տուած են միեւնոյն շրջանին:

ՊՕԼՍՈՅ ՅՈՅՆԵՐՈՒՆ

Բ Ա Ր Ե Դ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Ն Պ Ի Խ Տ Շ Է Ն (1920)

1. Աղբասախնամներ. — 1920ին, Յոյները 21 թաղային Ազբասախնամներ ունէին որոնցմէ մեծագոյն մասը պարզապէս Ամերիկ. Նպաստամատոյցին նուէրները բաշխելով բաւականացաւ և ժողովուրդէն գրեթէ ոչինչ ստացաւ, նոյն իսկ Յունաց Պատրիարքարանի խոստովանութեամբ Ատենցմէ միայն՝

Բերայի յոյն կանանց Բարեփրական Ընկ.ը ժողովուրդէն առաւ 5,550 — Թարսվայի յոյն կանանց Բարեփրականը 3,806 — Գասրիտի յոյն կանանց Բարեփրականը 3,710 — Գայիօնի-Գուլլուգի Բարեփրականը (Simpnia) 4970 — Իֆնացիայի 17 մարմինները (առաւելագոյն չափով ենթադրական հասոյթ) 20,000 = **38,036** ոսկի:

2. Հիւանդանոցներ. — Եհսի-Գուլիի (տարեկան խառն հասոյթ 240,000 որուն հազիւ 35,000ը՝ Պօլսոյ յոյն-զբոսնէն կրնայ էլած ըլլալ, առաւելագոյն չափով մը) 35,000 + 4,500 «Ս. Էյիփրէտիոս» մանկաբարձական դարմանասուն Աղա-Համալիի 4,500 = **39,500** ոսկի:

3. Ազգ. Խնամասարութիւն. — Յոյն ազդն ալ իր որբերուն և տարագրելոց համար կազմակերպած է խնամասարութիւն մը որ կը հոգայ մայրաքաղաքին 10 որբանոցները (1656 որբերով) և գաւառի որբանոցներն ու տարագրեալները: Այս մարմինը 1920ին ծախսած է ընդամենը 213,973 ոսկի որմէ 164,064 ոսկին է Պօլիոս Ասոր մէջ Պօլսոյ Յունաց բաժինն է սոսկ **7,320** ոսկի, մինչ շեւիկէն կառավարութիւնը տուած է 129,025 + Ամերիկ. Նպաստամատոյցը 24,396 + բաց կար 53,232:

4. Մասնաւոր կազմակերպութիւնք. — Դամասկոսում Դաշարիոյ 8,640 + Յոյն կարմիր խաչ (անդ) 4,000 + Զրի Խոնանոց՝ տարւոյն վերջերք բացուած 543 = **13,183** սկի:

Ամփոփում. — Աղխասախնամներ 39,036 + Հիւանդանոցներ 39,500 + Ազգ. Խնամասարուրիւն 7,320 + Մասնաւոր կազմակերպութիւնք 13,183 = **98,039** սկի համագումար:

*. Պօլսոյ Յոյներն ուրեմն իրենց կարօտեալներուն համար կը վճարեն Պօլսահայոց հազիւ մէկ հինգերորդը. — Երբ թիւերք կը խօսին, բնական է ոչինչ կը մնայ մեզ խորհրդածելու:

« ՊԱՇՏՊԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱՆՍԻՆ »

Պատկերն է ասիկա համանուն Մայր-Եկեղեցիին որ կառուցուած է Մարտիիոյ վերել գանուող բլրակի մը արեււանք, ծովէն 160 մէթր բարձր նօրսը-Տաւ-քը-յա-կանոս համաւաւոր ուխտատեղի մըն է միւլ-նոյն աստեն: 84 մէթր երկարութեամբ վերելակով մը հող կը բարձրանան նոյն նաւահանգիստը սոք դնող ամենազգի ֆրիտոնեաներէ շատեր, Գլխաւորաբար Եօփու մարզիկ, այս վերջինք հետեան՝ Եուխտերին ընդունականս զարձնելու հաւատքով: — Հաստեական-բիւզանդական ոճով գեղակերտ խորանք — լի արգաղիք նուէրներով (ex-voto) — շինած է Էսփէնանտիէօ ճարտարապետը, նանիւէլ անդրիագործն ալ՝ Ս. Ածւած-նայ արծաթէ արձանը: 45 մէթր զանգակատունը կը պարունակէ մայր-կոչնակը որ 8234 քիլօ կը կշռէ. ատոր վերել կօթողուած է ահա 9 մէթր 70 սնթմ. հոյակերտ արձան մը, համակ սկեղօծ, որ կը ներկայացընէ Ս. Կոյս Մարիամը՝ Յիսուս Մանուկը զիրկը, գլուխ-գործոց՝ Լքքէն անդրիագործի:

*. Այս աշխարհահռչակ Մայր-Եկեղեցին — փոստ-քարդի մը վրայ գունատիպ պատկերացած — խմբագրութեանս յղեց մարտիիտանակ գրադէտ Ս. Չերազ, ետին զրելով. « Հոս աղօթեց Հայոց Պատրիարք Զաւէն Արքեպիսկոպոս, Եւրոպա ուղեւորութեանն առթիւ: 3 ետոյ գիմեցինք ն. Ամենապատուութեան որ հետեւեալը պատմեց մեզ. — «27 Մայիս 1920ին էր որ այցելեցի այս եկեղեցին՝ Մարտիիոյ Հայերէն Պ. Պ. Կարապետեանի և ձերահետի ընկերակցութեամբ: Զառիվերէն յոգնած էր ներս մտայ, աղօթելէ առաջ, տաճարին հոյակապ շինուածքը զիտած պահուս՝ բարեպաշտուհի մը մօտեցաւ ինձ, գրամ մը սահեցուց ձեռքիս մէջ և աներելոյթ եղաւ: Ֆրանսական 5ր մէկնոց հին հազուազիւտ սկեղքում մըն էր այդ յուսարարը կանչեցի և խնդրեցի որ փոխարժէքը բաշխուի աշխատաց, քիչ յետոյ հրաւիրուեցայ խորհրդարան՝ ուր ծանօթացանք կանոնիկոսին հետ. հաղորդեցի անոր՝ անձանօթ տիկնոջ նուիրատուութիւնը: »

Զաւէն Սրբազան անշուշտ չէր կրնար վայրկեան մը իսկ մտնալ, թէ

Հացակարօտ ս'րչափ որբ ունէինք մենք ասդին, և թէ իրեն տրուածք կաթիլ մըն էր աղէտակոծ Հայուն ծով-կարիքին բաղղատմամբ: Գուցէ այդ հայեցակէտով, նախապահի սեպեր էր — ալլասեր վեհանձնութեամբ մը — օտար և ողորմութիւնք վերադարձընել օտար կարօտելոց և բաւականանալ՝ աղօթքին մէջ իր թշուառ հօտին համար պաշտպանութիւն մը հայցելով և պաշտպան Ս. Կոյսէն:

Իսրաէլ, Հայք չունեցաւ երբեք իր պաշտած Աստուածամօր արձանն արհիւսպանծ, տաճարի մը բարձունքէն այսպէս ոսկի նայուածքը սեւեռած հեռաւոր հորիզոններու բայց Անոր անուամբը կառոյց շատ մը մենաստաններ՝ քաղցրահայեաց, սիրահայեաց, ջուր-խափսան, վրեժխնդիր ևն. տիտղոսներով, հաւատ ունելով որ ամենագութ Աստուածամայրը պիտի չզաղարէր իր շնորհները բաշխելէ զինքը փառարանող ժողովուրդի մը վրայ: Եկաւ Պատկան Ս. Աստուածածին (Մարտիրոս) Ենորհաց տարին 1915-ի վանք չմնաց որ շխալուէր, չքանդուէր և խորաններէ վար չառնուէին Աստուածամօր պատկերներ, դաշունահարածակծկուելով: Մեծ ու պղտիկ, կարիճ ու հալւոր, հարիւր հազարներ ապաժոյժ արեամբ իրենց աչքերը յաւիտենապէս գոցելէ առաջ՝ երկինք նայեցան և չզաղարեցան դարձեալ և զօրութեանդ մեռնիմ. . . » հեծկըլտալէ: — Երանելի՛ Տիրամայր, բնգէր Հայք մոռացար:

Ս Կ Զ Բ Ն Ա Տ Ա Ռ Ե Բ

Հ. Հ. = Հայկական Հանրապետութիւն թ. 2. Բ. Բ. Մ. = Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւն թ. 2. Օ. Կ. = Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէ (Հայաստան) թ. 2. Օ. Մ. = Հայրենիքի Օգնութեան Մարմին թ. 2. Կ. Խ. = Հայ Կարմիր Խաչ թ. 2. Ա. Դ. = Հայ Աշխատանքական Դաշնակցութիւն (Ամերիկա) թ. 2. Մ. = Հայ Մարմնամարդարան (Ափրտար) թ. 2. Մ. Բ. Մ. = Հայ Մարմնամարդական Ընդհ. Միութիւն թ. 2. Բ. Դ. = Հայ Բեղափոխական Դաշնակցութիւն թ. Բ. Դ. 2. = Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան (Կուսակցութիւն) թ. Բ. Ա. = Բուսկափար Ազատական (Կուսակցութիւն):

1. Մկրտիչ Եղիսիայոս Աղանանի (ուսուցիչ կրօնի), 2. Մկրտոյ Վարդապետ Նշանեան (տեսուչ), 3. Լուսարարագետ Դ. Դաւիթ Մ. Վրդ. Տէրտէրեան (ուսուցիչ եկեղեցական երաժշտութեան), 4. Բանասէր-մատենագիր Կարապետ Գարիկեան Սերաստացի (ուսուցիչ հայերէնի, պատմութեան և աշխարհագրութեան), 5. Գրիգոր Էջլիճեան (ուսուցիչ մանկամտիկի և գիտութեանց), 6. Աբամ Թաչատուրեան (ուսուցիչ զժազրութեան), 7. Աշոտ Նշանեան (ուսուցիչ վայելչագրութեան), 8. Յովսէփ Տէր-Վարդանեան (դատարար-կառավարիչ), 9. Ժօրժ Ափրիկէ-Տաճօճեցի (ուսուցիչ անգլիերէն լեզուի) 10. Մեծանուն գրագետ և ազգային գործիչ Արշակ Չոպանեան որ հերոս Կիլիկիոյ առաքելութենէն դարձին հիւրասիրուեցաւ Ս. Յակոբեանց վանքի, նուիրուելով ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան:— 11. Երջանիկ Չոգրեան (Ձէյթուն), 12. Յովն. Պատմեան

Վարժարանը կառուցուած է Զամ-Բաղին մէջ, Սիօն պատմական շէնքի վրայ, շրջապատուած շօճիի և մայրիկի հսկայ ծառերով: Այս հաստատութիւնը մինչև հիմա տուած է աւելի քան 600 շրջանաւարտ, որոնցմէ ունանք բարձրաստիճան եկեղեցականներ և հեղինակաւորներ,

(Մաշկերս), 13. Տիրան Մուրատեան (Խարերդ), 14. Հրաչ Գարսասեան (Կարին), 15. Թորոս Գափազեան (Հայֆա), 16. Սէթ Գարանֆիլեան (Զէյթուն), 17. Կրպ. Սէմերճեան (Ճղեքսանդրիս), 18. Նզր. Գարիկեան (Սվազ), 19. Մրտ. Գարրիէլեան (Նշրդի), 20. Միսր Գափազեան (Հայֆա), 21. Արցալ Կազմարսեան (Նաֆա), 22. Աւետ. Տ. Սարգսեան (Հայէպ), 23. Կրպ. Աղանանեան (Երուս.), 24. Յովհ. Աւանեան (Նաֆա), 25-26. Կրպ. և Տիգրան Չալրզեան (Հայֆա), 27. Թովո Տ. Արմենակեան (Արարկիր), 28. Արամ Գափազեան (Հայֆա), 29. Լ. Թի. ֆէնկճեան (Կարին), 30. Ստ. Մարգարեան (Ատանա), 31. Յր. Պետրոսեան (Արֆա), 32. Խչ. Յովնանճեան (Երուս.), 33. Տիգր. Սալամեան (Զէյթուն), 34. Արամ Տէսեան (Հայֆա), 35. Հրանտ Պետիկեան (Պարակիր):

բժիշկ, փաստաբան եւն. : Պատերազմի ընթացքին, աշակերաները զինուոր առնուեցան, գործը գոցուեցաւ և Մեսրոպ Վրդ. Թեազուեթեամբ վերաբացուեցաւ 1920ին՝ 25 թաշակաւոր և անթոշակ աշակերաներով որոնց խմբանկարն է ներկայս (Թիւ. 11-35):

Մ Ե Ր Չ Ա Ի Ո Ր Ե Ր Ե Ի Ե Լ Ք Ի Հ Ա Մ Ա Ր

Յառաջարկան.—1 Սգոստոս 1919ին Նախագահ Ռեիսըն ամերիկեան բանակէն Չօր. ձէյմս Հարպօրտը նշանակեց՝ իբր պետ «Հայաստանի Ամերիկեան Զինուորական առախուրտան», լիազօրութիւն տալով անոր՝ որոշելու իբր ուղեկիցները: Առաքելութեան նպատակն էր՝ քննել և տեղեկացրնել ամերիկեան շահուց և պատասխանատուութեանց հետ ազերոսունեցող քաղաքական, զինուորական, աշխարհագրական, ազգագրական, վարչական, անտեսական ևն. կարեւորութիւնները Մերձատր Արեւելքի, այսինքն Եւրպ. Թուրքիոյ, Փոքր Ասիոյ, Արեւմտ. Հայաստանի և Հայաստանի, Վրաստանի և Ատրպէճանի նորակազմ Հանրապետութեանց, Վերջին երեք տերութիւնք տակնօք մտար կը կողմէին Ռուսոյ՝ յԱնդրկովկաս: Սուրիա և Միջագետք դուրս ձգուած էին՝ Ֆրանսա-ինքերէն և Անգլիացիներէն զբաւուած ըլլալուն, և հաւանաբար պիտի մնային անոնց իշխանութեան տակ: — Առաքելութեան սահմանուած ժամանակամիջոցը շատ կարճ էր: Մեր շրջագայութիւնը տեւեց 1919 տարւոյ Ապր. 4էն 27: Անցանք Մարտին, Տիգրանակերտ, Խարբերդ, Մալաթիա, Սերասիս, Երզնկա, Կարին և Կարս քաղաքներէն որոնց մէջ կատարեցինք շատ կարեւոր հետախուզութիւններ: Բայց նոր հաստատուելիք երկաթուղիներու անցնելիք տեղերը մեծ մասամբ քարտէզի վրայ ճշտեցինք, օգտուելով անոնցմով ելմտականօրէն հետաքրքրուող անձերու կողմէ նախապէս կատարուած բոլոր ուսումնասիրութիւններէն: Առձեռն ունէինք այս երկրամասին ամենակատարեալ քարտէզները որոնցմէ թրքական պտրզմ. քարտէզները 1/300000 շափով և գերման սպայից աջակցութեամբ սրբազրեալ՝ եղան մեզ համար խիստ օգտակար: Թուրքիոյ մէջ շինուելիք երկաթուղիներով շահագրգռուող եւրպ. և ամերիկ. հաստատութեանց բոլոր տեղեկութիւնները զրուեցան մեր տրամադրութեան տակ: Շատ արժէքաւոր տեղեկութիւններ ստացանք Հայ Արուեստագիտական (նկերութիւններէ, (Հայ ձարտարապետականէն և Հայ Գիւղատնտեսականէն), Ինչպէս և Հանր. Պարտուց Վարչութեանէն, Հանրօգուտ Շինութեանց պաշտօնատունէն և Պօլսոյ Ամերիկեան Հիւպատոսարանէն: Ստուգիւ, մենե տաւջ ո և է հաստատութիւն կամ կառավարութիւն՝ ուսումնասիրութեան համար մեզի չափ նպատատար պայմաններու մէջ չէր գտնուած. Հայաստանի Ամերիկեան Զին. Առախուրտան ընծայուեցաւ ամէն զիւրութիւն՝ կատարելու համար այսպիսի հետազօտութիւն մը: Մեր խումբը ո՛չ մէկ ջանք խնայեց տրուած կարճ ժամանակամիջոցին մէջ ընելու համար կատարելագոյն ուսումնասիրութիւնը: Փութամ ըսել, սակայն, թէ բոսիս՝ զորմն ա՛յնքան բարդ է որ, Հայաստանի երկաթուղիներու խնդրոյն նկատմամբ մեր հասած եզրակացութիւնը նախափորձի մը արժէքն ունի միայն, որ ապա-

LOST

LOST

LOST

LOST

մուսք ուղղութիւն ունի, այսինքն Պագուէն՝ կասպից ծովէն սկսեալ կը յանդի Պաթում, Սեւ ծովու վրայ, անցնելով Թիֆլիսէն: Ունի ճիւղեր որոնք բաւարար են թէ՛ ներկայ ճարտարարուեստին, երկրաչափութեան, հանքերու շահագործման, ջերմուկներու և թէ անոնց ապագայ զարգացման: Ունի նաև **106** քլմթր. հեռու հիւսիսակողմք, Սան-Բուէտիէն կցում մը որ կ'երթայ Բոթի՝ Սեւ ծովու վրայ: Ազատաֆայէն Էփլաք և Հաճի Գապուէն Պաքու՝ մին **167** և միւսը **125** քլմ. գիծը զոյգ է: Այս երկաթուղւոյն մայր-գիծին երկայնքն է **896** քլմ., ճիւղերն ալ **490**. Պաքուի մէջ կը կապուի Հիւսիսային կովկասի երկաթուղեաց հետ որոնք Բէթրովքէն սկսեալ կը հետեւին կասպից ծովու հիւսիս. արևմտեան եղերքին: Պատերազմի ընթացքին, Ռուսք ձեռնարկեցին Պագու-Ջուղա գիծին շինութեան, կասպից ծովու վրայ գտնուող Էլհաեթէն սկսեալ՝ **420** քիլոմէթր տարածութեան 60⁰/օն հարթումը լրացնելով: Պագուի նաւթն ու իր «մազուէթ» որ բոլոր աշխարհի նաւթի արտադրութեան 15⁰/օք կը ներկայացնեն՝ կը բաւեն ապրեցնելու Անդրկովկասեան երկաթուղեաց այս մասը: Անոնց երկրորդ ճիւղը Թիֆլիսէն կ'սկսի և կ'երթայ դէպ հարաւ: Այեքսանդրապօլէն կ'երկճղի՝ մին դէպ հարաւ-արևելք կը գիծէ, ծայրն ի Դաւրէթ, միւսն ալ դէպ ի Սարք-Գամիշ. իր ամբողջ երկայնութիւնն է **815** քլմ.: Այս գիծը կ'օգտուի իր ճամբուն վրայ արգաւանդ, աղէկ մշակուած և բազմամարդ հովիտներէն: Շահագործման կարեւոր աղբիւրներ կան գիծին վրայ, ինչպէս Ալլահճէրտի պղնձահանքերը: Սովորական սաւններ, այս դաշտերը կ'արտադրեն մեծաքանակ մետաքս, բամպակ, արմաիք, բուրդ, արջառ, գինի, միդ. ևն.: Անդրկովկասեան երկաթուղիք ընդհանրապէս կ'անցնին — եթէ բացառութիւն սեպենք Ատրպէճանի դաշտերէն անցնողները — լեռնային վայրերէ, ուստի իրենց շինութեան ծախքը շատ մեծ կողած ըլլալու է: Ամենայնիւ շատ խնամով շինուած են, որմնադրութիւնը զմայլելի և կայարանները փառաւոր, որոնք յատկանիշն են արդէն ուս երկաթուղային ճարտարագիտութեան: Մէկ քանի պղտիկ թեւերէ զտո, իւրաքանչիւր գիծ ունի 5 անգլ. ոտք ձողերու բացուածք. առաւելագոյն ելեւէջ (grade) մը 3 աստիճան, և առաւելագոյն կորութիւն (curvature) մը 9 աստիճան: Ռուս վակօններն աւելի լայն են և հանգըստաւէտ՝ քան ամերիկեանները: Պատերազմէն առաջ, սքանչելի էին թաւայուն կազմածքնին, սպասարկութիւնն ալ շատ զոհացուցիչ: Անդրկովկասի մէջ հում նաւթը գլխաւորաբար կը գործածուի երկաթուղեաց և մեքենաներու իրր վաւելանիւթ:

Մագուի Երկաթուղին ալ զոր Ռուսերը շինեցին՝ Ջուղայի և Երեւանի միջեւ գտնուող Շահ-Թախէն կ'սկսի և պրակ. հողամասէն անցնելով կը մտնէ Գարա-Բիլիսէ: Պայագիտի մէջ ճիւղ մը ունի որ կ'երթայ դէպ ի վան Ջուղահեա երկաթուղիներուն բացուածքն է 3 անգլ. ոտք և 6 ինճէզ, իսկ գիծին ամբողջ երկայնքը **267** քլմ.: Ռուսք

1916ին մեծապէս օգտուեցան անկէ, երբ թուրքիոյ հայկական նահանգները կը նուաճէին:

Կարնոյ Զին. Երկարու զին որ պատերազմի ատեն Ռուսաց կողմէ շինուեցաւ զինուորական պէտքերու համար, կ'սկսի Սարը-Գամիշէն և կ'անցնի Գարա-Ուրիանէն Խորասան, Հասան-Գալէ, Կարին և վերջին քաղաքէս 30 քլմ. անդին՝ դէպ արեւմուտք 2 անգլ. ոտք և 6 ինչէզ բացուածք ունի և **146** քլմ. երկայնք, Ռուսիոյ միւս գիծերէն վար չմնալով իր ամենաքանչելի կերտուած քին շնորհիւ:

Այս երկարու զինքերուց ցերկայ վիճակը.— Պարզմ. վիճակն ի թուրքիա՝ ընդհանրապէս, և Պոլշէվիք Եարժուսք յինգրկովկաս՝ մասնաւորապէս. ասանցմով ասա յասաջ եկաւ փոխադրութեան միջոցներու ամբողջական փճացումն թուրքիոյ երկաթուղիք անգլ. հակակշիւն տակ մանկէն ի վեր կարգի մտնելու վրայ են, բայց յԱնգրկովկաս շատ հեռի են գոհացուցիչ բլլալէ: Լինգհ. առմամբ, թաւալուն կազմած քներ աւերուած են՝ անգործածելի բլլալու աստիճան, և այս երկու երկիրներուն՝ մանաւանդ վերջնոյս մէջ կը պակսին անհրաժեշտ մեքենայի գործարանք: Անգրկովկաս 3 տարիէ հետէ զանց առնուած է ճամբաներու նորոգութիւնն ալ որ կենսական կարեւորութիւն ունի:

Արեւմտ. Հայաստանի ծրագրեալ Երկարու զին

1. ՍԱՄՈՐԵ-ՍԵՐԱՍՏԻԱ, 396 քլմ. երկայնք: Սամսոնէն կ'սկսի և կը կարէ Միւսք, Ազ, Թէրասգան, Եէշիլ և Թօզանլը գետերու հովիտները, Հազգաս, Ամասիա, Թուրքիալ և Եւզոկիա քաղաքներէն անցնելով, Սերաստիա: Ամէն զի արգաւանդ, մշակուած և բազմամարդ բլլալուն՝ շինուելիք գիծը պիտի բլլայ՝ արգիւնարեր Սամսոնի նաւահանգիստը 1914ին ներածած և արտածած է 10,000 թօնոյէ աւելի տարանք՝ 14 միլիոն տօլարի արժէքով: Այս գիծին շինութեան համար մենաշնորհ արուած է Ֆրանսական դրամատէրներու. գիծին մէկ փոքր ճիւղը հարթութուած է մասամբ:

2. ԼՆԿԻԻՐԻ-ԵՕԶՂԱՏ-ՍԵՐԱՍՏԻԱ, 410 քլմ. երկայնք: Կ'անցնի հարուստ հողագործական մարզերէ, և անկասկած պիտի բերէ առատ հասոյթ՝ անոր արեւմտակողմի գիծերուն պէս Շինութիւնը սկսուած է և Լնկիւրիէն սկսեալ դէպ արեւելք 132 քլմ.ի չափ տեղ հարթուած է. բայց մնացեալ մասին շինութիւնը պիտի դժուարանայ և պիտի բացուին մէկ քանի կարճ փապուղիներ:

3. ՍԵՐԱՍՏԻԱ-ԵՐԶՆԿԱ, 314 քլմ. երկայնք: Կ'անցնի Ալիսի բարեբեր հովիտներէն և Չառայէն, տպա լեռնուտ դժուարին հողամասէ մը կը հասնի Բէլքիւսի հովիտը, մերձ յԼնտիբէս, ուրկէ անդին՝ Սուշէհիբ-Գարա-Չարասալու գետահովիտներէն վերջ կը հասնի Երզնկայ: Ընդ որ գիծին վրայ ձորեր ու լեռնագոտիներ իրարու կը յաչորդեն, և շինութիւնը թէև բազմամասնաբար բայց արդասարեր է ամէն զի:

4. ԵՐԶՆԿԱ-ԿԱՐԻՆ, 213 քլմ. երկայնք. Կ'անցնի մեծ ապագայ ունեցող հովիտներու շարքէ մը: Երզնկայի Դաշտէն հեռանալէ վերջ՝ կը մտնէ շատ գեշ հողամասէ մը ներս, այնուհետեւ կը հետեւի Գարա-Սուխի քնթացքին:

5. ԿԱՐԻՆ-ԳԱՐԱՔԻԼԻՍԼԷ, 170 քլմ. երկայնք. Գեշ հողամասէ մը մագլցելէ վերջ՝ Կարնոյ Դաշտին կը հետեւի, ուրկէ անդին՝ դիւրին դարվերով մը կը հասնի Հասան-Գալէ, Քէօրի-Քէօյ և Խօրասան. հին կրկին անցնելով լեռնուտ հողամասէ մը հարաւ ուղղութեամբ Ալաշ-կերտի Դաշտէն կը յանգի Գարա-Քիլիսէ: Կարնոյ և Ալաշկերտի Դաշտերը բերբի են յոյժ: Այս նոր գիծը մեծ կարեւորութիւն ունի, երբ կցուի Արեւելք գառուող արդէն շինուած գիծերուն:

6. ԴԱՏՈՒԱՆ-ՄՈՒՇ, 95 քլմ. երկայնք. Շինուելիքներէն ամենա-գիւրինը, վասն զի վերէն վար Մշոյ Դաշտը կը կտրէ, ա'յնքան յուսթի և մշակեալ:

7. ՄՈՒՇ-ԽԱՐԱԲԵՐԳ, 267 քլմ. երկայնք. Կ'ընթանայ Եփրատի գծուար անցքերէն: Տեղագրական աշխարհացոյցներէ դատելով, այս գիծը բազմամտիս մասերէն մին պիտի ըլլայ. տեղւոյն վրայ մանրադնին քննութիւն մը թերեւս պակասեցնէ ծախուց գնահատումները: Շինու-թիւնը ցանկալի է յոյժ, վասն զի անով պիտի հաստատուի Վանայ և Մշոյ Դաշտերուն համար Միջերկրականի վրայ ելք մը:

8. ԽԱՐԱԲԵՐԳ-ՄԱՆԱԹԻԱ, 115 քլմ. երկայնք. կը մեկնի Եփրատայ մեծ Դաշտին մէջէն և կ'երկարի լեռնային գոնդակ վերելքով մը, այնու-հետեւ նորէն լեռնային գոնուար ուղիներէ և նոյն գետին վրայէն անց-նելով՝ կը մտնէ Մալաթիոյ բարերեր դաշտը: Գի'ծ որ պիտի ծառայէ. զարկ տալու Խարբերգի մերձակայ շատ կարեւոր հանքերու շահագործումին:

9. ՄԱՆԱԹԻՎ-ՍԵՐԱՍՏԻՍ, 248 քլմ. երկայնք. Եփրատայ Դաշտէն վերջ, այս գիծը կը կտրէ կիրճերու շարք մը և կը յանգի Գուրուի Դաշտին. անկէ անդին՝ Հասան-Չէլէպիւն Զէլէպի-Խան, ապա Ալաճա-Խան, և Գանկալի մօտերը գոնուար վերելքէ մը յետոյ կը մտնէ Ուլաշի գետահովիտը, հուսկ ուրեմն Ալիսի հետեւելով՝ մինչեւ Սեբաստիա վերոյիշեալ հովիտները կանոնաւոր վարչութեան մը տակ կրնան արգիւ-նաշատ գառնայ, գիծին շինութիւնն ալ՝ շահարէր ձեռնարկ մը:

10. ՄԱՆԱԹԻՍ-ՄԱՐԱՇ-ԻՍԼԱՀԻ, 303 քլմ. երկայնք. Կ'սկսի Եփրատայ ճիւղերուն հովիտներէն, և յետնուտ հողամասէ մը անցնելէ յետոյ՝ կը հետեւի Ադ. գետին դաշտը, մինչեւ Մարաշ: Այնուհետեւ Շէ-քիւր-Սլայէն անցնելով կը կցուի Պաղատաի գիծին Խալաֆիէի մէջ (Ամա-նոսի փայտաղբիներուն արեւելեան ծայրին մօտ): Այս գիծին վրայ կ'իյ-նան Կիլիկիոյ արգասանդ և բազմամարդ հովիտները:

11. ԳԱԹՄԱ-ՔԻԼԻՍԼԷ-ԱՅՆԹԱԳ, 75 քլմ. երկայնք. Այս գիծը պիտի ծառայէ իբր մէկ ճիւղը Պաղատաի երկսթուղւոյն, անոր կցելու համար Քիլիսիա ու Այնթապը, մասնաւորաբար վերջինս Գաթմա՝ Քիլիսի ամենա-

մօտ կայանն է Պաղատաի գիծին վրայ: Այս գիծը կ'անցնի գիւրաթուաւ չորղամասերէ, որով շինութեան դործը դժուարութեանց պիտի չհանդիպի: Բիւլետի և Այնթապի հովիտք արգասարէր ևն և բաղամատարդ: Այնթապ ճարտարութեամբ կարելոր կեդրոն մըն էր Պատերազմէն առաջ:

Ասանցմէ վերջ, մեր թուելիք ծրագրեալ երկաթուղիներուն մանրամասնութիւնները զանց կ'ընենք. ամէնքն ալ հաշու բւած են և քիւլօմէթր գլուխ գնահատում մը եղած է. ոմանց հողի հարթումը լրացած է մասամբ, և որոշուած արժէքը՝ գիծին ամբողջացման համար է: Այնթապ-Մարտի գիծը պիտի շինուի ա՛յն պարագային՝ երբ Մարտի-Իսլաիսի գիծը ջնջուի: Կարս-Յիրի գիծը շատ կարեւորութիւն կ'ոտանայ՝ Սլութի մօտ գտնուող ածխաքարի (anthracite) հարուստ հանքերուն համար որոնց պարունակութիւնն է շուրջ 250 միլիոն թօնօ. այդ հանքերէն հանուած իւղին համար մեծ խնդրանք կայ ի Ռուս. Հայաստանի—Ահաւստիկ ցուցակն այդ գիծերուն՝ իրենց երկայնքներով, լայնքերով, շինութեան ծախքերով և ինչ ինչ ծանօթութիւններով:

Գիծ	Երկայնք մ.	Լայնք	Գնահատուած տղար. ծախք	Ծանօթութիւն
12. ԻհՏԻՐ-ԳՕՆԻԱ	225	1.44	8,325,000	Անատուլուի մէջ
13. ՀԱԼԷՊ-ՍՈՒԷՑՏԻԷ	150	>	6,750,000	Սուրիոյ >
14. ԼՎԼԱՔ-ՇՈՒՇԻ	110	1.52	2,300,000	Ատրպէճանի մէջ 30% մասը հարթուած
15. ԱՅՆԹԱՊ-ՄԱՐՏԻ	53	1.44	3,431,000	Կիլիկիոյ մէջ
16. ԿԱՐՍ-ՅԻՐԻ	187	1.52	11,220,000	Ռուս. Հայաստանի մէջ
17. ՊԱՅԱԶԻՏ-ԱՌՆԻՍ	114	1.07	3,700,000	Լրանալիք
18. ԷԼԼԱԵԱԹ-ՉՈՒԳԱ	420	1.52	6,700,000	>

Հայաստանի արդի կացութիւնը բաւական ծանօթ ըլլալուն՝ պետք չենք զգար բացատրութիւն տալու անոր մասին: Տաճկահայաստանի նահանգաց արդի կացութեան մէջ՝ կարիք չկայ բնաւ երկաթուղի շինելու հոն, թուրք կառավարութեան օգտին համար: Բնականն վիճակը երբ վերսկսի, այս ծրագրեալ գիծերը պիտի դառնան շահարէր ձեռնարկներ:

ՅՐ. Յ. ԽԱԶԱՏՈՒՐԻԱՆ (*)

(*) 1917էն ի վեր Ամերիկեան Բանակին մէջ ճարտարագէտ-տեղակալի աստիճանով ծառայող մեր պատուական աշխատակիցը որ Զօր. Հարպորտի խումբին հետ շրջած էր Մերձար Արեւելք, հուսկ ուրեմն բաշտեցաւ գիւրաթական ապարէզէն և գնաց Կիլիկիա՝ վարելու շինարար գործին: Յիշատակելի է իր վերջերս հիմնած հայ գիւղն Իսթնաթրոնի մօտ: 1921ի աշնան դարձաւ մայրաքաղաքս ուր ճարտարագիտութեամբ կ'զբաղի հիմա: Անգլիերէն գրուած իր ընդարձակ յօդուածն ստիպուեցանք յատուակել ինչ ինչ գլուխներ և ցուցակներ՝ իրենց կարգով: Վստահութեամբ նսնդամանքին նամարս: Ծ ԹԷՈ.

Մ Ա Ր Դ Ի Կ Ե Ն Մ Ա Կ Դ Ի Ր Ք

Դարերէ ի վեր, ժողովուրդին նախասիրութիւնը եղած է իրենց վրայ խօսեցնող անձերու անուանց կցել մակդիրներ որոնք երբեմն եղած են զգուական, երբեմն քննադատական ու նոյն իսկ ծաղրական, և որոնք ապրած են ենթականերուն մահէն ալ վերջ, յաճախ անոնց ինքնութիւնը բնորոշող պիտակներու նման: Տեսակ տեսակ ածականներ են ատոնք, ծանօթ անուններու կառչած իբր պատուանուն կամ բարացուցական բառ, բերնէ բերան ընդհանրացած և այլ ևս գարձած իբրեւ կրկրորդ մակաւնուն: Այսպէս, Նամիրամի պաշտելին Արայ պիտի շճանչցուէր շուտով՝ եթէ Գեղեցիկը շկցուէր իր անուան: Նոյնը կարելի է կրկնել Անին թագաւորանիտ քաղաք ընող Աշտի համար որ Ողորմած յորջորջըւած է ժողովուրդէն: Անակայ որդին Գրեգոր աշխարհածանօթ է իր Լուսաւորի տիտղոսով, մինչ իր անունը կրող ուրիշներ՝ Մխանիւրգործով, Վկայաւորով, Գիսաղարծով ու Տղայով: Աւարայրի առիւծը Վարդան Կարմիրէ բարացուցած է ա՛յնքան իրաւամբ, ինչպէս Տիգրան՝ Մեծը: Օձ քաղաքի Շերանին՝ Վահան իր անունը կանխող ահաւոր բառով մը՝ Գայրովը կը պանծայ Հայ Պատմութեան մէջ, նման Մարաշու հայազգի իշխան Վասիլի՝ որուն Գող տիտղոսը պարտ էր Դող ըլլալ գոնէ, քանի որ ա՛յնքան զողացուցեր էր թշնամին: — Մեր Կաթողիկոսներու շարքին ալ պակաս չեն վեղարուորներ՝ այլանգակ մակդիրներով: Ենչենք մէկ քանին. Յովսէփ Կարին, Գրեգոր Ապիւրաս, Կարապետ Բուսիկ, Գրեգոր Պիծակ, Յարութիւն Կախալ, Միկեհայի Խաչատուր, Եմիլի Կարապետ: — Ահա՛ Պատրիարքներ ալ՝ ոչ նուազ տարօրինակ մակդիրներով. Յովհաննէսներ Խոյ, Թովայ, Կոլոն (Կարճահասակ), Նօնուսի և Միլիթ, Անգրէաս ձեռնհեռակ. Վերտիլի, Գրեգոր Շիրայակիր, Խըլլը Զաքարիա Փոքուղեան, Ստեփանոս Աղաւնի. իսկ Խորեն Պատրիարք Աշրգեանինը զանց կ'ընենք: Իր սիրտով, իր հոգիով, իր խօսքով ու գործքով հանուր Հայութիւնն առինքնող Խըմեան արժանի էր Հայրիկ յորջորջումին, ինչպէս Իղմիրեան՝ «Երկաթի Պատրիարք» տիտղոսին զոր մենք փակցուցինք իր անուան, անյողզողջ նկարագրին ի պատիւ: Բայց հակասութիւն է Թնչիկի կոչել, զոր օրինակ, Ալեքսանտրեան Արքեպիսկոպոսը որ շատ շատ «Տարօնոյ Արծիւ» քուէրու էր կամ «Կիլիկիոյ Անգղ»: — Եպիսկոպոսներէն դեռ ունինք Յովհաննէսներ որ Գայրակիր ու Գեղարդակիր կոչուած են, Սահակ մը՝ Անագիւնով յիշուած, Ստեփանոս մին ալ՝ Պեղրու (պեխաւոր) մականուամբ: — Սրբազաններէ վերջ, ահա՛ Վարդապետներ՝ իրարմէ ազուաշիկ մակդիրներով. Յովհաննէսներ՝ Կայծակ, Սուսիկ, Շիրաձի, Հոլով, Փոյ Գրեգոր Դարանազցի, Կարկոն Ոնօփրիտ Երեւանցի և Քիւլիանի Մարտիրոս Երզնկացի: — Լուսարար-դպիրներէն կայ Աղիկ Մինաս մը զոր կը յիշեն դեռ Արմաշու ուխտաւորներ: — Մանելով գրական աշխարհէն ներս, աւելի մխիթարական է երեւոյթը. Պարոյր Պետրոս-Խօսուրիան արտայ է կոչուած, Դաւիթ՝ Անյայր փելիսոփայ, Գրեգոր՝

Մացիստրոս, Ներսէս Ենոքեանի, Դուրեան՝ Ալիսարի սոխակ, Պօղոս Ֆիզիկա
 ևն. (*) — Ունինք դեռ արգային գէւքեր ալ՝ զարմանալի տեսողու
 ներքով. այսպէս՝ Զեկեկ Պօղոս, Ֆրնսրիս Յովհաննէս, Տիկի Պաղատար,
 Պօսուս Սիմոն, Սապահա-Էար Երեմիա, Պապա Յովհաննէս և Նամբար-
 ձուս, Էֆեկիմի Յովհ. Զէլէպեան, Ազգայիննի Այվազեան, Պօլսյանի Թոր-
 դոս — Սակայն ինչպէս մեկնել ժողովուրդին մայնութիւնը, երբ
 էլած է Պրուզ կոչել երգնկացի ներսուն վարդապետը Յովհաննէս, անոր
 համար որ «կապուտաչուի» էր ան. մեծանուն առականուս Միսիթարը՝
 Գօշ, որովհետեւ «քէօսէ» մըն էր. անգուղական սիրերդու նահապետը՝
 Քուլակ (Քէօշէկ), ուրիշ ուսասայ աչուզ մըն ալ՝ Միսիմ-Պուրճի: —
 Մականուններ ալ կան որ պատմական զարձած են, շնորհիւ գիբնք
 պանծացնող վիպասաններու, ինչպէս Բաֆֆիի խնրքը, Չերազի Տանկու-
 սիմ, պօլսասայ սափիկին ծանօթ խնրք Եղիսէն և Պոլսուզու կարա-
 պետը: — Ենցեալին պատկանող բոլոր այս անձերը վերջիշած պահուս,
 սուրկէ ուր՝ գրչիս ծայրը կը կառչի յանկարծ Ղազարը՝ Տիկի տարօրինակ
 մակդիրին հետ. յետոյ ուրիշ մը, շատերու անծանօթ՝ սկիւտարցի պատ-
 ուական երէց մը, Պետրոս Դուրեանի խոստովանահայր Տ. Ներսէսը՝ զոր
 ա՛յնքան անգթօրէն Տեր-Նալար
 կը կոչէին իր ծուխերը, գուցէ իր
 ազցաւոր վիճակին անձահ ազ-
 նարկութեամբ. յետոյ ուրի՛շ մըն
 ալ, Պայաղիարի 20 կախաղանե-
 ռու շարքին՝ Անկուսի Պետրոսը
 որուն հետ բանտակից էի եղած
 զիշեր մը, և որուն մականունը
 պակուցիչ իմաստ մը կ'առնէ
 հիմա՝ իր եղերական վախճանէն
 եօթը տարի յետոյ:

ՍՈՍԿԱԼԻ ԳԱՐՈՍ

իր «լազապ» զարհուրանքին հետ: — Կովկասէն մինչեւ Թուրքիա, ու
 մինչեւ Պալքանեան երկիրներ՝ չճանչցող չկայ զինք. ՍՈՍԿԱԼԻ ԳԱՐՈՍԵՐ,

(*) Այս ցանկին դուրս են անշուշտ ծածկանունները նոր ժամանակի գրող-
 ներու որոնք ինքզինքնին մկրտած են այլ և այլ բառերով. Ինտիկ, Ինտուկ,
 Մուրացան, Նարդոս, Եանք, Սիպիլ, Ֆանքազիո, Թափառիկ, Եղեգրիլ,
 Ասպե, Հրազդան, Արիսարան, Տերփիշ, Տեքե, Ղարիք, Վարուսան, Ասուպ,
 Փայրակ, Նունուփար, Միլանիա, Թիւանիո, Զօնպա ևն. ևն.:

եթէ ոչ ալեւու՛ն ծանօթ՝ իր դէմքով, գէթ իր այդ անհետեւեթ մականուամբ, Նրկար ժամանակէ ի վեր շատեր գիտեն զինք՝ իրրեւ ազգ. գործիչ։ Այնպէս որ ժողովուրդը չէ սխալած, ոչ ալ սեղանշած՝ իր լաւագոյն առումին մէջ այդ անականը տալով անոր։ Ամենուրեք է Վոսկալի Գալուստ չոս վիճելով, չոն չամոզելով, այլուր պայքարելով և իր չամոզիկեր խօսուածքով՝ չանալով դարձի բերել անդարձներ (իր ըմբռնումով)։ շատարական գործիչի իր եռուն կեանքը ճերմակ մտղած է իր մաղեբուն, չակասակ իր 47 տարեքին։ Ինքն ալ Անդրանիկի Չայրենիքէն, կանուխէն մտած է չոն յեղափոխական գրօշի տակ, գլխաւորաբար մասնակցելով ողբացեալ Արխանսանի գործունէութեան։ 21 տարեկանին կը փոխչի Պօլիս՝ ուր կը մասնակցի Պապ-Ալիի ցոյցին։ Աետոյ կը ծանօթանայ Թորամանեան Թորոսի, և Պանքայի դէպքէն վերջ՝ միասին կ'ապաստանի Վառնա, մտնելով Իաշնակց. գրօշի տակ։ Ճարիներ կը գործէ ամբողջ Պուլկարիոյ շրջանին մէջ, մտերմութիւնը վայելելով Անդրանիկի Պաքանեան պատերազմին՝ զինքը կը գտնենք Պօլիս։ Սարսափի տարին կ'աջողի կծիկը դնել դէպ ի Պուլկարիա, ապա Ռումանիա և Թիֆլիս, կրկին միանալով Անդրանիկի՝ որուն չրահանգով մասնաւորապէս կը նուիրուի որբերու և գաղթականաց գործերուն յԱլեքսանդրապօլ (1916-8)։ Ապա, երբ շայկ. շանրապետութեան չիմը կը դրուի, կը մեկնի Երեւան՝ վերստին գործի լծուելու։ 1919ին Պօլիս կու գայ՝ երեւանի առեւտրական կեանքը ողբերկու առաջագրութեամբ։ Պօլշէ վիքեան Եարժումը զինքն ալ կը նետէ Պօլիս՝ ուր կը քիայ ցարդ։—Մականունն է ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, վաղուց դազրած գործածութենէ, ցորչափ նորն ունի, ՍՈՍՎԱԼԻՆ որ պատուանունի մը պէս իր լսելիքը կը փոյժայէ, ամէն անգամ որ ծանօթներ յեղյեղեն դայն՝ քմծիծաղ մը շրթունքուն։

Ալլէն Թեոփ. Պօլարգ Փափագեան (†) Սաւաճարդ Միքեան Խայեան

Ք Ր Ա Յ Թ Պ Օ Ն Ա Ռ

Ծնած է Էլիի մէջ 1869ին, վեզէի և ժընէվի քաղաքացի անուանւած է: Ուսումը ստացած է Լօզան, Պէռլին և Փարիզ: Հոգիէ Պէնէնի (1893-905), յետոյ ժընէվի ուր կը Յայ ցարդ նոյն պաշտօնով:—1890ին, Համբուրնի ջարդերը երբ արձագանգ կը դանէին Եւրոպա, Քրաֆթի բը ազգականին՝ Ալպէս Պօնտի առաջարկով Պէնէնի մէջ Հայկ. Սպանդի մասին զգայացունց բանախօսութիւն մը կ'ընէ որմէ ազդուած՝ գիւղացի բնտանիք մը քանի մը օր վերջ կը ներկայանայ իրեն և կ'ըսէ. «Դրամ է չունիմ տալիք, 7 զաւակ ունիմ, կրնամ Տրդ մըն ալ ունենալ: Եթէ է Հայաստանէն կրնաք որբ մը բերել տալ՝ զաւակներուս հետ սիրով կը և մեծցնեմ զինքս: — Նոյն տարին երբ կը կազմուի Հայոց Օգնութեան Զույցի, Բօմբիկներու Ժողովր՝ նախագահութեամբ Նէօշաթէլի Փրօֆ. Ժօրօ Կօսէի, այս վերջինը կ'առաջարկէ պաշտօն տալ Քրաֆթի՝ կազմակերպելու հայ որբերու դաստիարակութեան գործը Զուիցերիոյ մէջ:

Քրաճք Պօնտ

Քրաֆթի ջանքերով կը կազմուի հայ որբեր Զուիցերիա փոխադրող և զանոնք պաշտպանող ընկերութիւն մը որ իր գործունէութիւնը կ'սկսի զուգահեռաբար շարունակել Բօմբիկէն երու ժողովին հետ և անոր մէկ ճիւղը կը ծանչցուի: Բօմբիկէն երու ժողովը Հայաստանի որբանոցներուն և Սերաստիոյ զուիցերիական որբանոցի սանուց պատասխանատուութիւնը կ'ստանձնէ մինչև 1920: Որբերու, ուսանողաց, հիւանդաց և անոք Հայոց բարօրութեան ի սպաս երկար ատեն անձանիք աքնելէ

վերջ, զարձեալ ինք էր որ զազափաքը, կամ աւելի ճիշդ՝ ներշնչուած ունեցաւ կազմելու Հայաստանի Միջազգային Դաշնակցութիւնը զոր իրեն պէս Հայաստաններու շնորհիւ յաջողեցաւ Փարիզի և ժընէվի մէջ 1920ի կիսուն գործադրութեան զնել և որուն կեդրոնը եղաւ ժընէվ: Բաց աստի, մեծանուն հայաստանի ջանքերով էր որ հերու Յունիս 21ին հիմնուեցաւ Հայկական Տոնի Ընկերութիւնն ի Զուիցերիա (La Société du Foyer arménien en Suisse), նպատակ ունենալով ասպնջականութիւն տալու Զուիցերիա ապաստանող Հայերու: Ամիս մը վերջ «Հայկական Տուն»ին բացումը տեղի ունեցաւ ի Պէնէնի (Զուիցերիոյ նահանգներէն Վօի մէջ զիւղ մը՝ Լօզանի և ժընէվի մէջտեղ): Բաւական ընդար-

ձակ այս շէնքը սեփականութիւնն է Լ'նկերութեան. Հայերը հոն իրենց
 ճունիկն մէջ պիտի զգան ինքզինքնին, քանի որ իրենց համար կազմուած
 է ան: Աշխարհիս ամենափոքրիկ հայ գաղութն է այս՝ 26 հոգիով
 որոնցմէ 10ը տղաք են: Շէնքը շրջապատուած է ընդարձակ պարտէզով
 և բանջարանոցով. ունի հրաշալի տեսարան: Կը յուսացուի դարձնել
 զայն կեդրոն մը աշխատանքի և գործունէութեան, ինչպէս և վառարան
 մը եղբայրութեան և հայ հայրենասիրութեան: — Պատուական հայա-
 սէրը մեծ գծուարութեանց բաղիած է, մինչև որ կըցած է այդ Տունը

Vue Prise de Begnins (Suisse). Siège du FOYER ARMÉNIEN

հաստատել և համակուիլ անպարագրելի երջանկութեամբ մը: Քրաֆթ
 Պօմար քառորդ դարէ հետէ չէ գաղթած հայ անունը հնչեցնելէ և հայ
 տառապանքը փողահարելէ եւրոպական թերթերու մէջ իր բազմաթիւ
 յօդուածներով, բանասիրութիւններով և տպագիր տետրերով որոնք սա
 քորագիրները կը կրեն: *Et l'Arménie...? — Suisse et Arménie —*
— Suisse et Arménie (Le Passé et l'Avenir de l'Oeuvre suisse en
Arménie): — Իր բանասիրութիւններէն միոյն մէջ ստպէս կ'արտայայտ-

աբել ան. «Եթէ Հայ մը ձենէ օգնութիւն խնդրէ, պէտք չէ՛ որ անոր
 հանդէպ վերաբերուիք իրրեւ մուրացիկի մը, այլ պէտք է ձեռք երկա-
 րէք անոր՝ յարգալից նայուածքով մը, ներողութիւն խնդրելով անկե-
 վասն զի կարելի չէ ուրանալ ամէնուս վրայ ծանրացող պատասխանա-
 տրութիւնը»։ — Այլուր կը յարէ. «Մաղթենք որ Ազգերու Դաշնակ-

«Հայկական Տուհ»ի շէնքն՝ իր պատէզներով

ցութիւնն օր մը ներշնչուելով ժքնէ՛լի մէջ բարձրացող Միշէլ Սերվէի-
 կրթողէն՝ միաձայն սրոշէ կանգնել Հայաստանի սրտին մէջ անդ մը,
 քաւութեան յուշարձան մը որ դատապարտէ 19րդ դարու և 20րդ
 դարու սկիզբի քաղաքականութիւնը, իրրեւ յանցապարտ՝ անմեղ փոքր-
 ազգի մը փճացման»։

ՅՈՎ. Հ. ԱՐՔԵՊՍԱՆ ԿԱԶԻՆՅԱՆ.—Ծն. 16 Յնվր. 1875ին Խարբերգ: Երև. կրթութիւնը հսն ստանալէ յետոյ կու գայ Պոլիս և 1887ին կը մտնէ Ազարեան Կ. Պատր.ի հաստատած կղերանոցը: 3 տարի վերջ կը մեկնի Հոսմ և կ'աշակերտի Լեւոնեան վարժարանի: 1899ին կ'ստանայ Բասանայութեան աստիճան և կը վկայուի փիլիսոփայութեան և ած.աբանութեան վարդապետ՝ Հոսմի Ակադեմիայէն ուր դասեր կ'աւանդէ Լատին լեզուով: Եոյն տարին հայրենարագձութեան զգացումէ մղուած՝ էր ծննդավայրը կ'այցելէ և քանի մը ամիսէն կը կանչուի Հոսմ, էրբ հայ լեզուի ուսուցիչ կղերական համալսարանի և կրկնիչ Լեւոնեան վարժարանի: 1902ին կ'ուղարկուի Խարբերգ՝ Խորայեան Եպսկ.ի մօտ էրբ օգնական և տեսուչ դպրոցներու: 1908ին կը գտնուի Հոսմ՝ ուսուցչական պաշտօնները վերստանձնելով և կարգուելով Տեօրէն Լեւոնեանի: 1911ին Թէրզեան Կ. Պատրիարքէ կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս Պանոսի վիճակին վրայ՝ 8 վարդապետներու հետ, և կը ամենակցի Հոսմ դուստրուած Սիւնհոգոսին: Յաջորդ տարին կը մեկնի Տրապիզոն՝ էր վիճակին դիտին անցնելու, և հազիւ երկամեայ պաշտօնավարութիւն մը ըստրած, 1914ին բարեբախտ զիպուածով մը կ'անցնի Յրանսա՝ Եպիսկոպոսներու Համագումարի մը մասնակցելու համար, էրբ Աղէաք կը պայթի որուն զոհ կ'երթայ էր փոխանորդը Պօղոս Մ. Վրդ. Թանպէկեան՝ ուրիշ 5 վարդապետներու հետ, (առանց հաշուելու երկուստան միանձնու հիք, 4 քահանայք և անմուսնալին թուրեան վ.): Եազլեան

Գերապայծառ Պօլիս կու գայ ուր կը Յնայ մինչեւ պատերազմին վախճանը: Կաթողիկէ Հայոց որոշմամբ, 1920ին Եւրոպա կը մեկնի Կ. Պատրիարքարանի իբր ներկայացուցիչ, ոյժ տալու Հայ Պատուիրակութեան կատարած դիմումներուն: Նոյն օրերուն, մեր կողմէ Եւրոպա գացած էին Զուէն Պատրիարք և Սահակ Կաթող. Կիլիկիայէն, միեւնոյն նպատակաւ: Նազլեան Գերապայծառ օգտակար գործունէութիւն մը կ'ունենայ Տոն, մասնաւորապէս կաթողիկէ բարձրաստիճան Կղերը Հասարակելով Հայ Դատով: Այնուհետեւ կ'անցնի Հռոմ ուր կը կատարէ կարեւոր դիմումներ: 1921 Մարտին Հռոմայ Աթոռէն կը կարգուի առաքելական այցելու և կը դառնայ մայրաքաղաքս Ապրիլ 16ին, և կ'ընտրուի Կաթողիկոս-Պատրիարքական Տեղապահ Նոյն տարւոյ Օգոստոս 12ին:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԳ. Ա. ԿԻՆԵԱՆ. — Ըն. Արզուին (Բուխարս) 10 Սեպտ. 1884ին: 16 Հոկտ. 1895ին Վիեննայի Միխիթարեանց կղերանոցը մանկավճար հասնայացած է 20 Մյս. 1907ին: Մատենագրարանապետի օգնական և մատենագրարանապետ 1907էն մինչեւ այսօր: Խմբագրապետ է Հ. Ամսօրեայի 1909 Օգոստ.էն 1912 Սեպտ.: 1920 Սեպտ.ին վերադարձն

կոչուած Նոյն պաշտօնին՝ զոր կը շարունակէ ցարդ: Ուղեւորած է Կովկասեան Հայաստան 1912 Մարտ-Հոկտ., Հայաշխարհին մօտէն ծանօթանալու: — Բազմահասակ և մեծազատակ Հ. Տաշեանէն վերջ՝ Հ. Ակինեան գարձած է պարծանքը Վիեննայի Ուխտին, անգուլ պարապելով պատմական-մատենագրական ուսումնասիրութեան և իր քննական պրպտութեան թանկագին արգիւնքները լոյս ընծայելով իրարու ետեւէ: Ահա՛ իր երկասիրութեանց ցանկը. — «Տիմաթէոս Կուղ հայ մատենագրութեան

մէջ», «Զաքարիա Նպակ. Գնունեաց և իւր տաղերը», «Կիւրիոն Կաթող. Վրաց», «Յովնաթան Նազաչ, Յովնաթանեանք և իրենց բանաստեղծ. ու նկարչ. աշխատութիւնք», «Յովհ. Կաթող. Օննեցոյ նորագիւտ գրուածք մը Բանին մարմնաւորութեան վրայ», «Ակնարկ մը Վիեն. Միխիթ. Միարանութեան գր. գործունէութեան վրայ», «Նիւթեր հայ վկայաբանութեան պատմութեան համար», «Գաւազանագիրք Կաթողիկոսաց Աղթամարայ», «Գրիգորիս Աղթամարցի և իւր տաղերը», «Ս. Նիքիթի մեկնութիւն գործոց Առաքելոց», «Զեռքի տակ ունի նաեւ Հայոց Մատենագրութեան Պատմութիւնը (հին, միջին և նոր շրջաններու): Այս երկարաշունչ գործերէն

դատ շէ. Ամսօրեայ յի մէջ երեւցած է ուշագրաւ յօղուածաշարք մը՝
 հետեւեալ նիւթերուն վրայ. — Գննութիւն Եպիփան կիպրացու գործին, —
 Պետրոս Եպսկ. Սիւնեաց և իւր երկերը, — Մ. Խորենացի և Բ. Տիեզեր-
 ժողովք, — Հայոց թուականի հաստատութեան ժամանակը, — Նոնոսի
 Մեկնութիւնք Գր. Ած. արանի 5 շաբաթ, — Խորովիկ Թարգմանիչ և իւր
 երկերը, — Աշուշայի կոնքը, — Նմանեցուցանել բային Բ. նշանակութիւնը,
 — Վիմի քաղաքը Մ. Այրիվանեցւոյ ժամանակագրութեան մէջ, — Ակնարկ
 մը հայ իրաւանց պատմութեան վրայ և Բ. Կարասի նոր երկերը, — Գրի-
 գոր Մ. Թաժիկ վկային նահատակութեան տարին, — Գրիգոր որդի Աբա-
 սայ հեղինակ «Պատճառաց զբոց», — «Պատճառաց զերք», — Սիստա-
 նէս Եպսկ. պատմագիր, — «Թղթոց զերք»-ին հեղինակը և յորինման ժա-
 մանակը, — Դաւիթ Վրդ. Քորայրեցի, — Վարդան Վրդ. Հաղրատացի, —
 Ժ. Գ. գարե հայ յիշատակարան մը յուն. Աւետարանի մը մէջ, — Մազա-
 ղաթեայ Աւետարանի մը յիշատակարանը (1144էն), — Վանկոյ Ս. նշանը,
 — Յակոբ Երէց կեսարացի տաղասաց, — Վրթանէս Քերթոզ և իւր երկե-
 րը, — Հայերէնագէտ Ֆրանց Ն. Ֆինկ, — Թաթոս Թոխաթեցի տաղասաց, —
 Յովհ. Վ. Հոլով և իւր թարգմանութիւնք, — Ս. Իրենէոս հայ մատենա-
 գրութեան մէջ, — Իրենէոսի «Յոյցք»ը լատիներէնէ՞ թարգմանուած է, —
 Նորագոյն հասուած մը Ձենոր Գլակի Պատմութեան, — Ստ. Վրդ. Լե-
 հացի, — Դունոյ 572ի ազատամբութիւնք, — Մ. Խորենացւոյ Հայոց
 պատմութեան բնագրի վերակազմութեան խնդիրը՝ նոր հրատարակու-
 թեան առթիւ, — Գր. Կաթող. Աղթամարցի, — Միխիլար Երզնկացի,
 Ազատութեան շարժումը ԺՆ. ԺՁ. գարուն՝ Հայոց մէջ, — Հ. Գրիգորիս
 Գալէմբարեան, — Սիմէոն Վ. Ապարանեցի, — Յովհ. Սահերբեանի Սաղ-
 մոսաց մեկնութեան նորագիտ հայ թարգմանութիւնք, — Վրթանէս
 Անկեցի և իւր տաղերը, — Մինաս Թոխաթեցի, — Սահփանոս Թոխաթե-
 ցի, — Յակոբ Թոխաթեցի, — Նորայր Իււզանդացի ևն., — Աւելցնէնք որ մեծա-
 նուն բանասէրը՝ բոլոր ճշմարիտ գիտուններու նման՝ օժտուած է ծայրաս-
 ախճան համեստութեամբ մը, — Ահա թէ ի՞նչպէս կ'արտայայտուի՝ մեր
 հրաւերին պատասխանած ատեն. «Ի՞նչ կենսագրական գիծ հաղորդեմ
 ձեզ՝ վանականի մը մասին որ իւր կենաց մեծ մասն անցուցած է Միխ-
 թարեան շրջանակի մէջ, լուիկ և անպաճոյճ»։

Կը ցաւիմք, որ մեր կամէն անկախ պատճառներով, այս
 օտի չկրցանք հրատարակել յատկապէս Տարեցոյցիս հա-
 մար պատրաստած իր ընդարձակ եւ ուշագրաւ յօղուածը
 «ՔԱՆԻ՞ ՏԵՍԱԿ ԹՈՒԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹ ԷՐ ՀԱՅՈՑ, խորագրով. գոր
 մեր ընթերցողները պիտի ըմբոստենան 1923ին :

Տ. ՆԵՐՍԷՍ ԿԷՆՅ. ՆՇԱՆՇԱՆ. — Մտակ ազգական Ռ. Սեւակի: Ծն. Սիւնիքի 1851ին, աշխարհական անուամբ Յակոբ: Պահար Պահար Գալիս աստղադարձութիւն ըրած միջոցին՝ կը հանդիպի Աշք Միհրի (հայ) որ կը մարդէ զինք թրք. աշուղութեան մէջ, և Նշանեան կ'արտայայտուի որպէս կորոզ աշուղ մը: Ախրիտի ծածկանուամբ (որ մասին աւելի ընդարձակ գրուած է Տրդատ Եպակի «Հայ Աշուղներ» գիրքին Ա. հատորին մէջ): Ատեն մը վերջ փափաք կ'զգայ մայրենի լեզուն ու ժողովելով քահանայ ձեռնադրուելու, և այս առաջադրութեամբ կը մտնէ Արմաշու Գպրեվանքը՝ Չաւեն Ս. և իր ընկերներուն աշակերտութեան օրով: Օրմանեան Ս. քահանայ ձեռնադրուելէ յետոյ կը դառնայ ծննդավայր — Լնդհ. Պատեւ ըրագմին կը գտնուէր Տիմոթէքա՝ պուլիարեթուրք սահմանադրուելէ: Բաղմաթիւ հայ երիտասարդներ Ուղուն-Քէօփրիւէն գիշերանց այս քաղաքը կ'անցնէին: Տ. Ներսէս գաղտագողի լեռան վրայի Ս. Գեորգ վանքը կ'առաջնորդէր գտնուի, շա-

լակովք պարէն կրելով, իր ջանքերով մինչեւ անոնց իրր զինուոր արձանադրութիւնը՝ պլկր. զին. Իշխանութեան կողմէ: Տ. Ներսէս իր անվհճեր նկարագրին կը միացնէ ծայրայեղ անձնութիւն մըն ալ, ունեցած մէկ շապիկը չունեցողին տալու աստիճան. ուստի իրուամբ «Պղտիկ Իբրիմեան» կոչած էին զինք Պուլիարիոյ մէջ: Այժմ Տիմոթէքա է գարձեալ, համեստօրէն աշխատելով իր փոքր հօսին բարօրութեանը համար:

ՏԻԱ. ԻՍԿՈՒՆԻ ՄԻՆԱՍ. — Ծն. 1884ին Եկնիքէօյ (Վասփոր), Ծով. հախարարութեան ռփշիկ-գնդապետ և թընկերանց փեսայ՝ Մինասեան Յակոբ Պէյի դուստր: Հայերէնի և ֆրանսերէնի իր առաջին ուսուցիչը եղած է Հ. Գր. Վ. Մէրճանեան. յետոյ Բերայի խաւ. Բերց վարժարանը մտնելով՝ կ'աւարտէ իր ուսումը: Հմուտ ֆրնս., իտալ. և անգլ. լեզուներու, 15 տարեկանէն սկսեալ՝ տեղական ֆրնս. թերթերու մէջ, նշանակելի յաջողութեամբ գրած է նորագէպեր որոնք խկոյն թարգմանուած են հայերէնի, և որոնցմէ շատերը վերերևած են Փարիզի Պուքրէշի և Բեթրպուրի թերթերուն մէջ: En Roumanie ներքոյայից գրախօսականով մը արտայայտուած է իր մասին, նոյնպէս Պոսթըն հրատարակուող ամերիկեան, հանգլս մը անգլիերէնի վերածած է իր գեղեցիկ նորագէպերէն մին՝ Վասիլիսն և հրատարակած իր լուսանկարին հետ — Երկերը. Les heures intenses, Sanglots, Perles vén-

tiennes (արձակ քերթուածներ) և Nouvelles et-Contes (Մտտամ Պէտթ-ժօռթ Պօլիսի յառաջարանով)։ — Յարգ լոյս տեսած իր նորավէպերուն թիւը հարիւրը կ'անցնի Չգայացունց էջ մըն էր Բ. Լօթիի ուղղեալ իր «Բաց նամակ»ը՝ քանի մը տարի առաջ «Շանթ»ի մէջ երեւցած։ Ունի բազմաթիւ անտիպներ ալ — բանաստեղծութիւն և պատմուածք — որոնցմէ յիշենք Ce qui meurt . . ., Roses attiques, Voix dans la nuit, Son vœu, Vivre ևն., նաև Չայր-Հարոյի Ֆրնս. թարգմանութիւնը որուն մեծ խնամք տարած է՝ թէ՛ իմաստի ճշգուծեան և թէ՛ լեզուի քնարութեան ու գեղեցկութեան տեսակէտով։— Իտալիա է հիմա՝ հոն դաստիարակուող իր զուսակաց հետ, և ի լըոյ կը տեղեկանանք թէ զրելու վրայ է հողե-բանական-նկարագրական վէպ մը (Իեռ ևւս հայերէնի շվերածուած իր սրտայոյզ պատմուածքներէն մին տե՛ս ներկայ Տարեցոյցիս գրական բաժնին մէջ)։

† ԲԱՐՈՒՆԱԿ ՊԷՅ ՅԷՐՈՒՀԵԱՆ.— Ծն. Հասքէոյ 18 Հոկտ. 1824ին, որդի ակնոցի սեղանաւոր Միք. Քրիթիկեանի։ Նին. կրթութիւնը կ'ստանայ թաղին դպրոցը։ 1833ին կը փոխադրուի Յէնէրի վերել՝ Գանլը-Քիլիսէի Ս. Առաքելոց որբանոցը, դասընկեր ունենալով Կ. Ս. Իւթիւ-ճեանը։ 5 տարի վերջ Սիւտարի ձեւարանը կը մտնէ ուր կը մնայ մինչև անոր փակումը (1840)։ Օգտուելով այն հրովարտական սր կ'արտօնէր ոչ-իսլամաց ընդունելութիւնը, 1841ին կ'աշակերտի Կալաթա-Սարայի զին. բժշկանոցին 6 տարիէն, աւարտական քննութիւնները տալէ առաջ, բժիշկ-հետեւորդ կը կարգուի սենեկապետ Լազուպ Պէյի — որ պաշտօն ունէր Փոք. Ասիոյ դանազան վիլայէթները շրջել և Պաղատաի կուսակալին տանիլ «գըլըճ-գաթթան» մը։ 10 տարի կը տեւէ այդ ուղևորութիւնը որուն նկարագրականը հատորի մը մէջ ամփոփուած է իր մահէն յետոյ՝ ձանապարհոդոյրիս ի Բարսիլոն ընդ աշխարհ Հայոց յամի (1847 խորագրով (տպ. Արմաշ 1876)։ Դարձին՝ 2 տարի ևւս կը հետեւի գասերուն և 1849ին կ'ստանայ վկայական և դեր-հազարապետ (գօլ-ազասի)ի աստիճան։ Յաջորդ տարին կը գտնենք զինք Հայտար-Փաշայի զին. հիւանդանոցին մէջ՝ իբր օգնական բժիշկ։ Ետա շանցած, «Հայաստան» թերթը կ'սկսի հրատարակել իր բժշկ. յօդուածները, նաև իբր բժիշկ և վիրաբոյժ կը շահի մեծ համբաւ՝ իր դարմանութիւններուն շնորհիւ։ 1853ի սկիզբ Ամիս անուն պատմական, բանասիրական, բնագիտական, բժշկական ևն. պարբերականի մը հրատարակութիւնը կը ծրագրէ. ատոր յայտարարութիւնը միայն կը ցրուէ, վասն զի կ'ստիպուի Պօլսէն հեռանալ, 1853-5 վարելով Մանասթըրի զին. հիւանդանոցի բժշկապետութիւնը՝ հազարապետի, ադա Գայմագամի աստիճանով։ 55ին կ'ստանայ «Իրաւայտութեան աստիճան» և կը փոխադրուի Եռամուշ, Կոյս. Բանակի Ա. բժշկապետի պաշտօնով։ 16 Հոկտեմբեր 1856ին կը գտնուի Պօլիս, բարեկամներուն՝ Օտեսնի, Սերվիշէնի, Ստ. Առլանեանի և Կ. Ս. Իւթիւճեանի մօտ, ինք ալ անոնց պէս նուիրուելով — հանրային գործե-

րու: Նոյն տարին Դեկտ. 3էն սկսեալ կ'անդամակցի կայս. Բժշկ. Լնկեան և այդ տոթիւ կը պատրաստէ Երևանի անհատական արտադրութիւն ընդ հարմարեալի մէջ: 59ին անդամ կը կարգուի Հասարակաց Կրթութեան Ժողովին և անձամբ շրջելով մայրաքաղաքիս ազգ. դպրոցները՝ կը պատրաստէ Ա. կրթ. վեճակագիրը: 3 Մայիս 1860ին անդամ կ'ընտրուի Արքունի Բժշկ. Կաճառին և Բ. Դրան հրամանաւ Իզմիթ կ'ուղարկուի, քննելու համար պատճառներն այն սոսկալի հիւանդութեան որ 1 տարի առաջ 2000ի մօտ կեանք հնձած էր: 1860ին՝ անդամ Ազգ. անդրանիկ Երեսփ. Ժողովի և Սահմանադրական առաջին Աւսումն. Խորհուրդի: Իբր ատենապետ Աւսումնականին, նոյն տարին կը կազմէ Հիմնագիր մը որ Ա. կրթ. ծրագիրն է ի մեզ: Եւրոպ. տարին՝ անդամ Համազգային Բարեգործական Ընկերութեան, նաև Ազատ-Որմնագրաց (1865): Երբ պետական հարուածով Սահմանադրութիւնը կը դադրի 1861 Հոկտեմբերին, Բ. Դրան կողմէ կը կազմուի Առժամայն Խառն Ժողով մը, ատենապետութեամբ Բարունակ Պէյի որ այդ թուականէն «Քուրթիկեան» տոհմունքը կը ձգէր և կ'ստորագրէր «Ֆէրուհիան»: 1 Օգոստոս 1862ի ղէպքը — ժողովրդային անհամբերութեան ցոյց և Պատրիարքարանի փակում — որ զինուորական միջամտութեան կը յանդէր՝ պահ մը պատճառ կ'ըլլայ Բարունակ Պէյի ձեռնթափութեան ազգային գործերէ: Երկու տարի յետոյ, կարճ միջոց մը, կը տեսնենք զինքստենապետ Բաղաքական Ժողովոց, 67ին ալ Ազգ. Երեսփ. Ժողովի «Փանոսեան մատակարարութեան» դահալիթումէն յետոյ, ինք՝ իբր երկաթեայ աշխատանքի 1868ին Ազգ. Հիւանդանոցի մէջ մեծ մաքրագործում կը կատարէ լիազօր-վերատեսուչի հանգամանքով, և զրի կ'առնէ խիստ տեղեկագիր մը՝ նախորդ յոռի վարչութեան բոլոր թերութիւնները մատնանշող: Այս անաչառ. Հայր Թերեւս կարենար մեծ ծառայութիւններ մատուցանել նոյն հաստատութեան, եթէ ազգանուէր լը կեանքը չկասէր՝ յանկարծական մահովը 5 Հոկտ. 1868ին: Օգտէն խոճասարեան կը զրէ իր մասին. «Բարունակ Պէյի հետ տեսնուողը ո՛րչափ ալ անոր երբեմն կըքոտ միջոցին հանդիպած ըլլար՝ չէր կրնար տեսական որ մը պահէլ սրտին մէջ»:

† **ԽՍ. ՉԱՏՈՒՐ ԿԱՐՃԻԿԵԱՆ.** — Աւարտական Էջմիածնայ Գեորգեան ճեմարանի և Բէթրօկրատի իրաւարանական վարժարանի: Կանուխէն կը մանէ Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ ուր կ'որժանանայ ամէնուն յարգանքին՝ իր վառ վառն գործելակերպով: 1914ին կ'անդամակցի կամաւորական գունդերու կազմակերպման համար Հայկ. Բիւրոյի կից ընարուած յանձնախումբին: 3 տարի վերջ, Հոկտ.ին Թիֆլիս գումարուած Ազգ. Համագումարին կը մասնակցի իբր պատուիրակ իր կուսակցութեան կողմէ, խմբակցութեան յիշրտի դերը վարելով և ցոյց տալով խորհրդարանական կեանքի գիտակցութիւն, շափազանց պաշարուն,

մանաւանդ ուղիղ և չափաւոր վարմունք՝ բանավէճերու բնթացքին: Նոյն ժողովէն կ'ընտրուի Ազգ. խորհուրդի անդամ և հոն ալ կը փայլի իր ձեռքերով: 1918 փետր.ին երբ կողկասեան ժողովուրդներու Սէյմը (խորհրդարան) կը կազմուի, Կարճիկեան՝ որպէս Համառուսական Սոց-

մանագիր ժողովէն բնա-
 րբւած անդամ՝ կը մաս-
 նակցի անոր, և 22
 Ապրիլ 1918ին երբ Սէյմը
 Ռուսիայէն բաժանեալ
 հռչակելով Անդրկով-
 կասը՝ դա՛նիճ՝ կը կաղ-
 մէ, Կարճիկեան կ'ընա-
 րբւի Ելմա. Բոմբասար
 (Կիւրք-). այդ պատճա-
 րաւ է որ կողկասեան
 համադաշնակցութեան
 կողմէ շրջաբերուած
 պօսեւրը կը կրեն իր
 ստորագրութիւնը: Նոյն
 տարին Պաթումի խոր-
 հրդածողովին առթիւ

2. Համրապետութեան Երկ. Վիճակական Երր.
 Խ. Կարճիկեան՝ մահուան անկողնին մէջ

համակերպած բլլալով որ Կարան ու Պաթումը թուրքերուն յանձ-
 նըւի, ըստ Պրէսթ-Լիթովսքի դաշնադրութեան, և իբր անդամ
 Ձիւէկէլի դա՛նիճին՝ մեղսակից դարձած բլլալով Կարսի յանձնումը
 հրամայող հեռագրին, Կարճիկեան առարկայ կը դառնայ ժողովր-
 դային ատելութեան և նոյն իսկ Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ
 ըստ զայրոյթ ցոյց կը արուի իրեն զէմ: 28 Մայիս 1918ին երբ կով-
 կասեան Դաշնակցութիւնը կը լուծուի և Հայաստանի անկախութիւնը
 կը հռչակուի, Կարճիկեան՝ իբր Ազգ. խորհուրդի անդամ՝ կ'անցնի Երե-
 ւան և Յ. Բաջազնունիի կազմած անդրանիկ Դա՛նիճին մէջ կ'ստանձնէ
 Ելմա. նախարարի պաշտօն զոր կը պահէ 1918 Հոկտ. Դա՛նիճի վերա-
 կազմութենէն վերջն ալ, 1919 Յնվր.ին, Դաշնակցական զործիչ և ահա-
 բեկիչ Եկոր Տէր-Մինասեան կ'սպաննէ զինք՝ իր պաշտօնատան մէջ,
 գրասեղանին գլուխը:

ՅՈՎ. Հ. ՍՍ.Ղ. Ա. Թ. Է. Լ. Ե. Ա. Ն.—(Ին. 1864 Դեկտ.ին Ապարան (Էջ-
 միածին) որուն քահանան էր իր հայրը Տ. Յակոբ՝ 1895ին վախճանած: Ուսած է Երեւան, յետոյ Թիֆլիսի գիմնազիւնը: Մոսկուայի կայս-
 համալսարանէն վկայեալ իրաւարան 1888ին: Այնուհետեւ կ'սկսին իր
 պետական և ազգային պաշտօնավարութիւնները որոնցմով Պ. Սաղա-
 թէլեան յայտնի դէմք մը դարձած է: Նախ Սուրմալու գաւառի Եղեռ-
 նադատ Ատեանի քննիչ կարգուած է, 1892-5 տեսուչ Գէորգեան ձեմա-

բանի, ապա վերապետուչ Թիֆլիսի ներկեսեան դպրոցի և Պազուի
երգուեսոյ հասարակարար 1898-1905, մինչև նրեանն անդամ ընա-

բուիլը (1907) Բ. պետական Տու-
մայի զոր Զարբ փութաց լուծել,
ըմբոստ հանդամանք մը նշմարելով,
և հրատարակեց ընտրական նոր
օրենք որուն համաձայն կը սահմա-
նափակուէր կողկոսի երեսփոխան-
ներուն թիւը: Ըստ այդմ, Պազու,
նրեան և Գանձակ մէկ հայ պատ-
դամաւոր միայն պէտք է ունենային:
Նոր ընտրութեան, այդ երկը նա-
հանգաց Հայութենէն ինք ընտրուե-
ցաւ անդամ Գ. Պետական Տումայի
որ բոլորեց իր հնգամեայ շրջանը
(1907-12): Այդ Տուման կը բաղկա-
նար 442 անդամներէ որոնցմէ 3ը

միայն Հայ էին, ինք, Խրիմէն՝ Մուրզա, Էֆ և Տօնի շրջանէն՝ Աճէմեան
— այս երկուքը սակայն սեղաբի Ռուսերէ և խառն ազգու թիւններէ
ընտրուած: — 1919ին Պրն. Սաղաթէլեան նրեանի Հայ Հանրապետու-
թեան կողմէ կը նշանակուի դիւանագիտական ներկայացուցիչ Հարաւ-
մուսիայ ղինեայ ոյժերու գլխ. հրամատարութեան մօտ (Զօր. Տէնիքին
և Վրանկէլ), նաև Բուպանեան կառավարութեան: Երբ Ռուսաց բանակի
յեղափոխութիւնը կը պայթի, Զօր. Վրանկէլի հետ կու գայ Պոլիս ուր
կը մնայ զարգ, պահելով նոյն պաշտօնները:

Մ. ՎԱՐԳՍՆ. ՄԱՆՔՈՒՄ.— Ծն. 12 Սեպտ. 1883ին Սերոստիա:

3 տարու էր երբ ծնողացը հետ Պո-
լիս փոխադրուեցաւ, անկէ ալ Պրու-
սաւ Պատանեկութեանը մեկնեցաւ
Ամերիկա և մտաւ Զիքօփի քաղաքին
(Մէս.) նախակրթարանը: 1899ին
Սըրինկիլիտի «Ամերիկայի Միջազգ.
Ակադեմիան» յաճախեց, ապա «Ամ-
հերթ Գօլէճ»ի դասընթացքն աւար-
տելով՝ 1907ին ստացաւ «Պատկաւոր
Արուեստից» վկայականը: Իր յարա-
տել ուսանողութեան շրջանը հուսկ
ուրեմն յանդեցաւ Հաուարտի Հա-
մալտարանին որուն իրաւարանական
ճիւղը լրացուց և արտօնուեցաւ իր
արուեստն ի գործ գնելու: 1909ի ամառն աշուն այցելեց և ուսումնա-

օրերէց Եւրոպայի գլխ. քաղաքները, յետոյ դարձաւ Պոսթըն ուր գտանք վարեց Տամբուէաւ փաստարանական Տան մը հաշուոյն: 1912ին հաստատուեցաւ Ն. Եօրք և խորհրդատու-փաստարան կարգուեցաւ ապահովագր. 3 մեծ բնկերութեանց: Նոյն տարւոյ շոկա.ին ամուսնացաւ ի Մոնթթէլէր (Ն. ձերգի) Միս ձ. Լ. Գուիաէնթի հետ և վերագարձաւ Նիւ Եօրք ուր կը շարունակէ ցարդ իր պաշտօնը: — Ի շարս այն համալսարանական շայորդուոց — որոնք դիւր կենցաղի մը վայելքներէն կամովին հրաժարած՝ շին դազրած օտար երկինքի տակ աքնիլ իրենց խելքով ու գրիչով ի նպաստ հայ ազատագրութեան, — Մալքում կը շեշտուի արգարեւ իր անազմուկ այլ ազգօգուտ գործունէութեամբը: Հայկ. Հարցին շուրջ իր բազմաթիւ լուրջ յօդուածները երեւցած են թէ՛ օտար և թէ՛ հայ թերթերու մէջ: Իսկ THE ARMENIANS IN AMERICA հոյակապ իր հատորը զոր նախապէս թերթօնեց Վիլիզրինս Բրէս, Նկատուած է ամենալաւ երկն ամերիկահայ տաղանդէն մասին: Գիրքը զարդարուած է Գերմանիոյ Նիկ. ամերիկ. գիւսպան ձերբբախ յառաջաբանովը: Մ. Նահանգաց արար. գործոց Քոմիթէին մասնաճիղը (որուն նախադասն էր ծերակուտական Հարաինկ, այժմ նախագահ Մ. Նահանգաց) երբ լսեց Հայոց բազմանքներն ու բացատրութիւնները՝ Հայաստանի մէջ խաղաղութիւնը տիրելու մասին, Մալքում անուանուեցաւ հայ յանձնաժողովին ընդհանուր խորհրդական և կառավարիչ:

ԲՈՒ. ԲԱՎՐԵՆԻԱՆ, ԳԵՄԱՆ. — Լօզանէն աշխատակից ձակասամարտի և Գարմանի, այժմ Հարթֆօրտ (Ամերիկա), բուն անուամբ ՏԲԹ. ՂԱԶԱՂՈՍ ԱՃԷՄԵԱՆ որ մեր հրուէքը պատուելով՝ բժշկական շահական յօդուած մը գրկեց (տե՛ս Գիտ. Բաժին), ինքնակենսագրութեանը հետ որ հաս'. — « . . . Թէև սա՛ օրերուն՝ հայ ժողովուրդը կրնար անգիտանալ, որ իր այս զաւակը ծնած է Պիլէճիկի Թիւրքմէն գիւղը 3 Նոյ. 1886ին: Երկրորդական կրթութիւնս ստացած եմ Այնթապի Ամերիկեան Գօլէճը, 2 տարի ալ գտնուած՝ Պէյրութի համաձուռ կրթարանն ու բժշկական վարժարանը: Լեզուային-յեղափոխական գեանի վրայ ընկերակցութիւններ կազմելու հարցին մէջ, այդ հաստատութեանց վարիչներուն հետ ակզի ունեցած բախումներ արգելք եղան աւարտելու ամբողջական դասընթացս. բայց հակառակ այդ անախորժ յիշատակներուն՝ խոր ապաստանութիւններով

կապուած կ'ըզամ անոնց հետ. այդ յարկերուն տակ տրուած գիտ. լուրջ գաստիարակութիւնը կը բաւէ որ նոյն սեմերէն անցնող երիտաւ սարդութիւնը երախտագիտութեամբ յիշէ իր հին օրերը: Եւ որովհետեւ այդ բնդհարմանց օրերուն՝ Թուրքիոյ վրայ կը շողար Աղատութեան կեղծ արեւը, ճամբաներն ալ կը բացուէին, քանի մը քնկերներով ուղ- ղուեցանք զէպ ի գեղեցիկն Հելլեոսիա: Եւ Լէմանի շորհալի հարսին, Ժան-ժազ Թուսոյի քաղաքին, մեր ազատագրութեան պատմութեան ա'յնքան յիշատակներով կապուած ժընէվի մէջ սկսանք պարապել բժշկ. ուսման քննարկով: 1914ին վկայականն առած՝ դարձայ Պօլիս Պատերազմը կը յայտարարուէր և ես կը մտնէի Թուրք Բանակին մէջ իբրեւ բժիշկ, շատերու նման տանելով գաստութիւնը սեւ օրերուն: Տարտանէլ, Կիլի- կիս, Միջագետք, և Հայաստան՝ Թուրք սպայի տարագով քալեցինք այն ճամբաներէն որոնք Գողգոթան եղան մեր ցեղին: Զինազաղարէն վերջ անցայ Զուլիջերիս: 2 ասրի է Լօզան եմ, իմ համեստ ոյժս զնչելով Հայ Կարմիր Խաչի Պօլսոյ կեդրոնին տրամադրութեան տակ: Ի գերեւ շեւան Կարմիր Խաչերու միջազգ. բնտանիքին մէջ մտնելու համար թափուած ճիգերը. Պօլսոյ Մարմինը հրաւիրուեցաւ Խորհրդակցական ձայնով մասնակցելու Կ. Խ. 10րդ Միջազգ. Խորհրդաժողովին (*): Եւ Կ. Խ. ք. ներկայացնելու հաճոյքն ունեցայ: Այնուհետեւ ժընէվ տեղի ունեցաւ Մանուկներու Օգնութեան Միջազգ. Միութեան տարեկան բնդհ. ժողովը որ կը գտնուի Կ. Խաչի Միջազգ. Կոմիտէի բարձր հովա- նաւորութեան տակ: Այդ Միութեան մէջ եւս հայ ձայնը ներկայացնե- լու պատիւն ունեցայ: Ժընէվի մէջ է նաև կեդրոնը Հայոց բարեկամ Զուլիջեր. Մարմիններու Դաշնակցութեան որուն անդամներէն շատերուն ծանօթ ըլլալով ուսանողութեանն ատեն՝ հրուէր ստացայ Հայաստան զրկելիք իրենց հիւանդանոցին բժշկապետութիւնն ընդունելու: Անհուն սերով պիտի ուզէի տանիլ մեր երկրին մէջ այդ օգնութեան գործը որուն ա'յնքան պէտք կայ: Դժբախտարար ցաւալի պարագաներ միշտ յետա- ձգեցին մեկնումս: Երկար սպասումներէ յոգնած՝ կ'ստիպուիմ հրաժա- րելու այդ սիրական գործէն, երթալ Ամերիկայի մէջ փնտռելու համար ապագաս:

ԱՌԱՔԵՆԻ ԶԱԳՐԵԱՆՆԵՐ.— Ըն. 13 Օգոստոս 1887ին Դամաս- կոս, որդի զին. բժիշկ-հազարապետ Գրիգորի: Մանուկ հասակէն ծնո- ղածը հետ Պօլիս փոխադրուելով՝ նին. կրթութիւնը կ'ստանայ Լյուպ, Պալատ, պահ մըն ալ կեդրոնական, Փրնս. «Յօռ» և Օսմ. Բժշկ. Համա- լսարան ուրկէ 1908ին կը վկայուի զեղազործ: Սահմանադրական կա- ռավարութիւնը երբ կ'սկսի ուսանողներ զրկել և բողոք, Զողգրեան եւս կ'ընտրուի և փարիզի Գիտութեանց Համալսարանը կը մտնէ, հետե-ւելով քիմիագիտութեան, նաև «Ինսթիթիլի Փատթլօռ», 2էն ալ վկայ- ուելով 1913ին: Պահ մը կ'աշխատի հան ֆրօֆ. Եւսպէնի քով, սպա

(*) 1921 Մարտ 31ին Ապրիլ 7, խմբ. «Մանուկներու Օգնութեան» ր' 7-9 Ապրիլ:

կ'անցնի Նանսի, յաճախելով ճարտարագէտ-տարբարաններու վարժա-
 րանը: Ընդհ. Պատերազմի նախընթացին Պոլիս դարձին՝ պետական վար-
 ժարաններու մէջ կ'սկսի դասա-
 խօսել և զերծ մնալ զին. ծառա-
 յութենէ: Աինազազարէն վերջ
 բոլոր դասերը կը ընէ — բաց ի
 կեդրոնականէն — և կը խաղայ
 աւագ դեր մը՝ մեր որբերու փքը-
 կութեան գործին մէջ, կարգուե-
 լով ներկայացուցիչ Ազգ. Պատ-
 ըրարքարանի՝ Անգլ. Դեսպանա-
 տան մօտ: Իր նախաձեռնու-
 թեամբ ազատագրուած են 1050
 որբ՝ 4 ամսուան բնթացքին, իսկ
 այնուհետեւ շուրջ 600: A. K. T.
 սկզբնատառերով Օրիկեր Նիուզի
 մէջ երեւցած են ատոնց շարձա-
 բալից կեանքերէն քաղած իր
 յուզիչ և հարազատ գրուագները որոնցմով հետաքրքրուած է Ազգերու
 Դաշնակցութիւնը: Բաց աստի, յայն որբերու փրկութեան համար ալ
 ջանքեր թափած ըլլալուն ի վարձ՝ ստացաւ Ս. Կէորգի Խաչը Հելլէն
 կառավարութեան կողմէ:

† ՄԱՆՈՒԿ ԳԱՆԻԷԼԵԱՆ. — Երբ կը պատրաստուիմ քանի
 մը տող նուիրել իր յիշատակին, միտքս կու գայ Լէօի այն խօսքը զոր
 Ս. Մեսրոպի կենսագրութեանը մէջ՝ տեղ մը յիշած է, Հայ Դրականու-
 թեան անդրանիկ շարժումը պատմելու առթիւ. «Խնչ, կոտած զիւղերից
 մարդիկ են դուրս գալիս որովհետեւ հոյսովս են թի՛ իրանց և թի՛ իրանց
 զիւղի սնունդները»: Այսպէս եղաւ Մանուկ Դանիէլեանի պարագան ալ.
 աւանց այս գիւղացի համեստ վարժապետին, կրնամ քսել թէ ինչ
 մեզ համար անձանօթ անուն մը պիտի մտար, որուն գծուա՛ր թէ հան-
 զիպէինք աշխարհագրութեան մէջ ալ: Աւանց խիանցիին (այսպէս կ'ստո-
 րագրէր Մ. Դանիէլեան «Բիւրակն»ի և «Արեւելք»ի ուղղեալ իր գրու-
 թիւնները), պիտի կարտուէր ի սպառ խիանցի գաւառարարսուն ալ զոր
 ա՛յնքան խնամօք պրպտած և հաւաքած բառամթերքով ծանօթացուց
 մեզ: Տիրամկերտ, Սիիվան և Խիան իր կրթական ու գրական մարզերը
 դարձան, և այդ զոյգ ասպարէզներուն հաւատարիմ ու անձնուէր մշակը
 եղաւ, տքնելով 30 տարի անդուլ: Կը յիշեմ թէ մէկէ աւելի անգամ-
 ներ ընդհարում ունեցաւ վիճակաւոր Առաջնորդին հետ որ ինքն իրեն
 ներած էր արհամարհիկ շեշտով մը խօսիլ այս «վարժապետ»ին հետ:
 Բայց «վարժապետ»ի հետ խաղալ չըլլար, երբ ան Մանուկ Դանիէլեանի
 պէս արիւնի և արժանապատուութեան զգացում կը կրէ: Այս պատճա-

աւա պաշտօնանկ եղաւ, բայց անդրդուելի մնաց իր կարծիքներուն մէջ, և, իբր խղճամիտ ու պարտաճանաչ ուսուցիչ շարունակեց զանգատել զպրոցավարական-մատակարարական ապիկարութեանց դէմ: Աշխատակից մեր ճրատարակած «Իւրաքանչի», ստորագրեց համալից յօդուածներ ազգագրական-լեզուաբանական-տեղագրական նիւթերու վրայ: Թղթակից «Արեւելք»-ի, զրեց շահեկան էջեր՝ տեղւոյն ազգային-կրթական անցուցարձերու շուրջ: Մէկ խօսքով, Դանիէլեան եղաւ մին այն պատուական ուսուցիչներէն որոնք Գաւառին կարելոր անհատականութիւնները հանդիսացան, ինչպէս Գեղամ՝ Մուշի, Թլկատինցին՝ Խարրերզի, Գաղանճեան՝ Վաղոկիոյ, Յարութիւնեան՝ Մայկարայի, ևն.: — Եւ մտածել թէ այդ ուսուցիչը, պարզ շինականի զաւակ, այբուբենը չէ՛ ճանչցած մինչեւ 15 տարեկան, և անկէ վերջ միայն, մէկ ձեռքն արօր, միւսն ալ գիրք՝ ինքնօգնութեամբ յաջողած է խիանի Սաղտուն գիւղէն բարձրանալ մինչեւ միջնակարգ վարժարանի տեսչութեան: Այսպիսի մէկը չէր կրնար աչքի փուշ չբլլալ և զերծ մնալ Իթիթհատի հալածանքէն: 1915ին իր բոլոր հայրենակիցներուն պէս ինկաւ տարագրութեան ճամբուն վրայ, թողլով 2 զաւակ, մին վաճան՝ այժմ Զուիցերիա, միւսն ալ կայծակ՝ քստորի անվերջ ուղիները քայած և հրաշքով փրկուած, դեռ նոր ապաստանելով Ազգ. Խնամատարութեան գիրկը:

Ս. ԴԱԽԹԵԱՆ

ՊՈՒՎԵՐՍՅՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐ.—Տիեզերքիս վրայ դեռ եւս իրենց մրգուղ գոյութիւնը քաշկուտող փոքր ազգութեանց մէջ — որոնց ծոցը յիւ է միշտ անկախ Հայրենիքի մը ստեղծման համար ոգի ի բռին դատող զաւկներով — հազուագիւտ է տեսնել անհատներ որոնք այդ գաղափարով տոգորուն՝ անաղմուկ գործած բլլան անդույ: Շատերուն արգար փառասիրութիւնը եղած է ըլլալ ևս հրեւալ: «Թողո՛ւն որ գործենք, թողո՛ւնք որ խօսինք» սկզբունքը դաւանողներէն դուրս՝ կը հանդիպինք դեռ մարդերու պզտիկ թիւի մը որ կը սիրէ անանուն սպրիտ, հակառակ իր մեծ աննազո՛սութեանց: Այս դասուն կը պատկանի ահա՛ սխաւարցի «խեյօք» Հայ մը

ունի, ո՛չ գրիչ, ոչ ալ «ազգային գործիչ»ի աժան պիտակ մը՝ իր անունին վրայ: Երիտասարդ տարիքէն մտած է յեղափոխական գրօշի տակ և իր գործելու ապարէզն ընտրած է վասպուրական աշխարհը 15 տարի շարունակ: — Գիշ բան գիտենք իր կեանքէն: Արհեստով աստղագործ,

իր ուրազին ու շաղտփին հեա դառաճ պահանջն՝ տաշելու և ծակելու աւելի՛ ւսուրբ՝ աշխատութիւններ իր ուշը գրաւած են: Հուրբիթէն 3 տմիս առաջ՝ Դաւոյի մտանութեամբ ձերբակալուած է հոն, մէկ միլիոն փամփուշտի գրաւման տակն, ծայրայեղ խոչանդութեամբ ենթարկուելով բանտին մէջ որուն գուռները կը բացուէին շուտով և Գրիգոր շատեալու պէս դուրս կ'ելլէր հոնկէ, նոր կորովով նուիրուելու հայ ազատագրութեան գործին: Գրիգոր մին է Կանայ հերոսամարտին ղեկավարներէն: Պատմական նահանջին, իրե՛ն ևս վիճակուեցաւ ահա որ խաշա-կրութիւն մը որ հին ժամանակներու և նահանջ Ռիւրուսն զլէց անցաւ:

† **ՄՇՏ. ՃԷՊՐԱՅԻՆ Ս. ԻՈՒԻՔՆՆԱՆ.** — Կուստանյալու հարազատ տիպար մը ահա՛, մին անոնցմէ՝ որոնք, հակառակ իրենց դարգացման համեստ մակարդակին, զարկ տուած են միշտ իրենց ծննդ-գավառին մտամտելու թաղին և ազատագրական շարժման փարթևով վիճակի մը մէջ, վերահաս ձախարչութեանց ո՛չ ոք մասնակից ընելով՝ պարտքերն ամբողջ վճարելէ յետոյ ընչադուրկ, ժամկոչութեան իսկ համակերպող ծնողքի գաւակ, ձևարայիլ շունեցաւ պատեհութիւնը կրթ. պաշար ամբարելու, և 11 տարեկանին նետուեցաւ գործի ասպարէզ ուր, շնորհիւ իր յանդգնութեան, ժրջանութեան և նախաձեռնութեան, եղաւ Կեսարիոյ մեծահարուստներէն մին: 1859ին հոն ծնած, 96էն սկսեալ խառնուեցաւ ազգային կեանքին, ընտրուելով թաղական Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ զոր 1901ին նորոգեց: Համիտեան այդ շրջանին, ահագին դժուարութեանց կը բախէր զբարոցի մը շինութիւնը. բայց ինք շրջահայեաց, կենցաղապէս և ազդեցիկ մարդ, յաջողեցաւ 1907ին հիմէն վերաշինել Ս. Սարգիս տաճարի ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ վարժարանը, չնայելով իր ընկերներուն և Առաջնորդին առահի ընդդիմութեանց և նիւթական պայմաններու անձեռնառու վիճակին: Իր գործելու եղանակը եղաւ չգպշիլ ազգային հասոյթներու, այլ դասարանները նուիրատուներու անուամբ յորջորջել: այսինքն ծախել անոնց կնքահայրութիւնը: Եթեմութեան գործերու մէջ ունէր ընդոծին տաղանդ զոր կը խոստովանէին նաև պետական ճարտարապետներ, և զոր ի սպաս գրաւ՝ հսկելով ազգ. կալուածներու վրայ և չայնս հասու-

Թարեր դարձնելով: 15ամեայ իր գործունեութեան շրջանին՝ նոյն կրթա-
 րանք բարձր մակարդակի մը հասցուց, կարող ուսուցիչներ պաշտօնի
 կոչելով և փրկելով մանուսանդ բազմաթիւ տղաք փողոցային կեանքէ:
 Երբ գլուխ կենար ազգօգուտ որ և է հանգանակութեան՝ քառապատիկ
 արդիւնք կը գոյանար, ապացոյց իր վայելած ժողովրդականութեան:—
 1910ին եկաւ հաստատուել Պօլիս ուր սկսաւ ուրիշ կարգի գործունեու-
 թեան մը: 5 տարի վերջ Աղէտը կը պայթէր: ձէպրայել Ապրիլ 18ին
 ձերբակալուելով՝ կը տարուի կեսարիա, դատապարտուելով տեղւոյն
 Պարզմ. Ատեանէն տանամեայ բերդարգելութեան, տարին 1-2 անգամ
 ներսպա և Ամերիկա երթալուն և այդ առթիւ իբր թէ մեծաքանակ
 զէնք ներածելով ըլլալուն ի պատիժ! . . . : Իր դատապար-
 տութիւնը Տիգրանակերտի մէջ կրելու պատրուակին տակ, շղթայակապ
 ճամբայ կը հանուի 10 ընկերներով որոնք իրեն հետ խժարար կ'սպան-
 նուին նդեսիոյ ճամբուն վրայ 1915 Սեպտեմբ. Օրուան կռուութեան
 թիւնը փութաց դրուել զոհին Պօլսոյ վաճառատունն ու կեսարիոյ մաս-
 նաճիւղը: — Իր իր քճեանք 4 եղբայր էին. առաջին երկուքը՝ Յովհանն-
 ան և Մկրտիչ զոհ գացին 1895ին Համիտեան Սպանդին, իսկ Գանիէլ և
 ձէպրայել՝ Իթթիհատի Մեծ նդեանին:

ՀԱՅԿԵՐՈՅԹ Ի ՊԱՏԻ ԼՕՐՏ ՊՐԱՅՈՒ

Ազգային Միութեան Նիւ-Եօրքի քաղաքական յանձնախումբը հերու
 Սեպտեմբեր 30ին հացկերոյթ մը տուաւ
 քաղաքին «Ասթօր» պանդոկին մէջ՝ Հայ
 Դատին այս անխնջ ախոյեան դերկունս
 ձէյմա Պրայսի ի պատիւ: Ներկայ էին Պօլ-
 սոյ ամերիկեան նախկին դեսպանք Օսքար
 Սթրաուս և Հ. Մօրկընթաու, «Աութլուք»
 հանդէսի ծերունագարդ խմբագիր Այմեն
 Էպրթ, Տարլինկթըն նպիսկոպոս, գրադէտ
 և Հօլանտայի դեսպան Վան Տայք, «Արմե-
 նիս-Ամէրիքա» ընկերութեան նախագահ
 Սթիվհ, նպաստամատոյցի ընդհանուր քար-
 տուղար Չ. Վիքրի, Տիրայր և Բարդէն
 նպիսկոպոսք և այլն: Հացկերոյթին կը նա-
 խագահէր Արչակ Գարակէօզեան որ դրուա-
 տախց բառերով ներկայացուց օրուան
 հիւրը: Մեծանուն հայասերք բունն ծա-
 փերու մէջ ոտքի ելլելով ակնարկ մը ձգեց

ձէյմա Պրայս

քառորդ դարու տեւողութեամբ Թրքահայ ճառմին վրայ և իր լուա-
 տեսութիւնը յայտնեց Հայաստանի ապագային մասին:

ԳՆԴԱԿՆԵՐ ՈՐ ԱՐՁԱԿՈՒՆԵՑԱՆ ԼԵՐՈՒ

տառապատ կրկու Հայերու ձեռք

I.

15 Մարտ 1921ին, Պեւլին ուսանող և ընկի Բէմախցի ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԻՆՆԻՐԵԱՆ Կարգապահութի (Պեւլին) Հարտըպերկ փողոցին մէջ ատրճանակով սպաննեց «երիտասարդ թուրքերու փոխթէլն պետական մարզը» նախկին Մեծ-Եպարքոս ԹԱԼԷԱԳ ՓԱՇԱՆ զոր իբրև էր ծնողքին, քրոջը, 2 եղբայրներուն և իր ազգակիցներէն հարիւր հազարաւորներու գահճիճք կը նկատէր:— 4 օր վերջ հանդիսաւոր թաղումս Կերման արա. գործոց նախարարութեան զրկած ծաղկեպսակին վրայ գրուած էր. «Մեծ պետական մարզու մը և հաւատարիմ բարեկամի մը»: Բազմաթիւ դամբանախօսներու շարքին, նշանակալից Լին Անատուրի Նրկթղ. նիկ. անտրևն կիւնթէրի թօսքերը.

«Մենք Կերմաններս մեր սըրտին մէջ կը կրենք անոր վսեմ նկարագրին յուշարձանը»: Տեղաւոյն Մամուլն ու Արդարութիւնը ճիշդ հակառակն էր որ արտայայտուեցան: Ետտերու մէջէն, յիշենք 2 թերթերու գրած տողերը.— Պեւլինի Թակիպար. «Այս սպանութիւնը վերջարանը եղաւ ողբերգի մը որ իր դիակներուն գարշահոտութեամբ սպականեց փոքր Ասիան»: — Ֆրայրհար. «Կերման Հանրապետութեան համար պատուարեր չէր ասպնջականել Պատերազմի սճիւրներուն համար յանցաւոր ճանչցուած թուրքերը»: Իսկ բոլոր աշխարհի Մամուլը շղագրեցաւ արձագանգն ըլլալէ սպաննալին սիրազորածութեանց, 1915 ազէտալի

Սողոմոն Թեխիբեան

թուականէն ցվերջ Լնդհ. Պատերազմի: Սպանեալը Սալիհ Ալի ծածկանուամբ կ'ապրէր հող. վախնալով Դաշնակիցներու հետապնդումէն, և քսա Պ. Չայրուսկիի՝ գիրի կ'առնէր «իւր յիշատակները հայկ. քաղաքականութեան մասին, Հայկական Սարսափներու մէջ միմիայն զին. վարչու»

Թիւնք պատասխանատու բռնելով:— Ի դերեւ ելան ուժեղ փրօփակման
 և մեծ զուամարներու ծախումներ, յաջողցնելու համար Թէհլիբեանի
 գատապարտութիւնը: Դատաւարութիւնք տեղի ունեցաւ Պէոյին 3 Յու-
 նիս 1921ին: Նիւզն. Տքթ. Լէմպէրկ, ընդհ. դատախազ Տքթ. Կօլնիք,
 պաշտպան փաստարար Տքթ. Փօն Փօրաքն, Տքթ. Վէրթաուէր և Փրօֆ.
 Նիմայէր: Ի մէջ այլոց՝ Փօն Զանաէրս փաշա և մեծանուն հայտաւեր
 Տքթ. Լէփօրուս զգայացունց յայնու թիւններ բրին գատարանին առ-
 ջեւ: Երբ ամբաստանեալն իր անմեղութիւնը շեշտելու համար քսաւ
 Թէ իր խիղճը հանդարտ էր, նախագահը հարցուց Թէ ինչպէս կարելի էր
 այդ. ան պատասխանեց.— «Ամեն պարագայի միջ, ամբողջ ազգ մը լիտոյիտ-
 դեցի»: Երբուեալ գատաւարք 1 1/4 ժամու խորհրդակցութենէ մը վերջ՝
 կանխամտածեալ սպանութեան մեղապարտութեան հարցը ժխտեցին, և
 Դատարանը նոյն օրն իսկ ազատ արձակեց ամբաստանեալը:— Եւրոպայի,
 Նոր Աշխարհի և Պօլսոյ թերթերը սեւեռակներ նուիրեցին՝ թալէադի
 յանցապարտ քաղաքականութիւնը գործվելով և խոստովանելով Թէ
 «Պէոյինի մէջ գատաւարներ կան»: Կրողներ եղան Թէ անպարտութեան
 այդ վճիռը մասամբ պիտի թեթեւեցնէ այն ամբաստանութիւնը որով
 մեղադրուած է Գերմանիա աշխարհի խղճին առջեւ:— Թաւք յայնու
 գրադէտ ձեռնապ Շէհապէտտին Թալէադի բարացուցականը պատկերացնող
 յօդուած մը հրատարակելով Փիլիսոփ-Սապանի մէջ, սապէս կը վերջա-
 ցնէր. «3 օրէ ի վեր վայրկեաններ կ'ունենամ ուր կ'ուզեմ զթալ իրեն. և
 « Եթէ փոխանակ սովորական յանցաւորի մը պէս փախուստի ամօթք
 « նախընտրելու՝ քիչ մը աւելի զիմադրական ոյժով մտար այն զիրքին
 « վրայ ուր ճակատագիրը բարձրացուցեր էր զինք, և հուսկ ժամուն
 « Թօպէսփիէնի կորովամտութեամբ քայլեր դէպ ի կառափնատ, «՛՛հ, ահա
 « կ'զգամ որ պիտի զթալի իրեն»:

II.

Տրպիզոնի Շանա գիւղի բնիկներէն ՄԻՍԱԲ ԹՕՐԼԱԳԵԱՆ 17 Յուլիս
 1921ին Իերա՝ Իերա-Թալասի պանդոկին առջեւ արձանակով սպաննեց

Համայնակ Խոսրոզեան

Ատրպէճանի նիկ. ներքին գործոց նախարար
 Պէշօճի Ս իւն ձիւլան Շիլիք, պատասխանատու
 Թաթաւներու կազմակերպած 1918 տարւոյ
 Մարտի և Սեպտ. Պազուի և Եամարի ջարդե-
 րուն՝ ուր Թօրլագեան իր սիրելիները կորսն-
 ցուցեր էր և ինք ալ վիրաւորուեր:— Հար-
 պիւի մէջ զուամարուած Անգլ. Պարզմ. Ատեանը
 7 Օգոստոս 1921էն սկսեալ՝ ամբաստանեալը
 կը դատէ՝ և 41 նիստերէ վերջ, 6 Հոկտեմբեր
 1921ին Նախագահ Հազարապետ Տրիզպի կ'ար-
 տասանէ իր վճիռը Թէ «մինչեւ որ ան Լնդհ-
 Հրամանատարութեան շտեղեկագրուի և շփաւերացուի՝ կարելի պիտի

շքիւն չհասարակելու — Բնիկ. դաստիարակ նախ Բիքաթարն Հաթի, յետոյ
 Հարիւրապետ Գրիգորն, Անանիի միւս անդամս՝
 Հարիւրապետ Պրքիբե և
 Օ'Քոնոր, պաշտպան փաս-
 տարանի՝ Միցցի և Հմ.
 Խոսրովեան (որոնց ծա-
 սերը գլուխ-գործոցներ
 էին արամարանութեան
 և պերճախօսութեան),
 սպաննայիմ փաստարան՝
 Հայտար Բիքաթ, քարգ-
 մանի՝ Զօրիկ Զօրայեան
 և Վարժապետեան: Եր-
 կու կողմէն լուսեցան
 զանազան ազգերէ 40ի
 շափ վկաներ որոնց
 ստուար մեծամասնու-
 թիւնը սահմակեցուցիչ
 յայանութիւններ ըրաւ
 Պազուի կոտորածնե-
 րուն մասին: — Ահաւա-
 սիկ Միցցիի ծառէն
 մաս մը. — Ե . . . Այն

Միսաէ Թօրլագեան

օրէնքը որ կը վարէ Հասարակութեան զանազան դասակարգերու մէջ
 մարդոց և ազգերու յարաբերութիւնները՝ Բնութեան օրէնք մըն է,
 միայն երբ արուեստական խոչընդոտներ մէջ կը մտնեն և անիրաւարար
 կը ճնշեն ազատութիւնը՝ կրնան շեղեցնել Բնութեան այս օրէնքը:
 Բնութիւնը միշտ հետեւողական է իր զգացումներուն և յարաբերու-
 թեանց մէջ, և մենք պարտական ենք զայն հաշուի առնել և գործել
 ճշմարիտ ու իրական հիմով բնական սիւթէմի մը համաձայն եւ ո՛չ թէ
 հրէշութիւններով ու զեղծումներով որոնք կը հակասեն Բնութեան
 օրէնքին: Հետեւաբար, կառավարական խնդիրներու մէջ եթէ իշխանու-
 թեան վրայ գահուող մարդոց ջանքերը ստեղծել ձգտին այնպիսի զեղ-
 ծումներ որոնք Բնութեան օրէնքները բացէ ի բաց կը խախտեն, Բնու-
 թիւնն ինքն իսկ բլլալով մեծագոյն օրէնագիրը, պիտի չթերանայ անու-
 ղոքօրէն պատժելու այն մարդիկը որոնց ազիտութիւնն ու յամառու-
 թիւնը զիրենք երկար ատեն հաճոյքով կը պահէ իրենց զեղծումներուն
 և շարութիւններուն մէջ: Բնութիւնը պիտի չնշէ զեղծումն ու շարու-
 թիւնը՝ ջնջելով մարդիկը կամ ջնջելով այն պետութիւնները որոնք ժա-
 մանակին հոգ չընին դարմանը տանելու: — Ամբաստանեալը Հայ մըն է
 և իր ու իր ընտանիքին և իր ազգին դժբախտութիւնն՝ ենթարկուած է

պատասխանատուութեան գիտակցութենէ զուրկ կառավարութեան մը, ինչպէս նաև Ատրպէճանի ստուերային կառավարութեան դաժան վարմունքին, որ զբեթէ կը մերժէ անոր ապրելու իրաւունքը: Աթէնքի օրէնսդիրը չէր կրնար հաւատալ հայրասպանութեան կարեւորութեանը: Բայց Սողոմի այս գաղափարը բարեմիտ մարդու մը սխալն էր միայն: Ինչ պիտի խորհէր Սողոմ այս ջարդերուն, այս բնագործակ օտոմանի մէջ գործադրուող սպանդներուն մասին որոնցմով պետութեան հիմերն իսկ կը քանդուին: Ի զուր օրէնսդիր իշխանութիւնն ու աշխարհի վրայ կառավարական բոլոր իշխանութիւնք պիտի մզուին խորհելու, թէ կրնան սխալներ և շարիքներ գործել առանց պատժուելու: Հայերն իրաւունք ունին արեւին տակ անկիւն մը ունենալու, քլլայ ան օտմ կայսրութեան մէջը կամ գուրբը: Իմ կարծիքովս, օտմ կայսրութեան համար մեծ շնորհ մը պիտի քլլար եթէ այդ անկիւնը այս կայսրութեան մէջ գտնուէր, քանի որ ամէն մարդու մեծ զարմանք կը պատճառէ սա իրողութիւնը թէ՛ ժամանակին կառավարութիւնը ո՛րքան քիչ կրցած է օգտուիլ անօրինակ գործունէութիւնէն և բազմազիմի յատկութիւններէն այս փոքր Բայց շատ օժտուած ազգին, ո՛րքան տարբեր պիտի քլլար Հայերու զերքը եթէ անոնք հպատակներն քլլային Մեծն Բրիտանիոյ վեհ՝ Թագաւորին՝ որուն կառավարութեան հաստատուն քաղաքակառուցութիւնն է բնութեան օրէնքը երբեք չփոխել և ուր ամէն մարդ պէտք է զգայ թէ ազատ է, որովհետև ազատութիւնը կառավարութեան հիմն է: Ազատութիւնը այն մեծ զէնքն է որ բրիտանական զերակշռութիւնը հաստատած է: և ինչ որ հին Յոյները աշխարհի համար եղած էին՝ նոյնն են Անգլիացիները, Բրիտանական կայսրութեան մէջ — Բնութեան օրէնքներու յարգանքին զբողանքները: Իրերն են և կը թան այնպէս ինչպէս Աստուած տուած է զանոնք մեզ և Բնութիւնը պէտք է թայլարուի իր լաին գործը կատարել առանց խանգարուելու: Օրէնսդիրին պարտականութիւնն է հաստատել այնպիսի օրէնքներ և կանոններ որոնցմով մարդիկ կարենան մասնակցիլ Բնութեան անսպառ օգտակար ազրիւններուն որոնք գրուած են մարդկութեան արամադրութեան ներքեւ՝ համեմու համար նիւթական և քաղաքական երջանկութեան: Բայց կառավարութեան ուրիշ որ և է ահա գրութեան մը որդեգրումը կ'ստեղծէ մեծ անպատեհութիւններ և մեծ խառնաշփոթութիւններ որոնք բնագործակ անկարգութեան և անիշխանութեան վեճակի մը մէջ կը տիրեն, այսպիսի ժամանակներու, մարդկութեան դժբախտութեան համար: Մարդիկ այլ ևս մարդ չեն և քաղաքացիները քաղաքացիներ չեն, ինչպէս մենք կը բաղձանք որ քլլան անոնք, լիովին գիտակից իրենց բնկերային պարտականութեանց, երբ Բնութեան օրէնքներն անտես կ'անունին և մարդիկ անասուններու հետ կը ճարակին, անտարակոյս անհասուները Ֆիզիքապէս և մտաւորապէս կը կորսնցնեն իրենց ինքնագիտակցութիւնը: Եւ ինչ պիտի պատահի անոնց որոնք

նուազ նպաստաւորուած թնութեանն, — այն պատկառելի որուն կը պատկանի ամբաստանելու որ ի ծննդենէ պակասուոր և տխրաբէտ է — կը գրուին կեանքի այն արտասովոր պայմաններուն մէջն ուր կը գտնուէր ամբաստանելուք:

ԱՆՔԼԻՒԵՐԷՆԻ ՔԱՋԱՆՄՈՒՏ ՀԱՅՄԸ

Թորլազեանի դատաւարութեան աւթիւ, մայրաքաղաքի անգլ. զին. իշխանութեան բարձր գնահատումին արժանացու երկտասարգ Հայ մը՝ Անգլիերէնի մէջ ցոյց տուած իր անժխտելի հմտութեամբ: Ծննդոթացը նենք զինք մեր բնթերչոյներուն: Անունն է ՋՕՐԻԿ ՋՕՐԱՅԵԱՆ, մտեկ ազգական զբազէտ ՚ նիկողոս Զօրայեանի: Ծնած է Հայ Կղզի 1887 Սեպտ.ին. ու սու մը ստացած՝ Գատըքլոյի Միթիարեանց, Սէն-ժօզէֆ և Պերպէրեան վարժարանները: Այնուհետեւ անցած է Լօնսօն, chartered - accountantի վկայական ստանալու: Գ տարի առեւտրականութեան և օրէնագիտութեան հետեւած է հոն, հետամուտ ըլլալով իւրացնելու անգլ. զիւանագիտական և առեւտրական լեզուն: Իր նախաձեռնութիւնը եղած է յամառօրէն վերծանել մեծ օրաթերթերու խմբագրականներ և անգլ. պետական մեծ մարդոց խօսած ճառերը մանաւանդ: Բողուածագիր «Տէյլի-Մէյլ»ի և «Ռիվիու օֆ Ռիվիուզ» թերթերուն՝ առեւտր. և պատմական նիւթերով: Հուրբիւթեն վերջ հաստատուած է Պօլիս և հիացումի առարկայ դարձած մտանաւոր շրջանակներու մէջ՝ իր խմբագրելու կարողութեամբ: — Զօրայեան կատարեալ մտքմեացումն է անգլիական պաշտօնին և յրջութեան: Պալքանեան պարզմին, ճակատ զրկելու համար Սարայ-Պրունի խնուած շնորագիրներու շարքերուն մէջ էր, երբ ընդոժին անտարբերութեամբ կամացուկ մը զուրս սպրդեցաւ զինեալ պահակներու առջևէն և մեր խորհուրդով գնաց ապաստանիլ Միթիարեանց դպրոցը: Անդոհի տարիներուն ալ չէ չեղած նոյն չփոյթ ընթացքէն և

Զ. Զօրայեան

Օր. Ա. Մոմենան, Ա. և Ե. Սէմբրեան, Տ. Ժամկոչեան, Վ. Անտոնեան,
Զ. Գալէնտէրեան:

* Աւարաւ (Գարբայ). — Անդամք 30: Վարչ. Գ. Գարագաշեան, Ս.
Թիֆլիզեան, Մ. Գասպարեան, Լ. Իփլիբեան, Կ. Եսայովեան, Ռ. Եաղճուրեան:

Բարեկեան Սաներ. — Դաշնակի զասրնժացքի հետեւող 75 Հայուհի-
ներ (Սկիւսար և այլոր) որոնք ի վերջ կոյս 1921 տարւոյ նուագահանդէս մը
սարքեցին Բերս, իրենց վարպետին ղեկավարութեամբ:

Եփրատ (Կեօիկ-Փաշա)

Կովկասեան Տրամ.Օփերէի խումբ. — Դեկավար Ս. Սուրարեան:

* Կուկուրեան (Թօլի-Գալիու). — Անդամք 30: Վարչ. Մ. Էրսէրեան,
Զ. Խրգոսեան, Զ. Գնունի, Տ. Տարէսեան, Բ. Զիմեան, Խ. Ճէզվէնեան,
Մ. Գայլունի:

* Կ.ս. Համագործակցականի ներկայ կազմը. — Մայր ղիւան Յ. Աճէմեան
և Ս. Սարգիսեան: Վարչ. Մ. Մակարեան, Վ. Իժովակ, Կ. Դազարտեան, Տրմ.
Մ. Գարսեղեօզեան, Կ. Թարխանեան, Յ. Ռենճեան, Ա. Պարմեւեան:

Հայ Ակումբ (Մագրիֆոյ). — Անդամք 55: Մայր ղիւան Տրմ. Կ.
Թիւլեան, Կ. Աճեան, Վ. Զարդարեան, Թ. Ազատեան: Վարչ. Ս. Պէտէրեան,
Զ. Բլատեան, Յ. Վարդեան, Ե. Դերձակեան, Կ. Կարապետեան, Լ. Բարունակ-
եան, Պ. Զարդարեան:

ՀԱՅ ԲԱՐԵՎՈՐԾ. ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Պօշոյն Մա-
նամախ. — Եղ. Գարսեղեօզեան (ատենասիրտ), Լ. Սամբեան (ատենադիր),
Լ. Տետեան (զանձապետ), Միհրդատ Համարձումեան (համարակալ), Վ. Լա-
եան, Վ. Մամէլտեան, Յ. Արիկեան և Ս. Գնանեան (անդամներ):

* Հայ Խմբագիրներու. — Մայր ղիւան Ե. Ստեան և Լ. Շամլեան:
Վարչ. Տիկ. Հ. Մառք, Ա. Միւսաբեանեան, Յ. Տէր-Յակոբեան, Ե. Սրմիւն,
Լ. Մօզեան, Ե. Չօխուրեան, Ա. Քէչեան:

* Հայ Ուսանողական (Բերս). — Անդամք 40: Վարչ. Հ. Եազմա-
եան, Ս. Բարսեղեան, Ս. Ամատունի, Ե. Այվազեան, Վ. Մինասեան, Յ. Եօր-
տամեան, Ս. Գայլտեան:

* ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆՔ. — Իրենց բանդակը ծննդավայրը վերա-
կերտելու առաջադրութեամբ կազմուած 25 «Հարենակցական Միութեանց» մեր
հերոսան զանկին վրայ հասցըն ունինք աւելցնելու հետեւեալ 8 նորերն ալ:

Բարձր Հայր-Կարին. — Մայր ղիւան Գ. Խոսրովեան և Խ. Պապեան:
Վարչ. Ա. Գորգմալեան, Մ. Ինճիճեան, Հ. Սէրէնկիւրեան, Վ. Գրնդեան:

Էնկիւրի-Քէսկին. — Մայր ղիւան Լ. Բլմգի և Յր. Աճէմեան: Վարչ. Կ.
Յ. Թուխտարեան, Գ. Յ. և Ս. Գ. Պօրձակեան, Գ. Սափուրեան, Օր. Ա. Շէֆթեան:
Կիրասոն. — Վարչ. Գ. Վէլէտեան, Ա. Աշրգեան, Գ. Գայագաշեան:

Կիւրին. — Վարչ. Վ. Զէյնունցեան, Ս. Թէրճէնեան, Ս. Փիրանեան, Վ.
Զուլմեան, Վ. Գարսեան:

Զելկամազ. — Մայր ղիւան Յ. Աւազեան և Մ. Ներսէսեան: Վարչ. Ա.
Պուլտեան, Ս. Ներսէսեան, Յ. Փափազեան, Տիկ. Կ. Քիսրիմեան, Մ. Ել-
րիկեան, Մ. Յովնանեան, Կ. Մահտեան:

Պօլու.— Վարչ. Յ. Քիրտեան, Մ. Եղիսեան, Մ. Պինիաճեան, Գ. Նաւասարդեան, Լ. Կուրտիկեան, Յ. Ազատեան, Յ. Վարժապետեան:

Սղերդ (քրդախօս).— Նիզճի. Տրթ. Պ. Վարժապետեան: Վարչ. Ս. և Թ. Կորկիճեան, Ս. Է. Իրեան, Ա. Կարապետեան, Պ. Ապտյաճեան, Մ. Յովհաննէսեան, Ն. Զատոյեան:

Տրապիզոն

* **Հայրենակցական Միութեանց** Կեդր. Խորհուրդ (Նոր կազմ).— Մայր դիւան Զ. Յովսէփ Վ. Տէր-Մարգարեան և Գ. Պօրժակեան: Վարչ. Ս. Դաւիթեան, Ա. Երէցեան, Տիկ. Ն. Քիրտիճեան, Վ. Տէր-Աբրահամեան, Ս. Գալուստեան, Գ. Սէրվէրեան, Բ. Պետրոսեան:

* **Հայրենիքի Օգնութեան Մարմին.** — 24 Հոկտ. 1920/ն, իր սահմանադրութեանը մէջ՝ պահ մը «Ազգ. Պաշտպանութեան Քօմիթէ» յորջորջուելով, **Հ. Օ. Մ.** պատշաճագոյն անունը ստացած, իրր շարունակութիւն «Հայ Բանակի նուիրածաւար մարմնոյ» Հիմնադիր՝ **ՔՅ** Միութիւնը, բլր. 4 կուսակցութիւն և մամուլի ներկայացուցիչը՝ Նպասակ՝ Մայր-Հայաստանի վերածնունդին համար ազա՛նովն զազո՛ւթներու նիւթական ու բարոյական օժանդակութիւնը: Մայր դիւանն Յ. Ամատունի, Հ. Պատուհասեան, Օր. Գալանձար և Յ. Սարուխան: Վարչ. Տրթ. Վ. Ալթունեան (Ռամկ), Ե. Յովհաննէան (Հ. Յ. Դ.), Տիկ. Ա. Նիկողոսեան (Հայ Կանանց Լիկա), Մ. Գալֆեան (Ազատական), Կ. Ղազարոսեան (Հ. Լս. Համադրած.), Ս. Քարեան (Ս. Գ. Հնչ.), Տրթ. Ա. Բարսեղեան (Հ. Կ. Խ.), Յ. Չալըզեան (Հայ Սպայից), Ա. Երէցեան (Հայրենակց.), Վ. Փափագեան (Հ. Մ. Բ. Մ.):— Միութիւնն տարուան մը ընթացքին յաջողած է Մայր-Հայաստանի ցաւերուն իրր բախանձ՝ զանազան անդեղելն, ղեկ ու հագուստ ուղարկել:

Հակայորդիներ (Գում-Գափու). — Վարչ. Կ. Թօփագճեան, Ժ. Փէշտիմալճեան, Ա. Մափեան, Օր. Ն. Փափագեան, Ս. Երէցեան:

Ուսուցչ. օգն. սնունդի Հոգարարութեան դիւան. — Յակոբ Նիկողոսեան, Յ. Տէր-Յակոբեան, Տրթ. Բ. Տինանեան, Յր. Հազարապետեան:

Պօլսոյ Հայ Թասերական. — Բացում Ա. ձմեռային շրջանին (23 Հոկտ. 1921) Պէշնշմայնի «Սամսոն»ով:

Ռամկալար-Ազատական կուսակցութեանց ի մի ձուլում 1921 Հկտ.1/ին:

* **Ռոստոմ** զրազարանական (Բերա).— Վարչ. Հրաչ, Յ. Սողոմոնեան, Յ. Մինասեան, Օրիորդներ Ֆլօրա, Լուսարբր, Ֆրէնկեան:

Սարահարք (Սկիւսար), Հ. Յ. Դ. Ժողովատեղի:

Սկիւսարի Հրկիզելոց Յանձնաժողով. — Գէորդ Մ. վրդ. Արսլանեան, Հմ. քնյ. Էրսէրեան, Հմգ. քնյ. Աժանտեան, Վ. Փափագեան, Յ. Ազնաւոր, Վ. Տ. Ներսէսեան, Գ. Կիւլպէնկեան, Հ. Գալէնտէր, Ա. Քիրքճեան, Ն. Ներսէսեան, Լ. Թիւթունճեան, Ա. Մուժաֆեան եւն.: Պիւլպիւլ-Տէրէր վերև, Տիւրիզեանց հողին վրայ, Ժողովրդական նպաստներով՝ անանկ հրկիզելոց համար կառուցուած 12ական սենեակեոց գեանայարկ **Ք**. նաև մէյմէկ խուցով **Տ** անջատ հիւրերուն բացումը տեղի ունեցաւ 23 Հոկտ. 1921/ին:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳ

ԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ առձեռն օրինաց համաձայն, Քղք. ժողովեն ընտրուող Ուսումն. Խորհուրդին պաշտօնն է « Հայոց Ազգին » գաստիարակութեան և կրթութեան ընդհանուր տեսչու-
 « Թիւնը: Իր պարտաւորութիւնքն են ազգ. վարժարանաց
 « բարեկարգութեանը հսկել, թէ՛ մանչ և թէ աղջիկ տղայոց գաստիա-
 « բակութեանը հոգ տանելու նպատակաւ հաստատուած լնկերութիւն-
 « ներուն խրախոյո տալ և ձեռնտու բլլալ, դպրատանց գաստիարակնե-
 « բուն կացութիւնը լաւցնելու և ապագան անդորրելու խնամ տանել,
 « Ազգին մէջ յաջողակ և քաջահմուտ գաստուներ հասցնելու և
 « դպրոցական գաստգիրքեր պատրաստելու ջանք և փոյթ ունենալ:
 « Ուսումն. Խորհուրդն ազգ. վարժարանաց մէջ ուսմունքնին լրացնող
 « աշակերտաց վկայական կու տայ, ուսմանց գաստգիրքերը կ'որոշէ և

« տարեկան քննութիւնները կը կատարէ »: — Իր ծնունդ առած օրէն, այն է՝ 1853-էն ի վեր, այս մարմինը զանազան շրջաններու մէջ ԱՏԵՆԱՊԵՏ ունեցած է հետեւեալ անձերը. — Տփր. Սեդիկիէն «խորհրդակց» տնօրէն, 1853-5, Գր. Օսեան 1857 Մարտ-Սեպտ. — Թուրոս Պէյ Գիսակ 1857-9 — Յովն. Պէյ Տասեան 1859-60 — Տփր. Բարունակ Ֆերուհիան 1860-3—Սիմոն Տասեան 1863-5 — Ստ. Ասլանեան 1865-6 Մարտ 20—Միլի. Վրդ. Մուրաշեան 1870-1 — Յր. Խանսանեան 1871-2 — Սիմոն Միխայիլեան 1872-4 — Ստ. Փափաղեան 1874-6 — Յակոբ Ամասեան 1876 Յուլ. — Նոյ. — Իլիաս Չայեան 1876-7 — Յովն. Պալանեան 1877-8 — Պօղոս Պառնասեան 1879-80 — Միլի. Մամիկոնեան (Կրթ. խորհրդակց) 1880-2 — Համբ. Իրիճեան [†1883] 1882-4 — Մկր. Մեղակոնեան 1884-85 — Կ. Ս. Իրիճեան 1885-7 — Գ. Թօգարեան 1887-8 — Տփր. Յր. Թիւրաբեան 1888-91 — Ռ. Յ. Պերդրեան 1891-6 — Տփր. Վահրամ Յ. Թորգոմեան 1896 Դեկտ. — 1908 Եւ. — Խնկիւր Սիմոնեան 1908-9 — Արիս. Գասպարեան 1909-11 Յուլ. — Մրտ. Նալբանդեան 1912-4 Մարտ — Դադար Ուսուճեան. Խորհուրդի՝ պատերազմի տարիներուն 1915-8 — Ստ. Կուրսիկեան 1919-21:

Ա Ր Գ Ի Ե Կ Ա Ջ Մ Ը

Փրօֆ. Տէր Յակոբեան Ար. (ատենապետ), Պերպիւրեան Հայկ (ատնդար). Անտոնեան Յակոբ, Թիւրաբեան Գասպար, Կուրսիկեան Սեւիան, Միսիճեան Տփր. Յ. և Քիւրճեան Կարապետ (ատնդամբ):—Մալգարեան Գր. (քարտուղար):

1920-1 ԻՆ ՈՒՍՈՒՑՁԱԿԱՆ ՎԿԱՅԱԿԱՆ ՍՏԱՅՈՂՆԵՐ

Մասնագէտ Հայ Լիգուի և Հայ Պատմութեան Դէպք Մեքորոյ — Չափազանցութեան Պետրոս Պ. Ատրուշի — Զրանսուհի Տիկ. Ֆելօսէն Սարուխան — Կինսարանական զիտրիանց Օր. Էլիզ Գալուզճեան — Պատմ. և Աշխարհագրութեան Խորէն Գարեկեան — Առեւտ. Գիտութեանց Ստ. Արապեան — Չեղագիտութեան Օր. Սրբուհի Պերպերեան: — **Գասախարակ Դըր.** Նաչապետեան և Արսէն Մէնտիճեան: — **Մանկապարտիզպանուի** Օր. Երանուհի Գալուստեան, Նուարդ Նաչապետեան և Ֆիմի Սարափեան — **Օգն. Մանկապարտիզպանուի** Տիկ. Աղաւնի Քէմաճեան: — **Օգն. Ռուսիցի** Տիգր. Քիւրճեան, Վարդան Պետոյեան, Կեղամ Քեօսեան, Աղան Ենկոյեան, Եր. Պարոնեան, Օն. Գարեկեան, Իր. Միսակեան, Սրգ. Բարսեղեան, Յր. Սարալտարեան, Յր. Ֆրէնկիւլեան, Արշակ Գալուստեան, Հայկ Նաղմաճեան, Արսէն Գարակոզեան, Արամ Խաչախան, Հայկ Տանտինեան, Յն. Նախիբեան, Սեգր. Բարազմեան, Գրգ. Պօյաճեան, Գր. Միճեան, Արտ. Տ. Յովհաննէսեան և Միհրան Սիւսեան, Տիկնայք Հախի. Բրուտեան, Մաքր. Սաթմաճեան և Բերուզ Չափեան, Օրբորդներ Սիւր. Իօրաճեան, Նուարդ Փափաղեան, Անդրէն Բարսեղեան, Արաքսի Փիլիկեան, Սիւրբարդ Սրապեան, Հայկ. Խաչատուրեան, Անժէլ Այվազեան, Ասաղիկ Սուրեան, Տիգր. Ժամկոչեան, Վարդ. Տա-

Թեւեան, Եղիսարեթ և Մատեն Օհանեան, Արուս, Արաքսի, Աարինէ, Ալիս և Աննա Փափազեան, Եւպ. Մանուկեան, Արտ. Օղանեան, Կեփտար Բ. Թէլեան, Նահանգ. Եազմաճեան, Նուարդ Թորոսեան, Աար. Անդրէասեան, Սթն. Չաքարեան, Վիլիթ. Չարուգճեան, Արմինէ Սարգիսեան, Հայկ. Նահապետեան, Նուարդ Համբիկեան, Նուարդ Ազդաշեան, Վերթ. Սէմերճեան, Արաքսի Գոշունճեան, Հայկ. Հայկազնեան, Վարսենիկ Մարգարեան, Գոհար Կարիպեան, Մառի Չրաքեան, Հերմ. Գայայճեան, Համփ. և Մառի Տէրտէրեան, Կեկտ. Ստեփանեան, Նուարդ Շերիաճեան, Սիրվարդ Բէքմէզեան, Երան. Վարդերեսեան, Ասաղիկ Չիֆթճեան, Սիր. Մէսթճեան, Չապէլ և Բերկր. Պերպէրեան, Եսթեր Ապաճեան, Աղաւնի Քրիստափորեան, Էլեզ Պիլէզեքճեան, Սող. Տէմիրճեան, Մարիամ Դանիէլեան, Վարդ. Ալէմեան, Մաքր. Տիրատուրեան և Սիր. Գալֆեան — **Օգն. մասնագէտ** Զրաններհի Օր. Աննա Ազարեան — Անգլիերհի Օր. Հայկ. Չարուգճեան, Եւս Ոսկան, Սիր. Սրենց, Սամուէլ Սամուէլեան — Չափազանքեան Չարմայր Համամճեան — Օսմաներհի Արք. Քհն. Էպեան — Գծագրորհան Օն. Կարազաշեան և Յր. Քզիբեան, Նարգուհի Բարունակեան: (Վերջին թուահամար վկայականի **ՁԶՁԶ**):

1921Ի ՔՆՆԻՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ԹԱՂԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԷ ԸՆԹՅԱՍԱՐՏՆԵՐՈՒ

Վերոպ Եպիսկ. Նարոյեան (Կրոնի): Տիկ. Հայկ. Մառք, Արգ. Մանուկեան և Հայկ Պերպէրեան (Հայ.): Սր. Նոյ. Խանճեան, Լ. Թաշճեան և Յկր. Անտոնեան (Ֆրես.). Միհր. Ճէճիզեան, Յ. Անտոնեան և Մ. Եսայեան (Անգլ.): Ստ. Կուրաթիկեան, Գ. Սիմփէշեան և Արտ. Սարգիսեան (Թուրք.): Գայ. Թիյաիզեան և Դեւ. Տ. Արրահամեան (Թուրք.): Տքթ. Բ. Տիւնանեան, Տքթ. Յ. Միսքճեան և Կ. Քիւրքճեան (Գիւս.): Լ. Թաշճեան, Տքթ. Յ. Միսքճեան և Գր. Մարգարեան (Պասմ. Աշխարհագրորհիւն): Վահրամ Չէրչեան (Գծագրորհիւն և Կեղագրորհիւն):

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԴԱՍՐՆԹԱՅՔ

Հերու, դպրոցներու արձակուրդին, Յուլիս 24էն մինչեւ Սեպտեմբերի սկիզբ, Ամերիկեան Նպաստամատոյցին նախաձեռնու թեամբ և Ազգ. Խնամատարութեան միջոցաւ տեղի ունեցաւ մանկավարժական դասընթացք մը, ունկնդրութիւնը պարտաւորիչ՝ Հայ որսանոցներու բոլոր ուսուցիչներուն համար: Ա. զաստիօսութիւն Բօպըթ Գօլէճ, միւսները՝ Դալամթիւոյ Կեղրոնականի սրահը, վերջին շարաթն ալ՝ Գուլէիի որսանոցը:

Պասսիօսթ՝ Իրենց ընդլայնած նիւթերով. — Մր. Էրեսը Բիկո Քաղաքացիական կրթութիւն: Մր. Հիւրի Բիկո Հայ որսանոցներու աշխատութեան թիւնք: Արամ Նիկողոսեան Դպրոցական տնօրէնականութիւն: Յովնանեան Պապիսեան Ինչ միջոցներով կարելի է Աշխարհագրութիւնը հաճելի ընծայել աղոց: Յ. Թ. Հիւրիան Մանկավարժական ուսուցում

օտար լեզուաց և նոր մեթոս Պեռլեցի: Միս Րիկո Աստինն անտեսութիւն ի պէտս վարժուհեաց: Տիկին Պողոսեան նորութիւնք մանկապարտիզպանութեան: Փրօֆ. Ա. Խաչատրեան Գործնական մանկավարժութիւն — Ուսուցում հայերէնի: Պ. Պ. ԱՏՐԱՆԻ Ուսողութեանց ուսուցման հաճելի կողմերը: Փրօֆ. Տօֆր. Կ. Արաչանեան Ուղեգրային և ջրային հիւանդութեանց նշանները: Միս Մեյրի Գիլի Ռնչպէս պէտք է սկսել անգլիերէնի ուսուցումը: Փրօֆ. Ֆիլիպ Պատմական ուսումը՝ որպէս գիտութիւն, և անոր օգուտները: Տիկին Զապիշ Արխեպիսկոպիտան Կարուձեւ: Բիւզանդ Կոզիւպիտիսեան Կրօնի ուսումը:

ՊՕԼՍԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԴԱՇՏԸ

ԻՐ ՄՇԱԿՆԵՐՆ ՈՒ 1921Ի ՇՈՒՆՁՔԸ

Կեղորնական (Ղալաթիա) 35րդ Տարի, Տեօրեմ Գեղամ Գ. Գալաթիական. — Այգազեան Յակոբ, Անգրէասեան Սուրէն, Եւթէնիճեան Մինաս, Խոյեան Գուրգէն, Հարսնեան Սննիկ, ձէլայեան Հրանտ, Մարգարեան Եղուարդ, Յակոբեան Յակոբ, Նաթանեան Անուշաւան, Պետրոսեան Հրաշեայ և Ֆէնէրճեան Գեղամ:—Թիւ սանուց 323: Ֆրանսական կառավարութիւնէն նպաստ 3000 Ֆրանք:

Էստեան (Բերս, Թագսիս) Տեօրեմ Հայկ Խոճասարեան. — Լրացուցիչ կարգերէն՝ Աւետիսեան Հերմոն, Բարունակեան Վարդանոյշ, Բաւեան Արմինէ, Սալբրեան Երանուհի, Վաճառականեան Յասմիկ, Փափաղեան Նուարդ և Բէօշկէրեան Արշակուհի:—Նախակրթարանէն(*) *Ազնուլեան Մարիամ, *Աւագեան Աղաւնի, *Բարունակեան Մանուշակ, *Կէօղիւէօյեան Պերճուհի, *Հազցեան Հայկանոյշ, *Մանուկեան Ատրինէ, Նալպանտեան *Եպրուհի և Մարիձա, *Շահինեան Նուարդ, *Շամզուլեան Տիգրանուհի, *Ոսկերիչեան Արմաւենի, Ուշազիւեան Արաքսի, *Չիլինկիւրեան Անժէլ, Պալեան Հաիփսիմէ, *Պարտիզպանեան Մառի, Սարբեան *Անժէլ և *Արուսեակ, *Սիւրմէեան Յուլիանէ, Սիւրմէեան *Բարսիւն և *Մարիամ, *Տէյրմէնճեան Լիւսի, *Տէօքմէճեան Մառի, *Րէյիսեան Աննա, *Փափաղեան Մառի, Բէօշկէրեան Հաիփսիմէ և *Ֆէրուիսան Մայտա: — Թիւ սանուց 1143, մանկապարտէզով միասին: — Ֆրնո. կառավարութեանէն նպաստ 2000 Ֆրանք:—Ընդհանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զինուորական իշխանութեան կողմէ գրաւուած և փախուած:

Լուսաւորչեան մանկապարտէզ (Բերս, Բանկայթի) Ուսուցչուհի Տիկին Զապիշ Առանեան: — Թիւ սանուց 200:

Մէրամթեան (Բերս, Ֆէրիթլայ) Աւագ ուսուցչուհի Օրիորդ Էլիզ Էրևանճեան: — Թիւ սանուց 174:

Ս. Կերտեան (Հասրիւյ) Աւագ ուսուցիչ Բեհիամին Պետրոսեան: — Թիւ սանուց 93: — Ընդհանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զինուորական

(*) Կրթութիւն. — Աւել անցին՝ ստղանի կրօնական քաղաքացիներն են, բաւականացան Ուսումական Խորհրդի:

Իշխանութեան կողմէ զբաւուած և փաստուած: — Այս դպրոցը հիմա կը կոչուի **Համազգային**, միացած քլլալով Հայ Աւետարանական սանուց, տնօրէնութեամբ Մր. Տիկղի:

Ս. Աղիա (Էյուպ) Ուսուցչուհի Օր. Մասին Յիւանեան: — Թիւ սանուց 15:

Խորէնեան (Պալաթ) Տնօրէն Գեորգ Սիմֆեռեան: — Բազումեան Յնիկ, Գերձակեան Նուպար, Սարաֆեան *Թորոս և *Պեարոս: Աշճեան Ազաւնի, Գալայճեան Շուշան և *Քէպրտանեան Ազաւնի: — Թիւ սանուց 266:

Աւուրեան-Վարդուհեան (Թօփ-Գարու) Աւագ ուսուցչուհի Օր. Շնորհիկ Էնֆահանեան: — Թիւ սանուց 113: — Ընդհանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զինուորական իշխանութեան կողմէ զբաւուած և փաստուած:

Ս. Մեսրոպեան (Կէսիկ-Փաշա) Տնօրէն Մարկոս Նարանեան: — Մալխասեան Պէտրբիս, Մարտիկեան Արփինէ, Շատուրեան Արմինէ, Փամպուզճեան Արաքսի և Վիքթորիա: — Թիւ սանուց 289: — Ֆրանսական կառավարութենէն նպաստ 1500 Ֆրանք:

Պէզնեան (Գում-Գալու) Տնօրէն Գեորգ Պողոսեան: — *Գրիգորեան Երուանդ, *Խէրպէկեան Միհրան, Մելիքեան Եր., *Շիշմանեան Մրտ., *Պողոսեան Վահէ և *Ուսակեան Եր.: *Գէորգեան Նուարզ, *Գրիգորեան Անժէլ, Եւմէնիճեան Շաքէ և *Մէհտերեան Անահիտ: — Թիւ սանուց 394:

Պողոսեան-Վառվառեան (Գում-Գալուի զուր) Տնօրէն Գրիգոր Գույումեան: — Թիւ սանուց 311:

Խորէնեան (Նարլը-Գալու) Աւագ ուսուցչուհի Օրիորդ Հայկանոյշ Նանակեան: — Թիւ սանուց 84:

Հայկանոյշեան (Ենի-Գալու) Աւագ ուսուցչուհի Օր. Պայծառ Միսնեան: — Թիւ սանուց 125:

Սահակեան, Նունեան-Վարդուհեան (Սամաթիա) Տնօրէն Մկր. Պարսամեան: — Թիւ սանուց 385: — Ֆրանսական կառավարութենէն նպաստ 1500 Ֆրանք: — Ընդհանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զինուորական իշխանութեան կողմէ զբաւուած և փաստուած:

Տասեան (Մազրիպէյ) Տնօրէն Զարեն Մաղաֆեան: — *Թէլլալեան Հրանտ, *Շամլեան Վահան, *Շիրինեան Սուրէն, *Վարդեան Գր. և *Փափաղեան Եղուարդ: *Աշճեան Գոհար, *Դաւիթեան Մելինէ, *Մէլմարեան Տիր., *Յովհաննէսեան Ազապի, *Պալապանեան Հերմինէ և *Ֆրէնկեան Ռօզա: — Թիւ սանուց 307: — Ընդհանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զինուորական իշխանութեան կողմէ զբաւուած և փաստուած:

Գալիամեան (Սան-Սթէֆանօ) Ուսուցչուհի Օրիորդ Վերմին Ալիւրեան: — Թիւ սանուց 34:

Մաքրուհեան (Պէշիկթաշ) Տնօրէն Միմաս Երանեան: — Գըլջճեան Բիւզանդ և *Սուքոֆեան Թաթուլ, *Գուլազեան Վահրիկ, *Հաղարեան Ռեմեկա և *Սէւէֆճեան Մելինէ: — Թիւ սանուց 250:

Թարգմանչաց-Հոփսիմեան (Օրթաքէյ) Տնօրէն Լ. Եազմաճեան: — Թիւ սանուց 252:

Թարգմանչաց (Գուրու լէշմէ-Արնանուարէոյ-Պէպլը ժիացեալ Թաղից) Տնօրէն վարդգիս Քարունի.—Աճէմեան Ղազարոս, *Էլմասեան Եղ., *Սե-
րսբեան Բարսեղ և *Տօպաճեան Եսկոր: Գաղանճեան Հերմինէ, Դերձակ-
եան Լուիզ, ձգրիւան Վիքթօր, *Ճիվէլէկեան Մէլինէ և *Քիւրճեան Սի-
րարփի:—Թիւ սանուց 222:—Ֆրնս. կառավարութենէն նպաստ 1000 Քր.:
Ս. Թաղէոսեան (Րումիլի Հիւսար) Տնօրէն Ասասուր Մակարեան:—

—Թիւ սանուց 96:
Երից Մանկանց (Պոյաճըլէոյ) Ուսուցչունի Օրինոյ Մախրիկ Էնփի-
ճեան:—Թիւ սանուց 36:

Մամիկոնեան (Եկնիքէոյ) Ուսուցչունի Օրինոյ Մախի Տիրացեան:
—Թիւ սանուց 30:

Ս. Մեհրապեան (Սար. Եկնիմանյալէ) Ուսուցչունի Օր. Հեռիլ Խան-
ճեան:—Թիւ սանուց 22: (Պէօլիւր-Տէրէի «Ս. Հոփսիմեանց» ժիացած):

Ս. Նիկողայոսեան (Պէլզօզ) Ուսուցչունի Օրինոյ Արուսեակ Կիրա-
կոսեան:—Թիւ սանուց 26:

Ներսէսեան-Նումոնեան (Սկիւտար, Իճասիլ) Տնօրէն Հրանտ Տան-
ցիկեան.—*Աչճեան Վահէ և Իշլէմէճեան Պերճուհի:—Թիւ սանուց 257:

Ս. Խաչ (Սկիւտար, Սէլամըզ) Տնօրէն Եր. Տ. Անդրեասեան.—Ալպօ-
յաճեան Ասատուր Պ., Խաչատուրեան Մարտիկ և *Սարգիսեան Սուրէն:
Ազատեան Հաշմինէ, *Բարսեղեան Արմենուհի, Գալուստեան Զապէլ,
Ղուբլեան (Բախտունի) Մառի, *Սիմօնեան Աարինէ և *Փափագեան
Արուս.:—Թիւ սանուց 259:—Լճիկ-Տանուր Պատերազմին, շէնքը՝ զին-
ուորական իշխանութեան կողմէ գրաւուած և ֆեսուած:

Սէմէրեան-Ճեմարան (Սկիւտար, Եկնիմանյալէ) Տնօրէն Յովն.
Պապիկեան.—*Պողոսա Տիգրան: Թագեան Արմենուհի, Թօզաթլեան
Մատիէն, Պատուականեան Սիրարփի և Պարսամեան Մարիամ:—Թիւ սա-
նուց 227:—Ֆրնս. կառավարութենէն նպաստ 1000 Քրանք:—Լճիկ-Տանուր
Պատերազմին, զին. իշխանութեան կողմէ գրաւուած և ֆեսուած:

Արամեան-Ուննեան (Գաւրըլէոյ) Տնօրէն Միխ. Եմեսլեան.—
*Միքայէլեան Համադասպ, Յովհաննէսեան Պօղոս, *Սարոյեան Դր., *Պալ-
կան Սերբ և Տարեան Աբր.: Թօփայեան Եաքէ և Տարեան Տիգրա-
նուհի (Ամազիլի հանդէսը խափանուած):—Թիւ սանուց 525:—Լճիկ-
Պատերազմին, շէնքը՝ զին. իշխանութեան կողմէ գրաւուած և ֆեսուած:

Պէզնեան (Գարթալ) Ուսուցչունի Տիկիկ Վերմիկ Այվազեան:—Թիւ
սանուց 35:—Լճիկ. Պատերազմին, զիւղին մեծ մասը Տրիքուած, զպրօ-
ցին շէնքն ալ զին. իշխանութեան կողմէ գրաւուած և ֆեսուած:

Ս. Ներսէսեան (Հայ Կղզի) Տնօրէն Միհրան Պիւլպիլճեան.—Եկմէ-
նիճեան Վարդգէս, Հէլվաճեան Ռուբէն, Պասամեան Հայկ և *Փափագեան
Նուպար: *Մազմանեան Պերճուհի և *Չազբրեան Ատրինէ:—Թիւ սանուց 75:

Հայկակեան (Փրինքիփո) Տնօրէն Միհրան Անանեան:—Թիւ սանուց 53:

ԼՅՈՒՊ ՎԱՐԻՆՆԻ Ս. Ածածին թաղ (Հայ բնակչութիւն շէք, եկեղեցին փակ)։ ԼԹՎՅՏԱՆ (Մաղափան դպրոցն Աղքատանոցի վերածուած)։ ԳԱՐԱՎԻՍՏՐՈՒՄ (Ս. Յովն. Ոսկերեան եկեղեցին այրած և թաղեցին ջրուած)։ ԳԱՍՏՐՈՒՄ (Մծրնայ Ս. Յակոբ եկեղեցին այրած և թաղեցին ջրուած)։ ՍԹԼՆԻԱ (Ս. Յովն. Կարապետ եկեղեցին փակ, Հայ բնակչութիւն շէք)։ ԳԱՆՏԻՆԻԱ (եկեղեցին Ս. Առաքելոց, նոյնպէս)։ ԱԼԹՎՅՏՐՈՒՄ Սասնաթիւս (եկեղեցին Ս. Յակոբ Առաքելոց, Հայնոջն ու դպրոցը ներսեւեւան այրած)։ ՍԱՍՆԱՎՈՒՄ (Ս. Թաղ. Բարդուղ. դպրոցն այրած, Հայ բնակչութիւն սակաւ)։ ՏՕԼԱՊՏԻՆԻԱ (Արշակունիան դպրոցը փլցուած)։ ԳՈՒՂԻՆԻԱ (եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ, Համանուն դպրոցը փակ, Հայ բնակչութիւն սակաւ)։ ԱԼԻՄՏՆԱՎ (Սկիւտար (եկեղեցին Ս. Նշան կողոպտուած, զիւղացիք 1915ին ամբողջովին տեղահան, իսկ 1918էն վերջ սակաւաթիւ Հայ բնակչութիւնը ջրուած Միլիճիներու գրոհներէն)։

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Ս. Գ. Լուսաւորիչ (Բերա, Սագրգ-Աղամ) 33րդ սարի, ՏՅՈՒՆ Պօղոս վ. Միքայիլեան։ Աւագեան Օննիկ, Էլման վահագն, Թէրզեան Հրանտ, Թղեան Մկրտիչ, Իւթիւճեան Երուանդ, Մանուկեան Մանուկ, Պէօրէքճեան Պիմէն, Տալեան Արամ, Տէրփեշեան Իգիտօր և Տիյմէճեան Ալֆրէտ։ — Թիւ սանուց 112։

Վ. Ենեակոյ Մխիթարեանց (Բերա, Սագրգ-Աղամ) 78րդ սարի, ՏՅՈՒՆ Ն. Վարդան վ. Հաջուցի։ — Թիւ սանուց 96։ (Վերջերս վերաբացուեցաւ նոյն Ուխտին Գաղթեօյի կրթարանը՝ Ն. Յարութիւն վ. Աստուրեանի անօրէնութեամբ)։

Վ. Ենեակոյ Մխիթարեանց, Ս. Բենեդիկտոսի որբանոց (Գաղթեօյ) Ա. սարի, ՏՅՈՒՆ Ն. Յակոբ վ. Տիրացիան։ — Թիւ սանուց 100։

Վ. Իէննայի Մխիթարեանց (Բերա, Համամ) 64րդ սարի, ՏՅՈՒՆ Ն. Հմայիակ վ. Համբարեան։ — Թիւ սանուց 187։

Ս. Յովն. Ոսկերեան Երազկոց (Բերա, Թագսիմ) ՏՅՈՒՆ-Ճորճի դպրոցի Յովսէփ Ե. վ. ճամնեան։ — Թիւ սանուց 36։

Սիւս Յիսուսի, նախկին «Համազգեաց» (Բերա, Սագրգ-Աղամ) ՏՅՈՒՆ Պօղոս վ. Գաղարեան։ — Թիւ սանուց 38։

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչեան Մանկապարտէզ (Օրթարէոյ)։

Անարատ Եղուրիւն (Բերա, Բանկայթի) ՏՅՈՒՆՆԻ Քոյր Մարիչ Մեյֆիսեկեան։ — Թիւ սանուց 166 որուն 41ը կը հոգայ Աղագչին ինամատարութիւնը։

Անարատ Եղուրիւն (Գաղթեօյ) ՏՅՈՒՆՆԻ Քոյր Թեոփիսկ Ալիսանեան։ — Աւետիսեան Հերմէնէ, Մազմանեան Արաքսի և Նուարգ, Պատուհասեան Աղաւնի։ — Թիւ սանուց 180։

Ս. ԱՃՃԱ ՌՐԱՆՈՅ (Սամաթիա) Տնօրհնուհի Քոյր Անասրաս:—Թիւ սանուհեաց 103 զորս կը հոգայ Ազգային Խնամատարութիւնը:

Ս. ԱՃՃԱ ՌՐԱՆՈՅ (Բերա) Տնօրհնուհի Քոյր Պրիմիրա: — Թիւ սանուհեաց 41 զորս Ազգային Խնամատարութիւնը կը հոգայ և որոնք կ'ուսնին «Անարատ Գրութեան» Քերչ զպրոցը:

⊘

ՀԱՅ ՈՐԲԱՆՈՅՆԵՐ(Գ) ԵՒԱՅԼՆ

ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՄ ԱԶԳ. ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ

Կեղրոնական (Գուլի) Բ. Տարի. Տնօրհն Գեորգ Արուշան, այժմ Տֆր. Զովսեպի Տ. Սեփանեան: — Թիւ սանուց 1069:

Արհեստանոց-Կրթարան մանչերու (Պէլլի-Պէլլ) Տնօրհն Զ. Յ. Փիլմեղիան: — Թիւ սանուց 266:

Արհեստանոց-Կրթարան աղջկանց (Արնատարլոյ) Տնօրհնուհի Տիկին Գառսիկ Մ. Ասֆանզ: — Թիւ սանուհեաց 90:

Մանկապարտէզ-Ռրանոց աղջկանց (Գուլու-Չլչմէ) Տնօրհնուհի Լոյն: — Թիւ սանուհեաց 65:

Աղջկանց Ռրանոց (Պէլլիթաշ) պատուակալ վարչութիւնս խնամակարանաց: — Թիւ սանուց 146:

Աղջկանց Ռրանոց (Սիլուտար) Դանիացի տնօրհնուհի Միսիկ Կրիմ Հարկրն: — Թիւ սանուհեաց 131 որոնք կ'ուսնին Թաղային դըպրոցներու մէջ:

Աղջկանց Ռրանոց (Պալաթ) Տնօրհնուհի Օրխոյ Կուարդ Շիրիմեան:—Թիւ սանուհեաց 143 որոնք կ'ուսնին տեղւոյն «Խորէնեան»ը:

Դարմանասուն () Ռրանոց աղջկանց (Հասրէլոյ) Տնօրհն Տֆր. Արշակ Պողոսեան:** — Թիւ սանուհեաց 108:

Դարմանասուն-Ռրանոց երկսեռ (Եէտի-Գուլ) Տնօրհն Տֆր. Նիկողոս Արապեան: — Թիւ սանուց 160:

Դարմանասուն Ամերիկեան (Պոյաճրլոյ) Տնօրհնուհի Միս Քուշմեան:—Թիւ «Թրաքոմա»է վարակեալ մանչերու 56:

Տարագրեաց Սճնդասու Կայաններ. 1. Սամաթիա (110 աղոցմէ 90ը՝ զպրոց), 2. Սիլուտար (չնչուած), 3. Պէլլիթաշ (91 աղոցմէ 64ը՝ զպրոց), 4. Օրթարլոյ (130 աղոցմէ 64ը՝ զպրոց) 5. Հասրէլոյ (49 աղոցմէ 41ը՝ զպրոց):

(*) Այս բարէն կը պահար Կարլ-Գափուիք որ փակուած է:

(**) Գոնջ, բոցս եւ սրբաօմաւ վարակեալ որբու յասուկ: 1. Կ. Խան ալ ունի 1. Դարմանասուն մը Պէլլիթաշ՝ Տիկ. Ազանի Սարմեանի տնօրհնութեամբ, 42 երկսեռ սղոցմով՝ առանց դասի, 2. Մանկանոց մը Էսիբէ-Գափու՝ 20 երկսեռ սղոցմով, ուսանող, 3. Աղաթիմարան մը Մեծ Կղզի՝ ապաթիման նամբուն մէջ եղող 11 երկսեռ սղոցմով, 4. Հիւանդանոց մը՝ Նեան-Թաւ՝ ուր կան 4 երկսեռ սղախ: 5. Փրիլի Հիւանդանոցն ալ 22 երկսեռ սղախ՝ ուսանող:

Ի Ք Ն Ա Վ Ա Ր ՈՐ Բ Ա Ն Ո Յ Ն ԵՐ

Բերայի, Տնօրէն Դուրի Խայիկեան: — Թիւ սանուց 81 որոնք կ'ուսնին «Լսական», հասոյթը՝ «Կալուածոց» էն:

Գաւորբէյի, Օգն. Տնօրէն Գարեգին Պոյաճեան: — Թիւ սանուց 77 որոնք կ'ուսնին «Լրամեան»:

Մազրիբէյի, Տնօրէնուհի Տիկ, Սիրանոյշ Եսայեան: — Թիւ սանուց 48 որոնք կ'ուսնին «Տատեան» և «Զուեցերահայ» նորարաց վարժարանը: (Այս և յաջորդ որրանոցք 1921 Սեպտեմբերէն յետոյ ինքնավար հանգամանքնին կորսնցնելով՝ դարձան Ազգային Խնամատարութենէն օժանդակեալներ):

Արնատարբէյի (ՀԱՅԱՆՍԻԷՐ), Տնօրէն Վարդգիս Քարաճի: — Թիւ սանուց 57 որոնք կ'ուսնին «Թարգմանչաց»:

Պոյաճրբէյի, Խնամակալներու հսկողութեան սակ: — Թիւ սանուց 11:

Հասրբէյի (ԳԱՅԱՅԱՆ) 55րդ տարի, Տնօրէնուհի Մայր Աղաւնի Քոստեան: — Թիւ սանուց 90 որոնցմէ 36ը միայն կը հոգայ Ազգային Խնամատարութիւնը:

Շիրիլի (ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ) Ծրդ տարի, Տնօրէն Արամ Նիկողոսեան: — *Ալափանթեան Յովհ., Մարտիկեան Մարտիրոս, *Շուշիկեան Մովսէս և Զիլինկիբեան Սարգիս: — Թիւ սանուց 120: (Ի մօտոյ պիտի բացուի համանուն մըն ալ՝ Գուղկունճուզի բարձունքը, արդեամբ ամերկահայ առեւտրական Միհրան Գարակէօզեանի):

Օրթարբէյի աղջկանց, Տնօրէն Վահան Զեյրունցեան: — Երեկոճեան Մասլէն, *Շնորհքեան Լիլիթի, *Էպուղճեան Բերուզ և *Ստերեան Երանուհի: — Թիւ սանուց 265 որոնցմէ 154ը կը հոգայ Ազգ. Խնամատարութիւնը: (Ամբողջութեամբ 56 որրուհիներու տեղ՝ նորեր անունով):

Ա Ն Չ Ս Ս Ա Վ Ա Ն Վ Ա Ր Ժ Ա Ր Ա Ն Ք

Պէրպլեռեան (Սիլիսար, Ալլամարգ) 45րդ տարի, Տնօրէն Եսեան Ռ. Պետրոսեան: — Գրգոյեան Հրանտ, Ոսկեան Ակգրաք, Պօսթանճեան Մկրտապետ, Սինէմեան Սեփան, Տամբամեան Խաչիկ և Քերէսթէճեան Ծահնուր: — Թիւ սանուց 304: — Լնդհանուր Պատերազմին, շէնքին կէսը՝ զինուորական իշխանութեան կողմէ զբաւուած և քանդուած:

Տայեան Հայ Օրհորդաց (Սիլիսար, Ալլամարգ) 11րդ տարի, Տնօրէն Լեւոն Թաշմեան: — Աստուրեան Արաքսի, Բարսեղեան Հնազանդ, Գալփազեան Մէլիքի, Գարաճեան Արաքսի, Թէրզիպաշեան Սիրարփի և Սըմբատեան Նարկիզ: — Թիւ սանուց 198: — Լնդհանուր Պատերազմին, շէնքին մէկ մասը՝ զին. իշխանութեան կողմէ զբաւուած և քանդուած:

Արամեան (Սիլիսար, ԻՏԱՍՍԻԷ) Տնօրէն Մանասէ Սալքանեան: — Կէրէկեան Մանուի, Ճիզմէճեան Աարինէ, Մանուէլեան Ծաքէ, Ստեփանեան Աղաւնի և Ստեփան: — Թիւ սանուց 80: (Այժմ Գատըքեօյ փոխադրուած):

Դրանուհեան (Մանկապարտէզ-Նախակրթարան) Սկիւտար, Իճա-
տիկ, 7րդ տարի, Տնօրէնուհի Տիկին Դոնիկ Գրիգորիան։ — Աւելջան-
եան Արշալոյս, Էմբրզէեան Մաննիկ, Պալեան Արուսեակ, Սարաֆեան
Աղաւնի, Սիսակեան Հերմինէ, Փափազեան Նւվրիկ և Գրիսեան Մելինէ։
— Թիւ սանուց 98։ — Շէնքը վերջին հրգեհին այրացուեր։

Գափամանեան Մանկապարտէզ-Նախակրթարան (Սկիւտար, Իճա-
տիկ) 3րդ տարի, Հիմնադիր-Տնօրէն համանուն ամուր։ — Թիւ սանուց 80։

Թորոսեան (Գաւրիլոյ, ՄԼճիւրտար) 12րդ տարի, Տնօր և Մա-
րիս Գ. Թորոսեան։ — 1915թ. 17թ. 18թ և 20թ երկուս շրջանաւարտ-
ներու համագումար 40։ — Թիւ սանուց 165։

Կարոցաւեր Տիկնաց վարժուհեաց (Գաւրիլոյ, Մասն) 42րդ
տարի, Տնօրէն Պօղոս Գեորգեան և ընդհանուր հսկող Տիկ. Էլիզ Գեորգիան։
— Արայանեան Նոյեմի, Գասարճեան Չապէլ, Կէակեան Արուսեակ, Տի-
քեճեան Գարսինէ և Փերաճեան Չարսինէ։ — Իսկ **1920** շրջանա-
ւարտուհիք՝ Գալայճեան Հերմինէ, Մարգարեան Վարսենիկ, Չիֆթճեան
Ասաղիկ, Տէր-Նղիսեան Ազնիւ, Տօնիկեան Երանուհի և Օհանեան Արաքսի։
— Թիւ սանուհեաց 219 որք որոնցմէ 202ը Ազգ. Խնամատարութեան
իրաւասութեան ներքեւ, 37 ցերեկեայ և 34 գիշերօթիկ = Համագումար
291 (80ը՝ վարժուհեացի սանուհիք)։

Նոր Կարոց (Բերա, Նշան-Թաշ) 12րդ տարի, Հիմնադիր-Տնօրէն
Յովն. Թ. Հիւնդեան և Գաղուս Ա. Մաշարեան։ — Մէլքիսեղեկեան Օննիկ,
Պահրի ժերայր և Տիրատուրեան Գրիգոր։ — Թիւ սանուց 200։

Նիկողոսեան (Բերա, Սաման-Պէլ) 17րդ տարի, Հիմնադիր-Տնօրէն
Յակոբ Նիկողոսեան։ Նախակրթարանի շրջանաւարտուհիք՝ Բերեհեան
Հաիփսիմէ, Չասիկեան Բերուզ, Հանէսեան Ալիս, ձեղալիբեան Մաթիլա,
Նահապետեան Ազնիւ, Շէյխեան Աշիկէ, Պապսեան Դաքէ, Պօճճէլեան
Արմենուհի, Սահակեան Արտեմ, Սվածեան Սոնա, Ստեփանեան Դաքէ,
Վարդանեան Արսինէ, Փափազեան Հեղինէ, Վիլաւեան Մելինէ և Բէս-
թէկեան Մառի։ — Թիւ սանուհեաց 100։

Բագրատնի կիրակնօրեայ առեւարական (Բերա՝ Լասեանի սրահը)
Հիմնադիր-Տնօրէն Յակոբ Բագրատնի։ — Թագւորեան Երուանդ, Թարխան-
եան Կարապետ, Ժամկոչեան Կիրակոս, Կիւլերեան Տիգրան, Կուտարզեան
Վաղարշակ, Պօղոսեան Յարութիւն և Քիպարեան Մանուկ։ Պէրպէր-
պաշեան Վարդանոյշ։

Պէլագեան (Մազրիլոյ, Սագրդ-Աղած) 13րդ տարի, Հիմնադիր-
Տնօրէն Պօղոս Պէրպէրեան։ — Թէրզեան Հայկ, Խաչատուրեան Ներսէս,
Մարտիկեան Յովսէփ, Մեսրոպեան Գարեգին, Չազմազեան Վահան,
Պէրպէրեան Ներսէս և Տէր-Պետրոսեան Արսէն։ Թօղաթիւեան Աարինէ,
Մանուէլեան Գաթիկ, Մերգայեան Պերճուհի, Եղջաննէսեան Նուարդ,
Սէմերճեան Վերժին և Քերիմեան Արմենուհի։ — Թիւ սանուց 250
որոնցմէ 61 երկուս կը հոգացուին Ազգային Խնամատարութենէն։

Մինասեան (Գում-Գափու, Լանկա) 10րդ տարի, Տեօրեմոնի Օր-
Թագունի Պաշրպարեան.— Լոգաճեան Ատրինէ, Չաքարեան Արմինէ, Խան-
ճեան Մելինէ, Մէրկերեան Էլիզ, Չիչեքճեան Երջանկուհի. . . Տիւտաուր-
եան Գոհարիկ, Փապուճեան Ասկեհեր, Փէշաբմալճեան Կուարդ և Բիպար-
եան Ասողիկ: — Թիւ սանուհեաց 100: Այժմ փակ:

Օ Տ Ա Ր Վ Ա Ր Ժ Ա Ր Ա Ն Ք

ՕՍՄ. ԲԺՇԿ. ՀԱՄԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՃԻՆՊԱՆ ՎԿԱՅ-
եալներ՝ Գայանեան Ալիքսան (Խարրերդ), Մաստիկեան Արմենակ (Էվերէք),
Պեարոսեան Յովսէփ (Ատանա), Վրթանէսեան Բարունակ (Պօլիս), Տէր-
Սահմանեան Եսայի (Կեսարիա) և Թորոս . . . (Այնթապ): — Իսկ շորքն-
ձաներն(*) են՝ Բարեգեան Վահան (Ատա-Փազար), Գրիգորեան Խոսրով
(Այնթապ), Կէօզիւպէօյիքեան Թորոս (Էվերէք) և Վասիլեան Ալիքսան
(Տէօրթ-Եօլ): — **Անասնորոժական Ճիւղէն՝** Մալոյեան Կորայր,
Մարզպանեան Պեարոս, Մեօիսեան Գեղամ և Կազարէթեան Չարեհ: —
Գեղարձական Ճիւղէն՝ Գրիգորեան Գեղամ, Գերճանեան Մար-
գար, Թաշճեան Կուարդ, Թօզանեան Կուարդ և Փամպուգճեան Օննիկ:
Անասնորոժական.— Գառքէօյցի Ատոմ:
Իրաւարանական.— 16 շրջանաւարաններէ 15ը Թուրք և մին Հայ,
Պօյաճեան Սեդրաք:

Երկրաչափական.— Չաքարեան Վարդան (Կէմէլիկ), Թաղոսեան
Գրիգոր (Ռոստոթօ), Յակոբեան Վահրամ (Ամասիա), Յոֆանեան Հրանտ
(Պօլիս), Կաթնիքեան Ժերայր (Պօլիս) և Ռատիկեան Եղիա (Խարրերդ):

Ռօպրդ Գօլէն (Բումէլի-Հիսար) 5Տրդ տարի, Տեօրեմ Տր. Կհյց.—
42 շրջանաւարաններէն 10ը Հայ. Արժրունի Վրոյր, Բանիկեան Հրաչեայ,
Գարսեան Վահան, Թէրդեան Արամ, Կուկասեան Կուարդ, Սիօլեան
Հրանտ և Պեարոս, Սօլազեան Արշակ, Տիւսիգեան Արգար և Ֆէրման-
եան Թորոս:

Գօնրէքիները Գօլէն (Արնաստարէօյ) 8րդ տարի, Տեօրեմոնի
Տր. Փերիփ. — Չարիֆեան Իւսի, Էլպէկեան Ազնիւ, Խանճեան Մինի,
Չպլազեան Ատրինէ, Պալանեան Շնորհիկ, Պէղիբճեան Արրուհի, Սէլեան
Արսինէ, Տեփանեան Մարօ, Փափազեան Արուսեակ և Քէշիշեան Հայկուհի:

Բիւրանական (Կէօզ-Թէփէ, Չիֆթէ-Հալուզ) Տեօրեմ Տր. ճ. Փ.
Մալնօրըն: (Նարունակութիւնն է Պարտիզակի համանուն Բարձրագոյն
Վարժարանին, 1921ին վերաբացուած):

(*) Նորընծայ (Stagiaire, միւշազիւ), Գոյականն է բառիս Stage, ստորին
լատիներէն Stagium բառէն (Նորընծայութիւն) որ կը նշանակէ ժամանակ փորձի՝
ուր նոր բժիշկ մը կամ փաստարան մը իր արուեստին մէջ կը մարզուի, առա-
ջինը՝ պարտաւորիչ այցելութիւններ տալով հիւանդանոցներու, վերջինն ալ դա-
տարաններու, լսելու նամար վարպետներու խօսքերը:

Ջուլիգերահայ (Մագրիբի, Պարոթիանէ Ճաստ) Ա. տարի, Տեօրհն վիր. Գրիգոր Պօղոսեան:— Թիւ. երկսեռ սանուց (100 ցերեկեայ + 20 գիշերօթիկ) = համազումար 120:

Ամերիկեան (Սիլի տար, Սլլամարգ) Տեօրհնուի Միս Միյրի Բիւի:— Թիւ. սանուց (137 ցերեկ. + 53 գիշ.) = համազումար 190: (Շարունակութիւնն է Ատա-Փաղարի «Հայուհեաց»ին):

Հայ-Սուլ (Բերա). — Անահիտ Յ. Պահլի սուսյին և Բէյիսեան յորտղ, (այլ և այլ քաղաքներու մէջ գոյութիւն ունեցող անգլիական համանուն վարժարանաց **750** ամենազգի բնթացաւարտու հիներու քննութեանց բաղդատականին համեմատ, որ ի Լօնտօն):

6

Ջ Ա Ն Ա Ջ Ա Ն Ք

Հայ Կարմիր Խաչի Վարչութեան կողմէ կազմակերպուած հիւանդապահութեան դասընթացքին խօսեցան հետեւեալ բժիշկները.— Աղաճիւրի (գեղարանութիւն), Անտի Վանրամ (առողջարանութիւն), Թաշճիւն (բնախօսութիւն), Ա. Խանճեան (գիրարուստական գիտելիք), Կ. Խանճեան (ծննդաբերութիւն), Հանրմեան (անդամազննութիւն), Մանուկեան (ներքին հիւանդութիւն), Շահպազ (աչքի հիւանդութիւն), Ն. Ուզունեան (մանրէաբանութիւն), Պանկոպեան (խնամք հիւանդաց) և Կորնիկեան (մանկատածութիւն):— Դասընթացքին հետեւող 33 Հայուհի «հիւանդապահ»ի վկայական ստանալու համար քննութեանց մասնակցեցան 1 Նոյ. 1921ին: (Գում-Գափուի մասնաճիւղն ալ նախաձեռնարկ եղաւ ժողովուրդին համար առողջապահական դասախօսութեանց, հերոս ամազերէին խօսեցան Տ. Բ. Թաշճեան, Տ. Բ. Մարտին ևն.):

Մեղու, Արուեստանց (Բերա, Մեծ-Փողոց) Հիմնադիր Տիկին Սիւննի Գայսերիան:— Թիւ. սանուհեաց 91:

Արեստանց (Բերա, Ս. Կրորդութիւն) Տեօրհնուի Օր. Սարեհիկ Պիլիկեան:— Թիւ. սանուհեաց 57:

Արեստանց (Գում-Գափու, Երասպակեան) Տեօրհն Յակոբ Արճեան:— Թիւ. սանուց 97 որոս կը հոգայ Ազգ. Խնամատարութիւնը:

Գաւառի Դասընթացք (Սիլիտար) Երասպակեան Ս. Բարիկեան: 7 տարիէ ի վեր կազմակերպուած են յասանդէաներ, և 3 տարիէ ի վեր «քօնքուսներ» — ճիշդ կարգէն անդամիկ շրջանաւարտու հի նուարդ Գալփազեան որ 23 Նոյ. 1921ին նուազահանգէս մը տալով՝ մեկնեցաւ Վիեննայ: Քննարկութեան — Թիւ. սանուհեաց 75:

ԾԱՆՅԹ.— Այս լիակատար ցուցակէն զուրս կը մնան միայն **ՅԱՆՆԻ** և **ՍՏԱՆ** որոս զանազան վարժարաններէն շրջանաւարտ երկսեռ հայ սանուհիք որոնց անունները շժանուցուեցան հայութեան մէջ:

Ամերիկեան Ասամբարոյժ ՏՐԹ. ԱՐԱՄ ՇԷՕՂԷԱՆԱՆ.
18: Բուսիկի Խան, Մեծ Փողոց, Բերա, Հիւանայն՝ Բերա 1193:

ԵՐԱՉԱՏԵՍԻ ՄԸ ԽՈՂԵՐԸ

Նոր Ուսումնական Խորհուրդ մքն ալ եկաւ։ Ու մտածել թէ Ուսումնական Խորհուրդներ այսպէս պիտի յաջորդեն իրարու, և մեր կրթական գործն ուր որ էր՝ հոն պիտի մնայ միշտ, կամ աւելի ճիշդ, ամէն տարի աւելի եւս գացած պիտի ըլլայ։ Տէր Աստուած, ինչպէս հասկըցնելու է այս ազգին, թէ Ուսումնական Խորհուրդը միկ բան միայն ունի՝ ընելու, հակառակ այն բազմազան պահանջներուն զորս կրթ. գործն անյետաւ ձգելի կերպով կը ներկայացնէ մեր օրով։ Միկ բան, որովհետեւ, անանց այդ մէկ բանին, ոյժի, ժամանակի և դրամի վատնում պիտի ըլլայ իր բոլոր միւս գործերուն արդիւնքը։ Այդ մէկ բանն է՝ ՈՒՍՈՒՑՁՈՒԹԻՒՆԸ! ՍՏԸԿԵԼ ԽՆԱՄՈՎ ԵՒ ԱՆԱՉԱՏԱՌԻՆ։ Ղիմա որ կը համարձակենք ըսել թէ Ուսուցչութիւնն սոսկաւ մը ըլլալ սկսաւ, զոնկ նի թակուն վարձատրութեան տեսակետով, պէտք է որ աւելի խստապահանջ ըլլանք ուսուցիչներու մատրիկային և արուեստական արժանիքներուն մասին։ Պէտք չէ որ տղուն ապագային հետ խաղան այլ եւս սուտ գաստիարակներ որոնց մատրու արժէքը միջակէն ալ վար է. ալ ինչ խօսքն ընեմ ուսուցիչի արժէքին։

Ամէն բնկերային հարցի խորը կայ կրթական հարցը որ ազգի մը դոյութեան, բարօրութեան և բարգաւաճման համար հիմնական ինքերն է։ Անհրաժեշտ է որ տղան զպրօցին մէջ ունակութիւնը ստանայ մարմինը խնամելու, պատասխանատուութեան զգացում ունենալու, մատրոց և աչք-բաց ըլլալու, անձնուէր ծառայասէր ըլլալու, կարգապահ ըլլալու և ինքզինքը կառավարելու, գոհհիկէն խորշելու և ազնիւն ու գեղեցիկը սիրելու, գործնական միտք ունենալու՝ առանց նիւթադաշտութեան, դաղափարապաշտ ըլլալու՝ առանց վերացականութեան։ Ի՞՞՞՞՞ պիտի այտաղուն՝ այս և առանց նման բարեմասնութիւնները։ — Ընտանիքն և զպրօցը։ Բայց առանց աղէկ զպրօցի՝ աղէկ ընտանիք չկայ, ոչ ալ առանց աղէկ գաստիարակի՝ աղէկ զպրօց։ Ահա ինչո՞ւ Ուսումնական Խորհուրդը միկ բան միայն ունի ընելու։ Ուսուցիչները ստեղծել խնամով և անաչառօրէն, միեւնոյն ատեն, այս ստրկումը կատարեալ ընելու համար։ Ընտրել և արմատական միջոցներ ձեռք առնել, ապահովելու համար անոնց ներկան և ապագան՝ նիւթական ձեռակտով, ինքնագարգացման միջոցներ հայթայթել անոնց և յոս աջակցութեան դրութիւն մը ստեղծել։ — Անհրաժեշտ է սովորեցնել վկայականի դրութիւնն ընդունիլ նորընծայ գաստիարակներու համար, և որոշ պայմանաժամէ մը վերջ, լրջօրէն հաստատել յետոյ միայն՝ «փոքրաւոր»ին մատրու և ուսուցիչի կրկին բարեմասնութիւնները, յանձնել անոր բուն վկայականը՝ արք ձեռնաւորքը, իմա՝ ձեռնհաս և վստահելի այն գաստիարակը որուն յանձնուած է զայն հրահանգելու և զնահատելու գործը, երաշխաւորել թէ արժանի է բուն վկայականին իր փոքրաւորքը։ Ազգին և չալալս երախտագիտութեան արժանի պիտի

բլլայ այն Ուսումնական Խորհուրդը որ ամուր և անխախտի հիմերու վրայ իրազործէ այս մեկ բանը:

« * Ամենէն առաջ այդ մեկ բանն ընելէ վերջ է որ Ուսումն. Խոր-
հուրդը նոյնքան լրջօրէն պիտի զբաղի սա խնդիրներով՝ ի մէջ այլոց: ա)
Ի ուր թաղերուն հասոյթները կեդրոնացընել, և համերաշխութեան կամ
իրերօգնութեան սկզբունքը գործադրելով՝ ազքատ թաղերը նպաստաւո-
քել տալ հարուստ թաղերէն: Միւս կողմէ, խնայողութեան սկզբունքը
գործադրելով, մերձաւոր թաղերու բարձրագոյն դասարանները միացընել:
բ) Բանալ տիպար մանկապարտէզներ ուր՝ իրենց պաշտօնին բարձրու-
թեան վրայ գտնուող Մանկապարտիզպանու հիներ, ֆրէօպէլեան և մօն-
դէօօրիական դրութեանց ներդաշնակ խառնուրդով մը յօրինուած դրու-
թեամբ մը՝ Հայ իրականութենէն բխած, պատրաստեն այն ազէկ խմորը
որուն վրայ պիտի աշխատի նախակրթարանը: գ) Որդեգրել սա տեսակ
դրութիւն մը. Մինչեւ 12 տարեկան, պարտաւորիչ նախակրթութեան մը
առաջին աստիճանը, ամբողջական նուազագոյն ծրագրով մը. 12-15
տարեկան՝ պարտաւորիչ նախակրթութեան մը ի. աստիճանն ա՛յն
աղայոց համար որոնց իմացական վիճակը չի պատշաճ իր երկրորդական
կրթութեան: Այս Բ. աստիճանի նախակրթութիւնը, շարունակելով հան-
դերձ իմացական-բարոյական զարգացումը, կը գործադրէ ծրագրի մը որ
կը պատշաճի աղայոց սեւին, նաև անոնց ապրած միջավայրին պահանջ-
ներուն (գիւղատնտեսական, արհեստական, առևտրական, գործնական
ուսումներ): Նախապատրաստական դասընթացքներու միջոցաւ, երկրոր-
դական վարժարաններու (վեցական տարուան տեւողութեամբ դասական
և զիտական քուէժներ) պատրաստել այն աղաքը որոնք պիտի ստանան
երկրորդական կրթութիւն, և այս վերջնոյն մէջ ընդունել այն դրութիւնը
որուն համեմատ աշակերտք ազատ բլլան պարտաւորիչ հանգամանքով մէկ
քանի ճիւղերու հետ յստ կամ հետեւելու կարգ մը ուղիչ ճիւղերու:
Մանազիտական ուսման համար (Մանկավարժութեան եւն.) գծուալ
պիտի շըլլայ ուրոյն կարգադրութիւն ՚ը ընել, խնայողական դրութեամբ
մը: դ) Սահմանափակել նախակրթարաններու դասարաններուն աշակեր-
տաց թիւն (առառաւելն՝ 30), զուգահեռական դասարաններու դրու-
թեամբ: ե) Պարզել Ուսմանց ծրագրը, թողլով որ խել մը գիտելիքներ
աղան զպրօցէ ելլելէ վերջ գտնէ, երբ պէտք զգայ, գիրքերու մէջ:
Մակերևոյթը զո՛հել խորութեան: զ) Նախակրթարաններու մէջ չնջել
այցիլու ուսուցչի տարօրինակ դրութիւնը, կամ գոնէ, Կձագր., երգի
պէս ճիւղերու համար միայն ընդունել այցելու ուսուցչի դրութիւնն
ի հարկին: է) Կործնական դրոշմ մը տալ ուսուցչութեան: Եւ սակայն
մշակել աղուն մէջ դասերու և զգալու կարողութիւնները. աղան յայնա-
խոն, ձաշակի սեր և բարի ընելու աշխատիլ. ամէն կերպով ճգնել՝ անոր
մէջ աճեցնելու իրերօգնութեան զգացումին հետ հնազանդութիւն, համես-
տութիւն, անօրինաւորութիւն կոչուած հին բարի օրերու այն թանկագին

բարեմասնութիւնները զորս մեռցնել կը ձգտի նորելուկ քաղաքակը-
թութենէ մը փչող մահաշունչ հով մը: ք) Աղջիկներուն սորվեցնել
առնակիսն և մայր բլլալու արուեստը. զգացնել անոնց թէ ընկերային
լուրջ գեր մը ունին կատարելու իրենք ալ՝ էրիկ մարդուն պէս. մշակել
անոնց մէջ կնոջական ամօթխածութիւնն ու պարկեշտութիւնը որոնք
ուշագրաւ կերպով պակասած են մեր նորահաս օրիորդներուն մէջ. ար-
տաքսել զպրոցական բարքերուն մէջէն վերջին տարիներուս մէջ ծնած
այնպիսի հանդէսներ որոնք զպրոցական բլլալէ աւելի՝ կը յիշեցնեն
թատրոնի պայիքներ և ուրիշ շեմ գիտեր ինչեր: ք) Ձեռակալ գործու-
նիւրիսն սկզբունքին վրայ հիմնել մեթոտարանութիւնը: Ձեռակալ
աշխատութիւնը ո՛չ թէ իր անձին համար սորվեցնել, այլ զայն դործա-
ծել իրր միջոց՝ ուսմանց միւս ճիւղերուն ուսուցման: Ճ) Քննութեանց
ողին ու ձեւը փոխել. այնպիսի դրութիւն մը որդեգրել որ քննութիւն-
ները կարող բլլան երեւան թերելու՝ որ և և անկ և յանպատասխից
տղուն իւրացուցածը, ո՛չ թէ գոց սորվելով քննութեան համար պատ-
քաստած ծանօթութիւնները: Ճա) Մանկավարժական և ընկերային նորա-
դոյն պահանջներուն գոհացում տուող զասագիրքեր յօրինել տալ, մըրց-
ման դրութեամբ: Ճբ) Կրթ. տեսչութեան լուրջ կազմակերպութեամբ
խրապիս իրազեկ բլլալ ամէն մէկ վարժարանի իրական վիճակին:

*. Ուսմանց ծրագիրն է, մանաւանդ Ուսմանց ծրագրին անհրաժեշ-
տութեն յարակից Ուղեցոյցն է որ ցոյց պիտի տայ զաստիարակին, թէ
ի՛նչ ուղղութեամբ պիտի դաստիարակէ և ի՛նչ պիտի սորվեցնէ: Բայց
ծրագիր և ուղեցոյց սահմանուած են իր աստիարակին համար պատշաճուած
զաստիարակին կ'ակնարկեմ վարժպետանոցի մը պէտքին: Առնուած
երկրորդական լուրջ կրթութիւն մը ստացած և վարժպետանոցի մը
ուսմանց ծրագրին (այս ծրագրին մաս պէտք է կազմեն մանկավարժա-
կան դիտութեան, զպրոցական կազմակերպութեան, մեթոտարանութեան
հետ՝ ֆիզիքական զաստիարակութիւն, Դպրոցական առողջարանու-
թիւն, Ձեռակալ աշխատութիւն, կամ աւելի ճիշդ, Ձեռակալ գործու-
նէութիւն, ձաշակի կրթութիւն, Ապրելու դիտութիւն) լրջօրէն հետե-
ւած երկու սեռէ յարմար աստիարակ անձերն են որ իրաւունք պիտի ու-
նենան զաստիարակ բլլալու: Վերեւ քսի արդէն, թէ ի՛նչ պայմաններով
անոնք պիտի ստանան վերջնական վկայագիր:

*. Իրենց աստիարակին սերն ու հուրը ունեցող պարկեշտ և ողջամիտ
զաստիարակներէ կազմուած Ուսուցչական Միութիւն մը ո՛րքան թան-
կազին ոյժ մը պիտի բլլար Ուսուցչութեան համար: Անկեղծօրէն բնոր-
նելով հանդերձ, թէ հանճարն, ինչպէս քսած է Թեօֆիլէր, կը նմանի
հուճախն որ ամէն տեղ կ'աճի՝ բաւ է որ խոզուի, բնորունելով հանդերձ,
թէ շիր կոչումին բարձրութեան վրայ գտնուող զաստիարակի մը ո՛րքան
ալ շատ վճարուի՝ նորէն քիչ է, շեմ կրնար համակրել Ուսուցչական
Միութեան մը որ գործաւորներու սեկսիսի պէս բան մը բլլայ, և

միմիայն իր նիւթական շահերը պաշտպանելու համար՝ տարեկան ար-
նակուրդի միջոցին իր գոյութիւնը ցոյց տայ: Եւ կը փնտռեմ Ուսուց-
չական Միութիւն մը որ շափուէր պահանջներ ունենայ նիւթական և
զանոնք պաշտպանէ արժանապատուութեամբ, ու նպատակ ունենայ
Ուսուցչութիւնը բարձրացնել հետզհետէ, ու աշխատի հետզհետէ աւելի
ատակ ընելու զայն իւրովսանն, գոհացում տալու ընկերային նոր պա-
հանջներուն: Ուսուցչական Միութիւն մը որ ունենայ իր համեատ բայց
գործնական և իրագործելի ծրագիրը, կանոնաւոր ժողովներ և համաժո-
ղովներ, օսկան, Մտանագարան և Օգնութեան սնտուկ, զբաղի նորահաս
սերունդին և ժողովրդեան համար զիրքերու քնարութեամբ, հետամուտ
բլլայ կազմակերպելու ուսումնասիրական ճամբորդութիւններ և տարե-
կան պարագուրդից միջոցին սարքէ զաստիճանութիւններ:

* Սկսուտութիւնը. հարկ է անդամ մըն ալ մասնամինչ ընել հոս
չքնաղ առաւելութիւնները նոր ժամանակներու ամենէն նշանաւոր
կրթական գրութեան ուր ա՛յնքան իմաստուն կերպով ընդգլուզուած են
տեսլականն ու գործնականը: Բայց սկսուտութիւնը ոչինչ է՝ առանց
աղէկ խմբապետներու որոնք պատրաստեն, իրենց կարգին, աղէկ առաջ-
նորդներ: Դպրոցը ոչինչ է՝ առանց աղէկ դաստիարակի: սքսուտութիւնը
ոչինչ է՝ առանց աղէկ խմբապետներու և առաջնորդներու: Հայ երի-
տասարդներ որ օժտուած են պահանջուած բարեմասնութիւններով՝
մեծագոյն երջանկութիւնը պարզեւած պիտի բլլան իրենց սննին և
մեծագոյն ծառայութիւնը մատուցած պիտի բլլան իրենց ազգին,
ստանձնելով իրենց թաղի սկսուտներուն խմբապետի պաշտօնը, հաստատ,
անկեղծ և խորունկ որոշումով:

Ինչ արդիւնաւից բաներ պիտի բլլային ծնողաց և դաստիարակ-
ներու պարբերական հաւաքովները՝ տղուն թէ՛ ներկային և թէ՛ ապա-
գային համար. տղուն ներկային համար, որովհետեւ ընտանիքին և
դպրոցին իրերահասկացողութեամբ և գործակցութեամբ միայն դաստիա-
րակութիւնը կրնայ ի գործ դրուիլ՝ առանց ժամանակի և ոյժի վատնումի:
տղուն ապագային համար, որովհետեւ դաստիարակը որ կարելի եղածին
չափ ուսումնասիրած և ճանչցած պիտի բլլայ՝ իրաքանչիւր տղու
ընդունակութիւններն անոր ապագայ ասպարէզին տեսակետով, իր ապա-
ւորութիւնը պիտի հաղորդէ, և ընտանիք ու դպրոց, միասին, ա՛յդ
ուղղութեամբ պիտի գործեն տղուն ապագային համար: Ու էթէ ազգը
փափաքէր իր շահերը լրջօրէն նկատի առնել և օրինակը տալ հազուա-
գիւտօրէն լուրջ ազգի մը, պիտի հիմներ, ինքն ալ ժքնէվի օրինակին
հետեւելով, իր Ապագային համար՝, հիմնարկութիւն որուն նպատակը
պիտի բլլայ շարունակելով դպրոցին գործն՝ այս տեսակետով՝ երեւան
բերել սնննիւր տղու ընդունակութիւններն՝ ընտրելի ասպարէզին մասին,
և դէպ ի հոն մղել զայն՝ հարկ եղած նիւթական աջակցութիւնը նուի-
բելով անոր: Ազգին ոյժերն օգտագործելու կոչուած աւելի իմաստուն

ձեռնարկ մը դժուար է երեւակայել, և դժուար է երեւակայել լնկե-
րակցութիւն մը, Միութիւն մը, կտակ մը որ աւելի պատշաճապէս և
աւելի ընդարձակօրէն ծառայէ ազգին շահերուն: Ամերիկայի մէջ, Tavior
մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրեց, թէ ի՞նչ պայմաններով գործու-
ւորն իր ժամանակն ու ոյժը կրնայ չվատնել՝ աւելորդ շարժումները
զեղչելով: Դոյն մեթոտը պէտք է կիրարկել մեր ազայոց իւրաքանչիւ-
րին պատշաճող սպարէզին տեսակէտով, որպէս զի ամէն մարդ ունե-
նայ իրեն յարմար զբաղումը. The right man in the right place.

*. Գիտական փորձերու բացորոշ արդեանց տեղեակ ըլլալէ վերջ,
այլ ևս կարելի չէ մերժել անհրաժեշտութիւնն ընտանիքին, զպրօցին
և բժիշկին համագործակցութեան, ապահովելու համար տղուն Ֆիզի-
քական և իմացական-բարոյական առողջ զարգացումը: Անհրաժեշտ է
որ, տարին գոնէ մէկ անգամ, օրինակ՝ զպրօցական վերամուտին, ամէն
աշակերտ, հին թէ նոր, բժշկական լուրջ և մանրամասն քննութեան մը
ենթարկուած ըլլայ, և բժշկական մանրամասն տեղեկազրոյ ներկայա-
նայ վարժարան, որպէս զի ընտանիք և վարժարան, ձեռք ձեռքի
տուած, ամէն մէկ աղայ ենթարկին իրեն պատշաճող Ֆիզիքական և
իմացական սեմիմին, այսինչին քիթին մասումը (végétations adénoïdes)
հանել տան, այն ինչք ենթարկին գեղձային դարմանումի (opothérapie)
որուն Ֆիզիքական և իմացական-բարոյական առողջութեան մասին
ունեցած կարեւորութիւնը շեշտուած է նորագոյն փորձերով, երբորդ մը
ենթարկին հոգեդարմանումի (psychothérapie), շրբորդի մը մարտդական
խողովակի կամ լեարդի հիւանդութիւնը դարմանել տան, և այլն, և այլն:

*. Զուսիսի ցու Բեսդալօցցի, այս է անունը Զուրիթի մէջ վերջերս
հրատարակուած գրքոյկի մը, (առաջին տետրակը
գրքոյկներու շարքի մը որոնք պիտի հրատարակ-
ուին հետզհետէ՝ շնորհիւ կրթասէր և ազգասէր
առեւտրականի մը առատաձեռնութեան), որուն
հեղինակը Տ. Բ. Ֆլինքէ, մանկավարժութեան
ուսուցիչ Զուրիթի մէջ, կը մասնանշէ ընտանիքի,
և մասնաւորապէս մօր գերակշիռ դերը: Այժմէս-
կան հրատարակութիւն մըն է սա՝ ամէն ճշմա-
րիտ ազգասէրի լուրջ ուշադրութեան արժանի,
այնպիսի՝ ժամանակի մը մէջ ուր ընտանեկան
կապերը երթալով կը թուլնան և, այս կերպով,
անզգայութիւնը բայց ապահովապէս, ազգին հիմերը
կը քայքայեն: Վերադառնա՞ք Բեսդալօցցիին, այն
մեծ մանկավարժին որ չէր կրնար երեւակայել,
թէ կարելի ըլլայ տղան դաստիարակել՝ իր անուան արժանի ընտանի-
քին ազգեցութենէն դուրս:

Բեսդալօցցի (1746-1827)

*. Ուսումն. Խորհուրդին ամենէն օդատկար ձեռնարկներէն մէկն ալ

պիտի բլլար մեր մէջ մտցնել ամերիկեան բարքերուն մէջ շատ սովորական եզող մատենագրաններու կազմութիւնը, որպէս զի դպրոցական և ժողովուրդ, իւրաքանչիւրն իրեն յատուկ մատենագրաններու մէջ, զարգանայ և վայելէ մտաւորական մաքուր զրօսանքներ: Կեդրոնական Մատենագրան մը թաղերուն պիտի հայթայթէր, յարմար գրութեամբ մը. պէտք եղած գիրքերը՝ որոշ պայմանաժամով մը: Այս ձեռնարկին կարեւորութիւնը տկնրեւ է, արուած բլլալով որ «գիրքերը թերեւս մարդը չեն աղէկցնէր, կամ վատթարացնէր, բայց անչուշտ աւելի աղէկ կամ աւելի վատթար կ'ընեն զայն»:

Նւրսպա կամ Ամերիկա գանուող նախկին սաներ մեծ վիշտով կը տեղեկացնեն, թէ Հայ գաղութին պատկանող ո՛չ միայն շափահատաներուն, այլ և ինչ որ յուսահատեցուցիչ է — մատաղ սերնդեան ազգային ոգին վառ պահելու և մշակելու նուիրուած կազմակերպութիւն մը գոյութիւն չունի: Պատրիարքարանը գիտէ՞ այս ցաւալի իրողութիւնը. և եթէ գիտէ, մտածած է անոր վրայ, դարման խորհած է: Ինչ կ'ընեն չոն գանուող Առաջնորդները: Ընչիմ, բանիբուն և անկեղծօրէն ազգասէր առաջնորդներ սիտի կրնային, կը կարծեմ, այս աղէտին դարման մը գտնել: Կարելի չէ՞ որ շափահատներու համար կազմակերպուած պարբերական հաւաքոյթներով, իսկ մատաղ սերունդին համար կանոնաւոր դաստիասութիւններով — օրական գոնէ մէկ երկու ժամ — զգացնել արուի օտար երկինքի տակ ապրող Հայուն, թէ Հայ է ինք և պէտք է ուղէ Հայ մնալ իր լեզուով և իր ոգիով: Հրէաներն ինչ գեղեցիկ օրինակ մը պիտի բլլային մեզի՝ այս տեսակետով:

☩

Նրազներ այս ամէնը. բայց ինչ կ'արժէնք՝ երբ մեր շերտերը իրականելու չենք աշխատիլ:

Սկիւստ, 1 Յունիս 1921

Յ. Թ. ՀԻՆԳԼԵԱՆ

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱՂՅԱՆՆԱՆԻ «ԱՆԻՍԱՑՈՂ ԳԷՄԻՆ»,
 մայր-խորագրով օարէնէ՛ հասորի վերածուած է
«ԳՐԾԳՈՐ ԶՕԸԲԱՊ»
 որ պատկերացումն է մեծանուն իրաւաբան-գրագետ
 Գահատակին ցերից, ազգային, հրապարակագրական և
 վիպաստնական բազմադիւց գործունէութեան: Մեծա-
 դիւ 350 էջերով, խղճամիտ և երկարաժամ ռուսումնա-
 սիրութի՛ւն մը որ երբեք հրատարակուած բլլայ զինադա-
 դարէն ի վեր:

Գին 1 Ռսկի: — Գիմել Տարեցոյցիս հեղինակին:

ՄԱՐՄՆԱԿԹՈՍԱԿԱՆ ԵՒ ՍՎԱՌՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐՔՈՒՄԸ

ԱԶԳ. ԿԵՂՐ. ՈՐՐԱՆՈՅԵԼ ՆԵՐՍ

Գուլէլիի կեղր. Որրանոցի՝ անցնող դպրոցական տարւոյ մէջ մարմնակրթական և սկսուտական գործունէութեան ամփոփ մէկ տեղեկատուութիւնը խնդրուած բլլալով, պիտի ջանամ այդ շարժումներուն կարելի եղած չափով համառօտ մէկ պատկերը ներկայացնել, քաղելով տարեկան տեղեկագրէս: Անմիջապէս բեւի՛ որ, Ազգ. Խնամատարութեան ընդհանուր տնօրէն Պ. Բիւզանդ կէօղիւպէօյի քեանի առաջարկին վրայ, հաճոյքով ընդունեցի այդ պաշտօնը, որովհետեւ ինքն իսկ այդ վսեմ կեանքը տարիներ շարունակ ապրած բլլալով՝ ճաշակած ու ճաշակել տուած է այն բոլոր քաղցրութիւնները որոնք ծնունդ են գերազանցապէս օգտակար այդ շարժումներուն: Հետեւաբար, օգտուելով իր փորձառութեամբ թելադրութիւններէն ու խորհուրդներէն, հաստատ համոզուած էի որ աշխատանքս փոփաքուած վիճակին հասցնելու համար միջոցներ պիտի չպակսէին: Իսկապէս չէի սխալած ենթադրութեանցս մէջ: Ընթացիկին մը մարդուած հոգիին յատուկ իր պերճախօս նկարագրութիւնէն խանդավառուած, երբ յաջորդ օրն իսկ որրանոց կր ներկայանայի՝ պայմանները տեղւոյն վրայ ալ ուսումնասիրելու, ուրախութիւնս աննկարագրելի եղաւ, երբ տեսայ այն հազուագիւտ ու նպաստաւոր պայմանները որոնց մէջ պիտի ձեռնարկէի պաշտօնիս: Լնդարձակ դաշաք, մտքուր օրն ու առատ ջուրը գլխաւոր բարերար տարրեր են մարմնակրթական ճիւղի դարգացման: Գուլէլիի որրանոցը կատարելապէս կը լրացնէր իր ընդարձակ դաշտովն ու ներքին շրջափակով, զի զական մտքուր օգովն ու անմիջական կերպով առջեւը գանուի ծովով ու յորդահոս ջուրեւրով, պայմաններ որոնց մէջ հաղիւ կարելի բլլայ գտնել նման կրթական հաստատութիւն մը:

Տեղեկատուութեան սկսելէ առաջ, ցաւով պէտք է յայտնել, թէ պաշտօնի սկսելու թուականէս իսկ, իմ աւանդած ճիւղիս նկատմամբ լուրջ արգելքներու և հակամարտութեանց բաղիւսեցայ, բլլայ ընդհանուր հոգողի, բլլայ տնօրէնութեան կողմէ, արդիւնք այդ ճիւղերուն նկատմամբ անոնց ունեցած շարակաւութեան և հմտութեան պակասի: Այնպէս որ ընթերցողը զիբաւ կրնայ բաւանել թէ ինչ գերմարդկային ճիւղ թափել պէտք եղաւ արդէն իսկ այնքան զժուարթն ու բազմակողմանի այդ շարժումը հասցնելու համար այն վիճակին որուն մէջ կը գտնուէր տարւոյն վերջը:— Ինձ յանձնուած գործը կարելի է 2 կարեւոր մասերու բաժնել, Ալիսուսական և Մարմնակրթական, առաջինն իր մէջ պարունակելով մատուր, հոգեկան ու ֆիզիկական կրթութիւնը, իսկ վերջինը՝ Եռեւսական մարզակեր, արիւրիք (ըմբշական) խաղերը, գուրպոյն ու պլաստիքային: Այնպէս որ այս ճիւղերէն իւրաքանչիւրին մասին պիտի ջանամ կարճառօտ ծանօթութիւններով անոնց ընդհանուր վիճակը ներկայացնել:

Սկսում ակամ. — Կեզր. Որբանոցի ամբողջ աշակերտութեան թիւը 1000էն աւելի է, (մէջն ըլլալով մանկապարտէզի բաժինը), որոնք եկած են Պոլսոյ դանազան թաղային որբանոցներէ: Հակառակ այդ պատկառելի թիւին, սակայն, մեծ քանակութիւն մը չէին կազմեր անոնք որոնք նախապէս զանազան որբանոցներու կամ թաղային խումբերու մէջ սկսուածան մարզանք տեսած էին, այնպէս որ տարուայ սկիզբ իբր այդ ներկայացողներու թիւը 1600 չէր անցներ, որոնց կարեւոր մէկ մասն ալ յետոյ փոխադրուեալ է Պէյլէրպէյի արհեստանոց-կրթարանը: Բայց առհասարակ մարզական ճիւղերու և մասնաւորաբար սկսուած կան շարժումն նկատմամբ ազոց ցոյց տուած խանդավառ վերաբերումն այնպէս կարծելի կու տար որ սկսուածական շարքեր կարելի պիտի ըլլար շուտով խտացնել նորեկներով ալ, եթէ անհրաժեշտ միջոցները կարելի ըլլար ապահովել: Այդ անհրաժեշտութիւնն ալ շուտով կարելի եղաւ գոհացնել, շնորհիւ Ն. Մ. Լ. Մ.ի կեզրոնին մօտ գտնուած որբանոցներու յատկացուելիք սկսուածական գոյքերուն: Այսպէս, որբանոցին մէջ գոյու-թիւն ունեցող սկսուածական տարազներուն վրայ աւելնալով կեզրոնին տրամադրած զգեստներն ալ, ունեցանք շուրջ 350-400 ձեռք զգեստ, ինչ որ գիւրացուց նորագիրներու մուտքը սկսուածական շարքերէն ներս, և այսօր կեզր. Որբանոցի մարզուած սկսուածներու թիւը կը հասնի 300ի. մեծ մասը նորընծայի քննութիւնը յաջողապէս անցուցած ըլլալով կը պատրաստուի Բ. կարգի սկսուածներու քննութեան: Դժբախտաբար մինչեւ 20 փետր. 1921 որբանոցի սկսուածները պաշտօնական կապ չեն ունեցեր Ն. Մ. Լ. Մ.ի կեզրոնին հետ, որովհետեւ Տնօրէնութիւնը մերժեր է ճանչնալ անոր հեղինակութիւնն իբրեւ տեսակ մը օտար մարմին: Հակառակ ասոր, սակայն, Ն. Մ. Լ. Մ.ը չէ դադարել իր գուր-գուրմէքի առարկան դարձնել կեզր. Որբանոցը, բարոյական ու նիւթական ամէն օժանդակութիւն բնծայելով անոր: Այս մասին եղած յաճախակի թեւադրութիւններ և լուսարանութիւններ տնօրէնութեան սիւսի համոզումը փոխեր են վերջապէս և իր հրաւերով՝ այցելութիւնն ինք բնորոնի կեզրոնի ներկայացուցիչ Պ. Հայկ ձիգմէճեանի: Պաշտօնական ձեւակերպութիւնները կատարելէ զատ, Պ. ձիգմէճեան այդ օրը որբերը խանդավառող բանախօսութիւն մըն ալ կատարեր է և այդ թուականն ասոյն կեզր. Որբանոցը անցեր է Ն. Մ. Լ. Մ.ի մասնաճիւղերու շարքերուն մէջ իբրեւ 29րդը: Ամիս մը վերջ, Մարտ 27ին, տեղի ունեցած է Մասնաճիւղիս պաշտօնական դրօշակին յանձնումը կեզրոնի ներկայացուցիչ Պ. Կարօ Ուշագլեանի կողմէ: պաշտօնական տարազու-թեան ներկայ եղած են նաև Նոր Դպրոցի և Դուս-Դափուի սկսուածները: — Իբրեւ սկսուածական գործունէութիւն, մեր որբերը մասնակցութիւն ունեցած են դպրոցական ներքին հանդէսներու, վախճանած որբ սկսուածի մը թահու մին, Բնար՝ Փանֆարի և Կոմիտասեան 5 օաներու երաժշտա-խումբին որբանոց այցելութեան, Կազանդի հանդէսին ևն: Արտաքին գործունէութիւն ըլլալով, կատարած են զԼպ ի Համլըճա և Սկիւ տարի

2. Մ. Ս. Մ. ի մարզարան՝ արշաւանքներ և այցելութիւններ, Ապրիլ 17ին Սկիւտարի մէջ տեղի ունեցող նորընծայ սկսուածներու ընդհ. քննութեանց մասնակցած են 140 հոգի Ենորհիւ Տրամաթիքի բարեացակամ ընդունելութեան, տղաք մաս առ մաս թափարմ տարուած են կրիցու իսկ Ձատկի շարժուն, որք սկսուածներու ի նպաստ տեղի ունենալիք քօքարանաշխութեան նախնիքով, Որբանոցիս սկսուածները պարտականութիւններ ստանձնած են զանազան թաղերու մէջ, ինչպէս Ձենկէլքէօյ-Գանտիլլիի, Պէօյի քաղերէի, Սամաթիոյ, Սան Սիմէֆանոյի և Վերին Երեք կղզիներուն մէջ, իրրեւ քօքարտարաշխ սկսուածներու— իսկ ինչ որ անմուռանալի պիտի մնայ կեզք. Որբանոցի սկսուածներու կեանքին մէջ, Վիինկ

Գուլէլիի Ազգ. Կեդրոնական Որբանոցի հայ սկսուածներու խումբը

ձօրճ V՝ մարտանալի հրամատար և Անգլիոյ սկսուածական բարձրագոյն խորհուրդի անդամ Քիլիքըն Թիւսիլիոյի կեզք. Որբանոցի սկսուածներուն տուած այցելութիւնն է: Յարգելի Քէֆթընը գտած խանդավառ ընդունելութեան և սկսուածներու մտացի ու մարմնական զսփելի ծառայելութեան ի տես՝ շափազանց գոհ տպաւորութիւն մը կրած է զոր յայտնած է սկսուածներուն ուղղեալ քանի մը դնահատական խօսքերով: Իր ուշադրութիւնը գրաւած են մասնաւորաբար տղոց ուրախ և խանդավառ արտաբերութիւնն ու զանազան փորձերու մէջ անոնց զոյց տուած առաջադրածութիւնք: Նոյն օրը սկսուածի մը կողմէ բացօթեայ

և հասցնեալ պատրաստուած քաքաօն խմելով ա՛յնքան հաւնած է որ զայն Անգլիայէն մեկնելէն վերջ իր խմած լաւագոյն քաքաօն նկատած է: Բէֆթըն թէսիկքրի այցելութեան լուսանկարներէն սկսուտական համաշխարհային շարժման հիմնողի Զօր. Սրբ. Ռօպըրթ Պէյտըն փառելի ալ զրկուած ըլլալով Անգլիա, յարգելի սկսուա պետք մասնաւոր պաշտօնագրով մը իր շնորհակալութիւնն ու գնահատութիւնը յայտնած է առ հասարակ Հայ սկսուաներու և մասնաւորաբար Աեզը. Սրբանոցի սկսուաներու մօտ Բէֆթըն թէսիկքրի գտած այնքան խանդավառ ընդունելութեան առթիւ: — Սկսուտական խումբը Բունիս Կին արշաւանք մըն ալ կատարած է զէպ Էրէնքէօյ, ճատր-Պօսթանի անգլ. որսանոցը, սերայիւր ընդունելութեան արժանանալով տեղւոյն պաշտօնական մարմինէն և որբուկներէն:—Սկսուտական իրական գործունէութիւնը սակայն տեղի պիտի ունենար ամբողջ արձակուրդի միջոցին: Մտադրուած էր յարմարագոյն կողմներէն մէկուն մէջ տասնօրեայ բանակում մը հաստատել: Դասախարակչական և վայելքի տեսակէտով ա՛յնքան կարեւոր այս ձեւերակը ձախողեցաւ անօրէնութեան անբարեացակամ վերաբերումով: — Մը. Վիքթորի գլխաւորութեամբ Բունիս 23ին Ամերիկայէն Պօլիս ժամանող ամերիկեան Ռիլիֆ Փօսթիի հիմնողի երկսեռ անդամներուն՝ շուրջ 20 հոգիի նոյն օրը Սրբանոց այցելութեան առթիւ, սկսուաներն ու սաները փառայեղ ընդունելութիւն մը բրած են որ չափողանց լաւ տպաւորութիւն թողած է ամերիկացի հիւրերուն վրայ: Անոնց ներկայացուցիչն Ամերիկայի տղոց և աղջիկներուն ողջոյնները հաղորդելով՝ բրած է լաւագոյն մաղթանքներ, զանոնք բարրապէս, մտաւորապէս ու Ֆիզիքապէս բարձրացած և իրենց կարգին ուրիշներու օգտակար կարենալ ըլլալու վիճակին մէջ տեսելու համար: Ամբողջ աշակերտութիւնը բարերար հիւրերուն ի պատիւ, Նախագահ Հարախիկի և Ռէյիֆ Փօսթիի կենաց միահամուռ կեցցէներով օգը թնդացուցած են: Եւտոյ ուսուցչութիւնը, սկսուաներն ու նախակրթարանի և մանկապարտէզի սաները յաջորդաբար տողանց կատարելով՝ սինէմայի մէջ ստնուած են: Պրն. Աեզիւպէօյի քեանի փափաքով, սկսուաները նաև ունեցած են իրենց սեփական հեծելանիւր, որը կ'ընկերացնեն իրենց ամէն մէկ արշաւանքին, և այսօր մէկ քանի տասնեակ տղաքներ բաւական մը հեծնելի վարժուած են: — Ընդու լողանքն ալ իրենց ամէնէն սիրելի մէկ սրօնն է և աղոց կարեւոր մէկ մասը ճարտար լուզորդ է:— Նոյնպէս, լուսանկարչութեան արուեստը կարելի եղած չափով ընդհանրացուած է անոնց մէջ և ոմանք ճշմարիտ անարհօններէ աւելի լաւ յատկութիւններ ունին: Սրբանոցին մէջ արդէն ունին իրենց լուսանկարչական շուրջ-խուցը (chambre noire):

Շուէական մարզանք, որպէս հիմ մարմնակրթական բոլոր միւս ճիւղերուն և միակ պայմանը Ֆիզիքական առողջութեան, իր որոշ ժամերն ունի շարտթական դասացոյցին մէջ, 2 ժամ իւրաքանչիւր դասարանի համար: Դասուանողութիւնները տեղի կ'ունենան առ հաստ-

բակ 3 և առ նուազն 2 դասարաններու միացումով, այնպէս որ 80-120 աշակերտի մասնակցութիւնը բաւական կը դժուարացնէ այդ ճիւղին զարգացման բնթացքը: Հակառակ անոր որ տղաք սկիզբը Ֆիզիքական առողջութեան, բարեձեւ կազմուած յի և անոնց յառաջ բերած բարեբար արդիւնքներուն մասին ոչ մէկ գաղափար ունէին, յաճախակի արուած տեսական ու գործնական տեղեկութիւններ բաւական եղած են, որպէս զի տղոց մէջ ճշմարիտ քմբունում մը յառաջ գոյ մարմնակերթութան քին հանդէպ: Շատ անգամ անհուն հաճոյքով կը դիտէ մարդ, երբ կը տեսնէ որբեր որոնք իրենց կուրծքերու տարողութեան, զնդերներու կարծրութեան բաղդատութիւնները կ'ընեն: Շատ շատեր չբաւականանալով շարաթական մարզանքի պահերէն, թախանձազին դիմում կը կատարեն յաճախ, որպէս զի իրենց թոյլտուութիւն ըլլայ առաւօտ և երեկոյ զով օդին առանձին կարենալ կրկնելու այն փորձերը որոնք ցոյց արուած են իրենց դասաւանդութեանց միջոցին: Այդ շնորհը սակայն զլացուած է իրենց՝ անօրէնութեան կողմէ, կարգապահութեան հակող պաշտօնեային քմահաճոյքին գոհացում տալու համար: Աւելին ըլլալով, անօրէնութեան քիթին տակ, նոյն պաշտօնեան քանիցս մարզանքի օգտակարութեան և անոր բարեբար արդիւնքին մասին հակառակ արտա-յայտուած է հրապարակաւ: Այս կէտը ցաւով մէջ կը բերեն տղաք, ամէն անգամ որ իրենց մարզանքի ուսուցիչը մարմնակերթանքի օգտակարութեան մասին կը փորձէ արատայայտուիլ: Եւ սակայն, ինչ որ ամէնէն միթմարական երեւոյթն է, տղաք ամենափոքր տոթիթներ շահագործելով՝ առաւօտ և երեկոյ կը փորձեն իրենց մարզանքը կատարել գաղտագողի, իրերէ թէ դատապարտելի արարք մը ըլլար իրենց բրածք:

Այս առթիւ խոնարհարար մեր կրթական մարմիններուն ուշագրութեանը պիտի հրաւիրէի սա կէտին վրայ թէ, առանց մարմնակերթանքին, Ֆիզիքական կրթութեան պէտք եղած կարեւորութիւնը տալու և զայն քաջալերելու, կարելի չէ միայն կրթական ծրագրով մտաւանդուելով՝ կատարեալ աշակերտներ կամ ուսանողներ պատրաստած ըլլալու յաւակ-նութիւնն ունենալ: Մարմնակրթանքին եթէ ոչ ուսումնականէն աւելի՝ գոնէ անոր համարժէք տեղ պէտք է արուի մասնաւորաբար հայ վարժա-րաններու կրթական ծրագրին մէջ: Ասոր անհրաժեշտութիւնն քմբունող կրթ. վարիչներ դժբախտաբար շատ քիչ ունինք մեր մէջ: Աշակերտին պարտագրուած այդ շարք մը շուրթիւններն առողջ տրամաբանութեամբ և առողջ գատողութեամբ կարենալ մարտել տալու համար, նախ կենսա-կանն է անհրաժեշտ, մարմնական առողջութիւն և մտքի պայծառութիւն: Ժողովուրդի մը առողջութիւնը, հետեւաբար յարատեւութիւնը կախում ունի՝ զայն ձեւացնող անհատներուն սեփական առողջութենէն: Արեւու պէս պայծառ այս ճշմարտութիւնը ոչ մէկ աւարկութիւն կը վերցնէ. և սակայն պակաս չեն մեր մէջ այս տարրական իրողութիւնը անգիտացողներ: Եւ զեռ խօսքը չեմ քներ հոգեկան ու բարոյական այն շքնաղ յատկութեանց որոնցմով կ'օժտուի մարդիկ պատանին:— Մար-

զանքի յատուկ գործիքներ գրեթէ չենք ունեցած: Հազար զժուարու-
թեամբ կարելի եղած է պարտէզին մէջ barre-fine մը զետեղել որուն
երկաթ ձողք վերցուած է հսկող պաշտօնեային կողմէ: ամէն անգամ որ
մարզանքի ուսուցիչը բացակայած է Որբանոցէն:

ԱՅՐԼԵՐԻԿ խաղերն առ հասարակ անձանօթ մնացած են որբերուն:
Քիչեր միայն պատահաբար ներկայ գտնուած քլլալով ողիմպիական
խաղերու: շատ տարտամ գաղափար մը կազմած էին անոր մասին:
Այսօր արդէն իրենց ամէնէն սիրելի զբաղումներէն մին եղած է ակթլէ-
թիկը: Ամառնային մարզանքի պահերը մեծ մասամբ յատկացուած են այդ
ճիւղերուն զարգացման, և յաճախ վարժութիւններ ու փորձեր տեղի
ունեցած են զօնազան տեսակ վաղքերու, սոսուցներու եւն: Այսօր
անոնցմէ շատեր մէկ անգամէն ձեռքի կ'ըսեն թէ հայկական ողիմպիական
ներու մրցանիչերը որոնց կը պատկանին և ինչ են, որոնք են Հայերու
լուսագոյն մարզիկները եւն:— Տղաք ա'յնքան եւանդեամբ փարած են
չարժուսին որ, բազմաթիւ զժուարութեանց յաղթելով, պարտէզը մար-
զարանի վերածելու համար, հողային հսկայ աշխատանք գլուխ հանած
են: Ով որ տարւոյն սկիզբը Գուլէլիի պարտէզը տեսած էր և ներկայ
եղաւ Ողիմպիականներուն՝ կրնայ իսկոյն երեւակայել այն ահալի
աշխատանքը որ գլուխ ելաւ կիսկատար և անբաւարար գործիքներու
միջոցաւ: Հողի ու քարի ահագին կոյտեր, սալայատակներ և երկաթ
ձողեր՝ աեւական խոշընդոտներ կը կազմէին որ և է խաղի կիրարկման
ներքին ընդարձակ շրջափակին մէջ 276 մէթր երկայն շրջանակաձեւ
վաղքի track մը շինուած է իրենց իսկ ձեռքով, ուր յաճախակի վաղքի
փորձեր տեղի կ'ունենան ոչ միայն պատանի տղոց կողմէ, այլ նաեւ
ստէպ, անկապարտէղի փոքրիկներ՝ մեծերէն օրինակելով՝ ոչխարի հօտե-
րու նման շարան շարան կը լեցունին ճամբուն վրայ և կ'սկսին իրարու
հետ մրցիլ: Ասոնք երկուցման են, որքան ալ մանկական, որոնք անկա-
րելի է որ անհուն հրճուանքով շլեցնեն մասնաւորաբար գործին սիրահար
անձերու սիրտը: Իր յարմարագոյն վայրին մէջ ունին նաեւ ցատկելու
յատուկ փոս մը: Որբերուն ամէնէն աւելի սիրած խաղերէն մին ալ
բարձրութիւն ցատկելն է, զոր փոքր թէ մեծ հաւասարապէս կը փորձեն:
— Մարտ 27ին կատարուած են ակթլէթիկ խաղերու նախափորձեր՝ բաւա-
կան յաջող արդիւնքներով: Համակրելի վազող Պ. Վահրամ Փափաղեան
որ այդ օրը ներկայ էր, որբերը խրախուսելու և քաջալերելու եւանդէն
մղուած, 1500 մէթր վաղքի ատեն, ինք ալ կողք կողքի անոնց հետ
ընթացաւ, մասնանշելով ու սրբագրելով այն թերութիւնները զորս
ունէին անոնք իրենց սկզբնական փորձերուն ատեն:— Մայիս 22ին 70ի
չափ աշակերտներ ներկայ եղան Բօպըթ Բօլէճի նախակրթարանի տարե-
կան մրցումներուն: Վերջին մէկ քանի ամիսներու ընթացքին, մարմա-
կրթանքի մէջ ամէնէն աւելի ընդունակութիւն ունեցող տղոց գլխաւոր
նպատակակէտը եղած էր լուրջ կերպով պատրաստուիլ տարեկան ողիմ-
պիական մրցումներուն որոնցմէ մին տեղի պիտի ունենար Յունիս '26ին:

397

Կուլեիի Ազգային Կեդրոնական Որբանոցի հայ-սկաուսները՝ ծայրերն վեր մագլցելու աշխ

միայն կեզր. Որքանոցի սաներուն յատուկ, իսկ Բ. ք. Յուլիս 10ին՝ Միջոր-
բանոցային: Աստուց նկարագրութիւնը չէ որ պիտի բնեմ հոս, որովհե-
տեւ օրաթերթք օրք օրին՝ այնքան գեղեցիկ կերպով պատկերացուցին
արդէն: Միայն թէ աւելորդ չըլլայ այս առթիւ շեշտել այն երեւոյթը
զոր յառաջ բերին ողիմպիական մրցումները, բարոյական մէյ մէկ շառա-
չուն սպասակ ըլլալով այն կարգ մը թեթեւամիտ կրթական մարմիննե-
րուն որոնք այնքան խորթ վերաբերուած էին ամբողջ տարւոյն ընթաց-
քին չայ թէ օտար պաշտօնական մարմիններու ներկայութենէն զատ,
հասարակ ժողովուրդին անգամ հեւ ի հեւ վաղքը գէպ ի կեդրոնական
Որբանոց՝ անհերքելի փաստ մը եղաւ, թէ հասարակութիւնն անգամ շատ
լաւ գիտէր ցեղին ազնուացման ու Ֆիզիքական գոյութեան միակ
միջոցը եղող այդ շարժումը քաջալերել ու հետաքրքրել անով, քան
մեր շատ մը կրթական պատասխանատուութիւններ ստա՛նոց անհատ-
ները: Բնորոյին անսպասելի էր և վեր ամէն գովեսաւ՝ որքուկներուն
այդ օրուան տարած յաղթանակը, որով անոնք անգամ մը եւս ապա-
ցուցած եղան, թէ չայլուն դարաւոր թշնամիները զա՛ւր կը ճգնին փճա-
ցընել այն ընդունակութիւնները որոնք բնածին են անոր մէջ, և նոնք
իրենց որ անունին դէմ աւելի արդար վրէժ մը լուծած պիտի չըլլային
բայց եթէ զերենք սարկացնել ուղղորդուած ցոյց տալ յաղթասպանծ
կուրծքերին և այնպիսի կամքերին: Տարուէ տարի այդ ոյժի և
յաղթանակի ցուցադրութիւնը կրկնուելով, ամէն յոյս կը ներշնչէ, որ
ապագայ Հայկական Լեզուաբանութիւնը Ողիմպիականներու մրցանիչը պատ-
կանին նաև որք մարդիկներու Գոնէ այդպէս ակնկալել կու տայ իրենց
առաջին տարուան արդիւնքը:

Ֆուրպօլը ազոց մէջ ամէնէն աւելի ընդհանրացած և սիրելի
նկատուած խաղ մըն է: Գրէթէ իւրաքանչիւր զասարան իր սեփական
ֆութպօլն ունի իր իսկ նիւթականով գնուած: Ինչ որ կը պակսի սակայն
այդ խաղն օրինաւոր կերպով կարենալ խաղալու և անոր ճշմարիտ
հաճոյքը վայելելու համար՝ տափարակ դաշտի մը գոյութիւնն է: Տղաք
ֆութպօլը կը փորձեն ներքին շրջափակին մէջ խենդ ու խելաւ գար-
նբանքներով և պարտէզին մէջ գոյութիւն ունեցող քարէ սալայատակ-
ներ և այլն աւելի շատ կը նպաստեն անոնց կօշիկին ու գնտակին ժամ
առաջ մաշելուն, քան թէ իսկական խաղին վայելքը կու տան: Այս
անհրաժեշտութիւնը կարելի պիտի ըլլար գոհացնել, եթէ յաջողէինք
չէնքին պատկանող բանջարանոցին տիրանալ: Բազմիցս եղած ազգա-
բարութեան հակառակ, բանջարանոցին ինքնակոչ աւելք կը յամառէր
և նոյն իսկ կը մերժէր համեստ գումարի մը փոխարէն դաշտը թո-
ղուլ: Ի վերջոյ, երբ խումբ մը աշակերտներ ձեռնարկեցին դաշտը
հարթելու գործին, մարզը ստիպուած եղաւ հեռանալու: Այսօր դաշտը
մեր տրամադրութեան տակ կը գտնուի. սակայն հազիւ կարելի եղած է
փոքր մէկ մասը միայն հարթել գործիքներու պակասին և այլ ներքին
գփուարութեանց պատճառաւ:—Յուլիս 10ի Ողիմպիականէն վերջ, մտա-

զրուած էր կազմակերպել միջորբանոցային ֆութպօլի մրցումներ. յաղթական հանդիսացող որբանոցը պիտի շահէր այդ նպատակին յատկացեալ սակեթիկ չիւսքով անդուսէ դրօշակ մը: Տեղի պիտի ունենան նաև ֆութպօլի ներքին դասարանական մրցումներ: Յուլիս 16ին Հայաստան ֆաշայի զաշարն մէջ բնկերական մրցում մը տեղի ունեցած է Պէյլէրպէյի և Կեդր. Որբանոցի ֆութպօլի և խումբերուն միջև. Պէյլէրպէյ յաղթական հանդիսացած է Սի դէմ 2 կօլով:

Պատկերպօլը խաղ մըն է որ, հակառակ իր այնքան առաւելութեանց՝ շատ քիչ բնդհանրացած է մեր մէջ: Եւ սակայն պատկերպօլը մեր որբանոցէն ներս ամէնէն արգիւնտւորներէն է եղած: Տեղի ունեցած են կանոնաւոր դասարանական մրցումներ, մասնակցութեամբ 8 դասարաններու: Վճռական և բացարձակ յաղթանակով Որբանոցին ախոյեան դասարանը հանդիսացած է Միջին Ա. դասարանի առաջին բաժանումը որ այս առթիւ տիրացած է ֆութպօլի յաղթանակին յատկացուածին նման դրօշակի մը: Պատկերպօլով շահագրգռուող որբերը, Y. M. C. A. ի մարմնակրթական բնդհ. վարիչ Dr. Deaverի հրաւերով, պատկերպօլի կարեւոր մրցումի մը ներկայ եղած են Ռօպըրթ Քօլեճի մէջ, Մարտի սկիզբը: Ուրախութեամբ պէտք է արձանագրել որ ամերիկեան Y. M. C. A. ի բնկերակցութիւնը մասնաւոր շահագրգռութիւն ցոյց տուած է Տայ որբանոցներու մարմնակրթանքի զարգացման Այսպէս, Կեդր. Որբանոցի մարզանքի ուսուցչին հրաւեր եղած է հետեւելու մարմնակրթական դասընթացքներուն որոնք տեղի ունեցած են Ուրբաթ առաւօտները Y. M. C. A. Պօլսոյ մասնաճիւղի շէնքին մէջ: Դժբախտարար 2 տասնուեակ մը թուրքերուն մէջ միակ Հայը եղած եմ յիշեալ դասընթացքներուն հետեւող, ուստի անոնք եղած են օգտուողները: Յոյց արուած խաղերու կիրարկման առթիւ անհրաժեշտ իրերը արամագրելու մասին կատարած խնդրանքիս սիրով զօհացում տուած են և Որբանոցին համար ստացած ենք Պատկերպօլի, Պէյլէրպօլի և Վալիպօլի յատուկ իրեր: Ազգ. Խնամատարութեան միջոցաւ, նման հրաւեր մըն ալ եղած է նոյն բնկերակցութեան կողմէ, Y. M. C. A. ի Բերայի շէնքին մէջ, ամէն շորեքշաբթի երեկոյ տեղի ունեցող սկսուտ խմբապետներու յատուկ դասախօսութեանց ներկայ ըլլալու, որը տեւած է 10 շաբաթ: Անիրաւութիւն մը պիտի ըլլար սակայն մոռնալ Հ. Մ. Բ. Մ. ի կատարած այն բարերար դերը, որով Կեդրոնի իր եռանդուն անդամները մասնաւոր հոգածութեան առարկայ դարձուցին Կեդր. Որբանոցը, լայնօրէն բանալով օժանդակութեան իրենց բոլոր միջոցները, ինչ որ մեծապէս նպաստեց զործին յաջողութեան: Իսկ ինչ որ բոլոր որբերուն նուիրական պարտականութիւնն է—զոր կը յուսամ թէ թոյլ կու տան ինծի կատարելու իրենց կողմէ — այդ ալ իրենց ջերմագին շնորհակալութիւնն ու երախտագիտութիւնն է հանդէպ այն անձին որ գիտցաւ թափաձել որք պատանիին հոգիին խորը, կարելի եղած չափով անոր փափաքներուն զօհացում տալով. նոյնպէս մեր ամէնուս սիրելի այս շարժումին յաջողութիւնն ալ

Ինչպէս որ արարեալ էր պարտինք իրեն, քանի որ ինք եղաւ միայն քաջալեր
 և օժանդակող այս ուղղութեամբ կատարուած որ և է ձեռնարկի իրեն
 որքերու ճշմարիտ ու գուրգուրոտ բարեկամ, իր սնունք սակի տառերով
 քանդակուած պիտի մնայ ինչպէս իր հին աշակերտներուն՝ նոյնպէս և
 ունեն որքի սրտին Իռչակէջիք անշուշտ, կ'ակնարկեմ ինչամատարու
 թեան ընդհ. անօրէն Պ. Բիւզանդ. կեօղիւպէօյի քեանի որ մեր կրթա-
 կան վարիչներուն մէջ միակն է, կարելի է ըսել, այս տեսակէտով գործին
 մասին խոր ըմբռնում ու հաւատք ունեցող:

25 Յունիս 1921 թ. ԳՐԻԳՈՐ ԶՕԼՕԼԵԱՆ
 Սկստու խմբագրի եւ մարզանքի ուսուցիչ
 Ազգ. կեդր. Ռերանոցի

ՏՐԴԱՏ Գ. ՏԵՄԻՐՃԵԱՆ

Ծնած է 14 Յունիս 1887ին Հասքէօյ (Պոլիս), նախնական կրթու-

թիւնը հոն ստանալէ վերջ՝ աւարտած է գերման. իէալ դպրոցը: Իր
 ճարտարագիտական ուսումը ստա-
 ցած է Միւնիխ՝ երկու տարի ար-
 քունի արուեստանոցը, յետոյ տեղ-
 ւոյն արքունի բազմարուեստեան
 դպրոցը ճարտարագիտութիւն և
 ճարտարագիտութիւն ուսած և
 աւարտած է: Հետեւած է նաև
 անտեսագիտութեան և գեղարուես-
 տական պատմութեան: Իրը հաշ-
 ուագրող և ուրուագծող ճարտա-
 րակետ՝ 7 տարի գործնականապէս
 աշխատած է Գերմանիոյ զանազան
 քաղաքները: 1918ի սկիզբ անցած
 է Յիւրիս և զանազան թերթերու

մէջ գրած Հայկական Դատը պաշտպանող և ճանչցող շատ մը յօդ-
 ուածներ: Աշխուրջ հսկած է օտար թերթերու մէջ Հայերը վարկաբե-
 կել փորձողներուն վրայ և անոնց արժանի պատասխանը տուած է:
 Թունդ ազգասէր, լըջախոհ, յամառ աշխատող և տոկուն կամքի տեր
 երիտասարդ մըն է Տէմիրճեան որ օտար երկինքի տակ կը շարունակէ
 արձագանգն ըլլալ Յեղին Չային և մնալ Յիւրիսի հայ գաղութին պատ-
 ուարեր անդամներէն մին:

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՄԵՐ ՄԷՋ

Երեւան կազմուած «Հայաստանի Օգնութեան Կեդրոնական Կոմիտէ»-ի նախագահ և յայտնի ժողովրդական քերթող ԹՈՒՄԱՆ ԿԵԱՆ ՏԵՐՈՒ Հոկտ.ի վերջերք Պատուական մայրաքաղաքս ժամանեց, ընկերակցութեամբ «Իործ» ամսագրի արևին Երուսնդ Թան ղիտնոսեանի, սովահար Հայաստանի կազութիւնը պարզելու և Տրաքիա ղիւու Պոլսահայքը, որ չզլանայ իր օժանդակութիւնը՝ Մայր-Հայրենիքին մէջ տիրող թշուառութիւնը մեղմելու համար: Մեր կովկասահայ հիւրերը քանի մը շաբաթ վերջ մեկնեցան հոսկէ, նոյն կոչը կրկնելու ուրիշ հայ գաղութներու մօտ:

Թուամանեան լայն ժողովրդականութիւն վայելած մտաբողական մընէ Խուսահայոց մէջ. կարելի է նկատել զինք — սղբացեալ Ղ. Աղայեանի նման — մեր լաւագոյն մանկական բանաստեղծներէն մին որ ա՛յնքան ճարտարութեամբ գիտցած է վերկենդանութեան շնորհ մը տալ ժողովրդական բանահիւստութեան, առանց եղծելու անոր էական յայտնիչերը: Յաջող է նաև իբր առակախօս և հեքիաթներու պատմիչ՝ իր ա՛յնքան սահուն և

ներգաշնակ լեզուով: — Ննած է 1869ին Դսեղ (Լոռի): Հաղիւ թէ շափաւոր ուսում մը ստացած՝ կրցու իր ասղանդով ուշագրու տեղ մը գրուել Արեւելահայ Գրականութեան մէջ, մանաւանդ իբրև Լոռի թեան երգիչ: Բեղմնաւոր գրիչ մը ունեցաւ, արտագրելով շատ մը արժէքաւոր գործեր: Իր վէպերէն յիշենք Լոռիցի Սափն, Աղբարաբ, Անիծած Կարսը, Պողոս-Պետրոսն ու Լուսաւորչի կանրիղը. գիւցաղներգութիւններէն Փաւլանան, Սասունցի Դաւիթն ու Թմրկարնոյի սնունը. մանաւանդ այս վերջիններք մեծ ընդունելութիւն գտան, հակառակ զերծ շրջալիւնն կարգ մը նկատելի թերութիւններէ և արուեստականութենէ: Աւելի նաև ժողովրդական կեանքը պատկերացնող 2 պօռնա, Անուշն ու Մարտն, որոնց կը յաջորդէ Դեպի Անիուր խորագրով հոգեբանական պօռնան: Ինքնագիր հրատարակութիւններէն գտաւ, առած է նաև շատ յաջող թարգմանութիւններ Լեւոնտովէն, Փուշկինէն, Կեօթէէն, Ֆրատուսիէն, Լանկֆէլլայէն, Շիլլերէն, Պայրընէն ևն.: Իր երկիւն 2 ժողովածոները.

լոյս տեսած են 1903ին և 1905ին: Մասնակցած է Հասկեր մանկական ամսագրին և Լուսարեւոյներու հիմնարկութեանց ու խմբագրութեանց: Կաղմոյներէն մին է նաև երկհատոր Հայ Գրողներին:

Հակառակ իր այեւոյթին՝ երեսասարգական աշխոյժով, տաքարիւն, պատրաստարան, զիւրահազորդ և ազնուական, թուամանեան ճրմարիտ թերափն է եղած կողկաստահայ ընտրանիին որ հաւաքոյթներու մէջ իր շէնչող ներկայութիւնը փնտաւած է միշտ, որպէս անզուգական «թամատառ»: Վերջին Լուսի խմբագրատունը հաճոյքն ունեցանք ծանօթանալու իրեն որ մեր հրատէրը պատուելով՝ շնորհեց մեզ իր վերջին լուսանկարին հետ սիրային սիրուն քանակ մըն ալ որ ահա՛:

*Ամբէ տնայար, քո տնայարէջ իրք իր բան և իմ տնայար,
 Ամբէ տնայար, իմ տնայար, իմ տնայար և իմ տնայար և իմ տնայար,
 Գրողներու թիւիւն լուսարեւոյն, Կեղծու շարիտ տնայար,
 Կեղծու շարիտ տնայար և իմ տնայար, որ տնայար տնայար
 1921. Մայիս 2*

ԶՈՒՅԵՐԻԱՅԻ ՀԱՅԱՍՏԻ ՍԵՆ ԱԼ

ՏՐԹ. ԷՏՎ.ՍԷՏ ԿՐԵՏԷՐ (GRAETER)— Ծնած է 3 Յնվր.

Dr. Edward Graeter

1881-ին Պալ որուն գիմնադիտնը լրացնելէն վերջ՝ հետեւած է Կաթի բժշկութեան, ապա վկայուած է տեղւոյն համալսարանէն, իբր բնական գիտութեանց աթթօր: Ուսումնասիրութեան համար երկար տարիներ մնացած է Պրագիլիա, Հիւս. Ամերիկա, Ֆրանսա, Անգլիա և Եգիպտոս: Ուսուցիչ Հայկ. Գերման գաբոցի 1911-6: 1913ի արձակուրդին՝ Եգիպտոյ ճամբով շրջագայած է Տ. կերտ, Բաղէշ, Վան, Կաթի, Էջմիածին և Թիֆլիս, իր ուղեւորութեան ընթացքին առիթն ունենալով մօտէն ծանչնալու և սիրելու Հայ Ազգ. Ստուգիւ, այս Զուիցերիացին քրիստոնէի սէրէն մղուելով չէ՛ որ հայաստանը եղած է — ինչպէս են արիւնք՝ մեծ մասամբ, — այլ մարդասիրական

բարձր զաղափարականով օժտւալ՝ մեծ ազապատանք մը տածած է անիրաւեալին և սառապողին, որպիսին է մեր ազգը: 1915ին երբ Հայ Ողբերգութիւնը բեմադրուի սկսաւ զաւտաներու մէջ, Տ.քթ. Կրեթեր կը գտնուէր Հալէպ. աչքովը տեսնելու համար իթթիհատի սիրազորութիւնները՝ զնաց Հասան-Պէյլի և տեղւոյն հայ բնակչութեան տեղեկութիւններ քաղելով՝ պատրաստեց իսկոյն մանրամասն չարապատում մը, և ինք առաջինը եղաւ օտարութեան մէջ գտնուող իր հայրենակիցներէն որ մեր Զուլումը պատմագրեցին: Իր նամակը Պէտն քաղաքի «BUND» (Պունտ) օրաթերթը հրատարակեց 11 Օգոստ. 1915ին: Տ.քթ. Կրեթեր զոհեց ինչ որ ունէր՝ տարագիր Հայութեան թշուառութիւնը փոփոկելու համար, և 8 Հոկտ. 1915ին Տ.քթ. Նիրակէի և ուրիշ 2 ուսուցիչներու հետ ստորագրեց գերման արտաքին գործոց նախարարութեան ուղղեալ ծանօթ թողոթագիրը որուն ապարդիւնութենէն ճարահատ հեռացաւ թուրքիոյ դժոխքէն, անցնելով Զուլցերիս՝ Հայ Դատին օգտակար բլլալու տեսլականով: Ընդհանրապէս զարձին՝ քարտուղար ընտրուեցաւ տեղւոյն Հայկ. Քոմիթէին և հրատարակեց գրքոյկներ որոնց հազարաւոր օրինակները ջրուկցան ամենուրեք: Յետոյ շրջեցաւ և բանախօսեց Զուլցերիոյ զանազան քաղաքները, պատմելով ականտասեփ սրտառու զրուակներու հետ՝ գերման կեղակարծ քաղաքականութիւնն ալ, խնդրելով օգնութիւն հայ, այրերու և հայ որբուկներու: 1919Լն սկսեալ՝ Պալ քաղաքի առաջնակարգ թերթի մը վարչութեան մէջ գտնուելը մեր դատին օգուտներն ունեցաւ: Տ.քթ. Կրեթեր ո՛չ մէկ առիթ ձեռք է հանեց՝ Հայ Դատը պաշտպանելու, հայ ցաւը բոլորին զիտցնելու և հայ իրաւունքները փողարելու համար: Ինկ յուսալից է մեր ապագային մասին՝ ա՛յն ասեմ միայն երբ մեկն զիրար սիրենք, իրարու սիրենք, կուսակցական սխալարները վերացնենք և մէկ սիրտ կրենք նամագարի: Եւ այս՝ ընդհանուր կարգախօսն է արդէն բոլոր օտարազգի հայասերներուն:

ՃԻՒՆՊԻՒՇԵԱՆ, ԻԻԹԻՃԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ
 ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՅՑՈՒԹԻՒՆ

Ապահովագրութիւն

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ LOSS

ՆՈՎԱՅԻՆ ՃԻՒՂ, ✖ ՀՐԳԵՇԻ ՃԻՒՂ,

ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ԱՐՔԳ ՀԱՏՈՒՅՈՒՄ

Պոլիս, Սեպուհեան Խան

ՀԵՌԱԶԱՅՆ՝ ՊՕԼԻՍ 1360

1. ՍՈՓԵՐՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆՔ

ԵՐՈՒԱՆ. 1920ի հրատարակութեանց մասին մեր տեսութիւնը (էջ 309-11) կրնայ պատշաճիլ 1921ի հրատարակութեանց ալ. որակով եւ քանակով զրեթէ նոյն : Ատոնցմէ աւելի յուսթի եղաւ մեր լրագրական դաշտը որմէ եթէ Պարսաւադիտութեան անցուն մոլախոտերը միայն քաղահան ընենք՝ կ'ունենանք արդիւնաշատ հունձք մը : Արդարեւ զրական քոյսը սեռերը քիչ շատ մշակուեցան մեր թերթերուն եւ հանդէսներուն մէջ, յօգուտ ընթերցող հասարակութեան : Ի դէպ է կրկինել հոս «Գրական ս'յ մէկ

Գրական	Հաս	6	Փոխադրեալ	Հաս	97
Բանաստեղծական	13		Դասագրեանք	26	
Վիպական	14		Կանոնադիր մրազիւներ	15	
Թատերական	16		Տեղեկագիրներ	9	
Գեղարուեստական	3		Տարեցոյց-Տարեդիրք	14	
Պատմ.-Բանասիրական	16		Օրացոյց (զրոյանի եւ պատի)	2	
Գիտական	8		Գրացուցակ	3	
Կրօնական	10		Լոյրը	5	
«Վերաշինութեան Մատենա- շար» միսիօնարական (սատ- ղանիշ կրօնները)	11		Գումար	171	
Փոխադրեղի	97				

սեռ խտանի է՝ բաց ի ձանձրացուցիչէն՝ խօսքը. բայց ասկէ ս'չ նուազ խտանի՝ կայ չպիտէ սեռը մանուսնդ զոր նորմն փորձեցին շահապէտ զրջակներ, յոյս ընծայիրով մեր մատղաշ սերունդին բարոյականը խաթարող մէկ քանի գրքոյլ : Վերեւ գրած ենք այրուբենուած ցանկը 1921ի հրատարակութեանց, վերատպութիւններն ու «ընդ մամուլները մէջը :

Այս մասննաշարքը գուրկ կը մնայ երկարաշունչ եւ մեծածախս երկերէ, ինչ որ անգամ մըն այ պէտքը երեւան կը հանէ ձեռնհաս հրատարակչականի մը, կամ «Իզմիրեանց կտակ»ի հրատարակութեանց սահմանեալ դրամարկղի գումարին գործածութեան : — Անշուշտ հետաքրքրական էր զիտնալ, թէ 1921 տարւոյ ընթացքին ինչե՞ր դուրս եկան Պօլսոյ Մամուլէն : Զանոնք խմբելու եւ իրենց անուններէն զանազանելու յոգնութեան հա հար զիմելով Վա՛նն եւ Պիմէն Զարդարեան բանասէր եղբարց օժանդակութեան՝ յանգեցանք սա եզրակացութեան, եւ միմիջարական է գէթ, որ առաւելակշիւ թիւը **ԿՐՐԱԿԱՅՆ** ունի, (**26** հատ) :

Այլօմ Պօլսոյ Հայ Թատեր. Միութեան (պատկերազարդ), Ակնցի Հաճի Աղան (Յ. Ամիրեանց), *Աճում (Հ. 2. Գինկ), Անդուի գիւկը (Լ. Թութիւնճեան), Անժանօթ ծնունդը կամ Հանիֆէն (Գ. Թութիւնճեան), Անուշ — Թմրկարերգի առումը (Յ. Թումանեան), Աշխարհագրութիւն Ա. Բ. և Գ. (Ա. Աբեղեան), Աշխարհագրութիւն տարր. և միջին (Հ. Խանճեան), Աշխարհագրութիւն տարր. (Վ. Մարգարեան), Աշխարհագրութիւն տարր. և միջին (Յ. Պապեան), Ապերախ գրագիրը (Գ. Սարաֆեան), Առաջնորդ գրուցարութեան, նամակագրութեան և քերականութեան անգլ. լեզուի (Տ. Մուրատ), Առողջամանութիւն ժողովուրդին և ուսանողութեան համար (Հրաչեայ Տէրոսկի)¹, Ասիացի սփրէշք (Յ. Պապեան, Աստուածաշունչ (Տրտ. Պօրտ (Դնկ.), Արուեսքի շրջանը և իր կարեւորութիւնը ու առջման ու դաստիարակութեան համար (Տքթ. Վ. Հապէշեան), Արեան գետեր (Վ. Քամալեան), Արիւնտ յիշատակներ (Ե. Օսեան), Արշին մալ լան (Թրգմ. Մ. Տ.-Յ.), Աւետարան (Տրտ. Պօրտ (Դնկ.) :

Ֆարեյաջող ուղեւորութիւն մը — Կոնօ և Տօսօ (Մ. Հունկ), Բժշկական հրահանգներ ամուսնական վկայագրի մասին (Հայ Բժշկական Միութիւն), Բիւրեղներ (քերթուածներ Յակոբ Ա. Անտոնեանի) :

Պերեգմանի ծաղիկներ (Գ. Կառվարեանց), Գիրք Առակաց (Պօրտ (Դնկ.), Գործք Առաքելոց (Պօրտ (Դնկ.), Գրացուցակներ (Զարդարեանց, «Կիլիկիացի, Աշճեանի, «Հայաստան»ի և Պալեոցի) :

Պատաստանական Խորհուրդին առջեւ (Երուանդ Օսեան, պրակ առ պրակ), Դիմատուերներ (Հրանտ Ասատուր)² :

¹ Դիւրուսոյց մեծտոմ, եսիս ու շահեկան բովանդակութեամբ այս հատորը յանձնարարելի է ամէնուն : Կը ծախուի Պօլիս, Զարդարեան դրատուն : Գին 50 դրշ :

² Արեւմտահայոց այս ներհուն Ակումիւրը որ աղէտալի տարիներու ազգային ու գրական գործունէութիւնը թողլքած էր ակամայ, մեկուսացեալ ապրեցաւ Հայ Կղզի՝ իր կեանքի ծանկագին ընկերունոյն հետ, և անխոնջ վերածնող մը եղաւ գիտական ու բանասիրական երկերու, նաեւ զիրի առաւ իր յիշատակները զորս ամիտիեց սոյն հատորին մէջ : Մեր գր. հորիզոնէն անհետացող **ՋՋ** յայտնի զէմբեր և **Ք** ապրողներ պատկերացած են հոն՝ յանկուցիչ ոճով մը, լի

Եղեռնի յուշարձան (Ս. Մեդրոյ), **Եղիա Տէմիրճիպաշեան** (205 էջոց խնամեալ ուսումնասիրութիւն և տարւոյն ամէնէն ուշագրաւ գործերէն մին զոր աշխատասիրեցին Կեղրոնականի 1921ի աւարական-նեղէն Գ. Ֆէնէրճեան և Ն. Պետրոսեան), **Երգ Արեւազալի** (Հրտ. Զարգարեան), **Երգարան** (Հրտ. «Կիլիկիա»), **Երգարան պատկ. ձայնագրեալ** (Ա. Մսրէլեան), **Երգեցողութիւնք ընդարձակ առաւօտեան** և Ս. Պատաբազի (Հրտ. Երուսեան), **Երգեցողութիւնք ընդարձակ** (Հրտ. Պալենց), **Երեւակայական սճիբք** (Ա. Զեխով), **Երկու խուլեր** (Մօլիէր), ***Երրորդութիւնք մարդկութեան հիմ** (Ճ. Կօրաբն):

Զուլումք և մեր որբերը (Թէոդիկ) **Հրատարակութիւն Գընալըի «Սրբերու փրկութեան» մասնաճիւղին:**

Ինգարէ զուգուածք զէ մէնֆիլիք խաթըրաթըմ (Ս. Առաքելեան):

Ընկերային զէրքեր (Հայկ Եանըգեան, 4 նորավէպ):

Թանգարան միջին և բարձր. (Հ. և Զ. Ասատուր), **Թիւք-Թաք** (Թարգմ. Իրիճաղ), **Թուարանութիւն տարրական, միջին և բարձրագոյն** (Պետրոս Պ. Ատրուշի), **Թոքախար** (Թ. Մ. Կ. Մալաքեան):

Ժենըվիէզ (Քրիսթոֆ Եմիտ) **Հրատարակութիւն Աշճեան Գրատան:**

Ինչ կը նշանակէ Բարեղը (Արամ Բ. Պալեան), **Ինչպէս պէտք է գրաւել թրքահայաստանը** (Զօր. Անդրանիկ), **Ինչպէս սնուցանեմ երախտ** (Տքթ. Յ. Թաշճեան, մտանաշար «Հայրութակ»-ի, **Հետեւողութեամբ** Է. Թէւրէնի), **Իշխանուհի Մալէն** (Մօռիս Մէթէոլինկ):

Լուսարեր Ա. և Բ. Այբրեհնարան (Շանթ, Լիսիցեան և Փափաղեան), **Լուսապատկ նահատակ մտաւորականներու** (Մ. Աշճեան):

Օսկաքաղ քրիտ. վարդապետութեան (Մ. Քհնյ. Մանուկեան), **Երածան Բ. գիրք** (Յ. Գաղանճեան), **Երուլութեան պահերէս** (Հ. Մարք):

Կանոնագիր-Իրագիրներ (Ազատական կուսակցութեան — Դպրոցաւեր Տիկնանց — «Հայաստանի Օթեակ»-ի — Հայ Ակումբի, Մազրիքէօյ —

մանրագէտերով որոնք յաճախ աղերս ունին ճեղհնակին կեանքին հետ ալ — Թուներ անուններն իր **Դիմաստուերներուն**. Եիկ, Զօրայեան (1821-59), Յովն. Հիսարեան (1827-1916), Կրպ. Ս. Իւրիւմեան (1823-1904), Ենպ. Ռուսիմեան (1819-76), Գր. Օսեան (1834-87), Սա. Ոսկան (1825-1901), Մասք. Մամուրեան (1830-1901), Սրբ. Տիւսար (1842-1901), Յ. Յ. Պարոնեան (1843-91), Ե. Տեմիրճիպաշեան (1851-1908), Գր. Զօհրապ (1861-1915), Գր. Զիլիմկիրեան (մն. 1839), Մեդրոյ Եռապարեան (մն. 1842), Տիգր. Կամսարական (մն. 1866) և Զապիկ Հ. Ասատուր (մն. 1863): — Գիրքին ետեւցանկ մը՝ անունաց, մակդիրներուն, զր. ծածկանունաց (մննդեան և մատուան թուականներով) արեւմտահայ բարբառով զրիչ շարժող ԺԹ. դարու այն մտաւորականներուն որոնք յիշուած են այս հատորին մէջ: (Էջ 304, Գին 1 ոսկի):

Հ. Մ. Ը. Մ. Ի Մրցումներու — Հ. Մ. Ը. Մ. Ի «Նոր-Դպրոց» ի մասնաճիւղին — Հ. Կ. Խ. Ի — Հ. Բ. Գաշնակցութեան — Հ. Ռամկ. Կուսակցութեան — Հ. Ռ. ուսանող. միութեան — Հայրենակց. կեդր. վարչութեան — «Զեւի Ակադեմիա» ի — Պ. Հ. Թատեր. Միութեան — Փոխադարձ օգն. ընկ. եան Արեւել. Երկթղ. պաշտօնէից և գործաւորաց, Կեդուեան — Փապաններու Միութեան եւն.), *Կեանքի դպրոցը (Ո. Կլէտքն), Կըրլ Սկաուտ (Թօլա-Բէշի-Բուէմ), Կիները հրապուրելու արուեստը (Կոորս), *Կոնջ մը հաւատարմ (Ա. Ֆըրմէն), Կրօնի դէրք Ա. և Բ. (Մաշթոց), Կրօնի ուսում՝ տարական (Վասրամ Մարգարեան):

Համմէ-շէքէր ծամէ (Երուանդ Թօլայեան), Հայաստան (ձայնագր. Եր. Սինանեան), Հայաստանի վերջին ազէտը (Յ. Տէր-Յակոբեան), Հայաստանի Տօն Քիշօթը (Վ. Թոթովենց), Հայերուն Ռուսերէն սովրեցնելու պարզ և դիւրուսոյց եղանակ (հրատ. Մ. Տէր-Սահակեան), Հայերուն Ֆրանսերէն սովրեցնելու պարզ և դիւրուսոյց եղանակ (Մ. Յովհաննէսեան), Հ. Բ. Գ. Իբրեւ պետական գործան (Լ. Թիւթիւնճեան), Հայուորներ (Գ. Հ. Գալուստեան), Հանրագիտակ (Յ. Պապէսեան), Հաստաբարակ մէկ գին է (Ե. Թօլայեան), Հացին երգը (Իանիէլ Վարուժան)¹, Հինդ թիւ խելագարը (Յ. Ա. Թրեկենց), Հոգիի մտունչներ (Յ. Արսլանեան), Հրահանգ հաշուակալութեան և հաշուետուութեան Հայ Կարմիր Խաչի Մասնաճիւղերուն:

Հախ-աչի կանոն բաղմապատկութեան (Գ. Խ. Քէօմիւրճեան):

Ճամարիտ հերոսը Գուրգէն=Վահան Ս. ձորեան (Հ. Կարիկեան):

Մասու մէջն է (Ե. Թօլայեան), *Մեծ ընկերը (Լ. Լպրթ), Մեր առաջին Լուսաւորիչները (Վ. Խաչիկեան), Մեր Ս. Տիրամայրը (Վ. Խաչիկեան), Միքէի սիրարկածը (Երուանդ Օսեան):

Յիսուս Քրիստոս Բնչ կրնայ ընել զիս (Տ. Բ. Ո. Կրէնփէլա):

Կամուս (Թատերախաղ Երվանդադէի, Բ. տպագրութիւն):

Հողորդը (Կատակախաղ Յակոբ Պարոնեանի) postume:

Պվ է Յիսուս Քրիստոս (Չ. Պրատն):

Պատմութիւն Հայոց, յիշին Ա. երկրորդ տպագրութիւն (Գ. Մեսրոպ), Պիթլիցի Մուշեղ (Ա. Մուշեղեան), Պօղոս Կուսար Բնչու շատաբարեց հաշտութեան գաշնագիրը (Ա. Որբունի):

Ռուս կայս. ընտանիքին սպանութեան պատմութիւնը (Բ. Ժիոյայ):

Սաղմոս (հրատ. Պօրտ Լնկ.), Սատանայ (Յ. Պապէսեան), Սեւ թէ

¹ Եղբարախաղ բերձողին postumeն է այս՝ որուն ձեռագիրը Տիկին Արարի Վարուժան յաջողեցաւ ևս սոնել Յուրք բաթիկանստունէն և կրկուսէ իրիկ զայն, ամուսնոյն արտքէն ամիսներ յետոյ:

ճերմակ — Վճռական ճակատամարտը — Ինչպէս կը պարեն — Չորս սարերները (Ժպտունի), Սինէմա (Յ. Ամիրեհ), Սինէմա-Վէպ (Տրատարակութիւն «Հայաստան» գրատան), Սիրոյ խորանին առջեւ (չինական վէպ), Սրբազանին կնիկը (Սեպուհ Ակունի)։

Վարժապետին աղջիկը (Տ. Կամարական), *Վարժութիւն անմահութեան (Ս. Կէտքն), Վենետիկի Միտիթ. Միարանութեան սպանացող կործանումը (Յսովհաննէս Շահնազար), Վերթէր (Կեօթէ)։

Տայի Կարապետ (Քուէմ Սիմոն), **Տարեցոյց և Տարեգիրք** 1921-26 (Ասկնուն՝ Թէոդիկ — Գրպանի՝ Ս. Գափամաճեան — Երզնիական՝ Ե. Օտեան — «Կալոսոյ»՝ Ե. Թօլայեան — Կիլիկիոյ Հնչ.՝ Կուարդ և Արամ Ապետ — Հայկաշին՝ Յ. Սարգիսեան — «Երևան» — «Առաւօտ»՝ Մ. Կապուաշ — Սարկաւազի՝ Մանուկեան — Սիրահարներու՝ Ս. Ակունի — Անկուսիկերու՝ Յ. Ամիրեհ), **Տեղեկագիրներ** (Ազգ. նյութ. Կեդր. Յանձնաժողովոյ — Ազգ. Խնամատարութեան — Արեւմտահայ Բ. Համագումարի — Հայ Բժշկական Միութեան Բ. տարեշրջանի — Հայ Կարմիր Խաչի Կեդրոնական Վարչութեան — Հայ Կարմիր Խաչ՝ Կիլիկիոյ — Ս. Յակոբայ Տիւնդանոցի — Ս. Փրկչի — Օսմանեան Առեւտրական Դրամատան)։

***Տնտեսի երկիրը** (Ճ. Կորաքն), **Յուցահանգէս Հայ Թերթերու** 1797-1921 (Վահան Զարգարեան)։

Փերիշէհ, Հայ իշխանի մը օրագիրը, պատմ. վէպ (Գէորգ Մեսրոպ)։

***Քաջառողջութեան Առեւտրանը** (Չ. Պրատն), փարտէզ Հայաստանի ըստ բեւեռագիր արձանագրութեանց 60×50 — բնական 85×60 — դունուտը բնագրակ 85×60, Ա. Պիպէռճեան), Գերթուածներ (Արշաւիր Հօշապերեան, 1919), Գոսն կախաղանները (Եղարդ Զօփուրեան), *Քրիստոնէական սկզբունքներ (Ս. Յօնս)։

Օրացոյց (Ս. Փրկչի Ազգային Հիւանդանոցի, 1922), Սրացոյցներ պատի՛ զանազան հրատարակիչներէ, բազմալեզուեան)։

Փութ-պօլի խաղը (Վարագ Փողարեան)։

Այս շարքին վրայ կ'արժէ դասել 1920ին Պօլիս տպուած *Les Arméniens et l'Imprimerie* խորագրով 70 էջոց ֆրնս. գրքոյկ մը որ Արեւելքի այլազան ժողովրդոց տպարանական գործունեութեանցը մասին բաղդատական ուսումնասիրութիւն մըն է, Ա. Ա. Ալպոյաճեանէ պատրաստուած։ ձակատը կը զարդարէ Լինի մէկ խօսքը. «Les Arméniens entourent la presse de la même respect enfants que le montagnard de la Perse un poignard ou un fusil».

¹ Յիսնանուակ «պատի բազմալեզուեան օրացոյց»-ի զոր առաջին անգամ յղացած ու տպագրած է պօլուսիայ գրավանառ-հրատարակիչ-տպարանատէր Գէորգ Զարգարեան (1824 88), ասկէ՛ ճիշդ կէս դար առաջ։

II. ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՀԱՏԱԹԵՐԹՔ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԶԱՅՆԸ-ԺԱՄԱՆԱԿ.— Առաւօտեան օրգան *Ռամկ-*
Ազատ. միացեալ կուսակցութեանց: Բամն. 10 սպի, 100 Ֆրանք. 10
առլար: Արսով. Ա. Խնճիճեան, Պաս. սնօրէն Շ. Յակոբեան: Տպագրութիւն
Մ. Յովակիմեան: Հասցի Պիլլուր փողոց, թիւ 10, Դալաթիա:

ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ.— Առաւօտեան օրգան Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Բամն.
10 սպի, 100 Ֆր., 10 առլար: Արսով. Վ. Մարտիկեան, Պաս. սն. Շաւարշ
Միսաքեան: Տպ. Մ. Խաւրէճեան: Հասցի Գապրիսիան փողոց, 37, Բերա:

ՎԵՐՁԻՆ ԼՈՒՐ.— Երեկոյեան, անկախ ժողովրդական օրաթերթ:
Բամն. 10 սպի, 100 Ֆրանք. 10 առլար: Արսովասէր և պատասխանատու
սն. Բիւն Հրաչեայ Տէր-Ներսէսեան: Տպագրութիւն «Վերջին Լուր»: Հասցի
Թիւնէլի կից՝ Պիլլուր փողոց, թիւ 12, Դալաթիա:

«ՎԵՐՁԻՆ ԼՈՒՐ», Ի ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆԸ (*)

Ա. Տ. Յակոբեան Ե. Օսեան Լ. Շաքրեան Յ. Ասպիս Արս. Փալփագճեան
Յկր. Տ. Յակոբեան Հ. Տէր-Ներսէսեան Օ. Թէլլալեան

(*) Բաց ի այս խմբագրական Մարմինէն, Վերջին Լուրի աշխատակիցներն
են՝ Փրօֆ. Յովն. Յակոբեան, Յ. Գ. Գ. Մրմըրեան, Վահան Թօշիկեան, Մ. Նա-
թանեան, Տիկ. Գոճար Մազլըմեան, Գ. Հայկեան, Հրոյ, Յ. Սաղաթէլեան, Ա. Ա.
Ալպոյանեան, Եղ. Գօլանճեան, Լ. Իսաճանեան, Տրթ. Լ. Ճինկէօղեան, Տրթ. Պենտն,
Ջօճրապ. Կարօն, Թէոդիկ, Յ. Սինանեան, Վ. Ս. Նոմակ, Գ. Անդում, Հայաստա-
նէն***, Փարիզէն Արմ. Սալմասլեան և Կ. Յ. Տէլիբովեան, Լօզանէն Վ. Մար-
տիկեան, Ն.-Եօրթէն Յ. Քիւրտեան, Պամբընէն Եշիշէ, Երուսաղէմէն Թոքակից ևն.:

ԵՐԿԻՐ.— Երեկոյեան օրգան Ս. Գ. Հնչ. կուսակցութեան: Բաժն. 10 սկի, 100 Ֆրանք, 10 տօլար: Արսոն. և պս. սնօրկն Եդ. Չօփուրեան: Տպ. Սանճագճեան: Հասցի Պապը-Ալի ճատտէ, Բէշիա էֆ. Խան, 16-18, Սթանպօլ: (4-30 Հոկտեմբեր 1921ին ընդհատուած, տպարանական փոփոխութեան պատճառաւ, և ապա վերահրատարակուած):

III. Պ Ա Ր Բ Ե Ր Ա Վ Ա Ն Ք

ԱՌԱՌՕՏ.— Մինչեւ 17 Հոկտեմբեր 1921 իրր օրգան Ազատական կուսակցութեան՝ Երկուշարթի օրերը հրատարակուելով, շարաթ մը վերջ կ'սկսի լոյս տեսնել իրր ոչ-կուսակցական թերթ, Բաժն. 2 սկի, 20 Ֆր., 2 տօլար: Արսոնստր. և պսասիսանսու-սնօրկն Մ. Սուրեան: Տպ. Մ. Տէր-Սահակեան: Հասցի Պապը-Ալի ճատտէ, 43, Սթանպօլ:

ԴԱՐՄԱՆ.— Օրգան Հայ Բժշկական, Ատամն. և Դեղ. Միութեանց: Բաժն. 1 1/2 սկի, 25 Ֆր., 2 1/2 տօլար: Արսոն. Տքթ. Օ. Փափազեան: Տպագրութիւն Բէշիեան: Հասցի Փարմազ-Կափու, Բերա: (Հերու՝ պահ մը միացած «Հայ-Բուժակ»ի, ապա բաժնուած):

ԿԱՎՈՕՏ.— Երգիծաթերթ շարաթօրեայ: Բաժն. 2 1/2 սկի, 70 Ֆր., 5 տօլար: Արսոնստր-սնօրկն Եուանդ Թօլայեան: Տպագրութիւն Սիմոն Օհանեան: Հասցի Թոգսիմ, 67, Բերա:

ՀԱՅ ԲՈՒԺԱՎ.— Բժշկ. և առողջ. ամսաթերթ: Բաժն. 1 1/2 սկի, 25 Ֆր., 1 1/2 տօլար: Արսոնստր-խմբագիր Տքթ. Յ. Թաշճեան: Տպ. Սանճագճեան: Հասցի Մօլա-Թաշ, 17, Գուս-Կափու:

ՀԱՅ ԿԻՆ.— Հանդէս կիսամսեայ: Բաժն. 3 սկի, 50 Ֆրանք, 3 1/2 տօլար: Պսասիսանսու-սնօրկն Հայկանոյ Մառք. Տպ. Մ. Տէր-Սահակեան: Հասցի Օսմ. Եամակատուն, փոստարկղ 192, Բերա:

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻ.— Պատկ. շարաթաթերթ նորահասներու: Բաժն. 2 1/2 սկի, 25 Ֆր. 2 1/2 տօլար: Արսոն. խմբ. Տքթ. Մէքալքմ, պս. սն. Գ. Հ. Գալուստեան: Տպ. Օ. Արզուման: Հասցի Պայպլ-Հաուզ, Սթանպօլ:

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏ. Օրգան Հ. Մ. Լ. Մ.ի, կիսամսեայ: Բաժն. 120 դրշ., 15 Ֆրանք, 1 1/2 տօլար: Արսոն. Գ. Շահինեան, պս. սն. Հրաչեայ Տէր-Երսէսեան: Տպ. Բէշիեան: Հասցի Խօրասանճեան Խան, 26, Սիրքէճի:

ՇԱԻՂ-ԻԳՆԱՏ ԱՂԱ.— Անկախ լոյս կը տեսնէ Բշ. օրերը: Բաժն. 1 1/2 սկի, 20 Ֆրանք, 1 1/2 տօլար: Արսոն. և պս. սնօրկն Լ. Շաթրեան: Երգիծական մասին խմբագիր Երուանդ Օտեան: Տպագրութիւն Պէճիտեան Եղբարք: Հասցի Պիլուս փողոց, 12, Ղալաթիա:

ՈՍՏԱՆ.— «Մեծ պարբերազիբ արուեստներու, գրականութեանց և գիտութեանց»: Պսասիսանսու-սնօրկն և խմբագիր Միք. Շամտանճեան: Գ. տարեշրջանը լրացնող 21-24 միացեայ թիւերը (զին կէս սկի) հրատարակ կ'ելեն ի մօտոյ: — Հասցի «Ամէնուն Տարեցոյց» Թէոզիկ: (*)

(*) Մ. Շամտանճեանի «ազգ.-քաղ. մատենաշար»ի հետեւեալ 6 հատորներուն յանձնարարութեանց համար զիմել նոյն հասցէին. — 1. Սարսափի

ՕՐԷՆՔ.—Օրգան Հայ Իրաւագիտաց Միութեան, պարբերաթերթ:
Բաժն. 11½ սպի, 25 ֆրանք, 3 տօլար: Արսօնսկր 1. Գույուճեան:
Տպագրութիւն ֆէշիշեան: Հասցի Արալան Խան, Կալաթիա:

ՃԵՐՆԵՆԻ ՇԱՐԳԻԷ. — Առաւօտեան եւօրեայ, հայաստան-թրքարար-
բառ. Բաժն. 6 սպի: Արսօն. Յ. ձիվէլէկեան, պաս. սն. Յ. Վարժապետեան:
Տպ. Ս. Օհանեան: Հասցի ֆիւշիւք Փարմազ-Դափու, Իպիշ փ. 13, Բերա:

IV. ԶՄԻՌՆԻՈՅ ՀԱՅԱՅԵՐԹՔ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ. — Օրաթերթ ամենօրեայ, Բաժն. 7 սպի,
70 ֆրանք, 2 անգլ. Տէր եւ Տեօրհն Հ. Մ. Մամուրեան:

ՀՈՐԻՋՈՆ և ԳՈՅԱՄԱՐՏ դադարած:

ԴԱՓՆԻ. — Հիմն. 1 Օգոստոս 1921ին, կիսամսեայ կրօնաթերթ: Բաժն.
հասք 10 դրուշ: Արսօնսկր և պաս. սն. Համպէր Զուանչիբ (հոգանաւո-
րութեամբ Ս. Առաջնորդ Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Դուրեանի): Տպագրութիւն
ֆէշիշեան: Հասցի Առաջնորդարան Հայոց, Զմիւռնիա:

V. ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅԱՅԵՐԹՔ

ԱՐԱՐԱ. — Օրգան Հայ Լէզեանականաց:

ԼԱՄԲՈՆ. — Օրգան Տարսնի Գօլէճականաց:

ԿԻԼԻԿԻԱ. — Օրգան Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ. — Օրգան Ազատականաց:

ՀԱՅ ԶԱՅՆ. — Օրգան Ռամկազարեբու:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ. — Օրգան Ս. Դ. Հնչակեանց:

VI. ՊՕԼՍԱԶԱՅ ԳՐԱՏՈՒՆՔ

Արաւամեան Յակոբ, Պապը-Ալի, Բէշիտ է. ֆ. Խան, 36, Սթանպօլ

Ազնաւոր Յովի., Պապը-Ալի, 64, Սթանպօլ

Ամերիկ. Աժ. Շուրնի Ընկ. Ֆինճանճըլար, Պայպը-Հաուզ, Սթանպօլ

Աճեան Լամազասպ, Եէնի-ճամի, 47, Սթանպօլ

Գափամանեան Սիմօն, Չազմազճըլար, 50, Սթանպօլ

Եազըբեան Արմենակ, Ֆինճանճըլար, Պայպը-Հաուզ, Սթանպօլ

Զարդարեան Եղբարք, Չազմազճըլար, 32, Սթանպօլ

Էսկիբեան Յովիաննէս, Խորասանեան Խան, Սթանպօլ

Երեւանեան Կարապետ, Մէրճան, Եալաբզ Խան, Սթանպօլ

Ղարիպեան Լեւոն (Լուսադրիւր), Գապրիսեան փ. 37, Բերա

Մարգարեան Վահրամ, Մէրճան, Սթանպօլ

երկրին մէջ: **Զ.** Լեկիսիուսի գաղտնի տեղեկագիրը Հայաստանի ջարդերուն
մասին: **Յ.** Հայ մտրին հարկը եզեւնին: **Զ.** Մօրկիւնթաուի յիշատակները:
Ը. ձէրարտի յիշատակները: **Թ.** Օսմ. կայսրութեան ճակատագիրը (Ման-
կելսթամ) Ա. հատոր, — յոլորն այ Հայ Պատմութիւնը շահագրգռող երկեր:

Միսսական Օր Արմենուի (Հայկաշին), Գապրիստան փ. 37, Բերա
Միսիբարեանք վեցեակոյ, Սեղբոս Խան, Ղալաթիա
Միսիբարեանք վիճեցայի, Վանատուն Բանկալթի, Բերա
Չօփուրեան Եղևարդ (Հայաստան), Ճըղալ օղլու, 7-9, Սթանպոլ
Պալեց Պօղոս, Չաղմագճըլար, 20, Սթանպոլ
Սարգիսեան Յակոբ (Կիլիկիա), Գապրիստան փ. 37, Բերա
Փայազաբեան Յովնան, Երուսէք Գալտըրըմ, 695, Ղալաթիա
 և ԵՐԶՈՒՆ ԳՐԱՎԱՆԱՒ ԱՆՆՈՒՆԻ և Պօրտ Ընկեանց:

VII. ՊՕԼՍԱՅԱՅ ՏՊԱՐԱՆՔ

Ազնաւոր Յովի. Պապը-Ալի, 64, Սթանպոլ
Ասասուրեան Ե. Ռդիք, Պապը-Ալի, 73, Սթանպոլ
Արզուման Օճեիկ, Յակրեան Խան, 8-13, Սթանպոլ: (Վերջին թուանա-
 մար տպուած դիրքերուն 314):
Իսաբէնեան Միհրան, Գապրիստան փ. 37, Բերա
«Կարդ. Արձագանգ» Կ. Պատրիարքարան, Սազըզ Աղան, Բերա
Կարօեան Արշակ, Պապը-Ալի, Բէշիտ էֆ. Խան, 38, Սթանպոլ
Ճարեան Յրանչի, փարմագ-Իսափու, Աֆրիբա Խան, Բերա
Մասթէսեան Վահան, Ֆինճանճըլար, Պայպլ-Հաուզ, Սթանպոլ
Միմաս Անրուան, Հալէպ-Չարշը, Բերա
Յովակիմեան Մելիֆոն, Պիլուր փ. 10, Ղալաթիա
Յովնանեան Օճեիկ, Ճըղալ օղլու, 5, Սթանպոլ
Պալըզեան Պեթոս, Էպուսուուտ ճատաէ, 75, Սթանպոլ
Պէնիսեան Նորարք, Պիլուր փ. 12, Ղալաթիա
Սաննագեան Միհրդաս, Պապը-Ալի, Բէշիտ էֆ. Խան, Սթանպոլ
Սէրեան Օճեիկ, Չաղմագճըլար, Սիւնպիլլի Խան, Սթանպոլ
Վ. ԵՍՈՒՆԻ Գրիգոր, Նուրը Յամանիէ, Սթանպոլ
Վանլեան Արիկ (Կասեր), Սուլթան Պէյազիտ, Սթանպոլ
Տէր-Ներսէսեան Վահրամ, Սիրբէճի, Սթանպոլ
Տէր-Սահակեան Միքայէլ, Պապը-Ալի, 43, Սթանպոլ
Քէճիսեան Յակոբ, Էպուսուուտ ճատաէ, Սթանպոլ
Օհանեան Սիմոն, Թաղսիմ, 67, Բերա

VIII. ՊՕԼՍԱՅԱՅ ԳՐԱՋՈՒԼԱՐԱՆՔ

Գեորգեան Խաչիկ, Պապը-Ալի, 32, Սթանպոլ
Ծերուեան Յակոբ, Երուսէք-Գալտըրըմ Հանի-Ալի փ. 11, Ղալաթիա

370-Ք ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՍԻՒԼԻ

Սանասարեանցիներու Միութիւն.—28 Հոկտ. 1921ին կազմուած:
Հայ որմնադիր-աստղագործ-հիւսն գործաւորաց Միու-
թիւն, հերու կազմուած՝ նոյն միջոցներուն:

ԱՆԴԱՐԶ

ՄԵԿՆՈՂԲ

[ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1920 - 1921 ՆՈՅԵՄԲԵՐ]

Ծանօթ.— Տարեցոյցիս Հայկական և Գեղարուեստական Բաժիններուն մէջ ինչուստ կորուստները չկրկնեցինք այս հատուածին մէջ, նոյնպէս զանց ըրինք նշանակել Պոլսոյ մէջ մեռնողներուն տեղերը:

1920 Սեպտ. **10.** Թիֆլիս **Լեւոն Աւանգուլեան**, փաստաբան և կարող պետական մարզ, Հայկ. Դիւանագիտական ներկայացուցիչ անդ: — ՀՈԿՏ. **7.** Տիկ. **Ալիքիէ Նազգաճեան**, Կայս. Կանանոցի Թարգման, Յր. Տատեան փաշայի դուստր: — **1Է.** Նահատակութիւն **Հաննոյ** հայ բնակչութեան, 8 տմիս հերոսարար մարտնչելէ յետոյ: — **29.** **Պարոյր Մանուէլեան**, 57 տարու, ձեղաչիբլի Մկրտիչ Ամիրայի քարտուղար Տ. Մանուէլեան Մանիլի որդի և Թոռան Թոռ. Անիէն Սերաստիոյ Սուշ գիւղաքաղաքը տեղափոխուած Մանուէլ քճնյի որ Սուլթան Մուրաաւն պատուուած է Պաղտատի արչաւանքին պաշտուն և իր ծննդավայրին ապահովութեան պատճառ եղած, կոչուելով նոյն վեհապետէն «Գարա-Կեաժուր»: Պալտոյր Մանուէլեան — մաքսային գործակալ — իր իսկ աշխատութեամբ Հայ Կղզիի մէջ կառուցած 4 տուները նուիրեց Աղգ. Հիւանդանոցին: — ՆՈՅ. **8.** Պանարմա Նահատակուած **Մանցի Կարօ** (Կար. Փիլիպպոս Գարակեաժուրեան), 33 տարու, Գաշնակց. գործիչ: — **9.** **Պէտրոս Ազնաւուր**, 59 տարու, նշ. բուսաբան: — **10.** Հայաթերթը իջ դուժեն Գոնիա կախազան հանուիլը **ՏԲԲ. Մարգարեանի** Միլլիճիներէն: — **15. ՏԲԲ. Հեռակէտ Տեօվլէրեան**, 48 տարու, Ռամկ. գործիչ և աշխատակից հայ մամուլին. նախապէս դեղագործ: — **18. Կարապետ Բեյ. Սահպանեան**, 68 տարու, չուսորարապետ Մայր-Եկեղեցւոյ, ձեռնագր. 1888ին: — **2Է.** Հագարապետ

Պարոյր Մանուէլեան

նեքը նուիրեց Աղգ. Հիւանդանոցին: — ՆՈՅ. **8.** Պանարմա Նահատակուած **Մանցի Կարօ** (Կար. Փիլիպպոս Գարակեաժուրեան), 33 տարու, Գաշնակց. գործիչ: — **9.** **Պէտրոս Ազնաւուր**, 59 տարու, նշ. բուսաբան: — **10.** Հայաթերթը իջ դուժեն Գոնիա կախազան հանուիլը **ՏԲԲ. Մարգարեանի** Միլլիճիներէն: — **15. ՏԲԲ. Հեռակէտ Տեօվլէրեան**, 48 տարու, Ռամկ. գործիչ և աշխատակից հայ մամուլին. նախապէս դեղագործ: — **18. Կարապետ Բեյ. Սահպանեան**, 68 տարու, չուսորարապետ Մայր-Եկեղեցւոյ, ձեռնագր. 1888ին: — **2Է.** Հագարապետ

ՏԲԲ. Գառնիկ Ալիբաբեան: — 23. «Ճակատամարտ» կը գրէ, թէ ի Գորիս Վաչան Խորենիի և Արշակ Երեմեանի սպանիչ Աղալո Խաչատրեան սպաննուած է տեղացիներէն՝ Սիփանի Գարա-Բիլիսէ զիւղը: — 25. Հայկազուն Խանկաբեան, արապիզոնցի Գաշնակցական դործիչ, մասնակից կամուարական շաւման: — ԳՅԿՏ. 3. Երկամիզիա Մարիամ Պոյանեան վանցի, երբեմնի կամուարուհի Հայ Բանակին մէջ «Երեւանցի Վերդ» անուամբ: — Գ. Հայաթերթի կը գրուեն Գոնիա կախազան չանուիլը Սոկրատ Մարաշեանի՝ վեց ազգակիցներու չեալ: — 12. Ֆրէզնո Ա. ր. Կ. Սէֆլիմեան, 58 տարու, ծն. Պէյթաս (Սուէյ-տիա), ուսուցիչ, Տրապիզոնցի, բանասէր և չանր. դործիչ, ուսուցիչ:

Ար. Կ. Սէֆլիմեան

Կախատր Խաչատրեան

ւարտ կեզր թուրքոյ Գօլէճէն, 1888ին տեսուչ կարնոյ՝ որուն Լսարանական Միութեանց Տնօրէնի, Տ. քթ. Ձէյմպըրսի ջանքերով բանաւն ազատելով Պօլիս եկած և աշխատակցած «Հայրենիք»ի և «Արևելք»ի Պերճ-Պարոյր ծածկանուամբ, ապա անցած Ամերիկա, «Ասպարէզ»ի Տնօրէնիցիներէն, Տեղինակ «Ճամարիտ կիւնք», «Մարդ ըլլալու միջոցը» և «The Golden Mad» գիրքերուն, նաև իր բանտային կեանքը Տրապիզոնցի «Our look»ի մէջ: — 17. Կախատր Խաչատրեան, 81 տարու, վաղեմի գիւտնապետ Պատրիարքարանի Յարաբերական Դիւանի (Լիսապատր կենտարութիւնը գալ տարի): — 28. Տիգրան Գալիմեան, վաղեմի աշխատաւոր Հայ Թատրոնին և Տեղինակ բաղամթիւ ազգային թատերախաղերու, (տե՛ս իր մասին նաև էջ 231-2):

1921 Յնվր. 13. Անշուք Թաղում Մարուֆ Իբրահիմեանի (որուն փառաշուք յուղարկուորութիւնն արգիլուած էր ժողովուրդէն 24 Հոկտ. 1920ին): — ՓՅՏԲ. 5. Թիֆլիս Վերդ Երեմեան վանցի, 1896

լով — **ՉԶ.** Հայաթերթք կը գումեն ի խարբերդ մահը **Փրօժ,**
Արմենակ Յ. Հայկազեանի, 50 տարու, ուսած Այնթապ և Մա-
 րաշ, 1892ին ուսուցիչ ճարտն, 1894ին սկսեալ հետեւած Զեքուիոյի,
 Հարթֆիլտի, Եէյի և Թորօնթոյի (Գանատա) համալսարանաց զանա-
 թացքներուն, թուրքիա զարձին՝ տնօրէն Գօնիայի ձէնանեան Գօլէճի,
 աշխատակից «Լեւտարեր»ի և հիմնադիր «Իկոնին» հանգէսին, հեղի-
 նակ ձեռագիր բնագիտութեան մը և հայերէն զրպանի համայնա-
 գիտարանի մը, 1915ին Սուլթանիէ տարագրի, վեց տարի վերջ ալ
 Գօնիայէն աքսորուած Միլիտէրէի: — **ՉԷ.** Ազգաբանգրիա **Սուրէն**
Պարբեւեան, տաղանգաւոր զրագէտ, հեղինակ, հուսոր և գործիչ,
 (Վենսագր. և պատկեր տե՛ս Ամ. Տարեց. 1911): — **ՍԳՈՍ. 1.** Վենտիկ
Շ. Բարսեղ Վ. Սարգիսեան, 69 տարու, ուսուցիչ, տպարա-
 նագետ և ձեռագրագետ վանուց, աշխատակից «Բազմազգէս»ի, հեղինակ
 «Ազգութանգեղոս և իր բազմադարեան զաղանդքը», «Երեք թագաւոր
 մողերու զրոյցը հայկ. մատենագրութեան մէջ», «Սիւիթ. Միարանու-
 թեան 200ամեայ զր. գործունէութիւնն ու գործիչները», «Սուսմն.
 Մանրէ-Պաշտօնի թանթրակեցիներու տղանդին և Գր. նարեկացւոյ
 թուղթը», «Բնագիտութիւն Յովհ. Մանդակունու և իր երկասիրու-
 թեանց վրայ», «Անանիա թարգմանիչ և իր զր. գործոց նմոյշներ», «Վարք
 Եւազրեայ երանելու» և այլ գիրքերուն, նաեւ աքնաջան պատրաստիչ
 «Մայր-ցուցակ»ի Ս. Ղազարու ձեռագրաց: — **Չ.** Թիֆլիս **Աղեմասիյր**
Միլի Ագարեան, 75 տարու, մեծահարուստ հանքաւեր-առեւտրական
 և յայտնի բարեգործ, հալածուած Զարակուն Ռեժիմին, Թիֆլիսի ամենա-
 շքեղ շէնքերէն մին տղանդն նուիրած: — **4.** Միլիսի **Էսաբեան,** 78
 տարու, կեսարացի առեւտրական, ազգ. երեսփոխան, աշխատակից ու
 գործակից Երեսու Պատրի՛ Հայկ. Խնդրոյն մէջ, անդամ Սանասարեանի
 և կեդրոնականի խնամակալութեանց (վերջնոյն հիմնադիրներէն և տա-
 նամեայ տեսնապետ) և Հ. Բ. Լ. Մ.ի Պօլսոյ ճիւղին, Եովհաննէս
 եղբորը հետ բարերար կեսարիոյ Ս. կարապետի «ժառանգաւորաց»ին,
 վերաշինող համանուն կրթարանին և Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյն Բերայի
 (Պատկերը տե՛ս Ամ. Տարեց. 1914): — **8.** Շ. **Քառնարու Վ. Պիլգիկ-**
նեան, 54 տարու, մեծաւոր վիճնայի վանուց, բնագիտական առաջի-
 կայ և մատենագրանագետ: — **8.** Թիֆլիս **գնդակահար սպայ Սուրէն**
Միլիկեան, 26 տարու, թիկնապահ Յ. Քաջաղնունիի (Պատկերը տե՛ս
 էջ 290): — **ՉԹ.** Եփրեմ Իբրանոսեան, 70 տարու, յայտնի առեւ-
 տրական: — **ՉԾ.** Լօնտօն **Սիմօն Տ. Անդրեանեան** հնդկահայ, 8000
 սթէրլինկ կտակած՝ զպրոցի և ժողովարահի շինութեան, զուամբներ
 նուիրած Ռանդունի և Նոր-Ջուզայի զպրոցներուն և կալիֆթայի ձեռա-
 րանին: — . . . Թիֆլիս **Ռ. Խանազանեան,** Երեսանցի, 59 տարու, Հնչ,
 հիմնադիրներէն: — ՍեՊՏ. **1.** Երուսաղէմ եղեռնամահ **Պալիք Ծ. Վրդ.**
Տէրտէրեանի, 51 տարու, 2ն.բուշցի, 1896ին ձեռնադր. և 1906էն ի վեր
 լուսարարագետ: — **18.** Բագարուս Թախթախեան, 22 տարու, կռփա-
 մարտիկ, սպաննէշին վրայ ինկած՝ ամերիկացի նաւազ Պաթլինկ Բէլլէյի

Հեա գօտեմարտին առէն:— **Չ7.** Մարտիրոս Մկրտիչ Փորրուզարեան, 73 տարու, հիմնադիր-խմբ. «Արմէնիա»ի, ուսուցիչ, հրատարակագիր, գործիչ և Երեւանի (Կենսագր. և պատկեր տե՛ս «Տիպ ու Տառ»): — **ՀՈԿՏ. 10.** Յիւրիի Փրօճ. Տր. Գարուբին Տիգր. Արեւեանց,

Կիւրի Փրօճ. Տր.

Փրօճ. Տր. Տր. Արեւեանց

ծն. 13 Ապրիլ 1849ին Վարդարուր (Լոռի), կէս դար առաջ աւարած տարրալուծութեան և փրկիտիայութեան ճիւղերը Յիւրիի համալսարանին, տարրալուծութեան ուսուցիչ նոյն քաղաքին զպրօֆէսորը, յետոյ ուսուցչապետ, ապա պատուակալ ուսուցչապետ Համալսարանին, հաջաբար Եւրոպացիներու զիտութիւն ուսուցած, 1877-84 նահանգային տարրալուծ, 1884էն ի վեր պետ. լապօնաթուղթի, հեղինակ բազմաթիւ լեզուներու թարգմանուած և համալսարաններու մէջ գործածուող երկերու, երիտասարդութեանը Հայ Դատին ի նպաստ գրելիչ շարժած օտար թերթերու մէջ և աշխատակցած «Մ. Լ. Քեար»ի: — **15.** Ալեքսանդրապօլի նիկ. քաղաքապետ Սրգ. Մասինեան և միլիտարական Վառլ Տիրոյեան գնդակահար անդ, Հայաստանի Ս. Խ. Հ. Գեր. Դատարանի վճիռով: — **16.** Իրիգոր Եսայազ, 64 տարու, գործակալ Ամերիկ. Աժ. աշունչի (Նիւ. Եան, նախկին անդամ Սկիւտարի «Աղքատախնամ»ին, Աւետարանական Հայոց վարչ. և ընդհ. ժողովոց, համազգային զանազան մարմնոց և Ազգ. Խնամատարութեան:— **20.** Հայաթերթից կը գուժեն մահը Փօռ-Սուսան Բաբի Եսայեանի, հանր. գործիչ, վիճակագիր, ընկերարան և հեղինակ բազմաթիւ գիրքերու և տետրերու (Կենսագրութիւն և պատկեր տե՛ս Ամէնուն Տարեցոյցը 1911):

† Հանգիստ ՚ի Խաղաղութեան †

Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ա Ն Գ Ի Տ Ա Յ

Ո՛Չ Ա Ն Պ Է Տ

Չ. Մ Ա Ա

Հեռու, մեր եզրական բաժինը կը բանար Լէլլին (Զուլիցերիա) զարմանասանց մէջ պատասպարուող անճամար հիւանդներու բարեբար նրեօսակ ՏԻՔ. Ռօլիէ՛ ուււազրու յօդուածով մը: ՏԻՔ. Ռօլիէ՛ անոր պատօճանակիցն է եւ անոր պէս կը վայելէ հոն լայն ժողովրդականութիւն: Ուրպէս զի այս մասնագէտ-բժիշկին փորձագիտութենէն ալ, օգտուիմ մեր ազգակիցներէն շահագրգռուողներ, զիսկեցիմք իրեն եւ ուրախութեամբ ստացանք ձեռն-տերէն ձեռագիրք նետեալ յօդուածին:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԽՕՍՔԵՐ ԹՈՒՔԱԽՏԻ ՄԱՍԻՆ

ՈՒՔԱԽՏԸ տարափոխիկ հիւանդութիւն մըն է որ շատ տա-
րածուած է աշխարհի կարգ մը մասերուն մէջ և որ յառաջ
կու գայ մասնաւոր միջրոպէ մը: Այս միջրոպը կը կոչուի
Քօլի մանրէ, զայն գտնող գերմանացի նշանաւոր բժիշկ-
գիտունին անունով: Համաշխարհիկ Պատերազմը զարհուրելի կեր-
պով աւելցուց այս ահաւոր հիւանդութիւնը, ողջպահիկ միջոցներու և
առողջ ու առատ սնունդի պակասութեան հետեւանօք: Աւտի պէտք
է քաջարար կուրիք այս աղէտին դէմ որ մարդկութեան համար
ապագայ ոյժի ահագին կորուստներ կը պատճառէ, քանի որ այդ
հիւանդութիւնն աճն տեղ կը վարակէ երեսասարգները որոնք դժբախ-
տարար շատ հազուադէպ կերպով կը գիմազրեն անոր: Այդ վարակումին
դէմ պայքարելու համար, պէտք է կարելի եղածին չափ հետեւիլ քանի
մը ողջպահիկ խիստ տարրական կանոններու: Նախ խօսինք թօքային
վարակումի մասին: Այս վարակումը տեղի կ'ունենայ երկու տարբեր
ճամբաներով, շլլառական և աղիխային:

Շնչառական ճամբան.—Մարդ իր բնութեամբն իսկ պարտաւոր
է մէկ վայրկեանի մէջ շնչառական 20-30 շարժումներ քնել: Իր շնչած
օդն ընդհանրապէս կը պարունակէ փոշիներ և ամէն տեսակ միջրոպներ
զորս հոգը կը յարուցանէ և որոնք կը մտնեն ցնցուղներուն մէջ: Այդ
միջրոպներէն շատեր կը բնաջնջուին արեան ճերմակ գնախիներուն
կողմէ, բայց մէկ քանիներ կը խուսափին և կազմուածքին տկար վիճա-

կին Տեպեանօք կրնան յառաջ բերել թոքային բորբոքում մը որ կրնայ մեկնակէան ըլլալ թոքատապի մը, կամ — եթէ Գօթի մանրէն գոյու թիւն դնի, — թոքային Տիւսքի Տիւսքի Տիւսքի մզում մը: Թոքային Տիւսքի գոյութեան կեզրունք նախապէս մանրադիտական է և կը զարգանայ ամիսներով, Տիւսքի գոյութեան մասին կասկած յղացուելէ առաջ:

Աղիքային քաւրան. — Մարդ կրնայ նաև վարակուիլ աղիքային ճամբով, երբ կ'ուտէ անմաքուր սնունդներ որոնք Գօթի մանրէն կը պարունակեն, (ինչպէս թոքախտաւոր կովերու հում կաթը, միսեր և պտուղներ որոնց վրայ թոքախտաւորներուն թուքը կը գտնուի): Այս վարակումը տեղի կ'ունենայ խիստ դանդաղ կերպով, և Գօթի մանրէն յաճախ պէտք է մտնէ ստամոքսին մէջ, որպէս զի աղիքի բորբոքում մը յառաջ դայ: Նոյն իսկ այս բորբոքումը գոյացնելէ առաջ, Գօթի մանրէները որ առկաին թուսաւոր են՝ աղիքին աւելներէն կ'իւրացունեն և կը մտնեն արեան շրջարեութեան մէջ: Այն ատեն կրնան տարածուիլ բոլոր գործարաններուն մէջ և սկսիլ իրենց քանդիչ աշխատութեան:

Իրական է որ բոլոր գործարանները կրնան վարակուիլ (սակոր, թոք, երկկամունք, ուղեղ, ջղային կծիկներ ևն. ևն.): Վարակումին ստացած ձեւերը կրնան անհունապէս տարբերիլ: Ամենէն յաճախակալը թոքային վարակումի ձեւն է: Արդարեւ մարդիկ մեծ մասամբ թոքախտաւոր եղած են կամ պիտի բլլան: Շատեր յաղթական կերպով կը դիմադրեն, բայց հազարաւոր էակներ զգեանուած են, վստահ իրենց կազմուածքին մէջ չունին հարկ եղած տարբերք, թոքախտի արշաւանային դէմ պայքարելու համար: — Առականութիւնը (tuberculose) կրնայ խիստ արագօրէն յառաջանալ և թոքատապ յառաջ բերել, որ քանի մը շարաթէն կամ քանի մը ամիսէն կը մեռնէ: Տիւսքի կրնայ նաև աւելի դանդաղօրէն յառաջանալ և թոքին մէջ յառաջ բերել աւերումի կեղբուններ որոնք երբեմն խիստ տարածուն կ'ըլլան և քիչ անգամ կ'սպիանան: Այս ձեւը բաւական դանդաղօրէն կ'առաջանայ, բայց յաճախ իրեն հետ կը բերէ տենդային շարժումներ որոնք ստոյգ նշաններ են, թէ Գօթի մանրէները նոր արշաւանք մը կատարած են թոքային Տիւսքին մէջ: — Ուրիշ ձեւ մը որ անհունապէս աւելի մեղմ է՝ նեարդային ձեւն է: Առականութիւնն այն ատեն շատ դանդաղօրէն կը զարգանայ և նոյն իսկ լրնայ բուժուիլ թունաւորուած ուսերուն դարմանումով: Այս գլխաւոր ձեւերուն քով, կրնանք յիշել նաև բազմաթիւ ձեւեր որոնք շատ հեռուն կը տանին զմեզ: Թոքային ուսականութեան քով ունինք, ինչպէս քոփ վերեւ, սակրային, յոգային, երկկամային, աղիքային ուսականութիւններ որոնք կրնան խիստ վտանգաւոր ըլլալ և յառաջ բերել նոյնչափ ծանր դէպքեր որչափ թոքային ուսականութիւնը: Այսպէս, սակրային ձեւը կրնայ ողնաստիճին վրայ յառաջ բերել ողնոստիճիներու աւերումներ որոնք կքելով կրնան ծնշել ողնածուծին վրայ և ծանր անդամալուծութեան պատճառել: Երկկամային ձեւը կրնայ, երբ երկկամային Տիւսքին վրայ վէրքեր կան, վարակել ծննդական բշտիկն ու գործարանները: Աղիքային

ձեւը յամբօրէն կ'սպառէ կազմաւորութիւնը, շնորհիւ վերքերու որոնք քիչ քիչ կը կազմուին աղիքին լորձնամաշկին վրայ և որոնք անունդնեալու մարտնչն ու իւրացումը կ'արդիւնեն: Վերջապէս ջղային կծիկներու ձեւը յամբօրէն կը վարակէ աւշային գեղձերը, յառաջ բերելով երբեմն խիստ խոշոր ուռեցք մը որ շատ անգամ կը վերջանայ թարախումով մը: Այս թարախումը երբեմն քանի մը տարի կը տեւէ: — Ինծի համար դժուար է մանրամասնութեանց մէջ մտնել, վասն զի այն ատեն հարկ պիտի բլլար, որ ստուար հաստը մը լեցնէի, մինչ այդ չէ ներկայ համառօտ ախտաբանութեան նպատակը:

Կարելի է պայքարել թոքախտի վարակումն դէմ:— Այո՛, կարելի է, հետեւելով առողջապահական կանոններու: Իսկապէս շատ պարզ բան մըն է ասիկա: Մարդկային էակ մը պէտք ունի լաւ սնունդի, լոյսի և օդի: Ատոնք առողջ կեանքի մը Յ գլխաւոր տարրերն են և անհրաժեշտ՝ թոքախտի դէմ պայքարելու համար: Կ'ըսեմ թէ սնունդը պէտք է բաւականաչափ բլլայ, Բայց մանաւանդ լաւ պարաստում, բացարձակ կապէս մաքուր և լուացուած ամաններու մէջ զրուած: Լո՛յսը: Միթէ լոյսէն աւելի գեղեցիկ բան կա՞յ: Անիկա նոյնչափ անհրաժեշտ է մարդուն որչափ սնունդը: Մութ տեղէ մը դիտեցէք ստուերի մէջ աճող տունկ մը. անիկա արագօրէն կը թօշնի և քիչ ժամանակէն կը չորնայ ողորմելի կերպով: Այսպէս է նաեւ մարդուն համար որ ստեղծուած է լոյսի մէջ ապրելու և ո՛չ թէ գոց և անլոյս տուներու մէջ փակու համար: Ստուերն ու մթութիւնն ամէնէն տոկուն անձն իսկ կը տկարացնեն և ամէն տեսակ հիւանդութեանց տարածումը կը դիւրացնեն: Լոյսի՛ մէջ ապրինք: Գալով օդին, անիկա այն գերազանց տարրը չէ՞ որ կ'ապրեցնէ զմեզ: Ի՞նչ պիտի բնէինք եթէ շնչելիք օդ չունենայինք: Բաց օդին մէջ ապրելը մարդկային առողջապահութեան սկզբունքն իսկ է: Եւ սակայն ամէն օր շնչ տեսնուիր միթէ մարդիկ որ խիստ գոց սենեակներու մէջ կ'ապրին, վախնալով որ պաղ կ'ստաննեն: Ի՞նչ ահաւելի անկանոնութիւն: Երբեք մարդ մը հիւանդացած չէ շատ օդ, շատ մաքուր օդ շնչելուն համար: Թողուցէ՛ք որ օդը շրջի առատօրէն ձեր յարկաբաժիններուն մէջ, և փոխանակ հիւանդ բլլալու՝ դուք իսկ պիտի հաստատէք թէ ո՛րքան առողջ էք:— Տրնս՝ բժիշկ մը հետեւեալ փորձն քրաւ:— 20 ճագարներու փոխանցեց թոքախտաւորներու թուքեր և անոնցմէ 10ը զբաւ գոց վանդակներու մէջ, մինչ միւս 10ը կանաչազարդ փոքր կղզիի մը մէջ գետեղուեցան: Ահա՛ թէ ի՞նչ տեղի ունեցաւ: Վանդակներու մէջ փակուած ճագարները քանի մը շաբաթէն թոքախտի ենթարկուելով մեռան, մինչ միւսները որ կղզիին կ'ապրէին բաց օդին՝ հիանալի վիճակ մը ունէին և առողջ ու բազմաթիւ ձագեր ունեցան: Ահաւասիկ վճռական օրինակ մը: Կրնայի ուրիշ բազմաթիւ օրինակներ յիշել: Իրարմէ աւելի հրահանգիչ: Բան մըն ալ կայ, որուն վրայ պիտի պնդեմ բոլոր ոյժովս: Կ'ուզեմ խօսիլ մաքրութեան վրայ, — մաքրութիւն: յարկաբաժիններու մէջ մաքրութիւն իր անձին վրայ, մաքրութիւն ամէն բանի մէջ և

ամէն տեղ: Արդէն մաքրութիւնը սովորական կեանքի անբաժան մասը կը կազմէ: — Խօսեցայ առողջապահութեանը վրայ մարդու մը որ կ'ուզէ առողջական լաւ վիճակ մը ունենալ: Հիմա քանի մը խօսք պիտի բռնէմ թոքախտաւորի մը առողջապահութեան վրայ: Թոքախտաւորը պէտք է միշտ ապրի բացօթեայ և լոյսի մէջ, առանց սակայն արեւին ուղղակի անազայրներուն ներարկելու ինֆիլիթ: Պէտք է ստանայ բնականոն սնունդ մը և մեծ հոգ տանի մաքրութեան: Երեք, մարմինը, ձեռքերը յաճախ լուալու և մորթը շփելու է: Երբևէ կույ սալու յի իր մաղասը (պաղամ): Երբեք թփնելու չէ գետինը կամ թաշկինակի մէջ: Թոքախտաւորը պէտք է միշտ թփնէ հականեխական դեղ մը պարունակող թփամանի մը մէջ: Եթէ շարունակ նախզուչութիւն չընէ, իր շուրջը գտնուողներն ալ վարակած կ'ըլլայ, ինչ որ այժմ օգիւր մըն է: Կարելի է բուժել թոքախտաւորը: Այո՛, եթէ ժամանակին միջոցներ ձեռք առնուին և եթէ բանաւոր կերպով խնամուի հիւանդը: Արդարեւ, եթէ հիւանդութեան փտածանաչութիւնը եղած է սկիզբէն, կարելի է հիւանդը բուժել կատարելապէս: Այս արդիւնքը ձեռք բերելու համար հարկ է որ շարաթիւերով և նոյն իսկ ամիսներով բացարձակ հանգիստ վայելիլ արուի հիւանդին, առողջ ու առատ սնունդ մատակարարուի և կլիմայ փոխել արուի անոր, եթէ կարելի է: Կլիմայի փոփոխումը գրեթէ միշտ խիստ արագ բարւոքում մը յառաջ կը բերէ, մանաւանդ եթէ հիւանդութիւնն իր սկզբնական վիճակին մէջ է: Ասոր համար է որ երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած են արդէն մասնաւոր հիմնարկութիւններ որոնք կը կոչուին սանատորիս: Այդ գարմանատունները կազմակերպուած են թոքախտաւորներ ընդունելու համար և ընդհանրապէս շինուած են լերանց վրայ, հովերէ լաւ պատսպարուած ու հարաւի ենթակայ վայրերու մէջ: Դարմանումի յատուկ մեծ կալըսիներ կազմակերպուած են ընդունելու և պատսպարելու համար հիւանդները որոնք հանգստուէտ կերպով կը նստին բազմոցներու վրայ: Այս դարմանումները պէտք է ամիսներ տեւեն, լաւ արդիւնքներ տալու համար: Բայց շատ անգամ լեռներու վրայ կատարուած այս դարմանումով կարելի չըլլար բուժել հիւանդները, վասն զի այս վերջինները երկար ատեն անցուցած են, ինքզինքնին դարմանելէ առաջ: Այն ատեն զիմում կ'ընենք ուրիշ տեսակ դարմանումներու որոնք կարգ մը պարագաներու մէջ կրնան լաւագոյն արդիւնքներ տալ: Այն հիւանդներուն որոնք լեռնային դարմանատուններու մէջ երկարատեւ դարմանումէ մը վերջ տակաւին ունին սպիանալու տրամադիր չեղող թոքային վերքեր՝ կը փորձենք թոքախտային դարման մը որ երբեմն թոքային բարւոքում մը առաջ կը բերէ և յաճախ խիստ երկարատեւ զիմացրութիւն մը կու տայ հիւանդներուն: Ոտկայն քիչ հիւանդներ կրնան օգտուիլ այս դարմանէն, վասն զի անկարելի է, գործածել զայն ամէն հիւանդներու համար: Նոյն իսկ վտանգաւոր է, երբ հիւանդութիւնը յառաջացելու վիճակի մէջ կը գտնուի — Մենք 15 տարիներէ ի վեր փորձած ենք թոքային ուռա-

կանութեան վերաբուժային դարմանում մը, երբ հիւանդութիւնը երկու-
 թոքերէն մէկը միայն վարակած է կամ երբ թոքերէն մէկը ծանրապէս,
 իսկ միւսը խիստ քիչ վարակած է: Այս դարմանումին սկզբունքը հե-
 տեւեալն է. — Հիւանդ թոքը ճնշել, որպէս զի երկար ամիսներ վերջ
 կարելի ըլլայ սպիտակել զայն: Այս ճնշումը ձեռք բերելու համար
 կրճամաշկին, այսինքն մէկ կողմէն թոքը, միւս կողմէն ալ կուրծքի
 վանդակը ծածկող պահարանին 2 նուրբ տախտակներուն միջեւ կը ներ-
 փչուի կաղ մը, քնդհանրապէս բորակածին (սոքոք) որ քիչ քիչ կը ճնշէ
 թոքին վրայ: Երբ ճնշումը կատարեալ ըլլայ, թոքային թարախումը կը
 շորնայ և հիւանդը չի թքներ այլ եւս: Այն ատեն կրնայ կանոնաւոր
 դրազումի սկսիլ, եթէ սակայն շարունակէ բժշկել մը միջոցաւ
 կանոնաւորապէս ներփչել իր կրճամաշկը: Այս դարմանին շնորհիւ մենք
 փրկեցինք հարիւրաւոր հիւանդներ որոնք՝ սուսնց ասոր՝ պիտի չկրնային
 նոյն իսկ անկատար բուժում մը ձեռք բերել: Մենք ամէն օր պիտի
 շարունակենք այս դարմանումը, համոզուած ըլլալով անոր սզողու-
 թեանը: Կը յուսամ թէ յստակօրէն կրցայ արտայայտուիլ:

Վերջացնելէ առաջ, խնդիրը կ'ամփոփեմ, յորդորելով թոքախա-
 ւորները որ 1. Երբեք թքամանէ զատ ուրիշ տեղ չթքեն: 2. Կարելի
 եղածին չափ արագօրէն օդ փոխեն: 3. Օրը քանի մը սնկամ իրենց տա-
 քութեան տասիճանին նային: 4. Որ և է զբաղումի սկսելէ առաջ՝
 քանի մը ամիս ապրին հանգիստ և բացօթեայ:

1, կլիմ, 5 Ապր. 1921 Dr. ROULET

ԹՈՐԼԱԿԵԱՆԻ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՄԱՆ, ՎՃԻՌՆ

Տարեցոյցին տապաղութիւնը ճիշտ այս էջը հասած էր, երբ «Թիւրքի
 Հաւաստութեան» գործակալութիւնը հետեւեալ հեռագրէր հաղորդեց 3
 նոյ. 1921ին. «Թօրլագեանի դատավիճար վաւերացուեցաւ այսօր:
 Ամբաստանեալը յանցաւոր կը հանչցուի սպանութեան համար-
 քայն Գասարանն անպատասխանաւոր կը նկատէ զինք. ոմիւր
 գործած պահուն ունեցած մտային խանգարմանը պատճառաւ:»

ԲՆԻՆԻ Կ Ա Կ Ա Ն Ի Զ Ա Մ Ա Տ Ո Վ Ո Վ

Բնիկական միջազգային պատմութեան Բ. հատմտողութիւնը հետեւեալ
 1-նին իր նիստերը զուտարեց թշի. համարարանի մեծ սրահին մէջ, Փարիզ:
 Հայոց կողմէ խօսեցաւ նախ Տֆր. Քօրթեան՝ ի վեր հանելով Հիսոկրոսի հայ
 աշակերտներուն կատարած դերը պատմութեան մէջ: — Եւկրոզ հայ քանախօսն
 Էր Կ. Բասարեան որ 1 ժամէ աւելի ճառեց հին հայ թշկարաններու վրայ,
 ցոյց տալով կարգ մը կարեւոր ձեռագիրներ: Եւրկայ հին նախ Տֆր. Թիւրքեան
 (Իրեւ ներկայացուցի պոլսական) Ասամարտիական Միտրեան) և «Դար-
 ման» թղթակից Տֆր. Ալիսիմիտի Ուրդի: Համարարանին մայր դրան վերև,
 Համաձայնականաց յրօշին Բոյ, կը ծածանէր Հայկական Լոպոյցնայ՝ ի
 պատիւ Հայ Բնիկութեան: Նախագահ Տֆր. ձիօրսանօ Իսայացին խիստ հա-
 մարական բարեւոյ Հայ Ազգը ծանօթացուց ժողովականներուն:

ԿԷՍ - ՔՈՒՆ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Լօզանի բժշկ. համալսարանի մանկաբարձութեան ծիւղին ուսուցչապետ Տ. քթ. Ռօսսիէ հանրութեան սեփականութիւնը դարձուց Նորահար դեղ մը որ կոչուած է մեծ շափով մեղմացնելու ծննդաբերութեան ցաւերը: Այս գիւտը պիտի ունենայ հսկայ նշանակութիւն մարդկայնական և գիտական տեսակէտով, անդամ մը որ արժեքն է իր վրայ դրուած յոյսերը: Տ. քթ. Ռօսսիէ 4 տարի լաիկ աշխատեցաւ, կատարեց բազմաթիւ փորձեր, մինչև որ համոզուեցաւ, թէ կարելի էր հրապարակ հանել իր գիւտը: 1919ի ձմրան շրջանին, երբ պատիւը կ'ունենայի հետեւելու մեծ անուն վարպետին ղեկավարած մայրանոցի (Maternité) աշխատութեանց, սոյն գեղը իր փորձի օրերը կ'ապրէր և իրաւունք չկար ստոր մտնի խօսելու: Այս տարի առաջին անգամ ուսուցչապետը ներկայացուց զայն իր ուսանողներուն և Société Médicale Vaudoiseի իր արուեստակիցներուն: Իր գիւտը լուսարանեց զուիցերական բժշկական հանդէսի մը մէջ, և այսօր գեղը հրապարակ հանուած է Պալի Société de l'Industrie Chimiqueին կողմէ:

Առաջին անգամ Ֆրիպուրկի բժշկ. համալսարանին մէջ էր որ փորձեցին քնարեր գեղեր հնարել՝ երկունքի ցաւերը մեղմելու համար: Փրօֆ. Բրէժնիկ խորհուրդը յղացաւ մօրֆինի և սօրօլամինի խառնուրդ մը գործածել ենթամաշկային ներարկումով. այս դրութիւնը ժամանակին մեծ աղմուկ հանեց, և Փրօֆ. Ռօսսիէ կը պատմէ թէ երբ Բրէժնիկի մօտ ճաշի էր հրաւիրուած, գիտնականը կ'ստանար հեռագիր մը ամերիկացի տիկինէ մը որ կը ծանուցանէր, թէ Նիւ-Եօրքէն յատկապէս պիտի զար Ֆրիպուրկ՝ առանց ցաւի աղաբերք մը ունենալու համար: Փրօֆ. Բրէժնիկի մեթոտը բաւական ազդու չէր, որովհետև երկունքի ցաւերը բոլորովին անհետացնելու համար պէտք էր տալ ա'յնքան մօրֆին-սօրօլամին որուն կարող չէր հանդուրժել զործարանաւորութիւնը յետոյ ենթամաշկային ներարկումները կատարելու համար բժիշկը ստիպուած էր միշտ սպասել ազդեցիկն կնոջ սնարին վերել:

Պալի բժշկ. համալսարանին մէջ Փլօֆ. Նուսի փորձեց ուրիշ մեթոտ մը գտնել, և ստոր համար դործածեց մօրֆինէն յառաջ եկած բոլոր գեղերը: Նոյն ողիով աշխատեցաւ նաև Փրօֆ. Ռօսսիէ. իր աշակերտներէն Տ. քթ. Բրաքթի և Տ. քթ. Պօսէ, վարպետին թեւադրութեան տակ և Լօզանի մայրանոցին մէջ, շարունակեցին փորձերը: Տ. քթ. Բրաքթի փորձերը կատարուեցան սիօնիւն (մօրֆինէն յառաջ բերուած) և սիււլ պարունակող գեղով մը. իսկ Տ. քթ. Պօսէ անոնց վրայ աւելցուց նաև ուրիշ քնարեր գեղեր: Երկունքին ալ յաջողութիւնը միջակէն հազիւ վեր բարձրացաւ. առաջնոյն լուսադոյն արդիւնքը յանդեցաւ 60 օր, իսկ երկրորդինը մնաց 46 օր վրայ: Այն ժամանակ Փրօֆ. Ռօսսիէ պատրաստեց երեք նոր մօրֆիններ որոնցմէ իւրաքանչիւրին մէջ ալ կը գտնուէին թէ՛ սիօնիւն և թէ՛ սիււլ. միայն թէ անոնցմէ մէկուն մէջ

կ'աւելցնէր զլօրալ (անգղալանացնոց յատկութեամբ դեղ մը), և ուրիշի մը մէջ կը դնէր անկզօն որ իջօրօփօր կը պարունակէ իր մէջ. այս վերջին ձեւը միայն կու տար գոհացուցիչ արդիւնք. ուրեմն մօրփին-(նիտրին կամ ճիօնին ձեւերով) սիւլ — անկզօն փօրմիւլը լաւագոյն քնաբեր յատկութիւնը կը պարունակէր իր մէջ. մանաւանդ անկզօնը որ գործարանաւորութեան մէջ մանկէ ետք՝ աղիքներուն մէջ կը տարրալուծուէր իր նախնական վիճակին և որուն բաղկացուցիչ տարրերէն մէկն էր իջօրօփօր մը: Ահաւասիկ քիմիական կազմութիւնն ու յատկութիւնները նորահնար դեղին զոր ուղեցի կարելի եղածին չափ մատչելի ձեւի մը վերածել: Հետաքրքրական է գիտնալ իւրաքանչիւր մեթոտի տուած արդիւնքը. ասոր համար կը բաւէ անկարկ մը նետել հետեւեւալ վիճակագրական ցուցակին վրայ զոր պատրաստած է Փրօֆ. Ռօսիէ:

	Ֆրէօնիկ	Փրօֆ	Փօսէ	Ռօսիէ
Լաւագոյն և լաւ արդիւնք .	71.80/0	59.40/0	46.00/0	71.70/0
Բաւական լաւ արդիւնք . . .	12.10/0	17.00/0	28.00/0	8.30/0
Անյաջող արդիւնք	18.50/0	23.60/0	26.00/0	20.00/0

Ինչպէս կը տեսնուի, ֆրէօնիկի և Ռօսիէի փորձերուն տուած արդիւնքը զարմանալի մօտաւորութիւն մը ցոյց կու տայ. բայց ֆրէօնիկի մեթոտն աւելի զմուտրութիւններ ունի ենթամաշկոյնն ներարկումի ձեւին համար. յետոյ բժիշկը ստիպուած է բացակայ չըլլալ ծննդարեր կնոջ քովէն, մինչդեռ Ռօսիէի մեթոտն աւելի պարզ է. կարելի է դեղը բերնէն մատակարարել, պէտք եղած հրահանգները տալ և հսկողութիւնը կատարել հետուէն, հիւանդին մօտ վերադառնալով անհրաժեշտ պարագաներու միայն ճիօնին պարունակող գեղահատները կարելի է նախընտրել, որովհետեւ գործարանաւորութիւնը կարող է ընդունիլ աւելի մեծ շափով: Այսպէս, մինչ նիտրինի գեղահատներէն 2A ծամուայ մէջ 6 հատ միայն կարելի է տալ, ճիօնիք կարելի է մատակարարել մինչեւ 10 հատ: Զեմ ծանրանար դեղահատներու մատակարարութեան ուրիշ մանրամասնութեանց վրայ որոնք չափազանց կարեւոր են, բայց կը հետաքրքրեն առաւելագէտ բժիշկները: Փրօֆ. Ռօսիէ կը ծանրանայ մանաւորագէտ, թէ իր դեղը ո՛չ մէկ կերպով կը վտանգէ արգանդի պրկումները որ անհրաժեշտ են՝ մանուկը լոյս աշխարհ բերելու համար. եղած են դէպքեր երբ երախան քիչ մը ուշ ուշքի եկած է, բայց մահ բնաւ չէ պատահած:

Ահաւասիկ քանի մը նկատուքներ գիտական նորութեան մը մասին որ նախանձամական դեր մը պիտի կատարէ, եթէ կեանքի մէջ յաջողի արդարացնել իր վրայ դրուած արդար յոյսերը: Պէտք է յիշել, թէ ոչ յղացուեցաւ և գործածուեցաւ համալսարանական յարմարութիւններով օժտուած միջավայրի մը մէջ և փորձ ձեռքի մը ղեկավարութեան սակ: Ներելի է քիչ մը վերադասութիւն ցոյց տալ, երբ կեանքի մէջ ան պիտի կիրարկուի նոր և գուցէ ո՛չ բայտովին հմուտ ձեռքերէ:

Շաշի, 1. զան, 28 Յունիս 1921

Բժ. Ղ. ԲԱԳՐԵԱՆՆԵԱՆ

ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՀՐԱՇԱԼԻՔ

Վերջերս Նիւ-Յորքի մէջ (Ամերիկա) գունաւոր մեծագոյն արտադրուեցաւ ուղղակի շերամին, առանց որ ևս կ'ներկի կամ բիւրիական յաղադրութեան: Հասարակ շերամին զրկել կրկին մեծ շնորհ մը յառաջ բերած է որ մին մի խոզակէն 1800 եարտա մետարս կ'արտադրէ: Յարկ յաւազին շերամ մը 1000-1200 եարտա հագիւ կ'արտադրէր: — Այս զիսն արդիւնքն է տաննամեայ գիտական փորձերու գոբա կատարեց Տիթ. Վարդան Գ. Յոսիկեան Խարրերդցին: Առաջին անգամ երբ ինք ծանոյց, թէ կերի քանակն ու որակը փոխելով կրցած է գունաւոր մետարս արտադրել տալ շերամին, անհաւատալի թուեցաւ շատերու, մինչև որ Ամերիկայի Վաշինգտոնական Տեսչութիւնը քննութեան համար զրկեց Տանիէլ Ուօթըրս անուն իր յանձնակատարը որ հաստատեց զի տին վաւերականութիւնը, 2 շաքաթ մնայով անոր ազարակին մէջ և Տեսչութեան տալով սեղեկագիր մը ուր կ'ըսէր. «Ձէ թէ միայն ծառերը քննեցի, այլ շերամներն ալ՝ իրենց տարրեր շրջաններուն, և տեսայ թէ անոնք կ'արտադրէին իրօք 18 զանգան գոյներով մետարսներ: Գիտական գործ մի անձ որ կոչուած է յեղաշրջելու Մետարսի ճարտարարուեստը»: — Շերամը կերակրելուն մէջ կը կայանայ գունաւոր մեծագոյն գաղտնիքը որ ծածուկ կը պահուի և զոր ամերիկ. կառավարութիւնը կ'աշխատի ձեռք ձգել, ընդհանրացնելու համար մետարսագործութեան այս հրաշալիքը: Մեծ շերամին անունին են խոշոր ու գիրուկ տերեւները նոր ծառի մը որ գարձեալ Տիթ. Յոսիկեանի մշակութիւնն է և զոր յառաջ բերած է՝ թիկնի ճիւղեր պատուաստելով նարնջենի արմատներուն վրայ: Թրթուրը 5 օր և 5 գիշեր տերեւները կը լափէ մեծ ախորժակով, յետոյ կը

Տիթ. Վարդան Յոսիկեան

քնանայ 18-24 ժամ: Արթըննարուն՝ վրայի մորթը կը թափէ եւ կը շարունակէ ճարակիլ, ննչել ու մորթաթափ ըլլալ 17 օր: Վերջին եօթնօրեակին կը զաղրի քնանայէ եւ կ'ուտէ միայն այդ միջոցին է որ զինքը կերակրելու գործողութիւնը յառաջ կը բերէ զունաւոր մետաքս: Կեանքին 25րդ օրը կ'սկսի մանեկ իր խոզակը. հեղուկ մետաքսը կ'արտասարի իր մարմնոյն 2 գեղձերէն, բերնին 2 բացուածքներէն, սլլուելով իր մարմնոյն շուրջ, փոխանակ ճերմակի կամ դեղինի՝ 18 երկնեքսին թելերով, պատրաստ՝ դերձանի վերածուելու: Խոզակը կազմուելէն վերջ, որպէս զի թրթուրը անոր ծայրը չթրջէ եւ ծակ մը բանալով դուրս ելլէ (այդպէսով փնասելով մետաքսին), «քառուօն պայտը-ճայտ» բաղադրութեամբ կ'սպաննուի: Սերնդագործութեան համար անշուշտ ընտրանօք կը պահուին մեծկակ խոզակներէն: Թրթուրին անշնչացումէն յետոյ, խոզակները կը լեցնեն ջուրի մէջ եւ մամուաւոր վրձինով մը մէկ կողմ կը շարժեն զանոնք: Մետաքսը վրձինին կը փակչի, զոր հեազհետէ կը սլլեն թելոցներու վրայ: Իւրաքանչիւր շերամ 800 հունաւ կ'արտադրէ, մինչ ուրիշներ՝ հազարաւորներ: Կր հաւաքեն զանոնք, մանրադիտակով կը զննեն եւ բեղնաւորելու ատակ եղողները կը պահեն սառնարաններու մէջ, մինչեւ նոր սերնդագործութիւն: Ամէն տեղ, տարին առ հասարակ 1 կամ 2 անգամ շերամ կ'արտադրեն, իսկ Ամերիկայի հարաւային նահանգաց մէջ՝ մինչեւ 8 անգամ: — Եկրամն ուրիշ արտադրութիւն մըն ալ ունի՝ մետաքսէն աւելի արժող. թրթուրին աղիքն է այն որ կը գործածուի վիրաբուժական նրբին գործողութեանց ատեն:

*. Մետաքսի պատմութիւնը կ'սկսի առասպելակալ չինացի Սայ-Լանկ-2ի թագուհիէն, Քս.է 20 դար առաջ: Նորին Վեհափառութիւնը քանի մը խոզակ ձեռք անցուց եւ իրեն համար հանդերձ շինել սուտը: Արգիւնքն ա՛յնքան գոհացուցիչ էր, որ Սայ-Լանկ-2ի նոյն ճարտարարուեստը հաստատեց եւ ճենագին մետաքսագործք երկար ատեն պահեցին անոր զաղտնիքը: Հայոց Լեւոն թագաւորը 2ինաստան դրկեց 2 քահանայ որոնք դարձան Կիլիկիա՝ հետերնին բերելով թթենիի սերմ եւ շերամի հունա: Մշակութիւնը շուտով տարածուեցաւ Ասորեստան, Պարսկաստան, Հնդկաստան եւ արեւելեան երկիրներ, ուր ուրեմն ֆրանսա եւ Իտալիա:

ՓՐՕՅ. ԽԱՉԱՏՈՒՐ Ս. ԲԱՂԿԱՍԱՐԵԱՆ.

Հերոս՝ Իզմիր հրատարակուող ֆրանս. «Լը Լըվան» եւ յուն. «Աեմարիա» եւ «Գօզօս» Հրատալի գիւտ մը Իզմիրի մէջ խոտագրով արձագանգը եղան մեքենայի մը գիւտիկն, որուն հետեւեակն է այս Հայր: Փարիզի համալսարանէն Բասթալ, Օսթօրօի համալսարանէն Բօրքո եւ այլ այս մեքենան լեւնելով՝ հաստատեւ են անոր օգտակարութիւնը: Իզմիրի ֆրանս. հիւպատոս Լարոսք իննի մասնագետներ անուանած է, որոնք շատ նպաստաւոր տեղեկագիր մը տուած են, նման տեղոյն անգլիացի. ընկ.եան: Մեքենական աշխատեցնանց մէջ 950/0 ինկայդութիւն մը կը գոյանայ Բաղդասարեանի գիւտով որուն իրաւունքը զենչ առաջարկած է փարիզեան ընկերութիւն մը:

զեռ 7 որ դանուած թժութուածինն՝ բնութեան մէջ զերբ նկատի առաւ, այս վարդապետութիւնը հիմէն քանդեց և տպացուցուց, որ երբ մարմինները տաքնալով՝ իրենց ծանրութենէն բան մը կը վատաբերին, պատճառը սքսիտացումն էր, այսինքն անոնք կը բաղակցէին օդին թժութուածինն հետ, մինչ՝ քստ Սթալի՝ այդ պարագային անոնք կիզանիւթ կը կորսնցնէին. իսկ երբ մարմին մը կիզանիւթ ստանար (քստ Լափուադիէի) կը կորսնցնէր թժութուածին, որով ծանրութենէն բան մը կը պակսէր: Այդ օրերուն երբ ո՛չ ոք ունեցած էր քաջութիւնը՝ զիտական աշխարհին հասարայնապիտի մտար գաղափարները ժխտելու, Լափուադիէ, հաստատուն փաստերու վրայ հիմնուելու պայմանաւ, քիմիական հակադրեցութեանց զանգուածին պահպանման սկզբունքը հիմնեց և տպացուցած եղաւ պարզ մարմիններու կամ տարրերու կայունութիւնը: Ան կ'ըսէ.— «Երազարեալ մարմինի մը ծանրութիւնը հաւասար է զինքը բաղադրող պարզ մարմիններու գումարին», որմէ կը հետեւցնէ թէ «բնութեան մէջ ոչինչ կ'ստեղծուի և ոչինչ կը կորուսի»: Այս վարկածին վրայ յենելով է որ Տարրաբանութիւնը վերջին դարու բնութագրին յառաջդիմեց և ու ժողովուրդը հիւսնէրուն՝ իրենց յատուկ անհասկանալիութիւն մը ունենալուն և անեղծ (indestructible) բլլալուն զաղափարը: Մարդ Պի հասած է այս տարրերուն թիւը որ պիտի շատնայ Տարրաբանութեան յառաջդիմութեամբ: Սակայն Եօրէնհատուէր () Լափուադիէի այս անստիւթիւնները քննադատելով կ'ըսէ. «Պարզ մարմին չկայ. եթէ տարրը պարզ է, պէտք է որ բոլոր տարրերն ալ իրարու նմանին, ինչ որ չէ. սակի տարրը կապարի տարրին չի նմանիր, այսինքն սակի տարրին մէջ կը գտնուի կամ չի գտնուիր ինչ որ կը գտնուի կամ չի գտնուիր կապարի տարրին մէջ»: Ըստ այսմ, պարզ մարմնոց բաղկացութեան մասին որոշ գաղափար մը չենք կրնար տալ: Քիմիադէտք հիմա պարզ մարմին անունը կու տան անոնց զորս անհարին է վերլուծել քիմիական արդի միջոցներով. սակիէն որ և է կերպով չենք կրնար պատրաստել իրմէ տարրեր տարր մը:

Կ'ուզեմ որոշ գաղափար մը տալ նաև հիւլէ (atome)ներու և մասնիկ (molécule)ներու վրայ: Մարմինք անհունապէս բաժանելի չեն, ատեն կու գայ որ կը հասնինք տարրին ամենափոքր և այլ եւս անբաժանելի մասին որ հիւլի կը կոչուի և կրնայ մանել քիմիական զուգորդանութեանց (combinaison) մէջ: Հիւլէներու միացումէն մասնիկները կը կազմուին: (նոգհանրապէս պարզ մարմնոց մասնիկները 2 հիւլէէ կը բաղկանան, (բացառութիւններ կան), իսկ բաղադրեալներունը՝ 2 կամ աւելի: Սպիրտ (albumine)ի մասնիկները կը բաղկանան 700 հիւլէներէ, Հիւլէներն ու մասնիկները չափազանց փոքր և անտեսանելի են. 22,3 լիտրայի մէջ միլիարտար միլիար մասնիկներ կը գտնուին: Իրենց փոքրութեանը մա-

(1) Գերլ. փիլիսոփայ, Ֆիլիթէի, Ելիինիի և Հէկէլի վարդապետութեանց հաւատարմող, հեղինակ կամքի և յոռետեսութեան վրայ նշ. տեսութեանց (1788-1800):

սին աւելի որոշ գաղափար մը տալու համար՝ սապկա կրնանք արտայայտաբերել:—Եթէ 1 սանթիմէթը խորանարդի մէջ գտնուող արգոն⁽¹⁾ի հիւլէները քով քովի շարէինք, պիտի ունենայինք երկայնութիւն մը որ կրկրես շրջանը պիտի կրնար ընել Երկու հարիւր անգամ. երեւակայե՛լ սակայն այդ թիւին բարակութիւնը:

∞

Բայց արդ, հրաշալի զիւտ մը բոլոր այս տեսութիւններն ու վարդապետութիւնները տապալեց հիմնիվեր և տուաւ մահացու հարուած մը քիմիական հիւլէի անփոփոխելիութեան: Ռ.Ա.Տ.Ս.Մ կոչուած մարմնոյն գոյութեան զիւտն է այդ որ կեցած տեղը կը կերպարանափոխուի տար-

Տէր և Տիկից Բիւն Քիւրի

բեր մարմիններու: Հին ալքիմիականներու երա՛զը պարզապէս—1 Մարտ 1886ին Պէրրուէլ⁽²⁾ նշմարեց որ լուսանկարչական տախտակ (plaque)ները ուրանիոն (uranium)ի մետաղէն և իր ազերէն կ'ազդուին, և էլեկտրականացած մարմնոց էլեկտրականութիւնը ձգել (décharger) կու տան: 2 տարի վերջ, Տէր և Տիկին Բիւն Քիւրի թորիոն⁽³⁾ի և իր ազերուն միեւնոյն յատկութիւններն ունենալը նշմարեցին, և այս միջոցին ձիւթաքար (pechblende)ի հանքէն քոթիոն և ռաթիոն կոչուած նոր մարմինները հանելու միջոցը գտան 1899ին: Վերջինը 2 միլիոն անգամ աւելի ազդու է

(1) Արգոն (argon) օդին մէջ գտնուած նոր կազ մըն է:

(2) Հանրի Պէրրուէլ 1852-1908), Յոռ Անժուան Պէրրուէլի և որդի Ալէքսանտար Պէրրուէլի, երեքն ալ ֆրանսացի արժէքաւոր բնագէտներ:

(3) Թորարքար (thorium)է հանուած սակաւազիւտ ճերմակ մետաղ մըն է Թորիոնը (thorium) որ օդին կը բռնկի զէպ ի 400⁰ և կը զործածուի լուսաւորութեան կազի հրաշէկ խողովակներուն շինութեան:

ուրանիումն էն: Տէպիւնէ կէս գրամ արթիւնիով կոչուած նոր մարմին մը որ նոյն յատկութիւններն ունէր:

Երբ Ռատիօմը գանուէցաւ, բոլոր նշ. գիտունները փութացին աշխարհի ծանօթացնել տնոր սքանչելի յատկութիւնները. նոյն իսկ ըսողներ եղան, թէ Տամայնարոյժ գեղ մըն էր ան և նախանիւթը՝ «կենսատու օշարակչին պարաստութեան»: Ռատիօմի յատկութիւններն ունեցող մարմինները կը կոչուին ճառագայթագործօն (radio-actif), տարբեր որոնք, առանց արտաքին սյժի ազդեցութեան, 3 տեսակ զօրութիւն դուրս կու տան. 1. Լուսային զօրութիւն (énergie lumineuse), 2. Զերմային զ. (é. calorifique) և 3. Ելեկարական զ. (é. électrique), այսինքն կեցած տեղերին՝ իրենց բոլորաբքը կը սփռեն յոյսի, չերմութեան և էլեկարականութեան ճառագայթներ: Եթէ Ռատիօմի մետաղէն կամ իր աղերէն մաս մը մութ տեղ մը դրուի՝ լուսավառ ըլլալը կը տեսնուի, իսկ երբ պաղ ջուրի մէջ դրուի՝ ջուրը կը տաքնայ: — 1 կրամ Ռատիօմը 1 ժամուան միջոցին 118 փոքր չերմոյժ (calorie) դուրս կու տայ, այսինքն 0⁰ին մէջ գանուող 10 կրամ ջուրը 11⁰,8ի կը բարձրացնէ 1 ժամէն: — Իր դուրս տուած էլեկարական ճառագայթները 3 տեսակ են: 1) Ալֆա և ճառագայթներ որոնք դրական էլեկարականութեամբ բեռնաւորուած են. 1 ժամուան մէջ արագութիւնին 15-20,000 քիլօմէթր է. այս մասնիկ (particule)ներն իրենց էլեկարականութիւնը ձգելէ վերջ՝ արեգ⁽¹⁾ի փոխուելին ապացուցին Ռամսէ և Խօսի գիտունները: 2) Պիրա և ճառագայթներ որոնք ժխտական էլեկարականութեամբ բեռնաւորուած են. 1 ժամուան մէջ արագութիւնին 300,000 չլմ. է. արդի գիտունք ապացուցած են որ մարմնոյն քնզ՝ բազալիչը կազմուած է այս մասնիկներէն, որոնք էլեկտրոն (électron) ալ կը կոչուին: 3) Կալմա և ճառագայթներ որոնք Ռեօթկէնի X ճառագայթներուն կը նմանին:— Մարմիններու ճառագայթագործօն յատկութիւնը ճանչցուելէ վերջ, նշմարուեցաւ որ ճառագայթագործօն մետաղք շարեք կը պարունակեն, և այսպէս, ճառագայթագործօն մարմնոց կերպարանափոխման տուն, արեգ կազին յառաջ գայուն մտատեսութիւնն ունեցան: Գինետուններու փորձեր այս տեսակէտն ապացուցին, և տարբեր միջոցներով տեսնուեցաւ որ Ռատիօմի և ճառագայթները բաղկացած են արեգի հիւլէներէն: Եթէ և ճառագայթները դրուին բոլորովին պարապ ամանի մը մէջ, վերջէն կը նշմարուի արեգի հիւլէներուն գոյութիւնը:

1900ին Ռեթիօմի տեսաւ, թէ թորին մետաղէն շարունակաբար ճառագայթագործօն կազ մը կ'ելլէր Ռատիօմ և ալթիւնիօմ մետաղ-

(1) Արիզ (Hélium), զրածինէն վերջ՝ ամենամեծերը: Ուրանի հրահարէ մը արտահանելու կազերուն մէջ գտնուած կազային պարզ մալմին զոր գտած է Սըր Եօրման Լօրէր, լուսապատկերական վերլուծութեան (analyse spectrale) միջոցաւ: Ուրիչ մարմիններ ալ այս միջոցաւ գտնուած են, ինչպէս ֆօթօնիօմ՝ արեւուն մէջ, և Լեպլուրօմ՝ միզասող (nébuleuse)ներու մէջ:

ներն ալ նոյն յատկութիւններն ունին. այս կազերը բոլորով (emanation) կը կոչուին: Այսօր գիտական աշխարհին մէջ ապացուցուած է, թէ α ճառագայթներուն ծնունդ տուող բոլոր մարմիններն արեւ կազը յառաջ կը բերեն, այսինքն իոններ են: Այս տեսութենէն կը հետեւցուի որ արեգն ընդհանուր նախատարբ մը բլլալով՝ պաշտօնն ունի կազմելու աւելի բարդ (complexe) հիւլէներ: Այս հարցը բնութիւնն ալ լուծած է, և տեսնուած է որ բոլոր մարմիններուն նախահայրը եղող Ուրանիոնք մետաղներէն ամենամանրն է որ Ռատիօմին և նման մետաղներու ծնունդ տալով՝ պակասած է իր քանակութենէն: Ըսել է թէ մեզ անծանօթ ոյժի մը կողմէ զօրութիւն ամբարուելով կազմուած է Ուրանիոնք: — Ռիւթերֆորտ Ռատիօմի գտնուելովը սա եզրակացութեան յանգած է, թէ Ուրանիոնք, Թորիոնք, Աքթինիօմի և Ռատիօմի պէս հիւլէական կշիռաքէն ծանր եղող պարզ մարմինք «արեգ» կորսնցնելով՝ ծնունդ կու տան աւելի թեթեւ պարզ մարմիններու որոնց կեանքը կրնայ տեւել քանի մը երկփայրկեանէն մինչեւ քանի մը դար: Ուրանիոնքի կեանքն է 8 երկրիւն տարի, Ռատիօմի հիւլէի մը միջին կեանքը՝ 2900 տարի, (այսինքն 1 կրամ Ռատիօմէն 1760 տարի վերջ կը մնայ $1/2$ կրամ), Ռատիօմէն ծնունդ առած Բօլօնիօմի կեանքը՝ 140 օր, (որմէ յառաջ եկած մետաղին ալ կապար բլլալը կ'ենթադրուի). իսկ Աքթինիօմին բոլորովն ծնունդ առած հիւլէի մը կեանքը $5\frac{1}{2}$ երկփայրկեան: 2է՞ մի որ կենդանիներու մէջ ալ կը տեսնուի միեւնոյն ղէպքը: Մարմիններու այս կերպարանափոխման միջոցին եթէ «արեգ» յառաջ գայ, իրենց հիւլէական ծանրութիւնը կը նուազի. իսկ եթէ β և α ճառագայթներ ծնունդ տան՝ ոչինչ կը կորսնցնեն իրենց ծանրութենէն, միայն թէ կը փոխուի իրենց միջհիւլէական համախմբումը (groupement intra-atomique): — Պէտք է գիտնալ, թէ այս ճառագայթազործօն մարմնաց կերպարանափոխումները քիմիական տարրազարգութիւններ չեն, վասն զի անոնց յատկութիւնը նոյն չէ. իրենք բնաւ չեն ազդուիր ելեկարականութեան, ճնշումի, ջերմութեան ևն. նման արտաքին ոյժերէ: Ահազին է այս կերպարանափոխութեան աստի իրենց ծնունդ տուած զօրութեան քանակը որուն մասին գաղափար մը տալու համար կրնանք յիշել հետեւեալ օրինակները: — Իրենց զօրութիւնը ջրածինի և թթուածինի խառնուրդին պայթումէն գոյացած ոյժէն $3\frac{1}{2}$ միլիոն անգամ աւելի մեծ է: Կոնյակէս, 1 թօնօ Ռատիօմէն գոյացած զօրութիւնը 12 թօնօնոց չոգեւնաւ մը — ժամը 15 հանգոյց առնելու պայմանաւ — 20 տարի անբնական պիտի կրնայ սրբութեաց յառաջ տանիլ, (մինչ միեւնոյն աշխատանքն արտադրելու համար պէտք կայ $1\frac{1}{2}$ միլիոն թօնօ ամուրի): Բայց գժբախտաբար Ռատիօմի տարեկան արտադրութիւնը շատ գոյղն.

¹ Ելեկարականացած հիւլէներ այսպէս կը կոչուին: Եթէ իոնները կորսնցնեն իրենց ելեկարականութիւնը, հիւլէի կը փոխուին:

է, 18 կրամ միայն: 1904ին 1 կրամ Ռատիոմի աղին⁽¹⁾ գինն էր 25,000 Փրանք, 1912ին 350,000, 1919ին 475,000, իսկ հիմա 900,000, որով 1 կրամ զուտ Ռատիոմի գինը կ'ըլլայ $1\frac{1}{4}$ միլիոն Փրանք: — Ուրիշ բազմաառիթուներ մը. Լուվուի թանգարանին Régent աշխարհաճաշակ ազամանդին գինն էր պատերազմէն առաջ՝ 15 միլիոն Փրանք. կը կշռէ 28 կրամ. քսի է թէ ատոր 1 կրամը կ'արժէ 535 հազար Փրանք. քսա այսմ, Ռատիոմը $2\frac{1}{2}$ անգամ աւելի կ'արժէ «աւժան»ին վրայ: — Աշխարհիս մէջ գանուց Ռատիոմին քանակն է 100 կրամ, 60ք միայն Ամերիկա, Ֆրանսան ալ միւս երկիրները: Վերջերս Մ. Նոհանգաց Նիոզ. Հարտինկ 1 կրամ Ռատիոմի աղ նուէր տուաւ Տիկին Քիւռիի⁽²⁾:

Ռատիոմի պատրաստութիւնը շատ դժուար և բազմաժամու է. 1 թօնո հարուստ հանքէ մը 1 տասանորդակրամ Ռատիոմ և 2 հազարորդակրամ Բոլոնիոմ կը հանուի վերջինս 200 օրէն կէսի վերածուելուն՝ պատրաստութեան գործողութիւնը պէտք է շուտով կատարելու: — Ընչպէս յիշեցինք վերեւ, այս ճառագայթագործօն մարմինները բազազրեալ չեն, այլ տարրեր որոնց հիւլէն կը կերպարանափոխուի՝ առանց արտաքին ոյժի ազդեցութեան: — Հիմա խնդիր է գիտնալ, թէ ինչ են իրենց յատկութիւնները, վասն զի Ֆիզիքսպէս հանգիստութիւններ ունին իրարու: Այս խնդիրը լուծուած չէ դեռ. շատ հաւանական է որ բոլոր մարմինները ճառագայթագործօն են, միայն թէ իրենց դանդաղութիւնը մեղի կու տայ կայունութեան պատրանքը ճառագայթագործօն մարմինները մեղի նշմարել կու տայ, թէ իրենք ազգու զօրութիւն (énergie potentielle) պարունակող ամբարներ են: Մաղթելի է որ օր մը հիւլէներու անէացումը (dégradation) արագացնելու միջոցը գտնուի, և այսպէս ծնունդ առած ոյժեր գործածուին հանգածութիւն տեղ որ մօտ է սպառելու: Նոյնպէս, եթէ մարմինները զօրութիւն ամբարելով՝ պիտի կրնան կուտակել (intégrer), ալ քիմիադէտներու երազը պիտի իրականանայ այն ատեն: Այն մահկանացուն որ մարմիններու կերպարանաւորումը յաջողէր կանոնաւորել և միջհիւլէական զօրութիւն գուրս հանելու կերպը գտնել, Ատտուեծոյ մը ոյժը պիտի կրնար ունենալ:

Քելուրիումի մէջ արեգ (helium)ին դերը. — Մթնոլորտին մէջ, Արեգէն զատ՝ շատ քիչ քանակութեամբ կը գտնուին սա 4 կազերն ալ:

(1) Ճարտարարուեստի մէջ գործածուող Ռատիոմի աղը Bromure de Radiumն է որուն տարագն է $Ra Br_2 \cdot 2 H_2O$.

(2) Այս կինը Բոլոնիացի է, Սլօուօվսքա ծնած, Վարշաիոյ համալսարանին քննադիտութեան և տարրարանութեան ուսուցչապետի մը դուստրը որ Փարիզ գնաց՝ ուսումը կատարելագործելու և առաջին օգնականութիւն եղաւ բնագէտ Փրօֆ. Դէբրուլի և քիմիարան Փրօֆ. Քիւռիի. այս վերջնոյն հետ առումնացաւ յետոյ և միասին այլ և այլ փորձեր կատարելով յաջողեցան զոյացնել Ռատիոմը: Գիտուն ամուլը Նօպէլի մրցանակին արժանացաւ: Քիւռի 1906ին զո՞ գնաց Վառի արկածի մը: Տիկինն այդ թուականէն ի վեր կը շարունակէ մեծանուն ամուսնոյն գործը. վերջերս ստացաւ Օսիբիո մրցանակը:

Argon (յուն. արգոն), Krypton (յուն. Ժածուկ), Xenon (յուն. օսար) և Neon (յուն. նոր) որոնք մեծ օգտակարութիւն ունին կենդանեաց վրայ: Արեգ կազին քանակը բնական շաւր ըլլայ՝ թոյն է. գործարանական մարմինները կը քանդէ: Այս պատճառաւ, Ռափօսի տարրադարձարանաց մէջ աշխատողներուն ձեռքերը կարծր և ճերմակ կ'ըլլան, աչքերնին ալ ժամանակ մը վերջ կը կուրնան՝ եթէ պէտք եղածին պէս չպատասպարուին: Արեգ կազը կը գանուի նաև հանքային ջուրերու մէջ որոնք իրենց բուժիչ յատկութիւնները կը պարտին անոր: Արեգ կազը սաստիկ ցնդակամ ըլլալուն՝ տակաւ կը խուսափի այդ ջուրերը պարունակող շիշերէն, նուազեցնելով անոնց օգտակարութիւնը. ուստի հանքային ջուրէ մը ակնկալուած օգուտը քաղելու համար պէտք է զիմել բո՛ւն ազրիւրին: Ժուտափաթի, թոքափաթի և ժանտատենդի մանրէները բնաջինջ կ'ըլլան այս կազը պարունակող ջուրերով, և այս պատճառաւ անիկա կը գործածուի հիւժախաթի, սրտի, յօդային, ջղային և մորթային հիւանդութեանց, նաև քաղցկեղ (սակսիս)ի դարմանումներուն մէջ: Արայն շիւս. Ամերիկայի մէջ, քաղցկեղէ տառապողներուն թիւն է 75,000, իսկ Ֆրանսայի մէջ 1920ին 30,000 է սակէ մեռնողներուն թիւը: 1 կրտսէ Ռափօսով շարաթը 30 հիւանդ դարմանել կարելի ըլլալով, Հունգարիոյ և Ամերիկայի կառավարութիւնք Ռափօսի արտածումն արգելեցին և մեղաշնորհ ըրին զայն: — Ռափօսի հանքերը կը գանուին Պօհլմիտ, Թուրքիստան, Թուրքի, Քուրաւատ և Նիթա: — Ինչպէս կը տեսնուի, Ռափօսի յատկութիւնները գիտութեան ցարդ անձամբ մնացած բնութեան հրաշալիքն են պարզապէս: Իկուածք պատճառ եղած է անոր գոյութեան: Արգեօք մեզ անձամբ զեռ սրքան խորհրդաքօղ հրաշալիքներ կան բնութեան մէջ: Արգեօնք որ ազգերը խաղաղ կեանք մը բոլորելով՝ կարենան զարկ տալ գիտութեան յառաջգիտութեան որով կախում ունի իրենց բարօրութիւնը: — Այն հաստատ համոզմամբ որ Հայ Ազգն ալ պիտի տիրանայ իր ուրոյն հայրենիքին, փոփառելի էր որ հայ երիտասարդութիւնն ալ զուտ գիտական հոգի վրայ աշխատողներ ունենար իր շարքերէն, պայմանաւ որ զիս նայինք քաջալերել զանոնք, նման այն բնիկ ներպայցիներուն որոնք գիտական կաճառներ հիմնելու և մասնագիտական ճիւղեր բնագրի ուսանողաց համար պատկասելի գումարներ կը սահմանեն իրենց կտակներուն մէջ: Ազգ մը միայն գիտուններ ունենալուն համար պէտք է հպարտանայ. մոռովուրդն ալ պարտի յարգել զանոնք և գործնականապէս օգնէ անոնց: Այն ատեն է որ այդ ազգը կը բարձրանայ, կ'ազնուանայ և կ'ունենայ գոյութեան իրաւունք:

Բնու, 15 Հոկտ. 1921

ԱՌԱՔԵԼ Գ. ՉԱՔՐԵԱՆ

ԱՆՉՐԵՒԻ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՕԳ՝ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ամեն ոք գիտէ, թէ Կղէոպատրայի քիթը — գուցէ մարմինն ալ — բուսական եղած է՝ յեղաշրջելու աշխարհի Պատմութիւնը, Բայց ինչ որ շատ քիչ ուշադրութիւն է գրաւած՝ առաջնակարգ այն դերն է զոր Պատմութեան մէջ խաղացած են մեծահռչակ երկույրները: — Կեմփրացիներու ներխուժումը որ Քս.է 2 դար առաջ կանխեց բարբարոսաց արշաւանքը (որոնք պիտի ողողէին հռոմէական կայսրութիւնը) հեռուանքն էր ձովախաղացքի մը որ աւերեց Հիւսիսային Մովու եզերքները բնակող այդ ժողովուրդէն գրաւուած հողամասերը: Եթէ այսօր, Քաննըպիէրի շրջաններուն մէջ այնքան մարդիկ հպարտութեամբ կը կրեն «Մարիուս» հնչեղ անունը՝ յանցանքն այդ ձովախաղացքինն է: Պզտիկ պատճառներ, խոշոր արդիւնքներ: — Հնութիւնը նմանօրինակ հարեւրաւորայինքն էթէ նոր ժամանակներուն մէջ մանենք, ո՛չ նուազ թելադրական է Պատմութեան օգերեւութարանական ուսումնասիրութիւնը, կամ — եթէ թոյլ կը արուի ինձ քսել — պատմական օղորտութիւնները:

Ֆրնս. Յեղափոխութիւնը կը պարտինք քաղաքական ու բնկերային պատճառներու: Մեզ նուազ ճշմարիտ է սակայն, որ ան պայծեցաւ օգերեւութարանական 2 դեպքերու հեռուանք որոնք ծայրագոյն աստիճանին հասցուցին Ֆրնս. ժողովրդեան թշուառութիւնը: Նախ, կարկուսի աննախընթաց փոթորիկ մը որ 13 Յուլիս 1788ին՝ անցաւ ամբողջ երկրին վրայէն, Պիւրնեաններէն մինչեւ Ֆլանտրա, ամէն բան կործանելով իր ծամբուն վրայ, և յետոյ, միևնոք որ անլուր խտութիւն մը ունեցաւ 24 Նոյ. 178-էն մինչեւ 14 Յնվր. 1789, անասման յուսահատութիւն սփռելով Ֆրանսայի վրայ: Դիպուած մըն է լոկ, որ 3 մեծ թուականներուն (1789, 1830 և 1848) ուր Յեղափոխութիւնն իր արևնոտ ու շքեղ թելերը տարածեց յլւերոպա, իւրաքանչիւրն իրմէ առաջ ունեցաւ բացառապէս խտամբեր միևն մը: — Անձրեւը որ Չաթալճայի, Մուքաթի և ժամանակաւ Վաթէրլոյի կամ Գրէսի ճակատամարտներուն տեղաց իրրեւ շանկարծահոս բախքը, ազգերու ներքին քաղաքականութեան մէջ խաղաղարար դեր մը կատարեց: Լաֆայէթ իբր նուրբ օգերեւութաղէտ-հողերան շարժեցաւ, երբ 5 Հոկտեմբեր 1789ի իրիկունքսաւ թագաւորին որ մտահոգ էր, վասն զի ժողովուրդը եկեր կ'որոտար իր պատահաններուն տակ. «Տէ՛ր Աբքայ, գացէ՛ք հանդիստ քնանալ. այսօր խռովութիւն պիտի շրլլայ, կ'անժոյժուի կոր»: — Աղւոր ճեղատարափ մը ոստիկանութենէն ու բանակէն լուսագոյն կերպով կը զատէ ժողովրդեան կրքերը: «Տու շք կը հանգարտեցնէ յուզուած անհասաները: Երկնային «սուրբ» նոյն դերը կը կատարէ ամբոխին վրայ(*)»: — Հնվը

(*) Բացառութիւն է միայն՝ վերոյիշեալ մեծորային հետ աղերս ունեցող սաղկապը: — 1 Նոյ. 1914ի դիշեր երբ 1915ի «աղկապի» Տարեցոյցի վեր-

բօնընկեցին սոճութեբ՝ պատուարեբ կերպով կը կատարէ պատմական իր
դերը: Եթէ 7 Հոկտ. 1493ին (այն օրն իսկ ուր Գոլոմպոս կ'ուզէր Ես
դստնալ՝ ցամաքի մը հանդիպած չըլլալուն), հովը քիչ մը աւելի դէպ
հարաւ քշած ըլլար իր նաւերը, նոր Աշխարհի քղք: քարտեզը պիտի
չըլլար այն ինչ որ է այսօր: 11 Օգոստ. 1805ին երբ Վիլնէով իր տերնը
հրամանին վրայ կը պատրաստուէր Պուլտենք գալ՝ Մեծ Բանակն իր
նաւերուն մէջ առնելու համար, եթէ հովը յանկարծ հարաւէն հիւսիս
դարձած չըլլար, հարօլէօն հաշտութիւնը տուն պիտի տար Լօմոնի մէջ
և Անգլիոն չափշտած պիտի ըլլար անվերականգնելի կերպով: Փոխա-
նակ ատոր, Վիլնէով ստիպուեցաւ կանգ առնել Բատիքսի առջեւ. . .
ս'չ շատ հեռի Թրաֆալկարէն: Հողմային այս փոքրիկ փոփոխութիւնն
Անգլիոն փրկելով՝ պատճառ եղաւ շատ մը դէպքերու: — Ստոյգ է թէ
Ալպիոն յաճախ նպաստաւորուեցաւ օղիտիոյնէրը վարող աստուածնե-
րէն որոնց ի պատիւ պարտ էր տաճարնէ՛ր իսկ կանգնել: Արդարեւ ինչ
պիտի ըլլար իր վեճակը, եթէ չըլլար այն փոքրիկը որ 1588ին խիտ
բարեգէպ կերպով կործանեց Լնպարտելի Արմատան Ծանօթ է Սպա-
նոյ թագաւոր Ֆիլիբ Ռ. ի մելամաղձոս խօսքը. «Ես իմ տորժիչներս
ղրկեցի՝ կռուելու մարդերու դէմ, և ս'չ թէ քնուրիսն ստրկուն դէմ: Ես
փոթորիկը նախապատճառն է Անգլիոյ մեծութեան: — Մշտը
Երևանմեայ Պատերազմին է՛ն կարեւոր դէպքը յառաջ բերու: մաջը
կիսթով Ատոլին որ մշուշին պատճառաւ ինկաւ թշնամի շրջանակի
մէջ: — 2 Յու. 1505ին Մարթին Լուտերի մօտ ինկող շանրի հարուածը
պատճառ եղաւ, որ ան ուխտէ տրեղայ ըլլալ, և յառաջ բերած եղաւ
բանէր որոնք տարիներով յուզեցին ժողովուրդները: — 1794-5ին, ցուրք
Հոլանտայի մէջ Քրնտ. բանակներուն յաջողութիւնն ապահովեց և թոյլ
տուաւ Չօր. Ետրլ Բիշօփի հեծելազօրքին, որ յարձակմամբ զբաւէ
հոլանտական նաւատորմիցը: Ատոր հակառակ, ցուրտն էր դարձեալ որ

չին պրակը մամուլին յանձնած՝ զրաշարական բոլոր բնայնելու հնարան
Մկրտիչ Նահապետեան զրաշարպետիս հետ Բերա Էլայ, ըստ հայ ապարանա-
կան սովորութեան՝ նոր երկափրութիւնս Սրբելու (որ Սարգմանի. . . օղիարա-
նութիւն), սեղաստափի սեմետիին տակ հանդիսասես եղանք նմանը զուն ուրեք
տեսնուած բաղամարտի Սափորի մը որ խիտմ եղած մեծարուն զրօններով հեղեղի
պէս կը խուճէր Բերայի Շիտակէն, մինչ «զանի օրտնլար» խանդակի զօրքը
կոկորդիներ կը պատէին: Թալկաղի սաղրանօք «ձի՛նա՛տն էր հրատարակուած
այդ օր: — Եւ երկուքնիս մէկ սահմուկած դիտեցինք զրոնը նոյն Սափորին՝
Թօզակէսնի «քազինօ»-ն ներս Հայելի, սպակի, անո ու սեղան՝ չայդու-
փչուր. . . Գարնամա՛ն Իմթիհատ որ չէ՛ս ազդուիր «երկնային տուշն» —
Աւելցնեմ, թէ «երկնային տուշն» զատ՝ կայ «արուեստական տուշն» ալ, —
մեթո՛տ զօր անգլիական կառավարութիւնը սովոր է կիրարկելու զաղթավայրե-
րու մէջ՝ ամբոյնները ցրուելու համար: Ծ. ԹԵՌ.

Նաբոլէօնի դէմ հանելով 1812ի ահաւելի ձեռք՝ պատճառ եղաւ Հոկային անկման: Այսպէս, պատմական օգերեւութագիտութիւնը թերեւ օր մը դիտութեան ամենահետաքրքրական ճիւղերէն մին պիտի ըլլայ: Պատմութեան դէպքերը մետէորաբանական վաւերութեամբ չեն զուգահեռարար ուսումնասիրելով՝ ապահովարար օգտակար և թելադրական գիւտեր պիտի բնենք:

ՇԱՐԼ ՆՕՐՏՄԱՆ
Աստղագիտական Փարիզի Դիսսերտացի

Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ո Յ Պ Ա Ր Պ Ո Ւ Մ Ը

Լեկիւրի մէջ Հոկտ. 20ին ժրճ. պատմիչական Զոնսիլին Պոլսոյն եւ Քեմալական Կառավարութեան միջեւ կնիւնեցաւ Քրեմլիւրտի համաձայնութիւն մը, ըստ որում 4 Նոյ. 1921ին սկսաւ Կիլիկիոյ պարպումին երկամսեայ պայմանագրով: Այսպիսով, Թուրքիոյ կցուցաւ **25,000** ֆու. իր. տն:

Հ Ա Յ Ո Ւ Մ Ը Բ Ն Ա Լ Ո Ւ Ծ Մ Ա Կ Ա Ն, Մ Է Կ Գ Ի Ի Տ Ը

Փարիզի Գիտական Կաճառի պարբերաբերին 8 Օգոստ. 1921ի քիւիկն մէջ յիշատակուած և ընտրուած մէկ գիտնէր Վարդգէս Երամեանի (որդի՝ վանեցի ուսուցիչ Համբարձում Երամեանի): Այս գիտնէր պատրաստութիւնն և երկրորդական այնքի նոր տեսակի մը:

Տ Բ Թ. Մ Ի Հ Բ Ա Ն Բ Ա Ր Ո Ւ Ն Ա Կ Ի Ա Ն

Ամերիկացայ բժիշկ մըն և այս, որ հերոս Յունիսի Պօսթըն գումարուած Ամերիկեան Բժշկ. Ընկերակցութեան տարեկան համաժողովին ներկայացուց մորթի հիւանդութեանց և ախտագնորութեան վրայ իր մէկ ուսումնասիրութիւնը որ զնանասութեան արժանացաւ և Երաստակուցաւ բժշկական պարբերականի մը մէջ:

Հ Ա Յ Գ Ի Տ Ն Ա Կ Ա Ն Մ Ը

«Մարկե» լրագրի 5 Սեպտ. 1920ի քիւիկն տղեկացանք, ր՝ թիֆիսիցի Հայ մը Կ.Յ.Ս.Ս.Վ. զանազան կենդանիներու վրայ ֆաղցկեղի բուժման մասին իր կատարած յաջող փորձերով մեծ ուշադրութիւն գրաւած և, և կը յուսացուի թէ ինչ ասեակն կարելի ըլլայ վերջն սպիտակ գտնել ապահով դարմանն այս ահառն: Երևանցիութեան որ ցարդ զարհուրելի աւերներու ներքեւ կ'մտադրուիներ

«Կ.Ն.Ս.Ս.Վ. Գ Ի Տ Ե Ր Ի Ն Մ Ի Ն Զ Ե Ի Ա Ր Շ Ս Լ Ո Յ Ս»

ՀԱՅՐԵՆԱՇՈՒՆՁ ԵՒ ՍԻՐԱՅԻՆ ԲԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Հեղինակ՝ Վ.Ա.Զ.Ն. Թ.Բ.Է.Ա.Ն.

Գ.Ի.Գ. 60 Գ.Բ.Ը.

ԱՄԻՍՆԵՐ ԵՒ ԵՐԿՍԵՌ ՄԱՐԴԿՈՒԹԻՒՆԵՐ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶԳՈՅԱՑՈՒՆՅ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՄԵՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ, (ՆՈՐ ՏՕՄԱՐԻ ՎՐԱՅ)

ՅՈՒՆՎԱՐԻՆ ծնած կիցները զուարթ, ազնիւ, համակրելի, անկեղծ և իրենց սիրոյն մէջ յարատեւող են: Լաւ նկարագիրով մը օժտուած, հանդարտութիւն, կորով և գասաւորուած գաղափարներ ունին: Զուարճութիւններն ու հաճոյքները սիրելով հանգերձ՝ լուրջ են: **ՃԱՅՐԵՐ** մտացի, աշխոյժ, ազնիւ և գորովատ են: Լեռնալի մը օժտուած, գասելու կարող, իրերը բարձրէն կը տեսնեն, քաղաքականութեամբ կ'ըզրազին, բայց ո՛չ թէ իբր հասարակ քաղաքագետներ, որովհետեւ անշահախնդիր են: Քիչ յուզուող, կրնան իրենց պաշարիւնը պահել, հանգարտ մնալ իրենց խօսքերուն՝ ինչպէս և գործքերուն մէջ, անկեղծ և անշահախնդիր բլլալով հանգերձ, մարդ կրնայ անանց վստահել: Հաւատարիմ են իրենց բարեկամներուն, և փառքի սիրահար: Իրենց արժանիքը պիտի զնահատուի, բայց իրենց երիտասարդութեանը թող չյուսան հարստութիւն:

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻՆ ծնած կիցները նշանակելի գեղեցկութիւն կ'ուսնենան: Իրենց դատողութիւնը լաւ է, սիրտերնին պատուական՝ ցորչափ իրենց զգացումներուն արգելք չբլլար կծծիութիւնը, որովհետեւ ինչոյնդութեան բնազդը մին է իրենց ձիրքերէն: Բարեկամաց հաւատարիմ, սէրերնուն մէջ յարատեւող, օրինակելի ամուսիններ են: **ՃԱՅՐԵՐ** փոփոխական, ազդուող նկարագիր ունին: Խորհրդաւոր քաները կը սիրեն: Խանդավառ ուղի, համարձակ և խաղացող են, ո՛չ թէ շահելու փափաքով, այլ անակնկալին և անծանօթին համար իրենց ունեցած փափաքէն: Ընդամիտ, փառասէր և բուռն են: Դժբախտաբար կամքերնին շատ փոփոխական և յաճախ անորոշ է: Վստահող և միամիտ, անկեղծութիւն՝ իրենց գործքերուն, և սէր՝ խօսքերնուն մէջ, քաղցր և զգայուն բնաւորութեամբ, փոփոխ զգացումներով, ծառայատէր և համակրելի, բայց մեկնոյն ատեն շատ բարկացող և տարուող են: Իրենց երիտասարդութեան՝ աղքատ, առատօրէն պիտի ծախսեն երբ հարուստ բլլան:

ԲԱՐՏԻՆ ծնած կիցները սիրուն են: Ընտանեւ գէտք ունին, անփայլ մորթ, թեթեւօրէն աւշային խառնուածք, կլորիկ ձեւեր: Պշտաւոր, հետաքրքիր, փոփոխաճաշակ են: Կը սիրեն լաւ ուտելը, հաճոյքները, պատիւներն ու պղտիկ պատուասիրական խնամքները: Ընտանեւն շատ աշխատելուն՝ հակում ունին պղտիկ բաները չափազանցելու և անզգալարար կը ստեն: Նկարագիրնին կամչոտ, բարկացող և զգածուող է, բայց ո՛չ անհաճոյ: **ՃԱՅՐԵՐ** բարկացող և զգային նկարագիր ունին և զիրազգամ արժանապատուութիւն կը քրտա խառնուածքով մը օժտուած՝ հաճոյքները կը սիրեն: Ընտանեւսիրտ ին իրենց ազատութեան, որչափ

զազափարներու՝ նոյնքան զգացումներու տեսակէտով: Ազւոր ճառերու մէջ յաջող են, բայց իրենց խօսքին չեն կապուիր և յաճախ կը թերանան իրենց խոստումներուն մէջ: Ետա ուսումնասէր, գիտութիւնները, փիլիսոփայութիւնը կը սիրեն: Խուզարկու, գործի և յառաջգիմութեան մարդիկ են, և միշտ կը փափաքին ուրիշներ առաջնորդել, վարել: Կամքերնին գործունեայ, բայց փոփոխական է: **Ո՛չ խոչեմ** և պաղարին տրամաբանութիւն ունին, ոչ ալ լաւ որոշուած վարմունք: Ամէն բանէ առաջ՝ զրգու ուող են, յանկարծական որոշումներ ունին և իրենց քմահաճոյքին համեմատ կ'ուզեն վարուիլ:

ԱՊՐԻՒՄ ին ծնած կիները լայն, խելացի և լուրջ դէմք ունին, հզոր նկարագիր, լաւ դատողութիւն: Կրնան հրամայել, գործնական կերպով իրենց գործերը վարել, բայց բարկացոտ և բուռն են: Հակառակ այս շեղումներուն որոնք տան խաղաղութեան շատ կը մնասեն՝ սիրտ ունին և հաւատարիմ ու անձնուէր ամուսիններ են: **Ֆ. Այրերը** խիստ, բարկացոտ, բուռն և երբեմն կոշտ նկարագիր ունին: Անկախ, քիչ էնկերական՝ մանաւանդ իրենց կեանքին վերջը, բոլոր սրբանոտներուն նման գործավար, զգայնոտ խառնուածք ունին և ուժգին կը կապուին՝ երբ սիրեն: Խելացի են. իրենց խորհելու կերպին մէջ հաւատացեալ և կարգկանոն սիրող. միտքերնին աշխոյժ չունի, զգացումներնին և զազափարնին այնքան բարձր չեն: Գործնական բաներու հաստատուն և ստոյգ կողմին կը նային. աշխատասէր են և մեխոսիկ. շնորոզ միտք չունին, բայց կամքերնին հաստատ, տեսական և յամառ և: Ինչու կը խորուին իրենց թշնամիներէն. կրնան հրամայել և կը յաջողին իրենց գործերուն մէջ:

ՄԱՅԻՍ ին ծնած կիները գեղեցիկ են և լաւ կազմուածք ունին: Սիրալիբ, քաղցր, զգայուն և պարզ են. յուսկոտութիւն չունին, այլ համակրելի նկարագիր: Սիրտ կը կրեն. բարի զգացումներ և իրենց կերպերուն մէջ շատ շնորհալիութիւն ունին: Ամէն տեսակէտով ճարպիկ, բայց տկար կամքով մը, իրենց անարարութիւնը երեսի վրայ ձգելու հակում ունեցող են, բայց և այնպէս իրենց պղտիկ խնդիրները կրնան կառավարել: **Ֆ. Այրերը** զուարթ, աշխոյժ, տպաւորուող և շատ զիւրափոփոխ նկարագիր ունին: Գործավար, զգայուն, փափուկ, համակրելի կերպերով, գիւրաւ բարեկամներ կը գտնեն որոնց հաւատարիմ կը մնան իրենց փոփոխական նկարագրին հակառակ: Աքանչելի սիրտ մը ունին և կը սիրեն ծառայութիւն մատուցանել: Ամէն բանի յարմարող են. իրենց ուղեղը կը կազմեն շատ մը զազափարներ և ծրագիր որոնք միշտ չեն իրականանար: Խելացի և խօսող, խանդավառուող, կը սիրեն ամէն ինչ որ նուրբ է, արուեստները, գրականութիւնը են: Գանդուզն ու յանձնապատասան, բայց խոչեմ ու զրական, կրնան իրենց կեանքի նաւակը վարել ճարպիկութեամբ մը որ խորամանկութենէ զերծ չէ:

ՅՈՒՆԻՍ ին ծնած կիները բաւական գեղեցիկ են. անփայլ գոյն և կակուղ մորթ ունին, կլոր ձեւեր, ձուածեւ դէմք, կարճ քիթ և պղտիկ բերան: Ըտյր աստիճան զգայնոտ, կամշոտ և զգածուող են:

յաճախ դժուար է հետեւնին վարուիլ: Եւստ սիրալիր, հաճոյքներու մէջ կրակոտ, փափկակեր և պշտաւէր են, քիչ մըն ալ խարոզի իրենց շնորհալի կերպերուն պատճառաւ, ընդհանրապէս շատ հաճելի կը թուին: Իրենց երազկոտ ու մտազրազ երեւոյթը շարքիւեր զիրենք՝ կեանքի գրական կողմը տեսնելէ, և թէև շատ անփոյթ են, բայց յաճախ յամառ, գործունեայ, աշխատասէր և հզօր գործերու կարող կ'ըլլան:

Ճ. Այրերը ժիր իմացականութիւն ունին որ միշտ կը հակի գեղեցիկ բաներու: Իրենց կըքստ և զգայնոտ բնոյթն ընդունակ կ'ընէ զիրենք ամէն շեղումի: Եւստ կը փնտռեն կեանքի յուզումնալից կողմերը, մանաւանդ նոր զգայնութիւններ: Սիրելի են իրենց՝ հանդիսան ու ամէն տեսակ հաճոյքները: Սակայն ինչ որ յաճախադէպ հակապատկեր մըն է, դէպ ի կծծիութիւն հակող խնայողութեան բնազդնին է: Զգայնոտ, փիճարանող և կռուասէր են. տրամաբանութենէ աւելի՝ իրենց քմահաճոյքն կ'անասն: Եւստիւրարար իրենց տունին կը կապուին բոլոր այն պղտիկ գոհունակութեանց համար զորս բնատանիքսը կրնայ իրենց հայթայթել: Զեռնարկող և զրական են աւելի, քան թէ գործունեայ. և երբ յաջողին իրենց բնական անփութութիւնը յաղթելու մէջ յամառ և համբերող կ'ըլլան. բայց հակառակ տտոր, հազուադէպ է որ հարստանան:

ՅՈՒՆՍՈՒՆ Ինն ձեռք կիները սովորաբար գեղեցիկ, շատ սիրող և շատ սիրուած են, բայց սիրտերնին յաճախ զիրենք կը մոլորեցնէ: Քաջութիւն և համարձակութիւն ունին, աշխոյժ, քննախնդիր և ռիսկալ նկարագիրի մը հետ, նաև բարի, կարեւորող սիրտ և շատ անկեղծութիւն: Գաղափարներնին ազնիւ և բարձր են: Ճ. Այրերը հպարտ, պարծենկոտ և քաջ են: Զգացումներու մեծ արժեքականութիւն, անկեղծութիւն, արդարութիւն, մեծոգի սիրտ մը, աղէոր շարժու ձեւեր և գեղեցիկ վայելչութիւն մը ունին: Ազնիւ և ծառայասէր են, սիրալիր և կըքստ, կիներուն շատ հաճելի կը թուին: Խելքերնին համեմատական է. ամէն բանի մէջ ներդաշնակութիւն կը սիրեն: Դրական, հանճարեղ, ձեռնարկող, կարգապահ և խոհական բլլալով՝ կեանքի մէջ սովորաբար կը յաջողին: Կը սիրեն պատիւներ որոնք իրենց կը ներկայանան. բայց թող զգուշանան բախտի ձախորդութիւններէ որոնք յատաջ կրնան զալ չափէ զուրս հպարտութենէ մը:

ՕԳՈՍՏՈՍ Ինն ձեռք կիները գեղեցիկ կ'ըլլան, անուշ, ճաճանշաղկ աչքերով և կանոնաւոր դիմազիծերով, — բնատունայ մը մաքուր ձուածէր: Երկչոտ, համեստ, քաղցրաբարոյ և բարեացակամ, նկարագիրով զիւրազգած են յաճախ: Կանուխ ամուսնանալով՝ աղէոր զուակներ կ'ունենան և անաշէն տանտիկիներ կ'ըլլան: Դրական և գործունեայ, կը սիրեն հանգարտութիւնը: Սքանչելի սիրտով մը օժարւած, համեմատական խելքով մը, շատ զորովալիր, յարատեւող, անկեղծ, կրօնասէր և պարկեշտ, ենթակայ են մեղամաղձութեան և միշտ չեն ունենար այն երջանկութիւնը որուն արժանի են իրենց լաւ ձիրքե-

բով Թ Ելրերը լաւ կազմուած մարմին և անկեղծ դիմադծութիւն կ'ունենան առհասարակ իբր սիրեն ամէն ինչ որ փայլուն և զեղեցիկ է. դատողութիւնն խոհական է. սովորաբար զուարթ, մտացի և ծաղրող են Գորովայի և կրքոտ, տեսակ մը ամօթխածութեամբ, տկար սեռին հաճելի կը թուին Տան կեանքի համար եղած են. քնտանեկան եսասիրութիւնն անձնուէր կ'ընէ զիրենք՝ քնտանիքին անդամներուն համար միայն թէ և քաշուող, երկչոտ և ազնիւ են, բայց իրենց նկարագիրը զիւրազգած և սրամտող է: Ամէն խորամանկութեան և հնարքներու հակառակ ըլլալով՝ զիւրու կը խարուին: Համբերատու և յամառ աշխատողներ են, խոհեմ և գործնական, միջակ քաշութեամբ և կեանքի մէջ յաջողելու կոչուած:

ԱՆՊՏԵՐԱՆԵՐն ծնած կիները խնդուներես, ազնիւ, զգայնոտ և գորովայի կ'ըլլան: Չայներն քաղցր է, շարժուձեւերն շնորհալի. կը սիրեն պատիւները. կ'ուզեն հաճելի ըլլալ և բազմաթիւ պաշտողներ կ'ունենան: Պչրասիրութիւնն ալ իրենց պզտիկ մեղքերէն մին է: Նկարագիրն զիւրազգած է, բայց ոխ չեն պահեր: Հաճոյքները շատ սիրելով հանդերձ՝ սքանչելի տանտիկիներ կ'ըլլան. միայն թէ քիչ մը առատօրէն կը ծախեն: Թ Ելրերը համակրելի և ազնիւ են. շարժուձեւերն երեւելի է. աղւոր խօսքերով շոգոքորդելու մէջ վարդտ են, բայց ամէն անգամ չեն յարգեր իրենց խոստումները: Արժանապատուութիւնն կուտասէր է: Կը սիրեն ներդաշնակութիւնը, համաշփոտութիւնը. որոշում մը տալէ առաջ թեր ու դէմը նկատողութեան կ'առնեն խոհեմ և վարանոտ են. շատ սուր քննադատական միտք ունին. այնչափ միամիտ չեն և միջակ կերպով սկեպտիկ. իրենց համաշփոտողը լաւ կը դատէ և իրենց դատողութիւնը արդարութեանէ զուրկ չէ: Բայց արդար ըլլանք խոստովանելու, որ կուտասէր և խնդր համող են: Գազափարներու դատարում և գործ վարելու մէջ ճարպիկութիւն ունին: Այս ամիսը համբերատար աշխատութեան և կարգապահութեան ճաշակը կու տայ երիկ մարդոց:

ՀՈՒՏԵՐԱՆԵՐն ծնած կիները միշտ անհանգարտ միտք մը կ'ունենան, այնպէս որ զիւրաւ և անզգալարաբ կը ստեն. իրենց յաճախազէ պերացումը զիրենք կը մղէ խորհրդազգածութեան: Լնդ հանրապետ շատ հաճելի կը թուին իրենց պչրասիրութեամբ և ազնիւ շարժուձեւերով. պատիւներու կ'արժանանան. բարոյականի իրենց սնորոշ ըմբռնումը զիրենք անտեղի բաներու կ'առաջնորդէ: Ճարպիկ ձեռքեր ունին, բայց քիչ կ'աշխատին. զրամբ կը սիրեն և ամէն ինչ պիտի ընէին՝ զայն ունենալու համար: Նկարագիրն յաճախ չվարուող է և ուրիշին քիչ անգամ ներդաշնակ կ'ըլլան: Տարիքը զիրենք՝ մելամաղձոտ և շար կը դարձնէ. բնդ հանուր գաղափարներ ունին և կրնան դադել մտաւորական աշխատութիւններով: Թ Ելրերը խելացի կ'ըլլան ուղեղին գործունէայ և ճրագիրներ կազմելու արամաղիր, յաճախ թաքուն

բաներու հակում ունեցող: Հաճոյքներու մէջ եռանդոտ, զիտեն հաճելի ըլլալ իրենց խօսուածքով և ազնիւ ձեւերով: Յանդգնութեամբ և անվախութեամբ օժտուած, միեւնոյն ասեն խոհեմ և զգոյշ ըլլալով՝ զիտեն ծածկել իրենց մտածումները: Գաղափարներու և բարոյականի կողմէ շատ անկախ, ո՛չ մէկ խղճահարութիւն կ'զգան՝ երբ խոստումին չբռնեն: Իրենց երիտասարդութեանը զուարթ և լաւ ապրող, քիչ մը ծանր և դէշ հանդամանքով զուարթութեամբ մը, մենութիւնն ու տարիքը զիրենք լուսկաց կը դարձնէ:

ՆՈՅՆՄԱՐԵՐԻՆ ծնած կիները մտացի, անհանդարտ և սիրտ հասցնող կ'ըլլան. խանդավառուող և հետաքրքիր, թեթեւօրէն սկեպտիկ, և հակառակ ասոր՝ բնականէն բարեպաշտ: Աշխոյժ և արուորուող, բարկացող, ինքնիշխան և միշտ բարոստանալու պատրաստ, նկարագրով անհամակերպ ըլլալով հանդերձ՝ իրենց պարտականութեանը զիտակից են: Շատ հնազանդ՝ երբ մարդ կարող է զիրենք հասկնալ, սքանչելի սիրտ մը և փափուկ զգացումներ ունին: Աշխատութիւնը կը սիրեն, ծարպիկ են, հրամայելու ընդունակ և շատ մեծամիտ: **Ճ ԱՅՐԵՐ** ժեր, խանդավառուող միտք և լաւ գտնողութիւն կ'ունենան: Օժտուած ուժով կազմուածքով մը, կը սիրեն ֆիզիքական վարժութիւնները, ասփորնները եւն.: [Նկերային կեանքի օանդուղին վրայ աւելի բարձրագիւր անհատներու քով՝ զբօսասիրական այս ցանկութիւնը կը փոխուի զիտական հետազոտութեանց: Նկերասեր են և բարեկամութեան մէջ յարատեւ: Արժանապատուութիւնն շատ բարձր է: Իրենց վրայ միշտ կայ ինքնիշխանութեան հով մը որ զիրենք շարգիլէր կարգապահ և արդարասէր ըլլալէ, որովհետեւ իրերու ճշգրիտ բարձունքն ունին: Շատ ցուցամուլ են և իրենց ոյժերը յաճախ սաստիկ գործունէութեամբ կը վատնեն: Յարատեւ աշխատողներ են, միանգամայն ձեռնարկող և շատ խոհեմ:

ԳԵՆՏԵՄԱՐԵՐԻՆ ծնած կիները գեղեցիկ, լաւ կազմուածքով և ընդհանրապէս շատ երկայնակեաց կ'ըլլան: Պճնամուլ, թեթեւամիտ, կամչոտ, պատիւներու հանդէպ զգայուն, գորովազեղ, զգայնօտ և հաճոյասէր կ'ըլլան: Մանկամարդ տարիքունն՝ շատ երկչոտ, աւելի ետքը՝ հպարտ, համարձակ և խորամանկ կը դառնան, և կը գիտնան իրենց կեանքի նուազը վարել ճարպիկութեամբ և գիտակցօրէն, միշտ գործնական և փափաքող՝ բարձրանալու և փայլելու: Անուսնութեան մէջ նախանձոտ պիտի ըլլան, բայց պիտի ջանան յայտնի չընել: **Ճ ԱՅՐԵՐ** զրական և փառասէր են: Կարող ամէն ինչ ընելու՝ յաջողելու և բարձրանալու համար, յաճախ կը դիմեն ո՛չ այնքան ազնիւ միջոցներու: Գաղափարականութեամբ կ'զբաղին, բայց գործնական մասովը՝ իրերը խորամանկ կերպով կը գտնեն, և հազուադէպ է որ բարձր յղացումներու կարող ըլլան: Իրենց կարեւորութեամբ ուռած, լրջութիւննին մակերեսային է, վտանգի կը սիրեն իրենց քայքայներն ու հաճոյքները զորս զոհացնելու համար բան մը դանց չեն ըներ: Թեթեւամիտ, զիւրազգած

և գննող են, խոհեմ և խորամանկ, թեթեւաշարժ, խօսքերնին զիւրա-
փոխել զիւրացող և պարագաներու յարմարող, բարձր զիւրքերու հետամուտ,
նաեւ ուսումնասէր, խնամոտ և յամառ աշխատող: Եթէ լաւ ազգե-
ցութեան մը տակ ըլլան, վարուելակերպի և նախատեսութեան զլիաւոր
յատկութիւնները ցոյց կու տան: Այս ամսուն ծնած էրիկմարդիկ ենթա-
կայ են բախտի յանկարծական գարձուածքներու:

ՍԽՏՈՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ օր Մարտի մէջ անբրբիի մը կալոյացի սա խորագրով-
«Սխտրն ասուածներու մէկ բարիքն է և փոկուրիւնը՝ պնդեակուրիւն
(արքերիօ-սիքոզ) ունեցողներուն»: Բովանդակութիւնն էր հետեւեալը. —
«Առանց պատճառի չէ որ Հարաի ազգանակութիւնը բուժական յատ-
կութիւններ կը վերագրեն սխտորին և զայն կը գործածեն իրենց կերա-
կութիւններու պատրաստութեան մէջ այնքան առատօրէն և որքա՛ն . . . հո-
տաւէտօրէն: Տօրթ, Քօէրրը, Տէպրէյ և Շայել-Պէր արգարիւ ապացու-
ցած են Կենսաբանական ընկերութեան ասիւ թէ սխտորը շատ զօրաւոր
ազգեցութիւն մը ունի շնչերակային: Ժայրածգտու մին (իրէթիանսիօն) ղէմ:
Կարիկ է զայն օգտագործել կա՛մ բերնի միջոցաւ կամ սխտորի թրջոցէն
շնչերակներուն ներարկելով: Սխտորի կոճղգնիւն իրենց 4 անգամ ծան-
րութիւնն ունեցող քանակութեամբ և 93 աստիճան ալքոլի մէջ 3 շարքի
թրջոց ընելով. և ձեռք բերուած հեղուկը գտցել անցընելով, եթէ օրա-
կան 30 կաթիլ աւնուի, շնչերակային ձգտումը որոշ նուազում ձեռք կը
բերուի: Ահա՛ ղեղ մը որ քաւական յաջողութիւն պիտի ունենայ, տրուած
ըլլալով որ մեծ թիւ մը կը կազմեն մեր ժամանակակիցներէն անոնք՝ որ
շնչերակային սաստիկ ձգտումը մը ենթակայ են»:

Սխտորը թէ՛ ժողովրդային խաւերու և թէ՛ բժշկութեան մէջ արդէն
տեղ մը գրաւած է, բայց պէտք եղած կարեւորութիւնը տրուած չէ անոր:
Ժողովուրդը փորորդի (սողուճան) համար յաճախ կը գործածէ զայն և
յաջողութեամբ: Բժիշկներն ալ կարգ մը աղիքի հիւանդութեանց համար
կու տան ղեղեր՝ որոնց հիմը սխտորի խկութիւնն է: Բայց ընդհանուր
աւամբը, իր սաստիկ հոտին պատճառաւ, շատ քիչ կը գործածեն կե-
րակութիւններու մէջ, որովհետեւ իմ իլ ֆօ դասակարգերու համար պատ-
շաճութեան հակառակ է ընկերութեան մէջ տխր կամ սխտոր հրախլը: Իսկ
հում սխտոր ուտելը՝ որ գարշելի արտաշնչութեան պատճառ կ'ըլլայ, ոչ
որի մտքէն կ'անցնի, բաց ի բեռնակիրներէ և զինուորներէ՝ որոնք մէկէ
մը քաշուելու քան չունին:

Այս առթիւ կ'ուզէի պատմել անձնական անեխօս մը: 12 տարիի չափ
ունեցած եմ աղիքի հիւանդութիւն մը՝ որուն անբեօ-ֆօշիք անունը տուին
բժիշկները: Սաստիկ և երկարատեւ խիթեր կ'ունենայի: Զանազան բժիշկ-
ներ զանազան ղեղեր փորձեցին: Ի վերջոյ սա եզրակացութեան յանգե-
ցայ որ ղեղերով բուժելի քան մը չէ ան, այլ պէտք է գործածել զայն,

չուտելով բոլոր այն բաները, որոնք յայտնապէս կը գրգռէին զայն եւ սուր խիթեր կը պատճառէին: Եւ այդ բաներու մէջ մասնաւորապէս կարելի է յիշատակել հետեւեալները.—եզան միւս, հաւեղէն, խաղող, զինի, համեմ, հում կամ կէտեփ տփս եւն. : 12 տարի այսպէս գէշ ազէկ գացիներ, բնաւ չուտելով արգիլուած բաներ կամ երբեմն փորձելով ուտել ու անմիջապէս խիթերէ նեղուելով: Եկաւ զինուորական փորձանքը: Բժիշկական քննութեան ժամանակ, քննիչ բժիշկը «Արքեօ ֆոյիք, պիզոն Էօֆ ուզա՛ք, ափեօ օդու ափեօ» բառ եւ ճամբից զիս: Զինուորական մէջ, պատահեցաւ որ օրերով փակուած կը մնայինք պեօլիկին մէջ: Բնէ ուտել: Քարավանայէն կը զանկէնք: Զինուորներէն շտաբը տփս ու սխտոր կ'ուտէին պէշիֆ սօճուէն աւելցածին հետ, որովհետեւ յաճախ 2 զգալ աւելել յետոյ ֆարսիանան կը պայտուէր, այն պարզ պատճառաւ որ չափուշները նախապէս թեթեւացած կ'ըլլային եւ ճիւղ 12 հոգիի կը յատկացնէին զայն: Եւ ծիծաղաբար եւ խաշած հաւկիթ կ'ունենայի յաճախ, օր առաջ դուրսէն բերել տուած ըլլալով: Սակայն խօսուշին մէջ տփսի ու սխտորի հասին կարելի չէր զիտանալ: Սոխը սրտապէս կը վնասէր ինձի, բայց սխտորը չէր փորձած: Կերայ զայն, որպէս զի զէթ ուրիշներուն հոսք չառնեմ: Վնաս մը չտեսներով նորէն եւ նորէն կերայ: Եւ եղաւ որ անբեօ ֆոյիքն ալ անհետացաւ: Հիմա ամէն արգիլուած ուտելիք կրնամ ուտել առանց վնասուելու եւ առանց ամենադոյզն խիթեր զգալու, եւ այս՝ աւելի քան 4 տարիէ ի վեր: Ծիշոյ է տակայն որ, անկէ ի վեր, հակառակ այլեւս զինուոր չըլլալուս եւ ստիպուած չըլլալուս, ամէն շաբթու գէթ մէկ անգամ ամբողջ գրուի մը սխտոր կ'ուտեմ հում վիճակի մէջ: Եւ աղիքներս այդ 4 տարուան մէջ եղած են հանգիստ ու կանանաւոր աճիւրան որքան երբեք չէին եղած: Եւ բարեկամ բժիշկներ կը հաւատեն ինձի թէ այդ բարեբար ազդեցութիւնը շատ լաւ կրնայ ըլլալ հում սխտորինը: Մեր տղայութեան տանն վարձապետ մը չեմ գիտեր ի՞նչ առիթով մեզ կ'ըսէր թէ. «Աստուած՝ մարդուս փնտասկար եւ թունաւոր ուտելիքներուն վրայ սաստիկ գէշ հոտ մը կամ կծու համ մը գրած է որ մաշկիկ զանոնք չուտեն»: Եւ ասոր վրայ հիմնուելով, Աստուծոյ նախահօգութիւնը կը փառարանէր: Երբեք չեմ մտայած վարձապետին այդ վճռական կարծիքը, որովհետեւ յաճախ երկու պարագաներ պատճառ եղած են որ միշտ յիշեմ զայն: Երբ համով, հոտով ու ամբողջ տունկ ուտող մարդիկ կը թունաւորուին ու կը մեռնին, եւ երկրորդ՝ երբ կծու ու զարշահոտ սխտորը ուտողներ կ'օգտուին ու կը բուժուին: Որովհետեւ հում սխտորը աղիքներէ նեղուող շատերու յանձնարարած են եւ անոնք ալ շատ օգտուած են: Բժիշկներու կը թողում մեզ բացատրել թէ սխտորը ի՞նչ դեր եւ ազդեցութիւն կը կատարէ մանաւանդ մեծ աղիքին մէջ, որ ըստ Մէլնի-բօֆի՝ կայան մըն է մանրէներու եւ պատճառներուն մին ծերութեան, որուն համար կը յանձնարարէր մածուն ուտել: Հիմակ ալ ահա՛ սխտորը օգտակարապէս կ'սկսին գործածել անդերակութեան դէմ որ ուրիշ պատճառ մըն է ծերութեան: Հետաքրքրական է: Արեւելքի մէջ հասարակ դասա-

կարգը յաճախ մաժուներ կ'ուտէ սիրով : Եւ այս գէշ հոտ ու կծու համ ունեցող ուտեցիքը որ աստուածային կարգադրութեամբ եւ ըստ մեր վարժապետին՝ թունաւոր ու վնասակար պէտք էր ըլլալ, եւ զոր ուտելը կարգ մը դասակարգերու մէջ պօսե թօնի հակառակ է, ո՛չ միայն իրր ղեղ օգտակարապէս կը գործածուի խել մը հիւ անդու թեանց համար, այլ ծերութեան ղէմ մարտելով ու զայն յապաղեցնելով, կեանքը երկարածող հրաշալի «բոյս խնչ» մը կը հանդիսանայ նոր խոհարարա-չեղարանութեան մէջ : Ամէն պարագայի մէջ, կարգ մը հիւ անդու թեանց համար անուրանալի են սխտորին օգուտները : Բայց անոր ստեպ գործածութիւնը, բաց ի իր գէշ հոտէն ու կծու համէն, ուրիշ վնասակար հանգամանք մը ունի՞ միթէ : Այս մասին խնչ է արդեօք մեր արձաթաւոր բժիշկներուն կարծիքը : Շատ հետաքրքրական էր զիսմալ :

Դասըստի

ԱՆԱՐՄԱՅ ԲԺԻՇԿ

Էջ 344, վարէն սխեպ ղէպ ի վեր՝ *Արդ տողը կարգալ սապէս*. — « . . . Տէօրթ-եջի մէջ ազգային գործունէութիւնը : Ան եղած է նաև ճարտարագէտը ֆրնո. կառավարութեան վերջերս հիմնած հայ գիւղին՝ Իսիկեակ-բունի մօտ : 1921ի աշնան դարձաւ մայրաքաղաքս ուր իր ճարտարագիտական գործառուծիւնը սկսաւ ի սպաս ղենէլ Նիւ-Իսթ-Ռոչիֆի գործունէութեան՝ Մեր-ճաւոր Արեւելքի մէջ » :

ԿՈՊԵՌՆԻԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ
ԱՌՆԻՏԲԱԿԱՆ ՄԵՆԾ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ
 Հ Ի Մ Ն Ո Ւ Ա Ս Ծ 1900ԻՆ

Կեդրոնական, Պոլիս Պահճեղարու, Մեյլահօշ Եհնի Խան

ԹՊՐԱԿԳ. ՊԱՐՈՒՄ-ԹԻՃԻԽ - ՊԱՂՈՒ - ՀԱՄԱՐՈՒԿ

Հեռաձայն. Տեղեկութիւն Պոլիս 319 Հեռագր. հասցէ "Copernic.,

ՆԵՐԱԾՈՒՄ - ԱՐՏԱԾՈՒՄ - ՑԱՆՁՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ
 ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՔՍԱՅԻՆ, ԳՈՐԴՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԱՌԱՔՈՒՄ, ՆԵՐՓՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
 ԻՌՎԱՅԻՆ, ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՈՒԹԻՒՆ

Հեռաձայն. Պոլիս 182-Յ Մասնաւոր Պիւոօ

ԹՐԱՆՑԻՔԻ ՄԵԾ ՄՔԵՐԱՆՈՅ ԱՅՎԱՆԱԿՐԱՅ
 Հեռաձայն. Պոլիս 698

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺՈՎ ՓՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
 Հեռաձայն. Այվանսերայի կայանի Պոլիս 698

ՎԱՏԱՌԱՆՑ ՄԱՏՆԱԿԻՂ
 ԿՕՇԻԿ, ՀԱԳՈՒՍՏ, ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱԿԱՆ, ՊԻՏՈՑՔ ԵՒՆ. ԵՒՆ.
 ՄԵՍԱՔԱՆՍԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ՈՒԵ Հ ԱՐՅՈՒԹ Ի Ի ՆԸ

Ոգեկոչութիւնն՝ այսինքն մեռելոց ոգիները կանչելու և անոնց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու վարդապետութիւնը մարդկութեան շափ հին է: Հնդկաստանի, Եգիպտոսի, Քաղկեդոնի և Պարսկաստանի մէջ նախնական ժամանակներէ ի վեր գոյութիւն ունէր ոգեկոչութիւնը, որուն համաձայն էակի մը հոգեղէն մասն՝ այսինքն հոգին՝ նիւթին վրայ կը ներգործէր աստղային հոսանուաին միջոցաւ: Աստղային հոսանուաին տարրերը կազմելով տեսակ մը աստղային մարմին (corps astral), հոգիին իր պատեան կը ծառայէին և առաջ կը բերէին պարզի (périsprit): Հոգին յաջորդաբար տարրեր էակներու մէջ մարմնաւորուելով՝ կը հասնէր վերջապէս իր կատարելութեան աստիճանին: Ահա մէկ երկու բանով հին ազգերու հոգեփոխութիւնը (métempsychose):

Ոգեհարցութիւնը (spiritisme) միջիով կոչուած ենթականերու միջոցաւ մեռելոց ոգիներուն հետ կարծեցեալ հաղորդակցութեան գիտութիւնն է, որ բաղդատարար նոր է և ծագում առած՝ Ամերիկայ, ԺԹ. դարուն: Նիւ-Եորքի չըջակայ զիւղերէն՝ Հէյաքովիի տունը մէկուն մէջ առաջին անգամ բլլալով յուեցան անսովոր ու տարօրինակ ձայներ որոնք 'ի սկզբան ոգիներու միջնորդութեան վերադրուեցան, սակայն յետոյ հաստատուեցաւ թէ ասոնք պարզապէս արդիւնք էին խաբուութեան ու ցնորքի. այսու հանդերձ, Ամերիկայի մէջ երևան եկան բազմաթիւ ոգեհարցական յայտնութիւններ և միջիովներ որոնք ամէն տեսակ հրաշքներով ու հրաշալիքներով ոգոցեցին նոր ու հին աշխարհը:

Ֆրանսա ոգեհարցութիւնը մուտ գտաւ լիօնցի զիտուն-փիլիսոփայ Հիփոօլիթ-Տէնիզաւ: Ռիվէլի միջոցաւ, որ ծանօթ է «Ալլան-Քարտէք» ծածկանուամբ, և որ ոգեհարցական երևույթներն ուսումնասիրելով՝ հիմնեց ոգեհարցութեան վարդապետութիւնը (doctrine spirite) որուն համաձայն՝ կայ ամենակարող Աստուած մը, որ յուեանական է և արարելի տիեզերաց: Բոլոր կրօնքներն ու դասնանքները խտակի շեն: Անոնց սկզբունքներն ալ քնդուելի, ինչպէս Աստուծոյ գոյութիւնը, հոգւոյ անմահութիւնն ու յուեանական վարձատրութիւնը: Ամէն մարդ պարտաւոր է անսալ իր խղճին, հետեւիլ բնութեան օրէնքներուն և ունենալ առաքինի կենցաղ մը, հոգ չէ թէ եկեղեցի կամ աղօթաւայր չյաճախէ կամ իր կրօնքը փոխէ, բլլայ հրեայ կամ պուտայական, կը բուէ որ նիւթական մարմինէ, հոգիէ և պարզիէ որ հոգիին իր պատեան կը ծառայէ, իսկ հոգին և պարզին միացած՝ կը կազմեն նիւթական մարմինը: Ոգին (esprit) միացումն է հոգիին և եթերային մարմինին որ նիւթական մարմինին ձեւը կ'առնէ: Ոգիք առժամապէս կ'զգենուն նիւթական մարմին մը որ կը քայքայուի մահուամբ և որմէ վերջ կը վերստանան իրենց ազատութիւնը: Նիւթական մարդկութիւնն զատ, կայ անտեսանելի մարդկութիւն մը՝ կազմուած էակներէ որոնք երկրի

վրայ ապրած են և մերկացած իրենց մարմնիզէն հազուաուէն: Կան բարի և չար ոգիներ. առաջինք հրեշտակներն են, իսկ վերջինք՝ սատանաները: Անոնք մարդ կակէն տարբեր էութիւններ չեն, այլ մարդկութեան բովէն անցած մարդկային ոգիներու տարբեր աստիճաններ: Ազլք մարմինին մէջ իրենց անցուցած նիւթական կեանքի միջոցին հեազհեաէ կը կատարելագործուին, կորանցնելով իրենց յոտի յատկութիւնները կ'ազնուանան, և երբ բլբրովին բարի և կատարեալ ըլլան, այլ եւս գործ չունին մարդոց հետ: Ամէն մարդու հոգի քիչ թէ շատ այս վիճակէն կ'անցնի, որով ոգիներու համար մարդկային կեանքը պարզապէս քաւարան մըն է: Դժոխք գոյութիւն չունի, քանի որ հոգին հեազհեաէ ազնուանալով և կատարելագործուելով՝ կ'ստանայ յաւիտենական վարձատրութիւն: Ինչպէս կը տեսնուի, Գարաէքի վարդապետութիւնը մեծ նմանութիւն ունի հին ազգաց Հոգեփոխութեան դասանալքին հետ:

Ազեհարցական երեւոյթները կը ներկայանան զանազան յայտնութիւններով որոնց գլխաւորներն են.— Սեղանի փորձեր (typtologic) որ սեղանները շարժման մէջ դնելով՝ ոգիներուն հետ հաղորդակցելու միջոցն է. այդ փորձերը ժամօթ են սեղանաշրջութիւն (tables tournantes) անուամբ: Հոգեգրութիւն (psychographie), թուղթի վրայ ուղղակի ոգիներու կողմէ կամ միջնորդի (medium) մը միջոցաւ անդիտակցարար գրուած բառեր կամ նախագատութիւններ, գծուած պատկերներ և այլն: Ներմարմնացում (incorporation), ոգիները մագնիսական քունի ենթարկելով՝ մէտիօմաները՝ անոնց միջոցաւ կը յայտնուին և կ'արձակեն իրենց պատգամները: Ներքակնացում (matérialisation), ոգին մէտիօմանը բխած հոսանքութիւն (corps astral) և ուրիշ մթնոլորտային հոսանքները (fluides) իւրացնելով և խտացնելով՝ կը նիւթականանայ այլ և այլ աստիճաններով, ըլլայ մասնակի, ըլլայ ամբողջական: Անշունչ առարկաներու միջ յաւած հարուածի ձայներ (ématologic), ոգիներէ յաճախուած տներ (maisons hantées), Հեազգացութիւն (telepathic), Մտափոխացում (mentéisme) ևն. ևն.:— «Մէտիօմանք մարդոց և ոգիներու միջեւ միջնորդի դերը կը կատարէ և ոգիներու շնորհիւ կ'արտագրէ ուղուած երեւոյթները: Ազեհարցական փորձերու մէջ մէտիօմին ներկայութիւնն անհրաժեշտ է: Իր դերը լաւ կատարելու համար՝ «մէտիօմանք պէտք է ունենայ ֆիզիքաւ և և բարոյապէս պահանջուած յատկութիւնները: Ըլլայ ջղայնութիւն, զիւրազրգութիւն, զօրաւոր նկարագիր, կամբի ոյժ և բարոյական ու հոգեկան լաւ ձիրքեր: Կանայք այրերէն տելի ընդունակ են «մէտիօմ» ըլլալու. արզանդախեղութեան (hystériques) ենթակաները, քնածուները (hypnotiques) և քնաշրջիկները (sommambules) մասնաւորապէս լաւ «մէտիօմաներ կրնան ըլլալ: «Մէտիօմ»-ը պէտք է կարելի եղածին չափ ժուժկալ կեանք մը անցընէ, նախապատուութիւն տայ բուսեղէն սննդառութեան և զգուշանայ թէյի, սուրճի և այլքով պարունակող բնական չափազանց գործածութեանէն: Տարիքը և ընկերային վիճակը որ և է ազդեցութիւն չեն ներգործեր «մէտիօմ»ին ոզեհարցական

կարողութեանց վրայ: Երբ «մէտիօմ»ը յաճախակի փորձերով զօրացնէ իր կարողութիւնները, հրաշալի արդիւնքներ կրնայ յառաջ բերել: Անիկա ձեռքի հպումով կրնայ եւ ոտանի սեղան մը աջ ու ձախ դարձնել, նշա- նակուած կողմը բարձրացնել և մէկ ոտայր դեմին զարնել սալ: Այսպէս, պայմանազրական այրուքներ միջոցաւ կարելի է ոգիներու հետ հաղորդակցութեան մէջ մտնել և անոնց հարցումներ ուղղելով՝ կորուսած առարկաներ գտնել, պահուած իրեր երևան հանել, աշխարհիս զանազան մասերուն մէջ պատահած դէպքերուն վերահասու բլլալ և վերջապէս աւելի կամ նուազ ճշդութեամբ գուշակել մօտաւոր տպագան:

Ոգին կանչելու համար, երբեմն «մէտիօմ»ը կը քնանայ ինչնաթեւ լազրութեան ազդեցութեան տակ, այն ատեն փորձ կատարողը պէտք է հարցնէ անոր թէ ոգին եկած է. եթէ այո, ո՞րն է այդ ոգին, և յետոյ «մէտիօմ»ին միջոցաւ անոր ուղղելու է հարցումներ, պատասխանները ստանալու համար որոնք ընդհանրապէս ճիշդ են և հանճարեղ՝ «մէտիօմ»ին միտքին զարգացման աստիճանին համաձայն: Յաճախ ոգիներուն այնպիսի հարցումներ կ'ուղղուին որոնց պատասխանք նեկայ անձերէն ոչ մէկուն ծանօթ է, և յետոյ արուած պատասխանին ճշտութիւնը կը հաստատուի: «մէտիօմ»ը, ոգիներու թելադրութեան տակ, կրնայ մինչեւ իսկ հեռուն գտնուած քաղաքի մը մէջ նոյն վայրկեանին պատահած դէպքերը ճշգրտութեամբ ու մանրամասնօրէն պարզել: Ոգիք երբեմն քունի ենթարկուած «մէտիօմ»ին հաղորդելով իրենց մտածումներն ու խօսքերը, թուղթի վրայ անոր ձեռքով կը գրեն կամ անոր բերնով կը խօսին. գրութիւնները նախապէս անբնթեանի կ'ըլլան և խօսքերը կցկատուր, սակայն փորձերը կրկնուելով՝ գրերը հետզհետէ որոշ ձեւեր կ'առնեն, կ'ըլլան դիւրբնթեանի, խօսքերն ալ՝ աւելի յստակ և իմաստասլից: Երբեմն ոգիները «մէտիօմ»ին անծանօթ լեզուներով կը գրեն ու կը խօսին: «մէտիօմ» մը, մեր թելադրութեան տակ, որեհարար ցական քունի ենթարկուելով՝ կանչած է Եղիա Տէմիրճիպաշեանի ոգին որ սա ոտանուորը գրած է ընդհ. պատերազմէն առաջ, անսխալ և մատիտի մէկ հարուածով, փորձին ներկայ գտնուող կնոջ մը ուղղեալ.

Արհաւիրի, սարսափի սեւ ամպեր

Այս աշխարհի դառն հրկիսին ևն պստեր,

Պայծառ հոգւոյդ յոյսը անբիծ քոյ շողայ,

Տանջուող ազգիդ հորիզոնին միշտ վերայ:

Արագածի սարերուն մեզ զերդ եղևիկ

Նագուսն քայլով ո՞վ կը ճեմէ շատ մեղմիկ.

— Ոգի լինալ, վեհանձն, խիզախ և արի,

Որ իսկայի մը պաշտելի կը փարի:

Ապագայի ճանաչում կայ հոն, հեռու՛ն,

Յեղի ճանջանքն, հառաջանքներ որբերուն

Պիտի դադարին, փայլի արևըն Հայուն

Քանի կ'ապրին ինչ պէս կեանքեր զգայուն:

Երբեմն մէտօմբ կէս քուն՝ կէս արթուն վիճակի մէջ բաց աչքով կը տեսնէ ոգիները և անոնց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելով՝ կը խօսակցի անոնց հետ: Փորձելու մէջ յաջողելու համար, անհրաժեշտ է որ սենեակը բացարձակ լուսութիւն տիրէ և ամենալուրջ պայմաններու մէջ կատարուին փորձերը: Հարցումներու աղաչական շեշտը կարեւոր է: Ասկէ զատ, պէտք է փորձ կատարողը, ինչպէս նաև փորձերու ներկայ անձերը հաւատան ոգեհարցութեան և վստահութիւն ունենան փորձերու յաջողութեան մասին: Փորձերը պէտք է առ առաւելին ժամ մը տեսնել, հակառակ պարագային՝ անդոհարցութեան արդիւնքներ կու տան և «մէտօմբ» ու մասպառութիւն կ'առնեն: Միթու թիւնն ալ նպաստաւոր պայման մըն է յաջող արդիւնքներ ձեռք բերելու համար: Անկասկէն բարեխառնութիւնը պէտք է շափաւոր ըլլայ. շատ տաք կամ շատ ցուրտ օդը, նաև օդի հոսանքները կրնան անկանոնութիւն յառաջ բերել ոգեհարցական փորձերուն մէջ: — Ոգիներուն միջոցաւ տեղի ունեցած երեւոյթք անցողական են կամ տեսական: Անցողական են, երբ օրինակի համար սեղան մը ինքնին վեր կը բարձրանայ և հակառակ երկրին ձգու զական զօրութեան՝ օդին մէջ առկախ կը մնայ: Կրնայ պատահել որ օդին մէջ բարձրացած և առկախ մնացած այդ մարմինը սենեակին մէջ զանուած մարմիններէն շրջալուծուի՝ դուրսէն եկած և անզգալար բերս մտած է: Տեսական են, երբ ոգին մարդու կերպարանքով հանդիսական ներուն կը ներկայանայ, իր գոյութիւնը կը հաստատէ, ներկաներուն կը դալ: Ինչպէս, անոնց հետ կը խօսակցի, աւարկաներ տեղէ տեղ կը փոխադրէ: մտաբան առնելով՝ թուղթին վրայ կը գրէ ևն: Ըստ այսմ, երբ ոգին տեսանելի և շօշափելի նիւթականացման երեւոյթով կը ներկայանայ, անոր պատկերը մասնաւորապէս զետեղուած լուսանկարչական ըլաքտէրուն վրայ կը տպուորուի, ամբողջական կամ մասնակի եթերային կերպարանքով մը: Նիւթականացման երեւոյթներու ատեն, «մէտօմբ»ին հոսանուտային արտահոսումը երբեմն անքան զօրաւոր կ'ըլլայ, որ իրմէ բան մը պակսելով՝ մարմինը կը պղտիկնայ կամ մասամբ կ'աննիւթանայ. երբեմն ոգիին կատարեալ նիւթականացումի պահուն, «մէտօմբ»ը բոլորովին աննիւթանալով՝ կ'աներեւութանայ: Ոգիք երբեմն մասնաւոր տուններու մէջ երեւան կու գան, և հակառակ ամէն արդիւնքներու՝ յաւաստօրէն հոն կը մնան երկար ատեն, մինչեւ որ օր մը ինքնարեւար մեկնին հոնկէ: Իրենց մեկնումէն ետք, տունին մէջ ամէն բան ըստ առաջնոյն կարգի կը մտնէ: Նմանօրինակ տուններու համար կ'ըսեն թէ ոգիներէ յաճախուած են: Այդ տուններուն մէջ յառաջ եկած երեւոյթները մեծ նմանութիւն ունին «մէտօմբ»ին յառաջ բերած ոգեհարցական երեւոյթներուն հետ: Գաճախ պատերէն աղմուկներ և խոհանոցի անօթներու կամ կարասիներու վրայէն հարուածի ձայներ կը լսուին: Երբեմն տունին մէջ աւարկաներու շարժումներ կը տեսնուին, կարասիներ կը տեղափոխուին կամ գետին կը տապալին, թեթեւ աւարկաներ հոս ու հոն կը նետուին, զիւրարեկ իրեղէններ կը կոտրուին և այլն: Վերջապէս

երբեմն ոգիները մարմին կ'առնեն և ուրուականի ձեռք կը ներկայանան. Գիտուած է թէ յաճախ տուներու մէջ գոյութիւն ունի միշտ զօրաւոր բնութեամբ մը որ երբ հեռացուի՝ ոգիք այդ տունը յաճախելէ կը դադարին:

Սեղանի փորձերուն, նաեւ ոգեհարցական կարգ մը երեւոյթներուն մէջ, մեծ դեր մը ունի ուղեղը որ ջղային գրութեան կեդրոնն ու կամքին վարիչն է և օժտուած՝ ամենարժէք կարողութիւններով և հրաշալի յատկութիւններով. ընտանեական մասնաւոր վիճակներու ընթացքով, յաճախ ալ թելադրուելով արտաքին պատճառներէ, ան կրնայ ամենն եղական երեւոյթները արտադրել: Ֆրնս. գիտնական Ա. Տըպէյ սեղանին շարժումը բնութագրելու ըզջային հոսանքի թին « զգեցութեան կը վերագրէ: Իր վարդապետութեան համաձայն, տիեզերքի մէջ գոյութիւն ունի ելեկտրական հոսանքաւ մը որ գործարանաւոր մարմիններու մէջ թափանցելով՝ կը կազմէ ջղային կամ կենսական հոսանքի թ մը, որ անդադար կը չըլի և կը վերանորոգուի մարդկային մարմինն մէջ: Անոյ մեծանուն ընտանեական Գարաուէ փորձերու յաջողութեան համար անհրաժեշտ պայման կը նկատէ սեղանի մակերեսին վրայ մատերու հզու մը: Ասով բազուկներու ջղային ու մկանային գրութիւնները հետզհետէ ա՛յնքան կը զօրանան, որ կրնան սեղանի շարժումին վրայ ազդել: Գիտութիւնն ուղեղի կարողութեանց և ելեկտրաջղային հոսանքի թին ազդեցութեան կը վերագրէ նաեւ քնածութիւնը, հեռատեսութիւնը, հեռազգացութիւնն ու ոգեհարցութեան յառաջ բերած կարգ մը ուրիշ երեւոյթներ:— Ֆրնս. աշխարհածանօթ գիտնական Քամիլ Ֆլամարիօն իր անձնական փորձառութեանց վրայ հիմնուելով՝ հետևեալ կարծիք կը յայտնէ հոգիի մասին. ա) Հոգին գոյութիւն ունի իր իսկական էակ, անկախ մարմինէն. բ) Հոգին օժտուած է ա՛յնպիսի կարողութիւններով որոնք անձանօթ մնացած են գիտութեան: գ) Հոգին, առանց զգայարանաց միջնորդութեան, կրնայ հեռուէն գործել և զգալ: զ) Ապագան նախապէս պատրաստուած ու որոշուած է. հոգին երբեմն կ'զգայ զայն: Ոգեհարցական երեւոյթներուն մեծագոյն մասը Ֆլամարիօն արդիւնք կը նկատէ պատրանքի կամ զգայարարութեան և ենթականերու գիւրահաւանութեան: Իր կարծիքին համաձայն, ոգեկոչութեան փորձերը յաճախ յառաջ կու գան նոյն ինչն հանդիսականներէն որոնք իրենց սեփական հարցմանց իրենք կը պատասխանեն: Մասնաւոր պարագաներու, ի յայտ կու գայ կրօնական կոյր հաւատք մը, նման այն ջերմեանց հաւատացեալներուն որոնք սուրբի պատկերներու առջեւ մոմ կը վառեն՝ իրենց բաղձանքներուն հասնելու կամ բժշկութիւն ստանալու համար: Կամ նորինակ պարագայի մը մէջ, լնքնաթելագրութիւնը (autosuggestion) գերակշիռ դեր մը կը կատարէ:

Մարդկային հոգիին մասին տակաւին գիտութիւնը ոչինչ գիտէ որոշ ու մեկին: Բնութեանը մեծագուէն կը սխալին, կարծելով թէ հոգին պարզապէս ուղեղին մէկ գործառնութիւնն է: Տեսական աշխարհը պետք է:

Ճակատներուն վրայ 1917ին 5 ամսուան ընթացքին, 3 միլիոն 90 հազար
 ուսմբ ինկած է: Տքթ. Մէրչէ կը հաշուէ, թէ այս ուսմբերը սպաննած
 են 13 հազար 265 հոգի և վերաւորած՝ 55 հազար 412 հոգի: Արդ, 395
 ուսմբ սպաննած են 1 մարդ, և այս թիւին կէսին չափ՝ վերաւորելու
 համար 1 մարդ:— Գերմաններու արձակած ուսմբերը՝ Ֆրանսա՝ քանդեցին
 600 հազար բնակարան և 11 հազար 500 գործարան: Գարձեալ, թշնամի
 բանակներն աւերեցին 75 միլիոն արտավար մշակելի հող, 25 հազար
 մղոն ճամբայ և 3 հազար մղոն երկաթուղի:

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԳԼԽԱՒՈՒ ԼԵՁՈՒՆԵՐԸ

3424 գործածական լեզուներ կամ բարբառներ կան՝ հետևեալ
 բաժանումներով.— Ամերիկա 1624, Ասիա 937, Եւրոպա 587, Աֆրիկէ
 276:— Անգլիերէնը կը խօսին աւելի քան 150 միլիոն հոգի, Գերմաներէնը՝
 120 միլիոն, Ռուսերէնը՝ 90 միլիոն, Ֆրանսերէնը՝ 60 միլիոն, Սպաներէնը
 55 միլիոն, Իտալերէնը՝ 40 միլիոն և ֆորտուգալերէնը՝ 30 միլիոն:— Այլ գ-
 լիերէնը կը սարունակէ մտաւորապէս 700 հազար բառ՝ կէսը մտանա-
 զիտական: Եւր «Սթանդըրտ» բառարանը կը պայտնակէ 450 հազար
 բառ: Գերմ. լեզուն ունի 300 հազար բառ, յատուկ անուններն ալ
 միւսին հաշուելով՝ «կրիմ»ի գերման լեզուի բառարանը կը սարունակէ
 մտաւորապէս 150 հազար բառ: «Լիթուէ»ի Ֆրնս. բառարանն ունի 210
 հազար բառ, «Տասլ»ի ուսմբարանը՝ 140 հազար, «Գարլուս աէ Օքս-
 ա»ի սպաներէն բառարանը՝ 120 հազար, «Բէթրոյչի»ի իտալ. բառարանը՝
 140 հազար:— Էսպերանտոն, որպէս միջազգային լեզու, անցեալ դարուն
 հնարեց Տքթ. Լ. Ձամէն՝օֆ Վարչափիացին: Երջն լեզուաւ Ա. զիբբ
 հրատարակուեցաւ 1887ին:

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԶՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՅՔ

Մ. Նաչանգաց մէջ կը հրատարակուին 2562 օրաթերթ, 15,735
 շաբաթաթերթ, 79 երկօրեայ, 522 կիսաշաբաթաթերթ, 66 երկշաբա-
 թաթերթ, 304 կիսամսեայ, 3297 ամսագիր, 111 երկամսեայ, 360
 եռամսեայ, 38 զանազանք, համագումար 22,074:— Հաւարական
 սպառում. երեկոյեան թերթեր 21 միլիոն 600 հազար, առաւօտեան
 թերթեր 12 միլիոն 763 հազար, կիրակնօրեայ՝ 17 միլիոն 233 հազար
 օրինակ:— Իսկ ամբողջ աշխարհի մէջ զանազան անուններով հրատա-
 րակուող յրագիրներու թիւն է 600,000 — Հիմա մերկներուն թիւն
 ի՞նչ է արդեօք:

ԲՐՈՒՄ (FURONCLE)

Տապալին ուռեցք մըն է այս, նեղացուցիչ պալա՛ր օրուն գլմ
 բժշկական դարմաններն անմիջական սրղիւնք մը շին տար թնուէն
 գիտունը կ'առաջարկէ դարմանել զայն փոխացած անագով. վասն զի
 դիտուած է որ կլայեգործները (գալայճը) մկնոռ բնաւ չեն հաներ:
 Անագի և կլայեկի թթուածնաաի խտնուրդը եղող սրակօսիլը շուս մը
 կ'անհետացնէ այս պալարները, կէսէն մինչեւ 1 կրամ քանակով:

ՓՈՒԿԱՑՆԵՐ ԿՈՒ ՏՈՒՐՈՎ ԵՑ

ՏՕՄԱՐԱԿԱՆ

Տարւոյն զիրը 10
 Եսմներեակը 9
 Վերադիրը 14
 Տանուաւրը 14
 Քաւի թուական 14
 Հայոց հաստատուն թու. 24
 Հայոց շարժական թու. 14
 Հիւնի թուական 24
 Տանկաց ելմտ. թու. 14
 Հրէից թուական 9
 Ազարիայի փոքր թու. 3
 Գարուն 21
 Ամառ 22
 Աշուն 24
 Ձմեռ 23

Վերափոխում 27
 Միջոց Աձ.ամնի (չորս շաբաթ)
 Բարեկենդան Ս. Խաչի Սեպտ. 17
 Խաչվերաց » 24
 Բարեկ. Վարազայ Խաչի Հոկտ. 1
 Վարազայ Խաչ » 8
 Միջոց Խաչի (ուժ շաբաթ)
 Դիւտ Խաչ Նոյ. 5
 Հրեշտակագետ (չբ.) » 18
 Բարեկենդան Յիմնակաց Դեկտ. 3
 Յիմնակ » 10
 Բարեկենդան Ս. Յակոբի » 24
 Ս. Յակոբ » 30
 Միջոց ուտիբ օր 13
 Իրինդ. մնունդի (եշ.) 10
 թեմ. 1923

ՏԱՃԿԱՑ ՆՇ. ՕՐԵՐ

Մնունդ (եշ.) 19
 Միջոց ուտիբ օր 18
 Առաջ. Բարեկ. (կիր.) 5
 Ս. Սարգիս (չբ.) » 11
 Բուն Բարեկենդան (կիր.) » 26
 Տեանընդատու (բշ.) » 27
 Ջատիկ 16
 Աւետում (եշ.) » 20
 Երեւման Խաչ 14
 Համբարձում (եշ.) » 25
 Հոգեգալուստ (կիր.) 4
 Բարեկենդան Լուսաւորի » 26
 Գիւտ նշխարաց (չբ.) 1
 Բարեկենդան Վարդավառի » 16
 Վարդավառ » 23
 Միջոց Վարդավառի (մինչ շաբաթ) » 20
 Բարեկենդան Ս. Աձ.ամնի Սեպտ. 20

Իւշ այլար 28
 Լէլէի Բէղայից 3
 Միրան կիճէսի » 26
 Պէրան 12
 Գատրբ » 24
 Բամազան պայրամը » 27
 Գուրգան 3
 Աշուրէ կիւնի 1
 Մէվլուտ 1

ԼԱՏԻՆԱՅ ՏՕՆԵՐ

70րդ աց կիրակի 12
 Օր մոխրոց 1
 Ջատիկ 16
 Համբարձում 25
 Հոգեգալուստ 4
 Ամնատուրը Երրորդունի » 11
 Տան Ս. Հաղորդութեան » 15

ՏՊԱՐԱՆ Մ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ 1910ԻՆ

ՀԱՅԹԱՅԹԻՉ ՊՈԼՍՈՅ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

Իր Տպագրութիւններուն մաքուրեան եւ հաւանի
սեռակէտով բացառիկ հանգամանքին համար զնանա-
սական եւ գոյեսի համակներ Եւրոպայէն:

Քանձահասօր զրէն մինչեւ յետին այցեսմար
ամէն կարգի տպագրութիւններ

ՄԱԳՈՒՐ ԵՒ ԱՅԱՆ

*Տպագրութիւններու լուսանկարներու արտադրութիւնը
հարմար է իր արտադրութեան համար զոր համար տպագրութիւնը*

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅ

ԳՐԱՆԵՆԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ
ԳՐԵՆԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅՔ ԱՆՄՐՅԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

*Եւրոպայէն յարմար է տպագրութեան արտադրութեան
համար զոր համար տպագրութիւնը*

ՄԻՈՒՆ ԶՈՒՅՆԻ

Պօլիս, Չիլիք Բազար, Յնկղեան կաննի սակ, Թիւ 5

ՀԵՌԱՋԱՅՆ, ՊՈԼԻՍ 561

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Որքան կարելի է՝ այժմեանքեան ընդը ունեցող նիւթերու եւ հրախրեալ աշխատակիցներու յօղուածներուն տեղ տարօրէն, սխիպունցանք Յ պրակ աւելցնելու սովորական ծաւալին վրայ եւ ընագիրեն անջատել «ագոյ» երու թափերը. նոյն իսկ չկրցանք աւելի ընդարձակել ներկայ հաստիս Գ. եւ Զ. ամենագլխաւոր մասերը : — Առձեռնպատաս ունեւնէ հայ ժամանակակից պատմութիւնը շահագրգռող ուշագրաւ վաւերագրեր եւ այլ գիտական ու հնագիտական պիտաւորութիւններ զորս ցաւ տարի պիտի տանք մեր ընթերցողներուն : — Նկատելի ծայրէ ծայր մանրասուն հոծ Տարեցոյցիս սպագրական ծանր աշխատութեան հետ՝ ժամանակի սղորթիւնն ալ, չեմուպիս կը խնդրենք մեր հետաւոր եւ մերձաւոր աշխատակիցներէն՝ ԿԱՆՈՒԻ ուղարկել մեզ ամէն պատկեր, նիւթ եւ նօք, զո՛րքն մինչեւ 1922 ՅՈՒՆԻՍ, որպէս զի սպասումի հետեւանք սպագրութիւնը չդանդալի, ոչ ալ յօղուածներու դասաւորութեան կարգը խանգարի :

Կ Աշխարհի զանազան անկիւնները ցրուած հայ գաղութներու անցեալին ու ներկային մասին վիճակագրական ամփոփ տեղեկութիւններ, — Քաղաքական դժպիտի կացութեանց ընդմեջ՝ Հայաշխարհի եւ ներքին զանաւորներու մէջ 1915ին ցայտօր մղուած զոյաւարտներէ դէռ եւս անձամօք մնացած շրջիչ եւ հարագտ զրուագներ, — Բնաշխարհիկ վայրերու շուսակարներ (հանդերձ ծանօթագրութեամբ), — Հայաստանի ցանկեր եւ օտարագի հայաստներու թան ու թառ. — Ահա՛ այն նիւթերը զորս մասնաւոր նկատառումի կը յամենենք մեր արգոյ աշխատակիցներուն, երբ փափաքին յօղուած դրկել մեզ :

**Պատառի եւ արտասահմանի մեր աօխատակիցներէն
եւ ընթերցողներէն կը խնդրուի նկատի առնել մեր հասցէն.**

THÉOTIG, c/o M. HOVAGHIMIAN

Tchitchek Bazar N° 5

STAMBOUL, CONS/PLE (TURQUIE)

**Տարեցոյցիս նախորդ տարիներուն արժէքն է 200 Դրուշ,
թացի-ի 1915 տարուայ հետադրէն :**

Պիտեւի հեղինակից

